

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

James West DAVIDSON

Çeviren: Can Evren Topaktaş

KISA
AMERİKA
BİRLEŞİK
DEVLETLERİ
TARİHİ

KISA
AMERİKA
BİRLEŞİK
DEVLETLERİ
TARİHİ

James West Davidson

Yale Üniversitesi tarih bölümünü bitirmiş ve yine aynı üniversitede ABD tarihi dalında doktora yapmıştır. ABD tarihi üzerine pek çok kitap yazmıştır. Kaleme aldığı ortaokul, lise ve üniversite ders kitaplarını milyonlarca öğrenci okumuştur. Saygın tarihçi, National Geographic Society'nin tüm zamanların en iyi 100 macera kitabından biri olarak değerlendirdiği *Great Heart: The History of a Labrador Adventure* (Büyük Cesaret: Bir Labrador Macerasının Tarihi) adlı kitabın iki yazarından biridir.

James West DAVIDSON

KISA AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ TARİHİ

İngilizceden çeviren:
Can Evren Topaktaş

saY

Say Yayınları

Tarih

Kısa Amerika Birleşik Devletleri Tarihi / James West Davidson

Özgün adı: *A Little History of the United States*

Bu kitap ilk kez İngilizce olarak Yale University Press tarafından yayımlanmıştır.

© 2015 James West Davidson

Türkçe yayın hakları AnatoliaLit Ajans aracılığıyla © Say Yayınları

Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0606-7

Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Can Evren Topaktaş

Yayın koordinatörü: Levent Çeviker

Editör: Sinan Köseoğlu

Sayfa düzeni: Mehmet İlhan Kaya

Kapak tasarımı: Artemis İren

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık

Topkapı-İstanbul

Tel.: (0212) 674 93 54

Sertifika no: 22858

1. baskı: Say Yayınları, 2017

2. baskı: Say Yayınları, 2018

Say Yayınları

Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80

www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com

www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

www.instagram.com/sayyayincilik

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.

Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul

Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80

internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

Giriş: Tarih Yazmak.....	9
1. Kuşların Rehberlik Ettiği Yolculuk	15
2. Uzam ve Zaman İçinde Bir Kıta.....	20
3. Çokluktan Birliğe	27
4. Altın Çağ ve Altın Çağı.....	35
5. Dünyalar Çarpışınca.....	44
6. Nasıl Kurtulurum?.....	53
7. Azizler ve Yabancılar	63
8. Hızla Gelişen Topraklar	72
9. Eşitlik ve Eşitsizlik	81
10. Aydınlanma ve Uyanış.....	91
11. Ne Dilediğine Dikkat Et.....	99
12. Kavga Çıkıyor.....	110
13. Eşit ve Bağımsız.....	120
14. Daha da Mükemmel Bir Birlik	131
15. Washington'ın Korkusu	140
16. Özgürlük İmparatorluğu	149
17. Halk Adamı.....	160
18. Pamuk Krallıkları.....	171
19. Yanmış Bölge	181
20. Hudutlar	190
21. Çizgiyi Aşmak	202
22. Daha Sonra Olanlar	213

23. Birlik Yeniden Kuruluyor	226
24. Bir Büyük Olay Daha	236
25. Yakanızın Rengi	246
26. İki Şehrin Hikâyesi.....	255
27. Yeni Batı.....	265
28. Şans ve Gayret	275
29. İlericiler	285
30. Büyük Çarpışma.....	297
31. Kitleler	308
32. Yeni Bir Düzen	317
33. Küresel Savaş	327
34. Süper Güç.....	338
35. Dünyanın Sonu.....	348
36. Sen, Sen veya Sen	357
37. Çığ	368
38. Muhafazakârlığa Dönüş.....	378
39. Dünya ile Bağlantıda	388
40. Geçmiş Bizden Daha Çok Şey Bekliyor	399
 Teşekkür	 410
Dizin.....	411

Cennet bahçelerinde beraber yürüyen
W. E. G., M. H. L., M. B. S., C. L. H., ve B. De L.'nin anısına

Giriş

TARİH YAZMAK

Tarih nasıl yazılır? Çoğumuz insanların olayların akışını değiştiren ve hafızalarda kalan eylemlerde bulunmaları sonucu tarih yazdıklarını düşünürüz. Bu, tarihi yaşayarak yazmaktır.

Ben tarihi farklı bir şekilde yazıyorum: tarihte yaşanmış olayları kaleme alıyorum. Bir tarihçi olarak işim geçmişte yaşanan olaylara ilişkin detayları keşfetmek ve bu detaylardan anlam çıkarmaktır.

Tarihi yaşayarak yazmak heyecan verici, hayati önem taşıyan ve hatta tehlikeli bir işmiş gibi görünebilir. Bu şekilde tarih yazan insanların en başarılı olanları genellikle çok saygı görür, bazı durumlarda kınanır, ancak her zaman akıllarda kalırlar. Öte yandan, tarihi *kaleme alan* insanlar genellikle gözden ırak olurlar. Eski kitaplar, soluk fotoğraflar ve eski plaklarla dolu kütüphanelerden oluşan bir dünyanın içinde yaşarlar. Gerçekten de tarihi kaleme almak ile tarihi yaşayarak yazmak birbirinden çok farklı dünyalardır. Ancak bu iki dünya arasında ilk bakışta görüldüğünden çok daha fazla bağ vardır.

Yirminci yüzyılın başlarında yaşamış iki kişiyi ele alalım. Michael King, 1929 senesinde Atlanta Georgia'da Büyük

Buhran olarak adlandırılan çok sıkıntılı bir zamanda dünyaya geldi. Vaiz olan babası kendisine Küçük Mike lakabını taktı (babası da elbette Büyük Mike lakabı ile anılıyordu). Mike oldukça duygusal bir çocuktur. Büyükannesi kalp krizi geçirip vefat ettiğinde üzüntüden kendisini evlerinin ikinci katındaki pencerelerin birinden aşağı attı. (Şans eseri ağır yaralanmadı.) Öte yandan, büyürken neşeli bir gençlik dönemi de geçirdi. Üniversiteye girdiğinde arkadaşları arasında partilere katılmaktan, havalı spor ceketler ve iki renkli ayakkabılar giymekten hoşlanan biri olarak nam saldı. İlk aşkının tarih olmadığını söylemek büyük ihtimalle yanlış olmayacaktır. Ancak onun farklı bir yönü de vardı. Çok sayıda partiye katılmasına rağmen, geçmiş hakkında okumaktan da geri kalmıyordu. Kütüphaneden aldığı kitaplardan biri, Henry David Thoreau'nun, 1849 senesinde yayımlanan *Sivil İtaatsizlik* adlı kitabı, onu düşünmeye sevk etti. Thoreau kitabında bir Amerikan vatandaşının ülkesinin kanunlarına karşı gelmesinin herhangi bir dönemde meşru görülme ihtimali olup olmadığından bahsediyordu. Michael King yalnızca beş yaşındayken babası onu tarih ile çok kişisel bir şekilde tanıştırmıştı. Büyük Mike hem kendi adını hem de oğlunun adını değiştirerek o dönemde kişisel kahramanlarından biri olan Alman dini reformcu Martin Luther'in adını almaya karar verdi. O günden sonra, Michael King, Martin Luther King oldu ve ilerleyen yıllarda Medeni Haklar Hareketi'nin en meşhur lideri olarak tarih yazdı. Hatta Amerikan tarihinin en meşhur şahsiyetlerinden biri haline geldi.

Valentine Untalan, dünyanın öbür ucunda, Filipinler'de büyüdü. İkinci Dünya Savaşı'nda ülkesini Japonya'nın istilasına karşı korumak için orduya katılıp Amerikan askerleri ile yan yana savaştı. Untalan, Bataan Yarımadası'nda yakalanarak esir düştü ve binlerce Filipinli ve Amerikalı ile beraber büyük bir alana götürüldü. Bu alanda Japon gardiyan-

lar tutsakların Manila şehrine kadar yürütölüp geçici olarak otellerde konuk edileceklerini duyurdu. O anda Valentine Untalan'ın aklına gelebilecek en son şey tarih yazmaktı. Tek istediği hayatta kalmaktı ve bunun için kaçması gerektiğini biliyordu. Tutsakların zorlu yolculuğu sonradan Bataan Ölüm Yürüyüşü olarak anıldı; binlerce asker yolda hayatını kaybetti. Untalan dördüncü denemesinde nihayet Japonların elinden kaçmayı, köyüne ulaşmayı ve savaşa yeniden katılmak için cepheye dönmeyi başardı. Savaşın sonra ABD'ye taşındı, bir Amerikan vatandaşı oldu, orduda kariyer yaptı ve bir aile kurdu. Hikâyesini bilmemin nedeni yıllar sonra kızlarından biri ile evlenmiş olmamdır.

Martin Luther King'in adını mutlaka duymuşsunuzdur; ancak, Valentine Untalan'ın adı size o kadar tanıdık gelmeyebilir. Ancak, her ikisi de tarihi küçük veya büyük ölçekte yaşayarak yazan adamlardır. Gençlik dönemlerinde tarih okumalarının bir gün hayatlarını değiştirebileceği büyük bir ihtimalle ikisinin de aklına gelmemiştir. Ama hayatları bu yüzden değişmiştir. Valentine Untalan'ı esir alan Japonlar esirlerin Manila şehrine kadar yürütüleceğini duyurduğunda, Untalan'ın aklına gelen ilk düşünce, "Birinci Dünya Savaşı tarihini okudum ve bu savaşta meydana gelen tüm dehşet verici sahneler ile yürütülen acımasız eylemler hakkında bilgi sahibi oldum; bizi kesinlikle otele konuk etmek için götürmüyorlar!" oldu. Martin Luther King ırk ayrımcılığının yarattığı adaletsizliği sona erdirmeyi düşündüğünde, Thoreau'nun "köleliği Meksika'ya kadar yayacak bir savaşa destek vermek yerine" hapiste kalmayı tercih etmesi onu çok etkilemişti.

Valentine Untalan'ın tarih okuyarak kendi hayatını kurtardığını söylemek doğru olur mu? Bunu söylemek olayı gereğinden fazla basite indirgemek olur. Bu olayın gerçekleşmesinde Untalan'ın sergilediği yaratıcılık, kararlılık ve dayanıklılık da önemli bir rol oynamıştır. Peki ya Martin Luther

King'in milyonlarca Amerikalıya daha fazla özgürlük kazandırmasına rağmen hayatını tarih okuduğu için bir suikastçının kurşunu ile yitirdiğini söylemek doğru olur mu? Bunu söylemek de yine meydana gelen bu olayı gereğinden fazla basite indirgemek olur. King yalnızca bir kitap okudu diye hayatını yüce bir amaç için riske atmaya karar vermemiştir.

Bu iki adam tarih yazmak için tarih bilgilerini kullanmıştır. Düşündüğünüzde tarihin hayatlarımızı binlerce farklı şekilde değiştirdiğini görürsünüz. Kimliğimiz (kim olduğumuz sorulduğunda verdiğimiz yanıt) aslında kendi tarihimizden başka bir şey değildir. Bu kişisel tarihimiz de daha evvel yaptıklarımız, bulunduğumuz yerler ve okuduklarımızdan ibarettir. Tarihimizi aklımızda kalan kişisel hatıralardan ve ebeveynlerimiz ile akrabalarımızdan aktarılan bilgilerle inşa ederiz; kendi tarihimizi kendimiz yazarız. Tarihimizi taraftarı oluşumuz spor takımlarının deneyimlerinden, ziyaret ettiğimiz İnternet sayfalarından ve elbette milletimizin geçmişini anlatan tarih kitaplarından faydalananarak yazarız.

Bu kitap Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunun tarihini anlatmaktadır. Bu tarih beş yüz yıldan uzun bir süreye yayılan, olağanüstü bir hikâyedir. Bu bir ulusun çok çeşitli halkların yaşadığı bir kıtaya nasıl yayıldığını ve bu halkların özgürlük ve eşitlik ilkelerini temsil eden bir bayrağın altında nasıl birleştiğini açıklayan bir hikâyedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi sloganı Latince ifade edilen ve çokluktan birliğe anlamına gelen *E pluribus unum*'dur. Ülkenin bağımsızlığını ilan eden Kurucular vatandaşlarının, hatta tüm insanların *eşit olarak yaratıldıkları ve Yaşama, Özgürlük ve Refahlarını arama haklarına sahip oldukları* konusunda ısrar etmiştir.

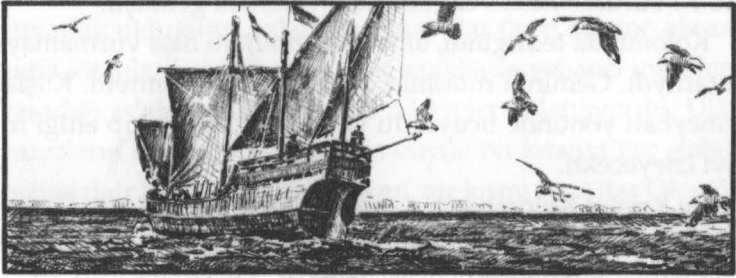
Aslına bakılırsa, bu özgürlük, eşitlik ve beraberlik idealleri gerçek hayattan son derece uzak olan peri masalları gibi görünmektedir. Nüfusunun bir kısmı evlerinden kaçırılıp köle olarak Amerika'ya getirilen yüz binlerce insandan oluşan bir

ulus ne hakla özgürlükten bahsedebilir? Kurucular ABD’de yaşayan insanların yarısı (kadınlar) erkeklerle eşit haklara sahip değilken nasıl eşitlikten bahsedebilir? Gerçek anlamda birlik ve beraberlik içinde olan bir ulus nasıl bu kadar çok farklı türden insanı bir arada barındırabilir? Bu insanların bazıları basit toplantı evlerinde, bazıları ise göğe uzanan ihtişamlı katedrallerde ibadet eden dindar insanlardı; diğerleri herhangi bir kiliseye mensup değildi. Bazıları ülkeye yeni gelmişti ve tütün veya pamuk yetiştirerek zengin olmayı planlıyordu; diğerleri gökdelenler ve demiryollarının yapımında kullanılan çeliğin üretildiği akkor fırınların yanında ter döken işçilerdi. Aralarında kendi onayları olmadan konan vergileri ödemeyi kabul etmedikleri için ellerindeki çayı limana döken kavgacı insanlar, adil ücret almak ve yaşam şartlarını iyileştirmek için sendika kuran işçiler ve bir ampul, daha iyi bir yağdanlık veya hareketli resimleri bir ekrana yansıtan bir makine icat etmek için uğraşan mucitler de vardı. Düşünürler milyonlarca insana nasıl gazete satılabileceği veya büyük şehirlerin nasıl daha yaşanılabilir hale getirilebileceği gibi fikirler üzerinde kafa patlatıyordu.

Çok sayıda farklı insan vardı. O kadar farklıydılar ki, sizinle uzaktan yakından bir alakaları olmadığını düşünebilirsiniz! Yoksa var mıydı? Fark etmeniz de etmeseniz de, tüm bu insanlar tarihinizin bir parçasıdır. Günün birinde hangi hikâyelere ihtiyacınız olacağını şimdiden kestirmek kolay değildir.

Hepimiz tarihi yaşayarak yazmayı umut ederiz. Ancak tarihi ne kadar çok okur, yazar ve hatırlarsak, onu yaşarken gerçekleştirdiğimiz eylemlerin hatıralarda iz bırakma ihtimalinin o kadar artacağını hiçbir zaman unutmamamız gerekir.

KUŞLARIN REHBERLİK ETTİĞİ YOLCULUK

Geminin güvertesinde duran uzun boylu, kızarıklık yüzlü kaptan gökyüzü kadar açık renkli, soluk mavi gözlerini dikmiş göklere bakıyordu. O esnada geminin üzerinden büyük bir kuş sürüsü geçiyordu. Bunlar görmeye alışık oldukları, okyanusların her yerinde denizcileri takip eden martılar veya fırtına tehdidi ile karşı karşıya kaldıklarında gemilere sığınan ufak fırtına kuşları değildi. Bunlar kara kuşlarıydı. Kuzey yönünden geldikleri için kaptan kuşların uzak diyarlarda yaklaşan kış mevsiminden kaçarak göç ediyor olabileceklerini düşündü. Bu kuşlar bir işaretti, o anda çok ihtiyaç duydukları bir işaretti ve onların da karaya ulaşmaya çalıştıkları aşikârdı.

Diğer denizciler de gökyüzüne baktı, ama aynı anda gözlerinin ucu ile kaptana da bakmayı ihmal etmediler. Kendisine “Okyanus Amirali” unvanı verilmiş olmasına rağmen, ona tam olarak güvenmiyorlardı. Gemiler ve mürettebatları İspanyol olsa da, Amiral Kristof Kolomb İtalya’nın Cenova limanından geliyordu. *Niña*, *Pinta* ve *Santa Maria* adlı gemiler 1492 senesinin yaz sonu Atlas Okyanusu’na yelken açmış ve sonbahara dek beş hafta boyunca batıya doğru ilerlemişlerdi. Gemilerde bulunan hiç kimse o ana dek kara görmeden bu kadar uzun bir süre boyunca denizde kalmamıştı. Ayrıca, hiçbiri yabancı uyruklu kaptanlarının onları ulaştırmayı vadedtiği tuhaf ülkeleri ve bu ülkelerdeki büyük zenginlikleri görmemişti. Belki de isyan ederek amirali denize atıp herkesi ölüme sürüklemesini engellemenin zamanı gelmişti.

Kolomb da tedirgindi, ama tedirginliğini dışa vurmamaya kararlıydı. Geminin rotasının değiştirilmesini emretti. Kuşlar güneybatı yönünde uçuyordu ve o da onların takip ettiği rotayı izleyecekti.

Bu Kristof Kolomb için uzun bir yolculuk olmuştu. Bir dokumacının oğlu olan Kolomb, babasının izinden gitmek yerine hayatını denizde geçirmeyi tercih etmişti. Cenova uzun yıllar boyunca Avrupalıların iyi bildiği Akdeniz’in engin sularına yelken açan ve doğu kıyılarından ipek, baharat ve diğer lüks eşyaları taşıyan gemilerin demirlediği müreffeh bir liman şehri olarak kalmıştı. Asya’daki uzak krallıklardan gelen bu mallar binlerce kilometre uzunluğundaki bir dizi yol ve patikadan oluşan ve İpek Yolu olarak adlandırılan bir güzergâh üzerinden taşınıyordu. Kolomb iki yüz yıl önce aynı güzergâhı takip ederek Hıtay’a (günümüzdeki adı ile Çin’e) kadar ulaşan, bu ülkenin lideri Büyük Kağan Kubilay Han ile tanışan ve ülkenin sayısız güzelliği ve zenginliği hakkındaki yazılar yazan Marco Polo adlı İtalyan tüccarın hikâyelerini büyük bir hevesle okumuştur.

Kolomb Afrika kıtasının doğu kıyıları boyunca ilerleyerek, Portekizlilerin alınıp satılacak altın, fildişi ve köle bulduğu bölgelere seyahat etti. Atlas Okyanusu'nda kuzeye doğru yelken açarak neredeyse Kuzey Kutup Bölgesi'ne kadar ilerledi. İrlanda'yı ziyaret ettiğinde, engin batı sularından limana sürüklenen ilkel bir tekne gördü. Teknenin içinde iki insanın ("olağandışı görünümlü bir erkek ve bir kadının") cansız bedenleri yatıyordu. Halk arasından bazı kişiler teknenin içindeki insanların görünümünün tuhaf olmasının nedenini teknenin Hıtay'dan rüzgâr ile oraya taşınmış olabileceğine bağladı. Teknenin Hıtay'dan gelmediği kesindi. Yine de, Atlas Okyanusu hakkında anlatılan hikâyeler Kolomb'un hayal gücünü beslemeye devam etti.

O dönemde yaşayan eğitimli insanların çoğu dünyanın yuvarlak olduğunu anlamıştı. Yüzyıllar önce kaleme alınmış antik kitaplarda bile batıda, çok uzaklarda yabancı insanların yaşadığı adalar olduğuna dair hikâyeler anlatılıyordu. Diğer yazarların bir kısmı aynı yönde büyük bir kıtanın var olabileceğine dair tahminler yürütürken, bir kısmı da Atlas Okyanusu'nun Asya'ya kadar uzandığı ve bu mesafenin yelkenli gemiler ile geçilemeyecek kadar uzun olduğu konusunda ısrar ediyordu. Kolomb dünyanın çoğu coğrafyacının sandığından daha küçük olduğuna ikna olmuştu. Ona göre, Avrupa'dan yelken açarak batı yönünde ilerleyen bir geminin Hıtay'a ulaşması mümkündü.

Kolomb Portekiz Kralı John'dan keşif gezisi için maddi kaynak sağlamasını istedi. Portekiz Atlas Okyanusu'na kıyısı olan bir ülkeydi ve Portekizli kaptanlar düzenli olarak Afrika kıyıları boyunca seferler yapıyordu. 1488 senesinde, Bartolomeu Dias, Afrika kıtasının güney ucunu dönerek Hint Okyanusu'na açılmıştı. İzlediği rota zamanla Avrupalıların Hindistan ve Hıtay'ın hazinelerine ulaşmak için kullandıkları ana güzergâhlardan biri haline geldi. Ancak, Kolomb'un batı

yönünde yeni bir rota oluşturma fikri Kral John'u hiç mi hiç etkilemedi. Kral, Kolomb hakkında duyduğu şüpheyi, "Bo-yundan büyük konuşuyor ve kendini beğenmiş ... hayal âleminde yaşıyor," diyerek dile getirdi. Belki de John haklıydı. Kolomb inatçı, biraz kendini beğenmiş ve kendine gereğinden fazla güvenen biriydi. Aslında, dünya sandığından çok daha büyüktü. Batı yönünde seyahat edildiğinde Portekiz ile Çin arasındaki mesafe Kolomb'un sandığı gibi yaklaşık 4000 km değil, aşağı yukarı 19.000 km kadardı.

Ancak bu denli yanılğıya düşen insanlar bile yeterince inat ettiklerinde birçok şeyi başarabilirler. Kolomb daha sonra aynı fikri Kral Ferdinand ve Kraliçe Isabella tarafından yönetilen İspanya'ya sundu. O dönemde, Afrika'dan gelerek İspanya'nın büyük bir kısmını yüzyıllardır yönetmekte olan Araplar ile savaş halinde olduklarından ilk etapta Kolomb'u fazla dikkate almadılar. Ferdinand ve Isabella ancak son Arap ordusunu da bozguna uğrattıktan sonra Kolomb'un keşif gezisi için maddi kaynak sağlamayı kabul ettiler.

1492 senesinin Ağustos ayında, *Niña*, *Pinta* ve *Santa Maria* Kolomb'un komutası altında açık denizlere yelken açtı. İlk başta güneye, Afrika kıtasının açıklarındaki Kanarya Adaları'na gittiler. Dünyanın bu bölgesinde esen rüzgârlar batıya doğru ilerlemelerini kolaylaştıracaktı. Mürettebat geceleri güvertede buldukları uygun bir yere yatarak giysileri ile uyuyordu. Sabah olup etraf aydınlandığında bir erkek çocuğu dua okuyordu: "Tanrı'nın inayeti gün ışığı ile Kutsal Haç üstüne olsun." Güneş doğduğunda, güverte üstündeki çiy kurumaya ve mürettebat da işlerinin başına geçmeye başlıyordu. Etraflarındaki sudan uçan balıklar sıcıyor, hatta bazen, "çok sayıda balık güverteye düşüyordu." Deniz durgun olduğunda mürettebat gemilerin yanında yüzüyordu.

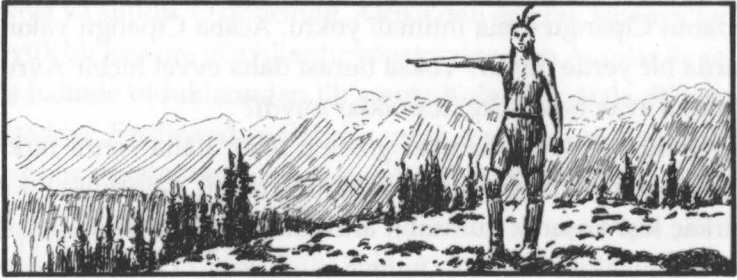
Ancak bu gibi memnuniyet verici gelişmeler bile daha derin endişeleri akıllarından bir an için bile çıkartmaları için ye-

terli olmuyordu. Bu engin okyanusun sonu neredeydi? Gece olduğunda, göçmen kuşların siluetleri hâlâ neredeyse dolunay evresinde olan ayın önünde karartılar halinde görünüyordu. Nihayet, 12 Ekim’de, gece yarısından sonra saat iki civarında *Pinta* gemisinin gözcüsü, “*Tierra! Tierra!*” (Kara göründü! Kara göründü!) diye bağırdı. Güneş doğarken, bir adanın kıyısındaki beyaz kumsallar belirli belirsiz görünmeye başladı.

Acaba neredeydiler? Hıtay açıklarında mı? Gemideki kayıklardan biri ile kürek çekerek kıyıya doğru ilerlediklerinde Kolomb’un akli cevaplanmamış sorularla doluydu. Marco Polo daha evvel Cipangu (günümüzde Japonya) adı verilen, refah düzeyi yüksek olan bir adadan bahsetmişti. Bu küçük adanın Cipangu olma ihtimali yoktu. Acaba Cipangu yakınlarda bir yerde miydi? Yoksa burası daha evvel hiçbir Avrupalının ayak basmadığı topraklar mıydı?

Kıyıda ufak bir hareket gözüne ilişti; daha sonra farklı noktalarda da hareketlilik olduğunu fark etti. Görünüşe göre, birkaç kişi koşarak kumsalın ardındaki ormana saklanmıştı. Bu insanlar kimdi? Acaba nereye gelmişlerdi? Dalgalar kayığı kumsala çıkardı ve Kolomb karaya ayak bastı.

UZAM VE ZAMAN İÇİNDE BİR KITA

Kuzey Amerika'yı keşfeden ilk Avrupalı Kolomb değildi. Ondan beş yüz yıl önce, yaklaşık MÖ 1000 yılında, Leif Erikson'un önderlik ettiği bir grup Norveçli günümüzde Kanada'nın Newfoundland eyaleti olarak adlandırılan bölgenin kuzey ucuna ayak bastı. Söz konusu Vikingler keşfettikleri bu bölgeye Vinland adını verdi. Ancak buradaki Norveç yerleşimleri zamanla yok oldu ve Avrupalılar da bu yerleşimcileri unuttu. Bu yüzden Kolomb'un seyahati gerçek anlamda bir dönüm noktasıydı. 1492 senesinden sonra, dünyanın doğu yarısı artık batı yarısından ayrı kalmayacaktı.

Eğer Kolomb'un ilk gördüğü ada, çoğu insanın düşündüğü gibi, günümüzde San Salvador olarak adlandırılan aday-

sa, kıtanın çok ufak bir parçasını oluşturunuyordu: yüzölçümü yalnızca yaklaşık 163 kilometrekare kadardı. Kuzey Amerika'nın geriye kalan 24.708.323 kilometrekarelik bölümü o anda Kolomb tarafından bilinmiyordu.

Günümüzde, Amerika Birleşik Devletleri Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanus'a kadar uzanmaktadır. Nasıl bu kadar büyük bir ülke haline geldiğini anlamamız için, ilk olarak kıtanın tarihi başlangıçtan itibaren nasıl şekillendirdiğini anlamamız ve Kuzey Amerika'nın uzam ve zaman içinde teşkil ettiği yeri kavramamız gerekir.

İlk olarak, kıtanın uzamdaki yerine değinelim. Boş bir sayfanın üst kısmından başlayarak içeri doğru hafifçe eğim yapan ve sayfanın alt kısmına doğru neredeyse birleşen iki adet dikey çizgi çizin. Bunu yaptığınızda huniye benzeyen bir şekil elde edersiniz: bu şeklin alt kısmına kanca şeklinde ufak bir çıkıntı eklerseniz elde ettiğiniz şekil Kuzey Amerika'nın şeklinin ana hatlarına benzeyecektir. Doğu kıyılarında Atlas Okyanusu (*Atlantik*) ve Batı kıyılarında Büyük Okyanus (*Pasifik*) ile birleşen bu topraklar güneyde daralarak Panama Kıstağı'nı oluşturur. Panama'nın oluşturduğu ince kara köprüsü Kuzey ve Güney Amerika kıtalarını birbirine bağlar.

Daha sonra, çizdiğiniz ilk çizgilerin içine, çizgilere neredeyse paralel şekilde uzanan iki çizgi daha çizin. Bunlar da ülkenin ana sıradağlarını temsil edecektir. Doğudaki çizgi Maine'den Georgia'ya uzanan Appalaş Dağları'nı temsil eder. Batıda, sıra halinde birbirini izleyen yüksek tepeler belirli bir noktada ayrılır ve yeniden birleşir. Batıdan Pasifik Okyanusu'na daha yakın konumda olan Cascade ve Sierra Nevada Dağları, biraz daha doğudan ise Rocky Dağları geçer. Batıda yer alan bu sıradağların arasında Büyük Havza ve Büyük Tuz Gölü adı verilen kurak topraklar yer alır.

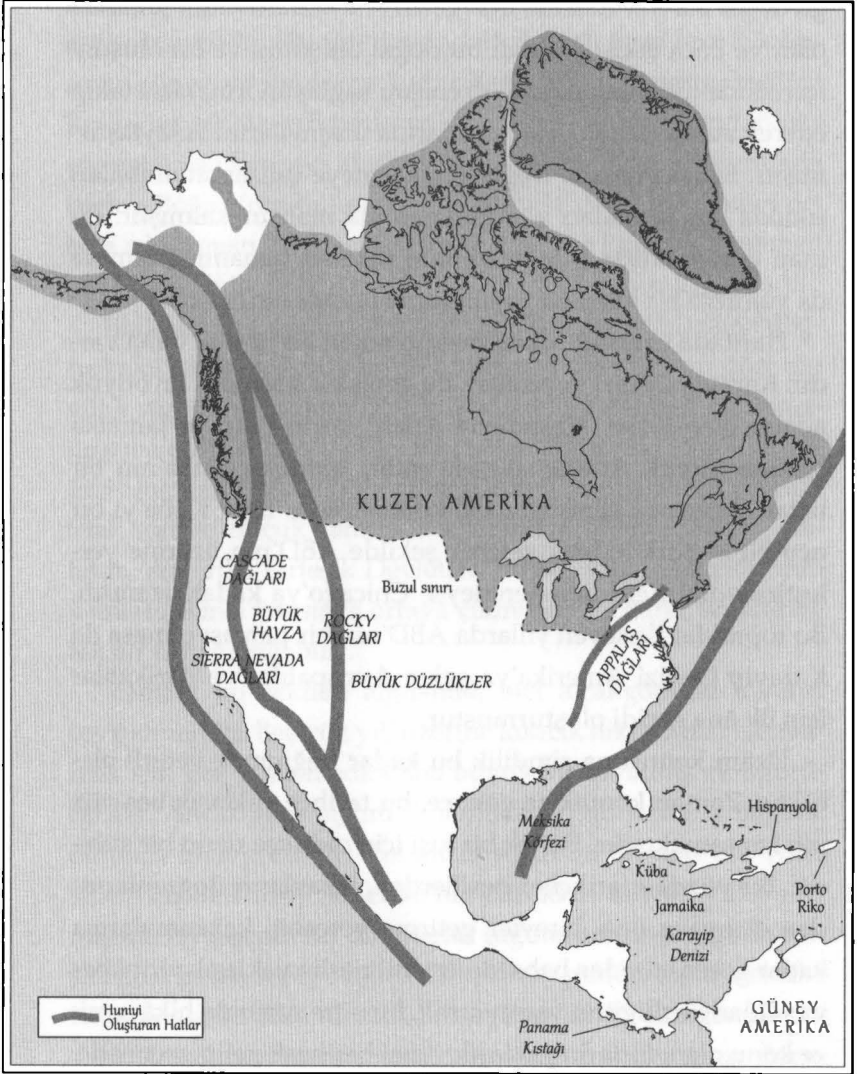
Dağlar birer bariyer görevi görür. Appalaş Dağları insanların Atlas Okyanusu'nun kıyılarındaki düz ovalardan ve te-

pelik bölgelerden batıdaki geniş bozkırlara ve daha ilerisine ulaşmalarını zorlaştırır. Pasifik tarafında, Cascade ve Sierra dağları batıdan doğuya ilerleyen insanların cesaretini kırar.

Dağlar aynı zamanda iklim şartları için de bariyer oluşturur. Pasifik'ten gelen yağmur bulutları dağları geçerken yükselir. Ilık hava nispeten daha soğuk olan dağlık bölgelere doğru ilerlerken yoğunlaşır ve genellikle dağların batı kısmına yağmur olarak düşer. Büyük Havza ve doğudaki Büyük Düzlükler bu bölgelere oranla çok daha kuru kalır. Öte yandan, bu gibi sıradağlar günümüzde Kanada olarak adlandırılan kuzey toprakları boyunca uzanmamaktadır. Bu yüzden, kış ayları boyunca Kuzey Kutup Bölgesi'nden gelen soğuk hava akımları herhangi bir engelle takılmadan güneye inerek, kıtanın derinliklerine kadar ulaşabilir. Sıradağlar bu soğuk hava akımını kıtanın iç kısımlarına yönlendirmeye yardımcı olur. Buna karşın, Avrupa ve Asya'da yer alan Alpler, Kafkas Dağları ve Himalayalar gibi sıradağların çoğu doğudan batıya uzanır ve bu yüzden de Kuzey Kutup Bölgesi'nden gelen soğuk hava akımlarına engel olurlar. Bu dağların güneyinde kalan bölgelerin iklimi nispeten daha ılıman olur.

Yaz mevsiminde, Kuzey Amerika'da oluşan bu baca etkisi ters yönde işler. Sıcak hava akımları Düzlüklerden Kanada'ya doğru ilerleyerek hava sıcaklıklarını otuz derecenin üzerine çıkartır ve fırtınalarla hortumların oluşmasına neden olur. Bu aşırı iklim şartları Kuzey Amerika'yı diğer bölgelerden ayırır. Avrupa'dan yeni gelen yerleşimciler kendi ülkelerinde görmeye alışık oldukları kışlardan daha sert geçen kış mevsimlerine ve daha sıcak geçen yaz mevsimlerine tanık olur.

Kuzey Amerika'nın iklimi tarihi sayısız açıdan etkilemiştir. Büyük Düzlüklerin engin ve kuru açıklık alanları Kızılderilileri bufaloları avlamak için usta at biniciler olmaya zorlamıştır. Düzlüklerde çit inşa etmek için yeterli miktarda ahşap bulamayan Amerikalı çiftçiler, bu bölgedeki yaşamı sonsuza dek

Kuzey Amerika'nın şekli.

değiştirecek bir keşif olan dikenli teli kullanmayı büyük bir istek ve hevesle benimsemiştir. Appalaş Dağları'nın oluşturduğu doğal bariyer Kanada'dan gelen Fransızların huni şeklinde olan ve baca etkisi yaratan bu doğal oluşumu ve bu oluşum içerisinde toplanan suların drenajını sağlayan ırmakları takip ederek Amerika'nın orta kısımlarına ulaşmalarını kolaylaştırmıştır. Sierra Nevada Dağları'nı geçmeye çalışan at arabaları sıklıkla kar fırtınaları yüzünden yolda mahsur kalmıştır. Ilıman güney iklimi köle ticaretinin ülkenin tamamına olmasa da yalnızca bir kısmına yayılmasına olanak tanımıştır.

Haritada üzerinde durulması gereken bir boşluk daha vardır: Karayip Denizi ve adaları. Bu geniş bir bölgedir. En büyük adalar olan Küba, Hispaniola Adası, Porto Riko ve Jamaika birlikte Büyük Antiller olarak anılır. Yalnızca Küba'nın bir uçtan diğer uca genişliği 1190 kilometredir. Eğer Küba'yı bir ucu New York'a denk gelecek şekilde ABD'nin üzerine yerleştirseydik diğer ucu neredeyse Chicago'ya kadar uzanırdı. Bu topraklar ilerleyen yıllarda ABD'nin bir parçası olmasa da Karayip Denizi Amerika'ya gelen Avrupalılar ve Afrikalılar için ilk ana geçidi oluşturmuştur.

Uzam konusuna şimdilik bu kadar değinmek yeterli olacaktır. Zaman konusuna gelince, bu tarihçe yaklaşık beş yüz yılı kapsamaktadır. Bu tek bir kişi için oldukça uzun bir süredir. Bu yüzden tarihçiler nesillerden, insanların doğumlarından dünyaya yeni bireyler getirme yeteneği kazanmalarına kadar geçen süreden bahsederler. Bir neslin yaklaşık yirmi beş yıl kadar sürdüğünü varsayarsak, bu süre zarfında hikâyemize konu olan ailelerin yaklaşık yirmi beş nesli gelip geçmiştir.

Öte yandan, beş yüz yıl insanların Kuzey Amerika'da yaşadıkları toplam süre ile kıyaslandığında, göz açıp kapayıncaya kadar geçecek, oldukça kısa bir süredir. Burada yaşayan ilk insanlar kıtaya yaklaşık on dört bin yıl önce ayak

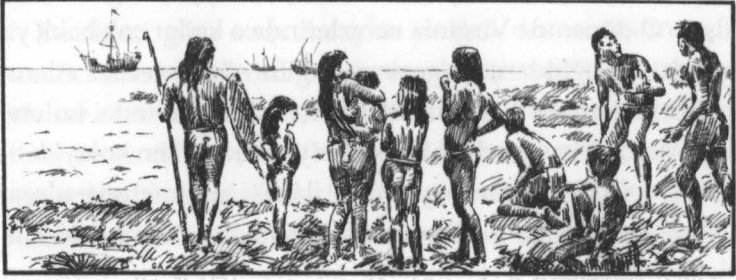
basmıştır. O zamanlarda, günümüzde Kanada olarak adlandırılan bölgenin büyük birçoğunluğu geniş bir buz tabakası ile kaplıydı. Buz tabakasının kalınlığı çoğu yerde üç kilometreye ulaşıyordu. (Harita üzerindeki noktalı çizgi buz tabakasının güney yönünde ne kadar ilerlediğini göstermektedir.) Bu kadar büyük miktarda su donuk halde olduğundan okyanustaki su seviyesi alçalmıştı ve kuzeybatıda, günümüzde Bering Boğazı'nın bulunduğu konumda geniş bir araziye ortaya çıkartmıştı. Bu kara köprüsü Amerika kıtasına tamamen yabancı olan ilk insanların kıtaya geçmelerine imkân tanıdı.

Bir kolunuzu yana doğru açın ve kolunuzun hizasına doğru bakın. Kuzey Amerika'da insanların yaşadığı on dört bin yıllık sürecin omuzlarınızda başladığını ve parmak uçlarınızda sona erdiğini hayal edin. Bu tarihin elinizdeki kitabın içeriğini oluşturan son beş yüz yıllık bölümü parmaklarınızın yaklaşık son iki buçuk santimlik kısmından itibaren başlar. Aslında, Amerika Birleşik Devletleri bu beş yüz yıllık dönemin yalnızca ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Bu süreç neredeyse tek bir tırnağa sığabilir.

Zamanı bu şekilde algılamak bizi alçakgönüllü olmaya sevk etmelidir. Beş yüz yıl, üzerine kısacık hikâyemizi resmetmek için gereğinden çok daha büyük bir tuvalmiş gibi görünebilir. Ancak yana açılmış kolunuza baktığınızda, tırnağınız oldukça ufak görünür. Kolunuza sığan bu on dört bin yıllık süreci bir de Kuzey Amerika'nın önceki 65 milyon yıllık geçmişi ile kıyaslayın. Bu dinazorlar çağının sonundan günümüze kadar geçen süreye eşittir. Dinazorlar günümüzde Meksika Körfezi olarak adlandırılan bölgeye en az 9,5 km genişliğindeki bir göktaşının düşmesinden sonra yok olmuştur. Meydana gelen patlama 100 milyon megaton patlayıcının gücüne eşdeğerdir. Söz konusu büyük patlama bir bilimadamının tabiri ile "Amerika'yı kızartmıştır." Bunun sonucunda, binlerce bitki ve hayvan türü yok olmuş ve memeliler çağı başlamıştır.

Bu süreci oluşturduğumuz zaman ölçeğine dahil etmek için, kolunuzu açık tutmaya devam edin; daha sonra yanınıza bir kolunu açarak on dört bin yıllık bir süreci temsil edecek bir arkadaşınızı yerleştirin; daha sonra bu arkadaşınızın yanına bir kişi daha, onun yanına bir kişi daha yerleştirin ve bu işlemi kapıdan çıkarak sokağa taşan ve kolları omuzdan omza uzanan dört bin beş yüz kişinin meydana getirdiği, yaklaşık dört kilometre uzunluğunda bir sıra oluşana dek tekrarlayın. Ve unutmayın ki bu kitapta anlatılan olaylar (izleyen dört yüz sayfa boyunca okuyacağınız her şey) yalnızca tırnağınızın ucu ile temsil edilen bir zaman diliminde meydana gelmiştir.

ÇOKLUKTAN BİRLİĞE

Açık bir sonbahar gününde, güneş ışığı Appalaş Dağları'nın yamaçlarını ısıtıyor. Isınan hava yükselirken bir atmacanın avını ararken havada süzülme için kullandığı hava akımını oluşturuyor. Atmacalar olağanüstü derecede keskin gören gözlere sahiptir. On metre yüksekliğindeki bir ağacın tepesine tünemiş bir atmaca zeminde dolaşan ve bu *i* harfi büyüklüğünde olan bir böceği görebilir.

Bu kuşlara katılıp onlarla beraber güneye göç edebilseydiniz yolda neler görebileceğinizi hayal edin. Çoğu insan Kuzey Amerika'nın 1492 senesinde vahşi yaşam ile dolup taşan, geniş, el değmemiş topraklardan ibaret olduğunu düşünür. Arada sırada gölde huş ağacı kabuğundan yapılmış bir kanonun içinde kürek çeken veya at sırtında bufalo avlayan

Kızılderilileri görebileceklerini hayal ederler. Ancak böyle bir tablo çizmek son derece yanıltıcı olabilir. Bu detaylardan birini derhal düzeltmek için at sırtındaki Kızılderilileri bu tablodan çıkartmamız gerekir. 1492 senesine gelinceye dek Kuzey Amerika'da on üç bin yıl boyunca tek bir at bile görülmemiştir. Aslında, bazı arkeologlar Kuzey Amerika'da yaşayan ilk insanların atları ve yünlü mamutlar, mastodonlar, zürafalardan daha uzun boylu dev tembel hayvanlar ve boyları iki buçuk metreye ulaşan aslanlar gibi karada yaşayan birçok dev memeliyi öldürerek yok ettiklerine inanmaktadır.

Buna rağmen, kıtaya sonradan ulaşan Avrupalı yerleşimciler Amerika'da çok sayıda vahşi hayvanın yaşadığını bildirmiştir. O dönemde Virginia nehirlerinde o kadar çok balık yaşıyordu ki, sığıklarında gezinen İngiliz sömürgeciler atlarını koşturduklarında balıklar atların nallarının altında ezilerek ölüyorlardı. New York'lu balıkçılar yemek yerken kolaylık olsun diye, yakaladıkları boyları 150 ila 180 santimetreye ulaşan ıstakozların yerine yaklaşık otuz santimetre boyundaki ıstakozları "masalara servis etmeyi" tercih ediyorlardı. Bizonların yaşam alanı yalnızca Büyük Düzlükler ile sınırlı kalmıyor, doğuda Pennsylvania ve Virginia eyaletlerine kadar uzanıyordu. Çok sayıda posta güvercini gökyüzünü karartıyor, uyumak için konduklarında ağırlıklarından ağaçların dalları kırılıyordu. Öyleyse, 1492 senesinde, bol miktarda vahşi yaşam göreceğimiz şüphesizdir. Durum böyle olsa da, bu tür bolluk hikâyeleri yine de yanıltıcı olabilir. Beşinci bölümde göreceğimiz üzere, vahşi hayvanların sayıca çok olmasının bir nedeni, ilk başta kulağa tuhaf gelse de Avrupalıların Kuzey Amerika'ya ulaşması olabilir.

1492 senesinde, Kuzey Amerika'da yaklaşık 8 milyon Kızılderili yaşıyordu. Bu çok büyük bir rakam değildir, özellikle de bir kıtanın tamamına yayılan bir nüfus için. Günümüzde sadece New York eyaletinde 8 milyondan fazla insan yaşamak-

tadır. Bu yine de o zamanlar için hatırı sayılır bir rakamdır. Bir kıyaslama yapacak olursak, 1492 senesinde, Britanya Adaları'nda 2 ila 3 milyon insan yaşıyordu. Avrupa'nın en kalabalık ülkesi olan Fransa'nın nüfusu yaklaşık 15 milyon kişiden oluşuyordu. Asya kıtasında ise yalnızca Çin 100 milyondan fazla insana ev sahipliği yapıyordu. Bir an için göklerde süzülen atmacaların yanına katılarak Kuzey Amerika'ya yayılmış 8 milyon Kızılderili'ye yukarıdan baktığımızı hayal edelim. Aşağıda büyük ihtimalle tahmin ettiğimizden çok daha az miktarda el değmemiş doğal alan bulunan bir kıta görürdük. Hangi yöne süzülürsek süzülelim, neredeyse her yerden duman bulutlarının yükseldiğine tanık olurduk.

Dedikleri gibi, ateş olmayan yerden duman tütmez. Ve Kızılderililer o dönemde ateşi yemek pişirmek ve ısınmaktan çok daha farklı amaçlar için de kullanıyordu. Mississippi Nehri'nin üzerinde ağaç kütüklerinden kano yapmak için yakılan ateşlerden çıkan dumanlar girdap yaparak döne döne göklere yükseliyordu. Yakılan ateşlerin kanoların iç kısmı oyulana kadar yanmasına izin veriliyordu. Nehirde, ağaç kütüklerinden yapılmış, her birinin içinde kırk ila altmış kişi bulunan düzinelerce kano güneşin altında parılıyordu. Bunlar huş ağacı kabuğundan yapılan ufak kanolardan değildi! Tören veya savaş yapılan günlerde kanolara binen Kızılderililerin yüzleri kırmızı kahverengiye boyanıyor ve çoğu başlarına beyaz tüyler takıyordu. Bazıları diz çökerek kürek çekiyor, diğerleri de ellerindeki kalkanlarla kürek çekenlerin arkasında durarak herhangi bir saldırıya karşı koruma sağlamak için hazır bekliyordu. Kanoların kış tarafına yerleştirilen tenteler komutanlara gölge yapıyordu.

Kızılderililer Düzlükler boyunca bufaloları sürmek ve Büyük Havza'da kertenkeleleri yeraltındaki yuvalarından çıkartmak için ateş yakıyordu. Bazı kabileler yabanmersini veya ayçiçeği gibi bitkilerin yetişmesini teşvik etmek amacı ile tarlaları

ateşe veriyordu; diğerleri şeytani sivrisine sürülerini kovmak için ateş yakıyordu. Hatta Rocky Dağları'nda yaşayan Kızılderililer ateşi kutlama yapmak için bile kullanıyordu. Köknar ağaçları tamamen ateşe veriliyor, ağaçların alev alan dalları havai fişekler gibi gece karanlığına parlak kıvılcımlar yayıyordu. Kitanın bir ucundan diğer ucuna insanların tümü toprakları arzuları doğrultusunda şekillendirmek için ateşi bir araç olarak kullanıyordu.

Kızılderili kabileleri diğer açılardan çok farklıydı. Aslında, 1492 senesinde Kuzey Amerika'nın sloganının *E pluribus unum* sloganının zıttı olması gerektiğini söyleyebiliriz. Bu sloganın *Çokluktan birliğe* değil, *Bir kıtadan, çok sayıda farklı insan topluluğuna* olması daha uygun olurdu. Hangi kuşu takip ettiğinize bağlı olarak Kızılderililerin etraflarındaki dünyaya adapte olma şekillerinde büyük farklılıklar gördünüz. Bazıları ufak topluluklar halinde avlanarak ve yiyecek toplayarak yaşıyordu. Uygarlık aşamasına ulaşmış olan bazıları da sahip oldukları tarım arazileri, heykeller, tapınaklar, şehirler, gökbilimciler, dini önderler ve hükümdarlar ile övünüyordu.

Kuzey Kutup Bölgesi'nin batısından yola çıkan bir kaz sürüsü *umiaklar* (akarsuların taşıdığı kütüklere mors derisi gerilerek inşa edilen üstü açık tekneler) ile balina avlayan Eskimo (*Inuit*) topluluklarını gördü. Eskimolar kendileri için önemli bir besin kaynağı olan balinaların kalın derilerini delebilecek kadar güçlü zıpkınlara sahipti. (Balina yağı ayrıca yağ lambalarında da güzel yanıyordu.) Eskimo kadınları fok bağırsaklarından ve balık derilerinden, vücudu daha sıkı sararak kış şartlarının hâkim olduğu bu soğuk topraklarda yaşayan insanları daha sıcak tutan giysileri dikebilecek beceriyi geliştirdi.

Aynı kazlar 3200 km güneyden, günümüzde Oregon eyaletinin sınırları içinde kalan Willamette Nehri Vadisi'nin üzerinden uçarken, aşağıda Kızılderililerin akıntının hızlandığı mevkilerde nehir tabanına çaktıkları bir dizi sopadan oluşan

bir balık tuzağını onardığını görebilirdi. Bu tuzaklar akarsularda akıntıya karşı yüzen somon balıklarının geçebileceği az sayıda aralık bırakır ve bu aralıklardan geçen balıklar da örgü sepetlerle yakalanır. İklim nispeten daha ılımandır ve etrafta bol miktarda fok balığı ve su samuru, deniz tarağı ve midye, büyük yunuslar ve kurutulup meşalelerin ucunda yakılabilecek kadar yağlı canlılar olan binlerce ufak karabalık bulunur.

Daha da güneyden, günümüzde Arizona eyaletinin sınırları içinde kalan Sonora Çölü'nün üzerinden uçan kuşlar toprakta oyulmuş çizgiler görürdü. Bunlar akarsuların kolları olamayacak kadar düz çizgilerdi. Bu çizgiler insan yapımıydı. Hohokamlar MS 300 senesinden sonraki birkaç yüzyıl içinde, yetiştirdikleri fasulye, kabak ve mısır gibi ürünlere su taşımak için bazıları yirmi metreden daha geniş olan ve toplam uzunlukları yaklaşık dokuz yüz yetmiş kilometreye ulaşan kanallar kazmıştı. Kuşlar 1492 senesinde bu kanalların kalıntılarını görebilirdi, ancak Hohokamları görmeleri mümkün değildi. Bunun nedenine ilerleyen paragraflarda değineceğim.

Kısacası, Kuzey Amerika'da yaşayan Kızılderili kabileleri birbirlerinden çok farklıydı ve bunun nedenlerinden biri de çevre şartlarının onları hayatta kalmak için farklı yöntemler icat etmeye zorlamış olmasıydı. Ilıman ve ıslak Kuzeybatı Pasifik'te ürünlerini sulamak için kanal inşa etmek kimin aklına gelebilirdi? Öte yandan, çölde yaşayan hiçbir Kızılderili de büyük ağaçların yetişmediği bu bölgelerde ağaç gövdelerini oyarak kano yapmayı icat edemezdi.

1492 senesinde, Kızılderili kabilelerinin birbirlerinden çok farklı olmalarının tek nedeni bu kabilelerin farklı çevre şartlarına maruz kalmaları değildi. Benzer iklim şartlarında yaşayan insanlar bile aynı sorunları çözmek için farklı çözümler üretebilir. 1492 senesine gelindiğinde Kuzey Amerika'da binlerce yıldır insanlar yaşıyordu; bu süre insanların farklı inançlar, gelenekler ve kültürler oluşturmaları için yeterli bir süredir.

Büyük Havza'nın hayatta kalmanın oldukça zor olduğu kuru topraklarında Kızılderililer kendini kanıtlamış bir avcının liderlik ettiği ufak topluluklar halinde yaşırdı. Güneydoğudaki Kızılderili toplumları çok daha geniş yerleşim alanlarına ve daha karmaşık politik sistemlere sahipti. Örneğin, Natchez Kızılderilileri kendi aralarında farklı rütbelere ayırırdı ve bir kral (Büyük Güneş) ile akrabaları (Küçük Güneşler) tarafından yönetilirdi. Yöneticilerin altında "Onurlu İnsanlar" olarak anılan soylular yer alırdı ve daha büyük bir sosyal sınıf olan en düşük rütbelilere Stinkard adı verilirdi. Büyük Güneş adından da anlaşılacağı üzere güneşe tapmak Güneydoğu Kızılderililerinin manevi hayatlarında önemli bir yere sahipti.

1492'de, Kuzey Amerika'daki en karmaşık uygarlık Meksika Vadisi'nde varlığını sürdürüyordu. Bu insanlar kendilerini Meksikalar olarak adlandırmıştı, ancak ilerleyen yıllarda İspanyollar bu insanları Aztekler adı ile anmaya başladı. Başkentleri, Tenochtitlán, Texcoco Gölü'nde yer alan bir adanın üzerine inşa edilmişti ve Avrupa'daki herhangi bir şehirden daha büyüktü. Kanolar kanallar aracılığı ile şehrin her yanına ulaşabiliyordu. Tüccarlar pazarlara binlerce kilometre öteden mallar getiriyordu. Bu pazarlarda papağanlar, pamuklu pelelerinler, dumanı tüten sıcak çikolatalar, tortillalar, hindiler, tavşanlar, hayvan derileri, türlü türlü güzel görünümlü tüyler ve dikkatle kaz teleği içine paketlenmiş altın tozu satılıyordu. Tenochtitlán'da şehrin övünç kaynağı olan hayvanat bahçeleri ve egzotik bitkilerle dolu botanik bahçeleri bulunuyordu. Su kemerleri kilometrelerce uzaklıktaki dağlardan şehre içme suyu taşıyordu. Azteklerin dinleri ve kültürleri Asya veya Avrupa'da varlığını sürdüren herhangi bir uygarlığın dini ve kültürü kadar gelişmiş ve özgündü.

Herhangi bir grubun kültürünün ardında bir tarih (başka deyişle, herhangi bir geleneğin nasıl başladığına dair bir hikâ-

ye) yatar. Örneğin, modern Amerika’da, çoğu insan perçinli kot pantolonlar giyer. Bu bir gelenektir ve bir tarihi vardır. Aslında, bu fikri 1873 senesinde Levi Strauss ve David Jacobs adlı iki Amerikalı geliştirmiştir. Benzer bir şekilde, birilerinin veya Kızılderililerden oluşan bir grup insanın da deriden daha iyi giysiler veya daha keskin mızraklar (veya “Onurlu İnsanların” toplumunda daha fazla saygı gördüğü bir politik sistem kurma fikrini) üretmiş olması gerekir. Ancak, Kuzey Amerika’da yaşayan insanların hiçbirisi yazıyı icat etmemiştir. Bu yüzden de bireylerin insanların yaşantılarına nasıl katkıda bulunduğunu, kurdukları köyleri veya katıldıkları savaşları anlatan herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır.

Arkeologlar yazılı tarihten önce ne olup bittiğini keşfetmeyi kendilerine vazife edinmiştir. Hafiyelikleri gerçekten hayret verici düzeydedir ve her geçen yıl yeni bilgiler edinmişlerdir. Buna rağmen, geride henüz çözüme ulaştırılamamış çok sayıda bulmaca kalmıştır. Kanallar inşa eden Hohokam halkının başına ne geldi? 1492 senesinden önce, Arizona’nın bu kurak bölgesi büyük ihtimalle Meksika İmparatorluğu’nun kuzeyinde yer alan herhangi bir bölgeden daha fazla Kızılderili barındırıyordu. Kanallar niçin terk edildi? İklim daha da ısınıp kuraklaşarak hayatta kalmayı zorlaştırdı mı? Bölgenin yüzölçümü artan nüfusunu destekleyecek kadar büyük değil miydi? Sonradan kuzeyden gelen Kızılderililer bu insanlara saldırdı mı? Maalesef bu tarih mevcut değil.

1492 senesinden evvel, günümüzde ABD sınırları içinde kalan topraklarda kurulmuş tek şehrin tarihi de benzer bir bulmacadır. Cahokia, Mississippi Nehri’nin kıyılarında, günümüzde St. Louis şehrinin yer aldığı topraklarda gelişti. Bu şehirde, 1050 senesi civarında, yaklaşık 40 metre yüksekliğindeki insan yapımı bir tümseğin gölgesinde on futbol sahasından büyük bir meydan inşa edildi. Şehir binlerce insana ev sahipliği yapıyordu ve bu insanlar buna benzer 120’den faz-

la tümsek yapmıştı. Bazı arkeologlar şehrin inşa edilmesinin nedenlerinden birinin gece karanlığını aydınlatan ve dini bir mucize olarak algılanan parlak bir ışık olduğunu düşünmektedir. Bu ışık 1054 senesinde Çinli gökbilimciler tarafından da gözlemlenen bir süpernova veya yaşam döngüsünü tamamlayarak patlayan bir yıldızdı. Ancak bu geliştirilen teorilerden yalnızca bir tanesidir. Ayrıca, şehir halkının Kolomb'un Kuzey Amerika'ya ulaşmasından evvel bu şehri niçin terk ederek boş bıraktığını da bilmiyoruz. Bu konu hakkında herhangi bir yazılı kaynak bulunmamaktadır.

1492 Ekim'inden itibaren, Kuzey Amerika'da da yazılı kayıtlar tutulmaya başlandı. San Salvador Adası'nın yakınlarında uçan kuşlar aşağı baktıklarında daha evvel hiç görmedikleri bir şeye tanık oldular. Evet, göklere her zamanki gibi duman bulutları yükseliyordu ve ağaç gövdelerinden oyulmuş kano-ların içinde balık avlayan adamlar vardı. Ama bu sefer mavi okyanusun engin sularında nispeten daha büyük üç yeni gemi belirmişti. Yüksek direklere gerilmiş yelkenleri kötü hava şartları yüzünden hırpalanmıştı. Bu tuhaf görünümlü gemilerin içinde gemilerden daha tuhaf görünümlü insanlar vardı. Adadaki ağaçlarının altından Kolomb ve mürettebatını seyreden insanlar büyük ihtimalle bu görüntü karşısında şaşırıp kalmıştır. Güvertedeki insanların üzerinde ne garip giysiler vardı! Dar çoraplar ve dizleri şişkin pantolonlar. Kışlık, kalın muf-lonlu ceketler. Bu insanlar kimdi? Buraya gelmeleri ne anlam taşıyordu?

Tarih (seyir defterlerine kargacık burgacık yazılmış, kitaplara basılmış, büyük sandıklarda saklanmış veya ceplere tıklanmış yazılı tarih kaynakları) Kuzey Amerika'ya geliyordu. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı.

ALTIN ÇAĞ VE ALTIN ÇAĞI

Kolomb'un hikâyesi herkese o kadar tanıdık gelir ki, çok az sayıda insan geçmişteki olayların biraz daha farklı bir şekilde cereyan etmesi sonucunda dünyanın günümüzde ne kadar farklı bir yer olabileceğini merak eder. Aslında, 12 Ekim'de Kolomb'un doğum gününü kutlamak yerine modern zamanlarda Amerika'ya ulaşan ilk Asyalı olan Amiral Zheng'in 1429 senesinde California kıyılarına demir attığı günü anabilirdik.

İmkânsız mı? Çin 1400'lerde medeniyetin merkeziydi ve Asya ile Avrupa'nın tamamı Çin ürünlerini satın almak istiyordu. Tüccarlar İpek Yolu üzerinden seyahat ederken bile, Çin büyük bir ticaret gemisi filosunu Hint Okyanusu'nu aş-

rak Madagaskar'a ve Doğu Afrika kıyılarına kadar ulaşan yedi sefere yollamıştı.

Arada bir kıyaslama yapacak olursak, Kolomb toplamda doksan kişilik mürettebata sahip olan üç adet gemi ile sefere çıkmıştı. Amiral Zheng He'nin hazine filosu iki yüz ila üç yüz gemiden oluşuyordu. Kolomb'un en büyük gemisi yaklaşık 26 metre uzunluğundaydı; Zheng He'nin en büyük gemisinin uzunluğu ise yaklaşık 122 metreydi ve dokuz adet yelken direğine ve ipek yelkenlere sahipti. Her bir gemi beş yüzden fazla insan taşıyabiliyordu ve filoda atları ve içme suyunu taşıyan ayrı gemiler bulunuyordu. Eğer Ming imparatorları bu gibi seferleri desteklemeye devam etseydi, şu anda okuduğunuz tarih kitabı büyük bir ihtimalle Çince yazılmış olabilirdi. Ancak Moğollar o dönemde Asya'nın kuzeyinden Çin'e saldırıyordu ve bu da imparatorun dikkatinin farklı yerlere çekilmesine yol açtı. 1433 senesinden sonra hazine filosu yok edildi ve bu tarihten sonra büyük gemiler inşa edilmedi.

Öte yandan, Avrupa o tarihlerde medeni dünyanın merkezini oluşturmuyordu. Atlas Okyanusu'nun kıyılarındaki denizciler daha iyi yerlere gelmek için sabırsızlanıyordu, enerji doluydular ve *açtılar*: şana, şöhrete, güce ve paraya. Eğer Kolomb 1492'de Amerika'ya ulaşmasaydı, Avrupa'dan yola çıkan başka birisi ulaşacaktı.

Ancak Kolomb Amerika kıtasına ulaştı. Kıyıya yaklaştıkça karşısında duran ufak ada ona cennetten bir köşe gibi görünmeye başladı. Antikçağ yazarları, "insanların yaşamlarını basit ve masum bir şekilde, herhangi bir kanuna tâbi olmadan ve münakaşa etmeden, sürdürdükü" tarih öncesinde yaşamış bir altın çağ hakkında hikâyeler anlatır. Bu adada yaşayan insanlar da ilk bakışta böyle bir zamandan geliyormuş gibi görünüyordu. Kolomb tuttuğu kayıtlarda bu insanların, "anadan üryan dolaştığını," son derece uysal ve cana yakın olduklarını ve "Hristiyanlara sahip oldukları her şeyi verme-

ye hazır olduklarını” belirtmişti. Kolomb yeni karşılaştığı bu insanlara “Hintli” adını verdi, çünkü burasının Asya yakınlarında bir yerde, Avrupalıların Uzakdoğu’nun Hint Adaları olarak adlandırdığı yer olduğunu düşünüyordu. Yerlilere “sıkı dostluklar kurma ümidi ile” kırmızı şapkalar ve cam boncuklardan yapılmış kolyeler dağıttı ve onların inançlarını “zorla değiştirmek yerine, sevgi ile” değiştirmeyi umut etti. Burada tanıştığı insanların “yönetilmeye ve çalıştırılmaya uygun olduğunu” ve bu insanlara “kıyafet giymenin ve geleneklerimizi benimsemenin” öğretilebileceğini yazdı.

Kolomb’un bu sözleri ilerleyen yıllarda ne olacağına dair ipuçları içeriyordu. İlk olarak, dindar amiral bu Kızılderilileri Hristiyan yapmak istiyordu. Ancak, aynı zamanda onları çalıştırmayı da arzu ediyordu. Bunun karşılığında Kızılderililer İspanyol geleneklerini öğrenecek, İspanyol giysileri giyecek ve İspanya tarafından “yönetilecekti”; bunu isteseler de istemeseler de, öyle olacaktı. Kolomb bunu başarabileceğini düşündü, çünkü adalıların çok fazla silahı yoktu ve görünüşe göre kavga etmekten çekiniyorlardı.

Ortada bir de altın meselesi vardı. Kızılderilileri çalıştırmak Kolomb’a yaptığı keşiften kâr etmesi için iyi bir yöntem gibi görünüyordu. Altın bulmanın daha da iyi bir yöntem olabileceğini düşündü, özellikle de adalılar sahip oldukları ufak tefek altın parçalarını ona kolayca verdiği için. Kolomb yakınlarda yer alan çok daha büyük bir ada olan ve günümüzde Haiti ve Dominik Cumhuriyeti olan Hispaniola Adası’nda daha fazla altın aradı. Burada, Taino halkı nispeten daha büyük köylerde yaşıyordu ve çoğu diğer adadaki yerlilerden daha fazla altın eşyaya sahipti. Bu eşyaların büyük birçoğunluğu Taino’nun ruh tanrısı Cemi’yi temsil ediyordu. Kolomb Avrupa’ya geri dönüp değerli cevherler, iyi tarım arazisi ve barışçıl yerliler hakkında hikâyeler anlattığında, birkaç bin İspanyol zengin olma ümidi ile Hispaniola Adası’na yelken açtı.

Aslında, Kolomb koloniler kurmaya çok fazla ilgi duymuyordu. Sıklıkla tartışmalara giriyor ve kendine kolayca düşmanlar ediniyordu. Bu yüzden, Hispaniola Adası'nı ardında bırakarak Karayipler'in geri kalanını keşfetmeye koyuldu. Hava kararırken kıyıların birinde okyanus akıntıları gemisini tuhaf bir şekilde sallamaya başladı. Karartının içinden denizin endişe verici şekilde kabardığını gördü "geminin boyuna ulaşan geniş bir tepe gibiydi ... yükselen sular kükreyerek üzerimize gelip gemiye çarptı. ... O gün duyduğum korkuyu hâlâ vücudumda hissediyorum." Sonradan bu tuhaf akıntılarının okyanusa boşalan dev bir nehirden, Güney Amerika'daki en büyük nehirlerden biri olan Orinoco Nehri'nden geldiği ortaya çıktı. Kolomb bu boyutlarda bir nehrin bir adadan denize akamayacağını anladı. Seyir defterine şu satırları yazdı: "Bunun şu ana dek keşfedilmemiş çok büyük bir kıta olduğunu düşünüyorum." Bu gözlem yüzünden Kolomb yalnızca Amerika kıtalarına ulaşmayı başarmasından dolayı değil, ayrıca ne keşfettiğini anlamış olmasından dolayı da övgüyü hak etmektedir. Dahası, kendinden sonra gelen Avrupalıların da kullandığı güvenilir bir rota oluşturdu.

Ancak, Kolomb Hispaniola'ya geri döndüğünde beladan başka bir şey bulamadı. Sömürgeciler "kürekler dolusu" altın ve baharat bulmayı umut ederek gelmişti ama bu gerçekleşmeyince, mutsuz bir şekilde şikâyet etmeye başladılar. Amiral Kızılderilileri yakalayıp köle olarak satmak üzere İspanya'ya göndererek para kazanmalarına izin verdi. Barışçıl Tainolar yeni yerleşimcilere işçi olarak da veriliyordu; adı konmamış olsa da pratikte kölelik yapıyorlardı. Kolomb her sömürgecinin "kendisine hizmet edecek iki veya üç Kızılderili'ye ve kendisi için avlanacak köpeklere sahip" olduğunu yazdı.

Kolomb'un düşmanlarından gelen şikâyetleri duyan Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabella amirali tutuklatıp zincire vurduarak eve yollattı. Kolomb yeniden güvenlerini kazanarak son

bir sefere çıkmayı başardı, ama bu seferi de hezeyanla sonuçlandı. Gemileri fırtınalara yakalandı, mürettebatı düşman Kızılderililerin saldırısına uğradı, kendisini kısmen delirten bir hastalığa yakalandı ve termitler gemilerinin gövdelerini yedi. Evine perişan bir adam olarak geri döndü.

Kolomb kendisine amiral unvanını takmıştı: onu meşhur eden özelliği denizcilik becerileriydi. Kendisini izleyen İspanyollara farklı bir isim takıldı: *conquistador* yani fatih. Bu isim kulağa ihtişamlı gibi gelse de, bu türün ilk temsilcilerinden birinin iktidara yükselişi kaçarak, karanlıkta, bir varilin içine kapatılmış bir şekilde başladı. Varilin erzakla dolu olması gerekiyordu, ancak varil ağzına kadar Vasco Núñez de Balboa ile doldurulmuştu. Balboa Hispaniola’da çiftçilik yapmayı denemişti, ama borcu olduğundan kasabayı sessizce terk etmeye karar verdi. Kendini bir varilin içinde saklanarak bir gemiye yükletmekle kalmayıp, en değerli varlığı olan Leoncico yani “Küçük Aslan” adını verdiği iri yapılı, kızıl tüylü, kara burunlu köpeğini de bir şekilde gemiye bindirmeyi başardı. Geminin kaptanı Balboa’yı bulduğunda, kendisini en yakın adaya bırakmakla tehdit etti. Ancak, bu kaçak, arkadaş canlısı bir insandı ve mürettebat onu kaptandan daha çok sevdi. Onun gemide kalması için ısrar ettiler.

Bu olay Balboa’nın karakteri hakkında çok şey anlatır. İspanyolların kıtaya yerleşmeye başladıkları ilk yıllarda Kariyip adaları sert ve acımasız bir dünya haline geldi. Yüz binlerce Taino Kızılderilisi savaş, kölelik, aşırı çalıştırma ve hastalık yüzünden yaşamını yitirdi. Düzeni sağlamakla görevli çok az sayıda İspanyol yetkili vardı ve sömürgeciler de genellikle bu yetkilileri görmezden gelerek (Kral’ın emirlerine karşı çıkarak) Kızılderilileri köle olarak kullanıyor ve kendileri için çalışmayı veya altın bulmayı reddedenleri de öldürüyorlardı. Balboa da diğerleri gibi acımasız bir insan olabilir. Köpeği Leoncico’yu birkaç sefer onları lime lime etmesi için düşmanla-

rının üzerine salmıştı. (Aralarına Mısırlılar ve Romalıların da dahil olduğu birçok millet gibi İspanyollar da savaşta köpekleri kullanıyordu.) Ancak, Balboa başarıya ulaşmak için dostlara, yalnızca İspanyol değil Kızılderili müttefiklere de ihtiyaç duyduğunu anlamıştı. Panama Kışağı'nı keşfederken Kızılderili krallıklarını art arda fethetti, ama esirlerini köle olarak satmadı. Yendiği kabilelerin liderlerini İspanya için yeni topraklar fethederken kendisine katılmaya teşvik etti.

Çoğu bunu kabul etti. Ne de olsa, bu garip Avrupalıların rakip krallıkları fethetmesine yardımcı olmak onların evlerinde sorun çıkartmasına neden olmaktan iyiydi! Kızılderililerden biri, Panquiaco, bir gün Balboa'nın birkaç yüzbaşısının tarttıkları altın ile ilgili tartışmaya girdiklerini gördü. Panquiaco sinirli bir şekilde terazileri devirdi ve "Eğer topraklarınızı bırakıp diğer insanların topraklarında savaş çıkartacak kadar altına açsanız, size bu dinmek bilmeyen açlığınızı giderecek bir vilayet gösterebilirim," dedi. "Öteki denizin" kıyılarında insanların içkilerini saf altından yapılmış kadehlerden içtiği bir krallık olduğundan bahsetti.

Balboa kulak kesildi. Panquiaco hangi öteki denizden ve ne tür hazinelerden bahsediyordu? Balboa ve takipçileri ellerindeki palalarla sık orman dokusunda yol açarak Panama'nın dar kışağını aşip 1513 senesinde Pasifik Okyanusu'na ulaştı. Avrupalılar nihayet Amerika'nın biri kuzeyde, diğeri de güneyde yer alan ve birbirlerine dar bir kara köprüsü ile bağlı olan iki büyük kıttadan oluştuğunu anlamaya başladı. Birkaç yıl sonra, Ferdinand Macellan Büyük Okyanus'un engin sularını aşmayı başardı. Macellan Filipinler'de öldürülmüş olsa da, gemileri Hindistan ve Afrika üzerinden eve döndüğünden, dünya etrafında tur atan ilk gemiler olma unvanını kazandı.

İlk fatih Balboa, Kızılderili müttefiklerinin yardımı ile diğer Kızılderili kabilelerinin topraklarını ve hazinelerini ele geçirdi. Hernán Cortés adındaki bir başka fatih de bu yöntemi

kullandı. Cortés de Balboa gibi bu topraklarda henüz keşfedilmemiş zengin imparatorluklar olduğuna dair dedikodular duydu. 1519 senesinde, peşinden gelen yaklaşık altı yüz adam ile rakımı iki bin yüz metreye ulaşan yaylaların ve Meksika Vadisi'nin yolunu tuttu. Aradığı, elbette Meksikaların veya diğer adı ile Azteklerin, başkenti Tenochtitlán adlı parıltılı ada şehri olan imparatorluğuydu.

Bu yürüyüş hiç de kolay değildi. İzledikleri güzergâh üzerinde birçok Kızılderili halkı yaşıyordu ve halklardan biri olan Tlaxcalalar Cortés'e karşı amansızca savaştı. Ancak, daha sonra, Tlaxcala halkının liderleri İspanyollara karşı koymak yerine onlara yardımcı olmayı seçti. Kendilerini yıllar boyunca dini törenlerde kurban edilmek üzere savaşçı yollamaya zorlayan Meksikalara sevgi duymuyorlardı. Meksikalar kutsal öğretilere göre güneşin var olmasından sorumlu olan Huitzilopochtli adını verdikleri bir tanrıya tapıyordu. Meksikaların inancına göre parlak ışınları tüm insanlara, hayvanlara ve bitkilere yaşam sağlayan güneş her gece ay ve yıldızlar tarafından gökyüzünün dışına itiliyor ve Huitzilopochtli'nin kendisine yeterince yaşam ruhu sağlaması ile bir sonraki gün yeniden geri dönüyordu. Bunu sağlamanın tek yolu insanlara yaşam veren kanın akıtılarak Huitzilopochtli'ye armağan edilmesiydi.

Meksikalar insan kurban etme geleneklerinin görevleri olduğuna inanıyordu. İşgal ettikleri topraklardaki halkları kendilerine her yıl kutsal piramitlerin tepelerinde kurban edilmeleri için üç ila dört bin insan göndermeye zorluyorlardı. Piramitlerin tepelerinde rahipler siyah obsidyen taşından üretilmiş keskin bıçaklarla bu tutsakların göğüslerini yarıp, atmakta olan kalplerini güneşi kurtarmak için tanrıya sunuyordu. Bu yüzden, Tlaxcala halkının yirmi bin kişilik bir orduyu Cortés'in yanında göndermeye karar vermesine çok da şaşmamak gerekir.

Ancak Cortés Tenochtitlán'a ulaştığında, Kızılderili müttefiklerini geride bıraktı. Adamları ile beraber neredeyse aptal cesareti olarak tanımlanabilecek bir ruh hali içerisinde Texcoco Gölü'nü aşarak ada şehrine açılan dar geçitlerden ilerlemeye başladı. İspanyollar karşılarına çıkan kalabalık pazar yerleri ve tüccarlar, kanallar ve kanolar, kuyumcular, kuş tüyü ustaları, hamamlar ve saunalar, meşale dansçıları, bahçeler ve hayvanat bahçeleri karşısında şaşırıp kaldı. Şehrin "gök kubbenin altında bulunabilecek her türlü zenginliğe" sahip olması Cortés'i hayrete düşürdü.

O dönemde Meksika'nın imparatoru Moktezuma'ydı. Haklı olarak çelikten kılıçlara, tuhaf atlara ve saldırgan köpeklerle sahip olan bu yabancı insanlardan çekiniyordu ve bu insanlara güvenmiyordu. Ancak Cortés şehrin "ebatlarını ve gücünü" gördükten sonra, Meksika'nın İspanyolları "kendilerini savunmalarına imkân tanımadan" öldürebilecek güce sahip olduğunu anladı. Biraz daha temkinli olan bir insan geri çekilirdi. Ama Cortés Moktezuma'yı kendi şehrinde tutsak ederek bahsi ikiye katladı. Fatihler imparatorun sarayında yaşamasına izin vermedi; o andan sonra İspanyol karargâhında uyuması şart koşuldu. Moktezuma şehirde dolaşırken, İspanyol gardiyanlar ona eşlik etti. Cortés sekiz ay boyunca Meksika'yı karşı koymadan teslim olmaya ikna etmenin yollarını bulmaya çalıştı, ama halk krallarının bu yabancılar tarafından bir kukla gibi yönetildiğini gördükçe zamanla daha da çok sinirlenmeye ve başkaldırmaya başladı. Sonunda Moktezuma halkına seslenerek İspanyollar ile işbirliği yapmaları için çağrıda bulunmaya karar verdi. Ancak konuşma yapmak için bir binanın çatısına çıktığında halk onu taş attı; Moktezuma ertesi gün yaşamını yitirdi. Cortés ve askerleri gece karanlığında şehirden kaçmaya çalıştı, ama Meksikalılar onları bularak saldırıya geçti. Cortés adamları ile beraber şehirden kaçmak için savaş verirken az daha Texcoco Gölü'ne düşüyordu.

Sonunda, kıyıda gelen İspanyol takviye güçleri şehre ulaştı. Cortés Tenochtitlán şehrini kuşatarak insanların dışarı çıkmasını ve şehre yiyecek sokulmasını engelledi. Daha sonra, Kızılderili müttefikleri ile beraber şehri parça parça ele geçirdiler. Meksikalar sonunda teslim oldu ve bir zamanlar muhteşem bir şehir olan başkentleri de harabeye döndü.

Acı gerçek, dünyanın MS 1500 senelerinde son derece acımasız bir yer olduğuydu. Cortés ilk defa Moktezuma'nın peşinden bir piramidin 113 adet dik basamağını tırmanarak güneş tapınağına ulaştığında etraftaki kafatasları ve kan içindeki adak taşını görüp dehşete kapılmıştı. Ancak Avrupalı "fatihler" de acımasız ve kana susamış insanlardı. Büyük Okyanus'u keşfetmesinden kısa bir süre sonra, kıskanç bir İspanyol vali Balboa'nın başını kestirdi. Köpeği Leoncico zehirlenerek öldürüldü. Ve Balboa'yı tutuklayan ast rütbeli bir asker (Francisco Pizarro) ilerleyen yıllarda başka bir Güney Amerika uygarlığını, İnka İmparatorluğu'nu fethetti. Bu adam da hasımları tarafından bıçaklanarak öldürüldü.

En önemli motifi altın arayışı olan bu çağ, efsanelerde anlatılan altın çağdan çok farklıydı. Ne Amerika kıtasında yaşayan Kızılderililer masumdu, ne de kıtaya sonradan yerleşen İspanyollar onlara karşı kibarca davranıyordu. Yine de, Meksikalar insan kurban etmeye inanmalarına rağmen, dünyaya savaşçılardan, şairlerden, zanaatkârlardan ve gökbilimcilerden oluşan olağanüstü bir uygarlık kazandırdı. Fatihler altına doymamalarına rağmen Amerika kıtasını yaratıcı yöntemlerle şekillendirmek İspanyolların da kaderiydi.

İzleyen bölümde bir fatih ile daha tanışacağız; Balboa, Cortés ve Pizarro'nun bileşiminden daha ölümcül ve daha tehlikeli bir fatih.

DÜNYALAR ÇARPIŞINCA

Bazen en ufak olaylar bile çok büyük sonuçlar doğurabilir. Hispaniola Adası'nın bir köşesinde bir fatihin denizci sandığının içinde sakladığı botlarını giymesinin veya bir kadının İspanya'dan getirdiği bir battaniyeyi havalandırmak için silkmesinin veya bir Afrikalının Meksika Körfezi'ne yakın bir Kızılderili evinde öksürmesinin kayda değer sonuçlar doğurabileceği kimin aklına gelebilirdi ki? Ancak, bu gibi küçük olaylar çok büyük değişiklikleri tetikledi.

1492 senesinden evvel, dünyanın her iki yarısı da büyük oranda kendi başına gelişti. Kolomb, Amerika'daki ağaçlar "bizdekilerden gece ve gündüz kadar farklı," yorumunu yapıyordu. Avrupa'nın hiçbir yerindeki yılan balıkları Güney

Amerika'da olduğu gibi kendilerini savunmak için elektrik şoku üretmiyordu. Avrupa'daki hiçbir ormanda Kuzey Amerika'da olduğu gibi halka kuyruklu, maske gözlü rakunlar dolaşmıyordu. Amerikalı Kızılderililer de Avrupalıların yanlarında getirdikleri tuhaf atları ve köpekleri gördüklerinde aynı şekilde hayrete düşmüştü.

Battaniyesini silkeleyen sömürgeciyi göz önünde bulunduralım. İnsanlar seyahate çıkarken eşyalarını hazırladıklarında, bazen eşyalarının arasında veya botlarına yapışmış çamurun içinde birkaç adet tohum kalıyordu. Söz konusu tohumların bir kısmı fark edilmeden toprağa düşerek veya rüzgârla uçarak Amerika kıtalarında filizlendi ve yayıldı. Karahindiba ve çayır salkım otu günümüzde Amerikan otlaklarında görmeye alıştığımız bitkilerdir; ancak her iki bitki de 1492 senesinden sonra Amerika'ya Avrupa'dan götürülmüştür. Sömürgeciler o dönemde Amerika'ya Afrika'dan limon, portakal, muz ve incir; Avrupa'dan da kavun, turp ve soğan götürdü. Tenochtitlán'da Cortés'in yanında olan ve daha sonra bu şehre yerleşen siyahi bir fatih olan Juan Garrido, "topraklarında buğday eken ve hasat eden ilk insan" oldu.

Atların Atlas Okyanusu'nu aşması özellikle zor oldu, çünkü güvertenin altında taşınıyorlardı. Gemiler fırtınaya yakalandığında, İspanyollar hayvanları toynakları havada sallanacak şekilde bel kuşakları ile yukarı kaldırıyor ve bu sayede de korkan aygırların şahlanmasını ve ortalığı birbirine katmasını engelliyordu. Tropikal bölgelerdeki durgun denizler daha da tehlikeliydi, hayvanlar karanlık ve sıkışık alanlarda yüksek ısıdan telef olabiliyordu. Bu nedenle okyanusun bu ölümcül bölgelerine "at enlemleri" adı verilmiştir. Fatihlerin açlıktan ölmeye karşı sigortası olarak Avrupa'dan domuzlar da taşınıyordu. Bu domuzlar hareket halindeki adamları beslemek için adamların yanında güdülüyordu. Ayrıca Leoncico örneğinde gördüğümüz üzere fatihler yanlarında hem kendilerine refa-

kat etmeleri, hem de savaşçı olarak kullanılmaları için köpekler de getirmişti.

Amerikan bitkilerinin ve hayvanlarının dünyanın öbür ucuna taşınması bir o kadar önemli bir gelişmeydi. Bugün Amerika kökenli bir bitki olan domatessiz bir İtalyan mutfaklığı düşünemeyiz. İspanyollar Kızılderililerin And Dağları'nın yaylalarında yetiştirdiği patatesleri evlerine götürdü. 1800'lü yıllarda İrlandalılar bu bitkiye artık o kadar bağımlı hale gelmişti ki bir bitkisel hastalığın mahsullerini tahrip etmesi sonucunda binlerce kişi açlıktan yaşamını yitirdi. Amerika'dan getirilen mısır yalnızca Avrupa'yla sınırlı kalmayarak Asya kıtasına da yayıldı; günümüzde, haşlanmış mısır, mısır ekmeği ve patlamış mısır gibi yiyeceklerin tüketilmesinin yanı sıra binlerce farklı gıda maddesi mısır şurubu ile tatlandırılmaktadır ve iri taneli mısır unu balıklar da dahil olmak üzere sayısız çiftlik hayvanının beslenmesi için kullanılmaktadır. Bu bitkiyi beş bin yıl önce ilk defa yetiştiren Kızılderililer ona *teosinte* adını vermişti ve o zamanlarda mısır başağının dış yaprakları yalnızca bir parmak boyuna ulaşıyordu. Kızılderili çiftçiler yüzyıllar içinde yavaş yavaş bu bitkinin boyunu büyüttü.

Bitkilerin tohumları ufaktır, ama yine de çıplak gözle görülebilirler. Ancak, Francisco de Eguía adlı adamın kasıtsız bir şekilde yanında taşıdığı yolcular görünmezdi. Bunlar mikroorganizmalardı yani mikroplar. Eguía hakkında Afrikalı olduğu hariç neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz ve elbette o dönemde yaşayan insanlar da hastalık yayan, görünmez mikroplar hakkında herhangi bir bilgiye sahip değildi. Francisco, Orta Amerika'ya vardikten kısa bir süre sonra öksürük ve yüksek ateşe neden olan bir hastalığa yakalandı. Vücudunun tamamında yaralar oluştu; İspanyollar bu yaralara *viruela* diyordu. Bu yaraların nedeni Avrupalılara yüzyıllar boyunca azap çektiren çiçek hastalığı virüsüydü. 1520 senesine gelindiğinde,

Avrupalıların büyük birçoğunluğunun vücutları bu virüse yıllar boyunca maruz kaldığı için, ona belli ölçüde dayanıklılık kazanmıştı. Başka bir deyişle bu virüse karşı bağışıklık geliştirmişlerdi.

Ancak, Kızılderililer çiçek hastalığı ile daha yeni tanışıyor ve dolayısıyla bu virüse bağışıklık geliştirmemişlerdi. Meksikalardan biri bu hastalığın kurbanlarının “yüzlerinin, başlarının ve göğüslerinin” yaralarla kaplandığını anımsıyordu. Hastalar “hareket edemiyor; kımıldayamıyor; konumlarını değiştiremiyordu. ... Kımıldayabildiklerinde ise acıdan çığlık atıyorlardı.” Babalar ve analar, kız ve erkek kardeşler yan yana yattıkları yerde acılar içinde yaşamlarını yitirdi. Tenochtitlán’da o kadar çok kişi öldü ki bazen mezar görevi görmesi için evleri üzerlerine yıkılıyordu. Ayrıca, hastalığa yakalananlar o kadar bitkin düşüyordu ki yiyecek bulacak veya “bir su kabağı dolusu su içmek için pınara gidecek,” halleri olmadığından binlercesi de açlıktan, susuzluktan yaşamlarını yitirdi.

Çiçek hastalığı Cortés’in nüfusu yüz binden fazla olan bir şehri nasıl fethetmeyi başarabildiğini açıklamaya yardımcı oluyor. Meksikalıların daha evvel toplara, savaşçı köpeklere ve şahlanan atlara sahip olan bir orduyla savaşmadığı bir gerçek. Ama Cortés’in az sayıda silahlı adamı ve hayvanı vardı. Olayların akışını lehine çeviren asıl şey yeni gelen bu görünmez organizmalardı. Zafer kazanan İspanyollar nihayet şehre girdiğinde, “sokakların, meydanların, evlerin ve sarayların cansız bedenlerle dolu olduğunu ve şehrin diğer ucuna geçmenin neredeyse imkânsız olduğunu keşfettiler. Kötü kokudan Cortés’in bile midesi bulanmıştı.” Ne yazık ki, çiçek hastalığı işin yalnızca başlangıcıydı. 1600 senesine gelindiğinde, Orta Amerika’da on dört farklı salgın hastalık baş göstermişti; Güney Amerika’yı da en azından on yedi salgın hastalık kasıp kavurmuştu. Tarihçiler ve arkeologlar toplam

ölü sayısı hakkında yalnızca kaba tahminler yürütebilmektedir. Ancak kızamık, tifo, grip, difteri ve kabakulak gibi Avrupa hastalıklarının, fatihlerin açtığı savaşlarla beraber Orta ve Güney Amerika'da 50 ila 90 milyon kişinin ölümüne neden olduğu düşünülmektedir. Tarihte hiçbir dönemde bir yüzyıl içinde bu kadar fazla insan hastalık yüzünden yaşamını yitirmemiştir.

Bu salgın hastalıklar ilk etapta Kuzey Amerika'da aynı hızla yayılmadı, çünkü İspanyolların Kuzey Amerika'yı fethetmesi çok daha güç oldu. Kuzey Amerika'da yaşayan Kızılderililer parıltılı şehirler ve büyük imparatorluklar inşa etmemiştir. Bunun yerine her biri farklı bir Kızılderili şefi tarafından yönetilen, nispeten daha küçük bölgelerde yaşıyorlardı. Barışçıl Kızılderililer bile kasabalarına birkaç yüz kişilik gruplar halinde gelen ve onlardan altın, gümüş ve yiyecek isteyen ve bazen uzun süreler boyunca kasabalarında konaklayan İspanyollar ile iyi geçinmekte zorlanıyordu. Juan Ponce de León Florida'ya yapılan birkaç keşif gezisine önderlik etmişti, ancak üzerlerine yağın oklar yüzünden her seferinde geri dönmek zorunda kalmıştı. Francisco Vázquez de Coronado, Pasifik'ten güneybatı yönüne doğru ilerledi. Adamlarının bir bölümü Büyük Kanyon'u gören ilk Avrupalılar oldu. Askerler, kadınlar, köleler ve Kızılderili müttefiklerden oluşan yaklaşık üç bin kişilik bir grup ile beraber yolda savaşarak Coronado Düzlükleri'ni geçip günümüzde Kansas eyaletinin bulunduğu noktaya kadar ilerledi. Bu keşif gezileri neredeyse her seferinde hem Kızılderililer, hem de İspanyollar için hüznle sonuçlandı. Fatihler Kızılderililerin kendilerini kandırdıklarından şüphelendiğinde, onları esir aldı, tutsakların üzerine köpeklerini saldı veya onları öldürdü. Ponce de León zehirli bir Kızılderili okundan aldığı yara yüzünden hayatını kaybetti. Coronado Meksika'ya kötü bir şekilde yaralanmış ve iflas etmiş olarak geri döndü.

Belki de bu noktada bunlardan çok daha farklı olan ve Kuzey Amerika'ya ayak basan tüm Avrupalıların kötü davranışlar sergilemediğini kanıtlayan dört fatihten bahsetmemiz yerinde olur. Bu dört fatih diğerleri ile aynı çizgide olan Panfilo de Narváez'in önderlik ettiği bir keşif gezisine katılarak Florida'ya doğru yola koyuldu. Bu grup bir Kızılderili yerleşiminden diğerine geçerek altın aradı, savaştı ve sonunda hüsrana uğrayarak aç kaldı. Adamlar Meksika'da yer alan İspanyol yerleşimlerine geri dönebilmek için can havli ile derme çatma sallar inşa ederken keşif gezisinde kullandıkları atları birer birer yedi. Narváez bir gece salların birinin üzerinde uyurken rüzgâr salını Meksika Körfezi'nin açıklarına attı; geride kalan sallar kısa bir süre sonra günümüzde Texas eyaletinin sınırlarının içinde kalan bir bölgenin kıyılarında parçalandı.

Sonunda, yalnızca dört adam sağ kalmayı başardı: Cabeza de Vaca adında zayıf bir adam, keşif gezisinin hazinedarı; Castillo ve Dorantes adında iki İspanyol ve Estevanico (veya "Küçük Steve" anlamına gelen ve büyük ihtimalle oldukça iri cüsseli olduğu için takılmış bir lakap) olarak anılan dostane bir Afrikalı. Bu dört adam neredeyse altı sene boyunca yerel Kızılderililerin kölesi oldu. Kızılderililer onlara zorla kök kazdırdı, su taşıttı ve sivrisinekleri uzak tutan ateşleri yaktırdı. Bu dört adam sonunda Kızılderililerin elinden kaçmayı başardılar ve ayakları nasır tutmuş, elleri kan içinde, kendilerini sıcak tutacak kıyafetleri olmadan Texas'ı geçmek için yürüyüşe koyuldular. Geçen yıllar içinde arada sırada hasta Kızılderililere de bakan bu adamlar, yürüyüşleri sırasında hastaları iyileştirdiklerine dair hikâyelerin yayıldığını keşfettiler. Kızılderililer onları iyileştirmeleri için kıtanın dört bir yanından hastalarını bu yabancılara, kutsal adamlara veya "güneşin çocuklarına" getirdi. Bazen yüzlerce, hatta binlerce Kızılderili bu seyyahlara yolculuklarında eşlik etti. Dört adam üç yıl boyunca yürüdü, Texas'ı geçerek dağları aştı ve sonunda Pasifik Okyanusu'na

yaklaştı. Artık mücevher ve değerli eşyalar arayan birer fatih değillerdi. Kızılderilileri iyileştiriyorlardı ve onlarla beraber işbirliği içinde çalışıyorlardı. Cabeza de Vaca'nın bir vizyonu vardı: İspanyollar ile Kızılderilileri bir araya getirerek beraber çiftçilik yapmalarını ve barış içinde yaşamalarını sağlamak. Bu o zamanlar için alışılmamış bir hayaldi. Birbirlerinden çok farklı olan halkların aralarından birinin diğerlerine liderlik etmesi gerektiği konusunda ısrar etmeden bir arada yaşayabileceklerini ileri sürüyordu. Çokluktan birlik yaratmaya yönelik yeni ve alışılmamış bir fikirdi.

Günün birinde seyyahlar kırsalda at süren bir grup İspanyol ile karşılaştılar. İspanyollar kendi vatandaşları olan, neredeyse çıplak dolaşan ve yanlarında yüzlerce Kızılderili ile beraber yürüyen bu dört yabancıyı gördüklerinde şaşkına döndü. Cabeza de Vaca'nın sakalı göğsüne, saçları ise beline kadar uzamıştı. Bu adamlar gerçekten de yaklaşık on sene evvel Narváez'in keşif gezisinde kaybolan adamlar mıydı? Onlara göre bu kesinlikle imkânsızdı! Ama aslında değildi.

Ne yazık ki, sonradan gerçekten imkânsız olan şeyin Kızılderililer ile beraber ve barış içinde yaşama hayali olduğu anlaşıldı. Çünkü Cabeza de Vaca'yı bulan İspanyollar köle avcılarıydı. Tuttuğu notlarda, "Onlarla büyük anlaşmazlıklar yaşadık, çünkü yanımızda gelen Kızılderilileri köle yapmak istiyorlardı" satırlarına yer verdi. İspanya'ya geri döndüğünde, kralına ilk olarak Narváez'e verilen toprakların kendisine bahşedilmesini talep etti. Ancak İmparator Charles bu toprakları önceden başka bir macerapereste, Hernando de Soto'ya vermeyi vadetmişti. O da, tıpkı kendisinden önce gelen çok sayıda insan gibi, neredeyse yalnızca zorluklar ve Kızılderililerle savaşmakla geçen yeni bir hazine avına çıktı. Üç sene yürüdükten sonra yorgun düşen de Soto, 1542 senesinde Mississippi Nehri'nin kıyılarında, evinden binlerce kilometre uzakta hayatını kaybetti. Askerleri Kızılderililerin fatihin öldüğünden

haberdar olmaması için bir gece yarısı cenazesini kefenine taşlar bağlayarak nehrin sularına bıraktılar.

Kuzey Amerika Avrupalıları yenmişti, en azından o an için. İspanyollar kıtanın kenarlarını kemirmeye devam etse de, hiçbir Avrupalı, 1682 senesine kadar de Soto'nun yaptığı gibi kıtanın kalbine giremedi. Aynı yıl Fransız kâşif La Salle Mississippi Nehri'nin büyük bir bölümünü kano ile aşarak Meksika Körfezi'ne kadar ulaştı. 1542'den 1682'ye dek, de Soto ve La Salle'ın bu bölgeye ayak basmaları arasında geçen 140 yıllık süreci düşünün. Bu tarih kitaplarında yer alan *devasa* bir sessizlik sürecidir. Eğer 1860 ile 2000 arasında geçen 140 yıllık süreçte neler yaşandığına dair herhangi bir bilgimiz olmasaydı, İçsavaş'tan, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan, gökdelenlerin, uçakların, bilgisayarların ve diğer binlerce şeyin icat edildiğinden haberdar olamazdık. Acaba 1542 ila 1682 seneleri arasında Amerika'da neler oldu?

Bu iki kâşif gezilerinde çok farklı deneyimler yaşadı. De Soto'nun adamları Mississippi Nehri boyunca karşılına çıkan sayısız Kızılderili kabilesi ile art arda savaşmak zorunda kaldı. Nehir birçok savaşçı taşıyan, büyük, içi oyuk kanolarla doluydu. Öte yandan, La Salle, aynı bölgelerde yalnızca bir düzine kadar küçük yerleşim gördü. Bu değişimin nedeni neydi? Tarihçiler günümüzde Avrupa'dan gelen salgın hastalıkların Kuzey Amerika'yı pas geçmediği konusunda fikir birliğine varmıştır. De Soto keşif gezisine çıkarken yanında yüzlerce domuz getirmişti ve bu domuzların bir kısmı ormana kaçtı. Bir kısmı da Kızılderililer tarafından çalındı. Söz konusu domuzlar salgın hastalıkların güneydoğuya yayılmasını tetiklemiş olabilir. Domuzlar suçlu olsa da olmasa da, Avrupa'dan gelen salgın hastalıklar kıtaya büyük bir zarar verdi.

140 yıllık bu sessizliğin bir sonucu daha olabilir. Üçüncü bölümde de gördüğümüz gibi, 1600'lerde Amerika'ya gelen sömürgeciler kıtada vahşi yaşamın bolluğu hakkında yazılar

yazmıştı: bizon sürülerinin doğuda Virginia eyaletine kadar yayıldığından, akarsuların balıklarla dolu olduğundan ve kalabalık kuş sürülerinin var olduğundan bahsetmişlerdi. Uzun zamandır Kuzey Amerika'nın 1492 senesinden evvel bu şekilde vahşi yaşamla dolu olduğunu düşünüyoruz. Ancak, bu hayvanlar Avrupa'dan gelen salgın hastalıkların yarattığı felakete işaret ediyor olabilir. Eğer 1542 ve 1682 seneleri arasında binlerce Kızılderili hayatlarını yitirdiyse, geriye vahşi hayvanları, balıkları ve kuşları avlayacak az sayıda avcı kalmış olabilir. Vahşi hayvanların sayısı arttı mı? De Soto Mississippi Nehri boyunca ilerlerken çok sayıda Kızılderili gördü, ama tek bir bizonla bile karşılaşmadı. La Salle ise çok sayıda bizon gördü, ama çok az sayıda Kızılderili ile karşılaştı.

Tarihçiler uzun süredir Amerika kıtasını Avrupa, Afrika ve Asya'dan oluşan Eski Dünya'dan ayırmak için Yeni Dünya adı ile anarlar. Ben bu terimi kullanmadım çünkü Amerika kıtası orada binlerce yıldır yaşamlarını sürdüren Kızılderililer için kesinlikle yeni bir yer değildi. Ancak Avrupalılar ile Amerikalıların ilk karşılaşma anlarından iki yüzyıl sonra Kuzey ve Güney Amerika'nın büyük bir kısmı hâlâ *yeni* olarak nitelendirilebilecek bir durumdaydı, 1492 senesinden önceki halinden çok daha farklıydı. Amerika kıtası savaşlar, çiçek hastalığı virüsü ve karahindiba, kavun, soğan ve portakal tohumları sayesinde *yeni* bir dünyaya dönüşmüştü.

NASIL KURTULURUM?

Yaşlı ve hayal kırıklığına uğramış Kristof Kolomb'un vasiyetini yazdığı 1505 senesinin yaz aylarında, yirmi bir yaşındaki bir öğrenci Kutsal Roma İmparatorluğu'na bağlı 150 küçük Alman eyaletinden biri olan Saksonya'da tozlu bir yolda güçlükle ilerliyordu. Muhtemelen tırpanla tarlada ekin biçen köylülerin veya bir kulübenin saçağı altında aşık atan kızların önünden geçmişti. Bir süre sonra gökyüzü karardı, yağmur bulutları çöktü ve sağanak yağış başladı. Aniden, öğrenciye yakın bir noktaya yıldırım düştü ve onun yere kapaklanmasına neden oldu. Genç adam, "Azize Meryem Ana, bana yardım et!" diye bağırdı. "Edersen yemin ederim papaz olacağım."

Bazı insanlar fırtına dindikten sonra, ölüme bu kadar yaklaşmaları akıllarını başından aldığından böyle bir yemin ettiklerini kolayca unutabilir. Ancak genç Martin Luther yeminini unutmadı. Hukuk eğitimini yarıda bırakarak hayatını yokluk içinde bir keşiş olarak yaşamaya adanmıştı.

O dönemde yaşayan çoğu Avrupalı gibi, Luther de İsa'nın yolundan gidenlere sonsuz hayatın bahşedileceğine ve kurtulmayanların cehennemde yanacağına inanıyordu. Katolik Kilisesi inançlıların kendilerini cehennem azabından kurtarmaları için çok sayıda ayine katılma imkânı sunuyordu. Vaftiz törenleri ile çocukların genç yaşta yaşamlarını yitirme olasılığına karşı günahları siliniyordu. Papazlar huzurunda günah çıkartmak yetişkinlerin davranışlarına çekidüzen vermelerine yardımcı oluyordu. Ölmekte olan inançlı insanların alnına yağ sürülmesi onları cennete doğru yönlendiriyordu. O zamanlarda çok sayıda kilise günümüzde olduğu gibi kutsal emanetler (azizlerle ilişkili olduğu söylenen nesneler) saklıyordu. Luther'in yaşadığı Wittenberg'de de kale kilisesi gururla İsa'nın annesinin, Meryem Ana'nın dört adet saç telinin, İsa'nın bebekken yattığı kundağın içinden alınmış bir tutam samanın ve çeşitli azizlere ait on dokuz binden fazla kemiğin ellerinde olduğunu iddia ediyordu. Tanrı'nın bu kutsal emanetlere saygı gösteren (ve bağış yapan) müminlerin ettikleri dualar ve sundukları hediyeler karşılığında günahlarının çoğunu affettiği söyleniyordu.

Dini bir tarikata katılmak (bir keşiş, bir papaz veya rahibe olmak) kutsal yaşantıya daha da dramatik bir yoldan ulaşmak anlamına geliyordu. Luther küçük bir çocukken dünyevi nimetlerden vazgeçerek sokaklarda dilencilik yapan bir prens olan Anhalt'lı William'ı hayranlıkla izlemişti. Luther prensi "yalnızca et ve kemikten ibaret," ifadesini kullanıyordu. "Kimse ona baktıktan sonra kendi hayatından utanç duymadan edemiyordu." Luther'in sorunu da tam olarak buydu. Dünyeye-

vi nimetlerin sunduğu rahatlığı geride bıraktıktan sonra bile, Tanrı'nın gözünde değersiz olduğunu düşünüyordu. Dua ediyordu ve düzenli olarak kiliseye gidiyordu. Oruç tutuyordu. Roma'nın uzak topraklarını, Papa'nın evini ziyaret etmek için kutsal yolculuğa bile çıktı. Ancak hiçbir şey onu yeterince iyi bir hayat sürdürdüğüne ikna edemedi. Buna karşın, Roma'da dine fazla ilgi göstermeyen bazı rahiplerle karşılaştığında şok oldu. Aralarından biri Luther henüz günah çıkartma ayinini tamamlamadan kendisine "Passa, passa!" ("Devam et, devam et!") diye bağırdı.

Luther, yıllar boyunca ıstırap çektikten sonra, İncil'in bir ayetinde yer alan, "Adil kişi, inancına uygun yaşmalıdır" cümlesi ile huzur buldu. Kimsenin kurtulmaya yetecek kadar çok iyilik yapamayacağı kanısına vardı. Bir Hristiyan yalnızca inancı sayesinde kurtulabilirdi. (Hristiyanlıkta İsa peygamberin mükemmel bir hayat yaşadığına ve tüm insanların günahlarının bedelini ödemek için öldüğüne inanılır.) Bunun kadar önem arz eden başka bir husus da, Luther'in İncil'i dininin merkezine yerleştirmesiydi. Daha sonra Katolik Kilisesi'nin ritüellerinden çoğunu reddetti. İncil'de azizlerden geriye kalan kutsal emanetlerin ve aynı şekilde son dualar ve rahipler huzurunda yapılan günah çıkartma ayinlerinin bir insanın cennete gitmesine yardımcı olabileceğinden bahsediliyor muydu? Luther'in sonradan dört elle sarıldığı iki prensip müminlerin "yalnızca inançları" sayesinde kurtulacağı ve İncil'in, yalnızca İncil'in kurtulmaları için onlara yol gösterebileceği oldu.

Efsaneye göre, Luther 1517 senesinde fikirlerini alt alta sıraladığı bir metni kilisenin kapısına astı. Bu doksan beş tez bir arada sonradan Protestan Reformu olarak anılan reform hareketini başlattı.

Luther'in yanı sıra Reformun en önemli liderlerinden biri de Fransız rahip John Calvin'di. Bu iki adam birbirlerinden

daha farklı olamazdı. Luther ayakları yere basan, dost canlısı ve duygusal bir insandı. Geniş suratı gülümsediğinde aydınlanır, kaşlarını çatığında ise korkutucu bir görünüm kazanırdı. Sade konuşurdu, tıpkı Roma'daki "kaba cahil aptallar"ı Almanya'dan uzak durmaları, durmayıp gelirlerse de "Rhine Nehri'ne veya en yakın akarsuya atlayarak soğuk bir duş almaları" için uyarırken olduğu gibi. Öte yandan, John Calvin, sakin ve mantıklı bir insandı; uzun, köşeli yüzü ve sivri sakalı Tanrı'nın kelamını yayan bir adamın özgüvenini ifade eden, parlak bir düşünürdü. Destekçilerini Alplerde yer alan Cenevre şehrinden toplamıştı.

Calvin "seçilmişlerin" yani Tanrı'nın kurtardığı inançlı insanların dünyayı barış içinde yönettiği günleri hayal ediyordu. Cenevre'de reformcu takipçileri ile beraber etki alanını kutsal bir milletler topluluğu inşa edecek veya Protestan prensipleri ile yönetilen bir hükümet kuracak kadar genişletmişti. Bu şehrin uyguladığı kanunların bazıları günümüzde çoğu insan tarafından önemsiz veya katı olarak algılanabilir. Kilisede yanındakine tütün uzatan veya gürültü çıkartan insanlar cezalandırılıyordu. Çocuklara Katolik azizlerin isimleri koyulmıyordu, çünkü Protestanlar dünyevi kilisenin kimlerin aziz olup olmadığına karar veremeyeceğine inanıyordu. Ancak, Calvin'in katı kanunları mükemmel olmayan bir dünyayı iyileştirmeyi amaçlıyordu. Bağımsız bir Hristiyan topluluğunun nasıl işlediğine tanık olmak isteyen reformcular sürüler halinde Cenevre'ye gidiyordu.

ABD'nin tarihini anlatırken çok uzaklardaki Avrupa'nın üzerinde bu kadar durmam size tuhaf gelebilir. Cortés aynı yıllarda Meksikalara karşı savaşırken niçin Luther ve tezlerinin üzerinde bu kadar durma gereksinimi duyuyorum? Mississippi Nehri'nin kıyılarındaki de Soto'nun yaptıklarından bahsetmek yerine niçin Cenevre'de Calvin'in yaptıklarından bahsediyorum? Çünkü fikirler de biraz karahindiba bitkisine

benzer. Fikirler de tıpkı bir kâşifin botuna yapışmış ufak tohumlar gibi bir insanın aklında Atlas Okyanusu'nu aşabilir. Karahindiba bitkisine büyümesi ve yayılması için birkaç yüz yıl zaman tanıdığınızda, Amerika farklı bir görünüm kazanır. Bir fikre de aynı zaman tanıdığında uzaklardaki bu topraklar gerçek anlamda dönüşüm geçirebilir. Bu şekilde Luther ve Calvin'in fikirleri ilerleyen yıllarda Amerika'nın büyük bir dönüşüm geçirmesini sağladı.

Ancak, tıpkı bitkiler gibi, fikirler de zamanla değişebilir. Luther'in insanların kurtulması için onlara yalnızca İncil'in yol gösterebileceğine dair inancını ele alalım. Bu fikri devrimci bir fikir yapan şey neydi? Ortaçağda, papalar ve kilise konseyleri İncil'in anlamını yorumlayan nihai yargıçlar olarak görev alıyorlardı, sıradan insanlar bu hakka sahip değildi. Öte yandan, Luther, herkesin İncil'i okumasını istiyordu. "Hıristiyanların [dinle ilgili konularda] kendi başlarına [din adamlarının rehberliğine ihtiyaç duymadan] hüküm verebilmelerinin," gerekli olduğu konusunda ısrar ediyordu. İncil'in yalnızca eğitilmiş insanların anlayabildiği Latince dilinde değil, sıradan insanların da anlayabileceği dillerde de basılması gerektiğini düşünüyordu. Luther sonradan İncil'i Almancaya çevirdi. Bu İncil'in binlerce kopyası basıldı. Binlerce kişi, içinde yazanlar hakkında kendi başlarına yorum yapma özgürlüğüne sahip olarak İncil'i okumaya başladı. Diğer taraftan, Calvin'in bağımsız bir dini topluluk kurma fikri vardı. Protestanların çoğu insanların birbirlerini "ortak çıkarlar" doğrultusunda destekledikleri topluluklar kurma ümidi ile Amerika'ya gelecekti. Calvin ortak çıkarlardan bahsederken yalnızca maddi değil, aynı zamanda manevi değerlere de atıfta bulunuyordu; bunlar inançlı insanların bir arada yaşaması sayesinde gelişen manevi değerlerdi.

İki büyük fikir: İncil'i *kendi başına yorumlayabilmek* ve *bağımsız bir dini topluluk kurmak* Amerikalı olmanın ne anlama

geldiğine ilişkin büyük bir etki yaratacaktı. Ancak, insanlar Amerika'ya akın etmeye ve İncil'i kendi başlarına yorumlamaya başladıklarında, bağımsız bir dini topluluğun nasıl işlemesi gerektiği konusunda çok farklı fikirler ürettiler.

Avrupa'da, çok kısa bir süre içinde Reformcuların yeni fikirleri ile ilgili tartışmalar çıktı. Katolik liderler Luther'den inançlarını reddetmesini istediklerinde, Luther onlara karşı çıktı. "Burada duruyorum. Tanrı yardımcım olsun. Amin." "Gerçeği kanı ve hayatı ile savunmak" zorunda olduğu konusunda ısrar etti. Katolikler de bu konuda güçlü düşüncelere sahipti. Genç yaştaki Kutsal Roma İmparatoru V. Charles, "Hıristiyanlığın tüm değerlerine karşı gelen tek bir rahip mutlaka hatalı olmalı," görüşünde ısrar etti. Luther'in konuşmasını dinledikten sonra, "Topraklarım, dostlarım, bedenim, kanım ve ruhum üzerine bahse girmeye hazırım," diyerek fikrini beyan etti. "Ona karşı adi bir kâfire yakışır bir şekilde davranacağım." O dönemde Avrupa'da kâfir olmakla, yanlış dini bilgiler öğretmekle suçlanan insanlar kazığa bağlanarak yakılırdı. Bu son derece vahşi, dayanılmaz derecede acı veren ve bir insanın kalbinin obsidyen taşından üretilmiş keskin bıçaklarla kesilmesi kadar dehşet verici bir cezalandırma yöntemi idi. Şans eseri, Charles bu sözünü tutamadı. Ancak, birçok ülkede, Calvin'in Cenevre'deki bağımsız dini topluluğunun mahkûm ettiği bir eğitmen de dahil, binlerce kişiye kâfir damgası vuruldu ve bu insanlar yakılarak idam edildi. Reformların neden olduğu anlaşmazlıklar Avrupa'da Protestanlar ile Katolikler arasında yüz elli yıl süren bir savaşın çıkmasına yol açtı.

Bir kral krallığının sınırları içinde yaşayan insanların yarısının Protestan olmayı seçmesine ve geriye kalanların Katolik olarak kalmasına izin verebilir miydi? Luther'in yaşadığı dönemde çok az sayıda hükümdar buna izin verilebileceğini düşünüyordu. Çoğu hükümdar krallıklarının içinde yalnızca tek

bir kilisenin inşa edilmesine izin veriyordu: bu, kendileri ile aynı inançları benimsemiş bir kilise olmalıydı. Kilise ile aynı fikirde olmayanların sessiz kalmaları ve kurulan kiliseye gitmeleri veya gizlice ibadet ederek tutuklanma, hapse atılma ve kazığa bağlanarak yakılma riskini göze almaları gerekiyordu. Aralarında İspanya, Portekiz ve İtalya'nın da bulunduğu bazı ülkeler büyük oranda Katolik Kilisesi'ne bağlı kaldı. İngiltere, İskoçya ve Hollanda gibi diğer ülkeler Protestan oldu. Din savaşlarının Amerika kıtalarına kadar yayılması fazla uzun sürmedi.

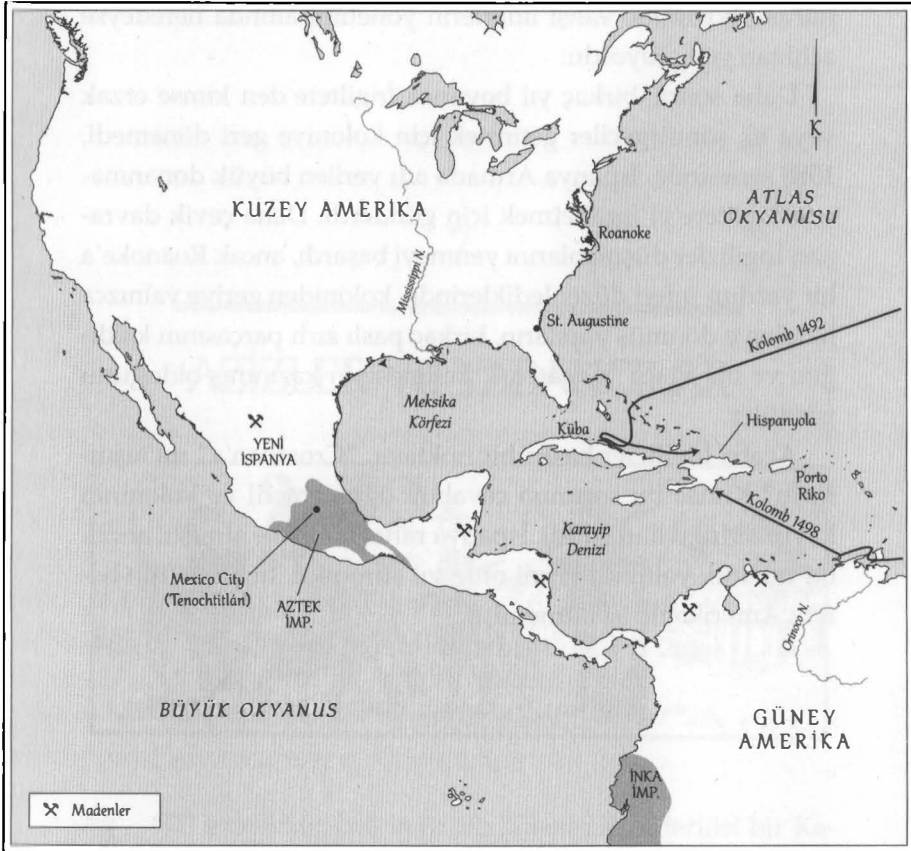
Bu durum Katolik İspanya'nın bir sorun ile karşı karşıya olduğu anlamına geliyordu. Meksikalardan elde ettikleri altın ve mücevherler tükendiğinde, yeni bir grup maceraperest Meksika ve Güney Amerika Dağları'nda büyük gümüş yatakları keşfetti. En büyük madenler And Dağları'nda, deniz seviyesinden yaklaşık 4000 metre yükseklikte olan Potosí'deydi ve bu rakımda havanın ince olması nefes almayı zorlaştırıyordu. Buna rağmen, 1600 senesine gelindiğinde bu madenlerde 150.000'den fazla insan çalışıyordu ve bu da Potosí'yi Kuzey veya Güney Amerika'da o ana dek kurulmuş en büyük yerleşim yapıyordu. Potosí İspanya'daki şehirlerden bile daha büyük bir yerleşimdi. Kızılderililer derin tünellerde çalışmaya zorlanıyordu ve bu tünellerin içinde soludukları toz siyah akciğer hastalığına yol açarak Kızılderililerin hastalanmasına ve ölmesine neden oluyordu. (Kızılderililerin Potosí'ye taktıkları isim "insan yiyen dağ" anlamına geliyordu.) Bu madenlerden arabalarla çıkartılan otuz bin ton gümüş fırınlarda rafine edildikten sonra gemilerle İspanya'ya, ayrıca Filipinler ile Çin'e gönderildi. İspanya'nın gücü ve refah seviyesi bir anda hatırı sayılır derecede arttı.

İspanyollar ayrıca Kuzey Amerika'nın kıyı şeridi boyunca da yelken açtı, ama buralarda kalıcı koloniler kurmadılar. Eski bir haritanın üzerinde bulunan elyazısı karalamalar bunun

nedenleri hakkında iyi bir ipucu vermektedir. Haritanın üzerine “No hay alla de oro,” kelimeleri karalanmıştı: “Burada altın yok.” Öte yandan, Orta ve Güney Amerika’dan yola çıkan hazine filoları İspanya’nın rakiplerini adeta birer mıknaş gibi kendilerine çekiyordu. Fransız korsanlar bu filolara o kadar sık baskın yapıyordu ki İspanya neredeyse sahip olduğu gümüşün yarısını bu korsanlar yüzünden kaybediyordu. Birkaç yüz Fransız Protestan Florida’da bir kale inşa ettiğinde, İspanya bu koloniyi yok ederek yerine St. Augustine şehrini kurdu.

İngiliz Protestanlar da İspanyol hazinesinin peşinden koştu. Bunu yapan adamlar bazı çevrelerde deniz köpekleri (şan ve şöhrat elde etmek için sinsice okyanuslarda gezinen maceraperestler) olarak anılıyordu. Ancak bir insanın *deniz köpeği* olarak anılması ona *korsan* demenin biraz daha kibar bir yoluydu. Bu maceraperestlerden biri, Francis Drake, Karayipler’de İspanyol hazinelerini yağmaladı ve daha da ileri gidip gemilerini Güney Amerika’nın etrafından dolaştırarak o zamanlarda İspanyolların tek başlarına hüküm sürmeye alışık oldukları Pasifik Okyanusu’na açıldı. Drake California’ya ulaşana dek kuzey yönünde yelken açtı; daha sonra gümüşle dolu gemisini doğuya çevirip Pasifik üzerinden dünyayı dolaşarak evine ulaştı. Kraliçe Elizabeth bu hizmetlerinden dolayı Drake’e şövalyelik nişanı taktı ve yanında getirdiği ganimetlerin yarısına el koydu.

Birkaç yıl sonra, 1585 senesinde, Drake’in arkadaşı Walter Raleigh günümüzde Kuzey Carolina açıklarında yer alan Roanoke Adası’nda sonlanan bir keşif gezisine çıkması için maddi destek buldu. Raleigh büyük ihtimalle bu yeni karakolu İspanyollara saldırmak için bir konaklama istasyonu olarak kullanmayı umut ediyordu. Raporlarda Roanoke’da yaşayan Kızılderililerin, “tıpkı altın çağda yaşamış insanlar gibi ... son derece kibar, sevecen ve sadık” olduklarını belirtmişlerdi. (Bu kelimeler tanıdık geliyor mu?) Ancak, Roanoke Adası’na ula-

Altın çağı, 1492-1600. Avrupalılar Kuzey Amerika'ya ilk defa Karayip Denizi üzerinden ulaştı. İspanyollar sonradan İspanyol Denizi olarak adlandırılan ve Hispaniola, Küba ve Porto Riko adalarından oluşan bölgeden anakaranın farklı noktalarına ulaştı. İngilizler İspanyolların devasa hazine filolarına meydan okumaya başlayınca dek aradan neredeyse yüz sene geçti.

şan İngilizler, tıpkı onlardan önceki fatihler gibi Kızılderililer ile ihtilafa düştü. İngiliz komutanlardan biri, Sör Richard Grenville, etrafına ne kadar sert bir komutan olduğunu göstermeye meraklıydı: üç veya dört bardak şarap içtikten sonra, "bardağını dişlerinin arasında sıkıp parçalar ve cam parçalarını yutardı. Bunu yaparken bazen ağzından kan aktığı olurdu." Roanoke

nüfusu böylesine vahşi liderlerin yönetimi altında neredeyse açlıktan yok oluyordu.

Daha sonra, birkaç yıl boyunca İngiltere'den kimse erzak veya ek sömürgeciler getirmek için koloniye geri dönemedi. 1588 senesinde, İspanya Armada adı verilen büyük donanmasını İngiltere'yi işgal etmek için gönderdi. Daha çevik davranan İngilizler düşmanlarını yenmeyi başardı, ancak Roanoke'a bir yardım seferi düzenlediklerinde, koloniden geriye yalnızca harabeye dönmüş yapıların, birkaç paslı zırh parçasının kaldığını ve bir ağaca "Croatoan" kelimesinin kazınmış olduğunu gördüler.

Acaba İngilizler başka bir noktaya, "Croatoan'a" mı taşınmıştı? Kimse bu sorunun cevabını öğrenemedi ve koloninin kayıp olduğu ilan edildi. İspanya rahat bir nefes almıştı, ancak bu rahatlık yalnızca yirmi otuz yıl sürecekti. İngiltere'nin henüz Amerika ile işi bitmemişti.

AZİZLER VE YABANCILAR

1620 senesinde, beş veya altı Nauset Kızılderilisi bir Kasım gününde köpeklerinin peşi sıra Cape Cod sahilinde yürürken onlara doğru gelen on altı yabancı gördüler. Kızılderililer bu yabancıların kendilerini tanıtmalarını beklemedi; arkalarına dönüp köpeklerinin kendilerini izlemesi için ısıklık çalarak kaçmaya başladılar.

Bu yabancılar kıtaya yeni gelen Hacılar arasından seçilip keşif yapmaları için gönderilmiş bir grup insandı. Hacılar adı o gün yanlarında bulunan ve liderlerinden biri olan William Bradford tarafından takılmıştı. Nauset Kızılderililerinin izlerini süren adamlar bir süre sonra, “bulduğumuza gönülden sevindik ve oturup ilk defa *New England* (Yeni İngiltere) suyundan içtik” dedikleri bir akarsudan geçti. Ormanlık alanda

yürürken gizli bir ilmiik etrafına yem olarak meşe palamudu serpiştirilmiş bir Kızılderili geyik kapanı ile karşılaştılar. Bradford bu noktadan geçerken, kapan “anında yukarı fırlayarak Bradford’ın bacağını kaptı.” Adamlardan biri “çok güzel bir aygıt,” yorumunu yaptı.

Elbette, Hacıların kıtaya ayak bastıkları 1620 senesine gelindiğinde, İspanyol, Fransız ve İngiliz gemileri kıtanın kıyı şeridi boyunca yüz yıldır keşif gezileri yapıyordu. Kızılderililer artık Avrupalıları tanıyordu. Onlar yabancıydı ve dikkat edilmesi gereken insanlardı. Nauset Kızılderilileri yabancıların onlarla savaşmaya gelen bir Avrupalı grubu olduklarını sanarak korkudan kaçmışlardı. Ancak, Hacılar Cape Cod’da kalmadı. Daha korunaklı bir liman bulana kadar batıya doğru yelken açtılar ve yanlarında getirdikleri yükü günümüzde Plymouth Rock olarak adlandırılan büyük bir kayanın yakınlara boşalttılar. İzleyen baharda, onları barışçıl bir şekilde karşılıyormuş gibi görünen Squanto adındaki bir Wampanoag Kızılderilisi ortaya çıktı; üstelik İngilizce de biliyordu!

İlk kış oldukça çetin geçti. Ürün ekmeye vakit bulamadıklarından, Hacıların yarısı hayatını kaybetti. Squanto yeni gelenlere Kızılderili mısırı ekmeyi ve ettikleri her tohumun üzerine bir balık koyarak bitkileri gübrelemeyi öğretti. Bu da önceden karşılaştıkları geyik kapanı gibi bir Kızılderili becerisi miydi? Muhtemelen değildi. Squanto büyük ihtimalle balık kullanarak bitkileri gübrelemeyi Avrupalılardan öğrenmişti. Hacıların kıtaya ulaşmasından altı sene önce bir İngiliz tarafından yakalanmış ve köle pazarında satılmak üzere İspanya’ya götürülmüştü. Squanto bir şekilde İngiltere’ye ulaştı, İngilizce öğrendi ve Amerika’ya geri döndü. Ne yazık ki, o uzaklardayken anavatanını kasıp kavuran Avrupa kökenli hastalıklardan da haberdar oldu. Bradford o günleri anımsadığında çok sayıda Kızılderilinin, “birbirlerini gömmeye fırsat bulamadan” yaşamlarını yitirdiğini, “çoğu yerde toprağın üzerinde henüz

gömülmemiş kafataslarının ve kemiklerin bulunduğunu” ve bu durumun “çok üzücü bir görüntü oluşturduğunu” ifade ediyordu.

Hacılar kendileri için bağımsız bir dini topluluk kurmak amacı ile New England’a göç eden çok sayıda Protestan’a önderlik etti. İngiltere, İncil’in öğretilerini daha yakından takip etmek isteyen bu reformcular için yeterince saf ve temiz bir yer değildi. İngiltere Kilisesi Protestandı, ancak bu kiliseye mensup olanlar (Anglikanlar) hâlâ Noel’i ve Azizler Gününü kutluyordu. İncil’in neresinde *bu* kutsal bayramlardan bahsediliyordu? Anglikan Kilisesi şık, ipek cüppeler giyen başpiskoposlar tarafından yönetiliyordu. Reformcular gerçek din adamlarının basit cüppeler giymesi ve dini törenleri “ilk kiliselerin ilkel yordamlarına” uygun bir şekilde düzenlemesi gerektiği konusunda ısrar etti. Anglikanlar reformcular ile alay etmek için onlara tutucu veya yobaz anlamına gelen “Püriten” ismini taktı ve bu isim geniş bir çevre tarafından benimsendi.

Püritenler İngiltere Kilisesi’nin İncil’in öğretilerinden sapacağını düşünüyorlardı ama yine de bu kilisenin içinde kalarak Hristiyanlığı iyileştirmekten yanaydılar. Diğer Protestanlar ise kendilerini iyice geri çektiler. Ayrılıkçılar olarak adlandırılan bu grubun arasında Scrooby kasabasında yaşayan birkaç yüz kişi de vardı. Hacılar bu insanların arasından seçildi. Dini inançları yüzünden komşuları arasında alay konusu olan, hükümet tarafından cezalandırılan ve taciz edilen bu insanlar İngiltere’den ayrılarak kanunları diledikleri gibi ibadet etmelerine olanak tanıyan Hollanda’ya doğru yola çıktılar. Ancak Hollandalılar arasında on iki yıl geçirdikten sonra İngiltere’deki yaşantılarını özlemeye başladılar ve geleceklerinin nasıl şekilleneceği konusunda belirsizliğe düştüler. Bu yüzden, *Mayflower* gemisi 1620 yılında bir İngiliz kolonisi olan Virginia’ya doğru yelken açtı. Kral James “barışçıl” davranmaları

şartıyla Hacıların Virginia'ya yerleşmesine izin vermişti. Ne yazık ki *Mayflower* rotasından saptı; aksi gibi, Kral James tarafından Hacılara verilmiş olan ve ne yapabileceklerini belirten yasal belgede başka bir yere yerleşmeleri konusunda herhangi bir şey de yazmıyordu.

Gemideki yolcular şaşırtıcı bir karar verdi: kendi hükümetlerini kurmaya ve "sivil bir siyasal yapı altında" birleşerek koloninin çıkarlarına hizmet edecek "adil ve eşit kanunlar" yapmaya karar verdiler. *Mayflower* Anlaşması adı verilen bu girişim İngiliz kanunları nezdinde hükümsüzdü, ancak kralın resmi görevlileri yaklaşık 5000 km uzaktaydı; *Mayflower* yolcularına nasıl karşı çıkabilirlerdi? Yeni kurdukları Plymouth Plantation kolonisi her yıl özgür insanların Plymouth'ı yönetecek bir vali ve yardımcılarını seçmesine olanak tanıyan seçimler düzenlemeye başladı.

İnsanların kendilerini yönetecek temsilcileri seçebilmesi fikri ileride tarih sahnesine çıkacak olan Birleşik Devletler'in kurucuları tarafından benimsenen ana fikirlerden biri olmuştur. Ancak bu, 1620 senesinde yepyeni ve olağandışı bir fikirdi. Krallar o dönemde halkın çok ses çıkarmasından rahatsızlık duyuyordu. Kral James'in Püritenleri ve Ayrılıkçıları sevmemesinin nedenlerinden biri de buydu; Luther'in de ifade ettiği gibi, kendi başlarına birtakım yargılara varabilirlerdi. Kral "ileride Jack, Tom, Will ve Dick diledikleri zaman bir araya gelerek beni, konseyimi ve faaliyetlerimizi eleştirebilir," diyerek durumdan duyduğu rahatsızlığı belirtiyordu. Aslında, Hacıların krala karşı gelmek gibi bir niyeti yoktu. James'in onlara *hükmettiğini* kabul etmişlerdi. Onlar daha çok gemide yanlarında getirdikleri ve Bradford'ın "yabancılar" olarak adlandırdığı insanlar için endişeleniyordu. İşin aslı, Hacıların *Mayflower*'ın 102 yolcusunun yarısından azını oluşturuyor olmasıydı. Geri kalan yolcular masrafları karşılamaya yardımcı olmak için yanlarında getirdikleri İngiliz vatandaşlarıydı.

Bu yolcular açısından esas yabancı olan Hacıları ve bu insanlardan bazıları *Mayflower*'ın artık Virginia'ya doğru yol almadığını öğrendiklerinde, Hacıların artık onlara "hükmedecek gücü olmadığını" ifade etti. Ne de olsa yabancılar çoğunlukta idi. Bradford bu insanların şikâyetlerini "tatminsizlik ve isyankârlık," olarak değerlendirdi, ama en azından onları göz ardı etmedi. *Mayflower* Anlaşması yalnızca Hacıların değil, tüm özgür insanların koloni hükümetinde görev almasına olanak tanıyordu.

Amerika'da serbest bir şekilde yaşamak Hacıları mutlu etmeye yetiyordu. New England'da kurulan bir sonraki bağımsız dini topluluğun daha büyük hedefleri vardı. Hacıların kıtaya ayak basmasından on sene sonra, yaklaşık bin kişiden oluşan bir yerleşimci grubu Plymouth'ın on beş kilometre kadar kuzeyinde Massachusetts Körfezi Kolonisi'ni kurmak için geldiler. Bu yolculuk esnasında valileri, John Winthrop, onlara bir konuşma yaptı. Onlara Tanrı'nın kuracakları topluluğu örnek göstereceğini söyledi. "Bir tepenin üzerine kurulmuş bir şehir olduğumuzu ve tüm insanların gözlerinin üzerimizde olacağını düşünmeliyiz," dedi. Eğer koloni Tanrı'nın kurallarına riayet ederse, "insanlar bundan sonra kurulacak yerleşimlerden bahsederken, 'Tanrı bu yerleşimin de New England gibi büyümesini nasip etsin'," diyeceklerdi. Bu Püritenler, tıpkı Cenevre'de yaşayan John Calvin gibi, hem başarılı olmaya kararlıydı, hem de tarihteki yerlerinden emindi.

Birkaç yıl içerisinde, Plymouth Kolonisi Massachusetts Körfezi Kolonisi'nin yanında küçük kaldı. Püritenlere katılanların çoğu "Büyük Göç" aileleri ile beraber seyahat ediyordu. Bu insanlar o dönemde oldukça hareketli olan Boston şehrine ve körfezin etrafındaki diğer köylere yerleştiler. Çiftçiler kasabanın dışında büyük arazilere sahip olabilirdi, ama arazilerine her gün köydeki evlerinden yürüyerek gidiyorlardı. Bu gelenek toplum içinde sıkı bağların oluşmasına ve eğitim düzeyi-

nin artmasına yol açtı. Püritenler tıpkı Luther gibi İncil'i okuyabilmek istiyordu. Büyük ihtimalle Massachusetts'e gelen on adamdan altısı okuma yazmayı öğrenmişti; bu İngiltere'deki alışlagelmiş okuma yazma oranının iki katıydı. Kadınlar arasında okuma yazma bilenlerin sayısı daha düşüktü. (Bunun nedenlerini merak ediyorsanız, -ki bence etmelisiniz- merakınızı gidermek için bu konuya ilerleyen bölümlerde tekrar değineceğimi hemen belirteyim.) Dahası, New England kasabalarının neredeyse tümünde erkek çocukları için bir ilkokul vardı ve kızların çoğu da okuma yazmayı "özel kız okullarında" öğreniyordu.

Püritenler, bağımsız bir topluluk inşa etmenin ne kadar zor bir iş olduğunu hemen anladı. Kiliseleri ne kadar saf olmalıydı? Püritenler, Anglikanların aksine, kilise mensuplarının yalnızca kurtulmuş insanlardan oluşması gerektiğine ve toplumdaki her insanın kiliseye mensup olmaması gerektiğine inanıyordu. Tüm koloni halkının, Hristiyan olmayanların bile, kilise merasimlerine katılması bekleniyordu. Ancak kiliseye tam olarak üye olmaları için insanlardan Kutsal Ruh'ta yeniden doğmalarına yol açan dini deneyimlerini veya kısaca nasıl "din değiştirdiklerini" anlatmaları bekleniyordu. Ayrıca, Massachusetts Körfezi sakinleri koloniyi saf tutmak için kendi dinlerini açıkça ayrıcalıklı kılıyordu. Plymouth'ta kurulan Hacılar kolonisinin aksine yalnızca kilise mensupları oy kullanabiliyordu. "İnsanların ruhlarının yok olmasına" yol açan fikirler öğreten herkes koloniden sürgün ediliyordu ve bu gibi istenmeyen kişiler yanlış inançlarını yaymak için geri döndüklerinde ya kızgın demirlerle dilleri kesiliyor, ya da asılıyorlardı. (Çok korkunç bir ceza, ama o dönemde İngiltere'de cezası asılarak veya yakılarak idam edilmek olan çok daha fazla suç olduğunu da unutmamak gerek.)

Ancak Püritenler kendi aralarında bile dini konular hakkın-da anlaşmazlıklar yaşıyordu. Connecticut'taki Hartford kolo-

nisi, Massachusetts yetkililerinin çok katı olduğunu düşünen Püritenlerce kuruldu. New Haven'ı ise Massachusetts'lilerin yeterince katı olmadığını düşünen Püritenler kurdu. Ayrıca, bazı yerleşimciler din ile bu kadar iç içe yaşamak istemiyordu. Thomas Morton adındaki neşeli bir kürk taciri Plymouth yakınlarında Merrymount adını verdiği yeni bir yerleşim kurdu. Morton Kızılderililerin varlığından memnuniyet duyuyordu, onların konuştuğu dili öğrendi ve Hacıların yemekten önce ettikleri duaların "eti soğutacak kadar" uzun olduğundan şikâyet ediyordu. Morton ve tüccar arkadaşları üzerine geyik boynuzları çakılmış ve Merrymount'un en yüksek noktasına dikilmiş yaklaşık 25 metre yüksekliğindeki bir direğin etrafında dans etmeleri, şarkı söylemeleri ve içki âlemi yapmaları için Kızılderilileri yerleşimlerine davet ediyordu. Hacılar dini geleneklere aykırı olan bu tür eğlenceler düzenlenmesi ve Morton'un Kızılderililerin getirdiği hayvan postları karşılığında onlara silah vermesi üzerine dehşete kapıldılar ve çok öfkelendiler. Hacıların liderleri onu esir alarak New England'a gitmeye zorladı. Bir tepenin üzerine kurulmuş bir şehir ile bir dağın üzerine dikilmiş devasa bir tören direği birbirlerinden çok farklı şeylerdi.

Hacılar dini değerlerine aykırı davranışlar sergileyen tüccarları şehirlerinden sürmekle ileri mi gitti? Hem Püritenler, hem de Hacılar diğer insanları dindarlaştırmak için kural koymalarının beklenmedik zorluklara yol açtığını keşfetti. Bu biraz Cape Cod ormanlarında William Bradford ile çıktıkları yürüyüşe benziyordu. Keyifli bir sabah yürüyüşü yaptığınız sırada, bir anda bacağınızı tutan ve bırakmayan bir kapana yakalanabiliyordunuz.

İnsanları saf olmaya zorlamanın niçin sorunlara yol açtığını anlamayı başaran kişi Roger Williams adlı bir papazdı. Williams arkadaş canlısı, eli açık ve tatlı dilli bir insandı. Ama Boston'a kutsal adamların en kutsalı olmaya yönelik içini ya-

kan bir arzu ile gelmişti. Kiliselerden birinin üyeleri ondan kendilerine papazlık etmesini istediklerinde, onları reddetti. O bir Ayrılıkçıydı ve söz konusu kilise İngiltere Kilisesi'ni açıkça reddetmiyordu. Yeterince saf değildi! Bu yüzden Williams Ayrılıkçıların İngiltere Kilisesi'ni reddettiği Plymouth'a taşındı. Ancak burada da İngiltere'yi ziyaret etmek için geri dönen Hacılardan bazıları ziyaretleri sırasında Anglikan kilise törenlerine katıldı. Bu kilise de yeterince saf değildi! Williams Massachusetts'e geri dönerek düşüncelerini dile getirmeye devam etti. Gerçek Hristiyanların kurtarılmamış insanların yanında ibadet etmemesi gerektiğini açıkladı, bu insanlar kendi karıları ve çocukları olsa dahi bunu yapamamalıydı.

Massachusetts Körfezi tuhaf fikirlerini yaymaya çalışan Williams'ı cezalandırmak istediğinde, koloninin papazlarını reddetti. Daha sonra, Roger Williams Püritenleri sürgün etmeyi başaramadan Püritenler onu sürgün etti. Williams şiddetli bir kar fırtınasının ortasında kentten ayrılmak zorunda kaldı ve kışı geçirmesi için bu yabancıyı konuk etmeyi kabul eden Wampanoag Kızılderililerine sığındı.

Burada Roger Williams'ın düşünceleri şaşırtıcı bir şekilde değişti. Eskisi gibi dindar kaldı, ama mükemmel olmayan bir dünyada kiliselerin kimlerin gerçekten saf olduğunu belirleyemeyeceğine karar verdi. Eski düşüncelerinin aksine "kiliseye gelen tüm insanlarla beraber ibadet etmeye" karar verdi; günahkârlar, kurtulmuşlar ve bu iki uç arasında kalan herkes ile beraber. Bununla da kalmayarak, devletin dini konulara karışmaması gerektiğini açıkladı. Ona göre kiliseye gitmek istemeyen insanların zorla kiliseye gitmelerini sağlamak veya kimin tehlikeli bir kâfir olup olmadığını belirlemek devletin işi olmamalıydı. Bir insanı belirli bir şekilde ibadet etmeye zorlamak, "Tanrı'nın burun deliklerinde kötü kokular oluşturur," dedi. Devlet'in faaliyetleri kilisenin faaliyetlerinden ayrılmalıydı.

Göründüğü üzere Williams'ın sonradan Rhode Island kolonisi olarak adlandırılan yerleşiminde kilise ve devlet arasında keskin bir çizgi çizilmişti. Roger Williams önemli bir gerçeği kavramıştı: bir devlet herkesi aynı inançlara sahip olmaya zorlayarak çokluktan birlik elde edemezdi. Yapılabilecek en doğru şey "kiliseye gelen tüm insanlarla beraber ibadet etmeye" devam ederek bunun en iyi biçimde sonuçlanmasını umut etmekte.

HIZLA GELİŞEN TOPRAKLAR

Hacıların gemisinin 1620 senesinde rotadan çıkması sonucunda Virginia'ya ulaşamamaları büyük ihtimalle onlar için hayırlı bir gelişme olmuştu. O zamana dek bu şanssız koloni on iki yıldan uzun bir süredir yalnızca hayatta kalmayı başarabilmek için umutsuzca mücadele etmişti. Ancak Virginia'lıların bir kısmı refah düzeylerini nasıl yükseltebileceklerinin sırrını çözmeye başlamıştı ve buldukları çözüm yalnızca kutsal bir topluluk oluşturarak barış içinde tarım yapmak isteyen Hacıları mutlu edecek bir çözüm değildi. Virginia hızla gelişmeye başlıyordu.

Bir bölgenin hızla gelişmesi için birkaç şeye sahip olması gerekiyordu. Bunların ilki herkesin istediği ancak kolayca elde edilemeyen bir üründü. Bu ürün keşfedildiğinde, topraklara

onu kontrol altında tutmak, satmak ve iyi bir kâr elde etmek isteyen insanlar akın ediyordu. Fatihlerin evlerine taşıdıkları altın ve gümüşü düşünün. Potosí 1620 senesine gelindiğinde Amerika kıtasındaki en büyük yerleşim yeri olmuştu, çünkü bir gümüş dağının üzerinde duruyordu. O dönemde en hızlı gelişen bölgeydi. Ancak insanlar altın ve gümüş dışındaki şeylerin peşinden de koşuyordu. İpek Yolu ile taşınan Asya baharatlarını veya Afrika'da Kaffa halkının yetiştirdiği kırmızı meyveyi düşünün. Bu meyve kavrulduğunda Avrupalılar arasında hızla popüler olan bir içeceği hazırlamak için kullanılıyordu. Türkler bu içeceğe *kahve* adını vermişti; bu içeceği Türklerden gören Hollandalılar ona *koffie* adını taktı. İngilizler bu içeceğin içildiği kahvehane adı verdikleri özel mekânlar yarattı. Püritenler de bu içeceği seviyordu, çünkü alkollü içeceklerin aksine daha da zinde olmalarını sağlıyordu. Püriten şairlerden birinin yazdığı gibi, "Kahve, o mühim ve besleyici içecek gelir / Mideyi iyileştirir, düşünceleri hızlandırır."

Ancak, bu toprakların hızla gelişmesini sağlayan en önemli gıda ürünü günümüzde değerini hafife aldığımız bir tatlandırıcı olan şekerdi. Ortaçağda şeker o kadar nadir bulunan bir şeydi ki, yalnızca varlıklı lortlar ve leydiler tarafından genellikle boğaz ağrılarının ve mide rahatsızlıklarının tedavisi için kullanılıyordu. İspanya ve Portekiz Afrika kıtasının açıklarında yer alan adalarda şeker üretiminde kullanılan bitkiler yetiştirmeye başladı; daha sonra Güney Amerika ve Karayipler ana şeker üretim bölgeleri oldu. Şeker kamışı düzinelerce veya yüzlerce işçinin çalıştığı büyük çiftliklerde yetiştiriliyordu. İşçiler uzun şeker kamışı saplarını kesip şeker fabrikalarına taşıyor, fabrikaya götürülen şeker kamışları da ezilip kaynatılarak genellikle rom üretiminde kullanılan şeker pekmezi veya şekere dönüştürülüyordu. 1600'lerin başlarına gelindiğinde, Amerika kıtasında yer alan şeker çiftliklerinden

Avrupa'ya binlerce ton şeker ve şeker pekmezi gönderiliyordu. Altın, gümüş, kahve, baharatlar, çay... Herkesin talep ettiği ve nadir bulunan ne varsa üretiliyordu. Dünyanın iki yarısını birleştiren keşifler çağının her yerde hızla gelişen topraklar yarattığını söylemek abartı olmayacaktır.

Bir grup İngiliz tüccar ve beyefendi paralarını birleştirerek yeni bir koloninin hızla gelişmesini sağlamak amacı ile bir anonim şirket kurdu. Virginia'nın iklimi şeker veya kahve yetiştirmek için yeterince sıcak değildi, yine de yeni kurulan Virginia Company adını verdikleri şirket, 1607 senesinde, 105 sömürgeciyi Chesapeake Körfezi'ne yerleşmeleri için gönderdi. Bu adamların büyük umutları vardı. "Bir tepe üzerine kurulmuş kutsal bir şehir" inşa etmenin peşinde değillerdi. Peşinde oldukları şey "altın görünümlü dağlardı". Chesapeake Körfezi'ne dökülen bir nehrin kıyısında Jamestown adını verdikleri bir kasaba kurdular.

Ne yazık ki, görünürde ne dağlar, ne de altın vardı. Virginia Company'ye katılmadan evvel Avrupa'nın dört bir yanını gezmiş olan paralı asker Yüzbaşı John Smith olmasa, Jamestown da Roanoke gibi yok olup gidebilirdi. Smith'in kendine duyduğu güven uzun ve gür sakalı kadar büyüktü. Ancak, bu keşif girişimini düzenleyen soylu beyefendiler sıradan bir aileden gelen bu adamdan nefret ediyordu. Bir noktada onu koloninin liderlerini "öldürüp" daha sonra "kendini kral ilan etmeyi" planlamak gibi pek de olası olmayan bir suçtan itham ederek darağacında sallandırmaya hazırdılar. Ancak Smith kendini bu beladan dil dökerek kurtarmayı başardı. Smith birkaç ay boyunca Virginia'da kaldıktan ve çok sayıda sömürgecinin "yüksek ateşli hastalıklardan" öldüğüne ve neredeyse herkesin koloninin ilk liderlerinden memnun olmadığına tanık olduktan sonra, idareyi ele geçirerek herkesi çalıştırmaya başladı. Kendi payına düşen işleri yapmayan sömürgecilerin yemek yemelerine izin vermedi.

Ellerindeki erzakları gıda maddeleri ile değiş tokuş etmek amacı ile nehrin yukarısına doğru ilerleyen Smith Kızılderililer tarafından esir alındı. Chesapeake Körfezi civarında Powhatan adında bir Kızılderili şefinin önderlik ettiği gevşek bir konfederasyon oluşturmuş yaklaşık yirmi bin Amerikan Yerlisi yaşıyordu. Konseyin toplanması için çağrı yapan Powhatan, Smith'in kafatasının bir topuz ile kırılarak beyninin dağıtılmasını emretti. O anda şefin genç kızlarından biri, Pocahontas, olaya müdahale ederek babasının yüzbaşının canının bağışlaması için yalvardı. En azından Smith yıllar sonra olayın bu şekilde gerçekleştiğini iddia etti; başka kimse bu hikâyeden bahsetmedi ve Smith hikâye anlatmak konusunda çok iyiydi. Eğer Powhatan Smith'i tehdit ettiyse, bunun nedeni onu korkutmak ve yeni gelenlerin Chesapeake Körfezi'nin kimden sorulduğunu anlamalarını sağlamak istemesi olabilir. Daha sonra, İngilizler benzer bir tören düzenledi. Bu, Powhatan'ın artık bir tabi kral olduğunu kabul etmesini simgeleyen bir "taç giyme töreni" idi. Sömürgeciler Powhatan'a bunu yaptırırken oldukça "zorluk çekti" ve ona ancak "omzuna sert bir şekilde abanarak" diz çöktürmeyi başarabildiler.

Eğer Smith Virginia'da kalmış olsaydı belki de herkese iyice yüklenip koloninin başarılı olmasını sağlayabilirdi. Ancak bir gece uyurken, yakınlarında duran içi barut dolu bir çuval alev alarak patladı ve Smith ciddi şekilde yandı. Söz konusu barut çuvalı onu öldürmek isteyen düşmanları tarafından ateşe verilmiş olabilir. Nedeni ne olursa olsun, Smith bu olaydan sonra İngiltere'ye geri döndü ve sömürgeciler de aralarında kavga ederek aç kalmaya devam etti. Aradan on yıl geçtikten sonra bile, Jamestown o kadar kötü bir durumdaydı ki koloniye İngiltere'den yeni bir vali gönderildiğinde, vali yalnızca bir düzine evin ayakta durduğunu, kale duvarlarının kısmen yıkılmış olduğunu, "köprünün parçalara ayrılmış olduğunu,

kuyudaki içme suyunun bozulduğunu, ambarın da kilise olarak kullanıldığını” gördü. Kasaba korkunç görünüyordu, “pazar yerini ve sokakları” bir bitki örtüsü sarmıştı.

Bunca tahribatın içinde tuhaf olan tek detay da buydu. Sokakları bitkilerin kaplamasının nedeni ihmal değildi. Bu bitkiler birileri tarafından *dikilmişti*; bu, tütün adı verilen bir ekinin ve Virginia’lıların kolonilerinin gelişmesi için ihtiyaç duydukları ekinin de tam olarak buydu. Yerleşimciler para kazanmaya o kadar istekliydiler ki bulabildikleri her boş alana tütün ekiyorlardı. Kral James sigara içme alışkanlığının “kötü bir görüntü ve koku oluşturduğunu, beyne zarar verdiğini ve ciğerler için tehlike arz ettiğini” düşünüyordu. Aradan yüzyıllar geçtikten sonra, bilim düşüncesinin kısmen doğru olduğunu kanıtladı. Buna rağmen İngilizler yeni moda olan bu Amerikan hevesi için büyük miktarda para harcamaya istekliydiler.

Tütün yetiştirmek zor ve monoton bir işti. Bunun için ilk olarak erkeklerin (veya kadınların; kadınların bir kısmı da tütün yetiştiriciliği yapıyordu) birkaç dönüm araziye otlardan arındırması gerekiyordu. Toprağı çapaladıktan sonra, her bir tütün fidesi için, bir bacaklarını uzatıp bu bacaklarının etrafındaki toprağı bir “kök çapası” ile çekerek “neredeyse diz yüksekliğinde bir köstebek yuvasına” benzer bir tümsek oluşturuyorlardı. Bacaklarını dışarı çekip “tümseğin üst kısmını *hafifçe* düzleştirdikten sonra” fideleri tümseğin içine batırıyorlardı. Daha sonra bir tümsek daha... bir tümsek daha... derken bu işlemi yaklaşık sekiz bin bitki için tekrarlıyorlardı. Yaz aylarında sürekli olarak bitkilerin etrafında yetişen otları temizlemeleri ve tütün yaprakları ile beslenen kurtları ayıklamaları gerekiyordu. Ağustos ayında tütün yapraklarını toplayarak kurumaları için asıyorlardı. Sonunda, olgunlaşan yapraklar büyük varillere doldurularak nehir kenarına taşınıyor ve gemilerle İngiltere’ye gönderiliyordu.

Bu son derece yıpratıcı bir işti, ancak bu mahsulü yetiştirmek İngiltere'deki bir çiftlikte çalışmaktan beş ila on kat daha fazla para kazandırıyor. Ve bu sadece tek kişinin elde edebileceği bir kazançtı. Yanınızda sizin için çalışacak on veya yirmi adet hizmetkâr getirdiğinizi düşünün. Bu on veya yirmi kat kâr edebileceğiniz anlamına geliyordu. Bu yüzden Virginia'ya binlerce insan akın etmeye başladı. Tütün ticareti hızla gelişti.

Hızla gelişen tüm iş kollarında olduğu gibi hem elde edilebilecek kazanç, hem de risk oldukça yüksekti. Virginia'lılar koloniye yeni katılanların ilk seneleri boyunca karşılaştığı zorluklara bir isim takmıştı: "olgunlaşma dönemi." İlk on iki ayı sağ salım geride bırakmayı başaranlar, "olgunlaşmış", başka deyişle, bu yeni toprakların tehlikelerine ve iklimine uyum sağlamış ve hayatta kalma şanslarını artırmış sayılıyordu. Yeni gelenler arasından çok sayıda insan sivrisineklerin bulaştırdığı sıtma hastalığından ve sudaki mikroplarla yayılan tifo ve dizanteri hastalıklarından yaşamlarını yitiriyordu. Bir kısmı tütün ekmek için topraklarını gasp eden İngilizlere kızgın olan Kızılderililer tarafından öldürülüyordu. 1630'larda, 1640'larda, hatta 1650'lerde bile sömürgeciler arasında ölüm oranı çok yüksekti.

Bu kadar çok yetişkinin yaşamını yitirmesi sonucunda Virginia genç yetimlerle doldu. Agatha Vause'un babası o henüz iki yaşındayken yaşamını yitirdi. Annesi yeniden evlendi ve Agatha'nın yeni bir üvey babası oldu, ama o da kısa bir süre sonra yaşama veda etti. Bundan birkaç sene sonra, Agatha'nın annesi de öldü ve Agatha, amcası James'in yanına taşınmak zorunda kaldı. Ancak, daha sonra James de öldü ve geriye onun bakımını üstlenebilecek bir tek halası Elizabeth kaldı. Virginia'ya gelen İngilizler ortalama otuz beş ila kırk yıl kadar yaşıyordu. Öte yandan, İngiltere'de kalanlar ortalama altmış

yaşına kadar yaşıyordu. New England'da yaşayan yerleşimcilerin ortalama yaşam süresi yaklaşık yetmiş yıldır.

Bu elbette Virginia'nın yalnızca ölüm, hastalık ve ağır işçilik diyarı olduğu anlamına gelmiyordu. İlk Virginia'lıların yaşantıları zordu, ama çoğu zaman yaşamlarını ilginç kılacak şeyler yapıyorlardı. Aralarından şanslı olan birkaç tanesi büyük tütün çiftliklerinin sahibi oldu. Virginia'ya giden ailelerin sayısı New England'a gidenlerin sayısından azdı: bu koloni çoğunlukla şanslarını denemek isteyen genç ve bekâr erkeklerden oluşuyordu. Yine New England'ın aksine, daha az sayıda yerleşimci köylerde ve kasabalarda yaşıyordu. Virginia'da yaşayan yerleşimciler daha geniş bir alana yayılarak Chesapeake Körfezi'ne akan nehirlerin kıyılarında çiftlikler ve tarlalar kuruyordu. Ayrıca Virginia'lılar Püritenlerin aksine herkesi eğitmeye pek fazla önem vermiyordu. Virginia valisi William Berkeley bir yazısında şu sözleri sarf etti: "Tanrı'ya şükür ki burada ne bir okul ne de matbaa var ... ve umarım bunlara yüz yıl daha sahip olmayız; çünkü eğitim bize itaatsizlik ve sapkınlıktan başka bir şey getirmedir." 1632 senesinde, Chesapeake Körfezi'nin kuzey kısmında Maryland adında ikinci bir koloni kuruldu.

Tütün kolonilerindeki insanlar diğerlerine oranla biraz daha toplumdan soyutlanmış bir şekilde yaşıyordu, ama tüm ilçelerdeki komşular ayda bir sefer toplanarak hali vakti yerinde olan bir çiftçinin salonunda düzenlenen bir Duruşma Günü'ne katılıyordu. Bu toplantılarda bir hâkim domuz hırsızlığı, miras kavgaları, yetimlerin bakımı ve buna benzer diğer konular hakkında yapılan şikâyetleri değerlendiriyordu. Yakınlardaki bir alanda at yarışları düzenleniyor ve bahis oynanıyordu. Seçim günlerinde, ilçelerin sakinleri kendilerini Kasabalıların Evi adı verilen mecliste temsil etmeleri için aralarından iki kişiyi seçiyordu. Şerif, oy verenlere, "Kime oy veriyorsun?" diye soruyordu ve oy verenler de, örneğin, "John

Clopton'a" diyerek ona yanıt veriyordu. Daha sonra, Clopton başını eğerek oy veren kişiye teşekkür ediyordu.

Virginia ve Maryland giderek daha sağlıklı ve yaşamaya elverişli yerler oldu ve tütün en önemli mahsul olma özelliğini kaybetmedi. Bu bir konuyu daha akla getiriyor. Hızla gelişmekte olan her ülke işçilere ihtiyaç duyar ve bir çiftçi ne kadar fazla işçiyi kontrol eder ve onlara ne kadar az para verirse, o kadar zengin olur. Virginia'ya gelenlerin varlıklı veya fakir olması yaşantılarında büyük bir fark yaratıyordu. Çoğu insanın maddi durumu Virginia'ya yalnızca borçlu birer hizmetkâr olarak gelebilmelerine olanak tanıyordu. Hizmetkârlar genellikle dört ila yedi yıl arasında değişen süreler boyunca efendilerinin hizmetinde çalışacaklarını taahhüt eden kâğıtlar ("hizmet sözleşmeleri") imzalıyor, efendileri de bunun karşılığında onların Amerika'ya gelmeleri için gereken ulaşım masraflarını ve kıtaya ulaştıktan sonra diğer yaşam masraflarını karşılıyordu. Bu tür anlaşmaları imzalayan işçilerin çoğu bahtsız insanlardı. Bazıları İngiltere'de çalıştıkları çiftliklerden zorla çıkartılmıştı ve çalışacak ve kalacak yerleri yoktu. Yetimler sokaktan ve yoksullar evinden toplanıyordu. Virginia'da ölmeden yedi sene çalışmayı başarabilen şanslı hizmetkârlar "özgürlük harcı" (yeni elbiseler, aletler ve 200 dönüm arazi) almaya hak kazanıyordu.

Hızla gelişen Virginia'da çalışan işçilerin hikâyesi ile ilgili değinmek istediğim son bir husus daha var. Koloniye 1621 senesinde katılan genç bir adam düşünün. Olgunlaşma dönemi olarak adlandırılan ilk senesinde hayatta kalmayı başarmış, 1622 senesinde meydana gelen büyük Kızılderili saldırısından sağ çıkmış ve Virginia'nın sayılı ihtiyarlarından biri olarak hayata gözlerini yummadan evvel yaklaşık elli sene yaşayabilmiş bir adam. Bu adamın adı resmi evraklarda Anthony Johnson olarak kaydedilmiş, ancak Virginia'ya ilk ayak bastığında adı Antonio'ymuş. Hatta Antonio da gerçek adı değilmiş. Gerçek

adının ne olduğu hakkında elimizde herhangi bir bilgi yok. Tek bildiğimiz kayıtlarda adının "Antonio a Negro" olarak geçtiğidir. Antonio'nun bir köle olduğunu düşünebilirsiniz. Belki de öyleydi. Ancak kolonide yaşayan ilk Afrikalılar hakkında bunu iddia edecek kadar bilgiye sahip değiliz. Kuruluşunun ilk senelerinde Virginia'da kölelik ile ilgili herhangi bir kanun yoktu. Antonio ve karısı Mary, ya hizmetkâr ya da köle olarak beyaz bir çiftçinin yanında çalışıyordu ve sonunda özgürlüklerine kavuştular. Antonio adını değiştirerek, kulağa İngilizceye daha yakın gelen Anthony Johnson adını aldı. Öldüğünde, yüzlerce dönüm arazisi, bir sığır sürüsü ve birkaç tane kölesi vardı. O dönemde Chesapeake Körfezi'nde yaşam şartları oldukça zor olmuş olabilir, ama bu topraklar 1650 senesinde kölelerle dolu değildi. On üç bin sömürgecinin arasında yalnızca üç yüze yakın Afrikalı yaşıyordu. Bu insanların düzinelercesi özgürlüğüne kavuştu. Johnson komşularından birine, "Kendi topraklarımı iyi tanıyorum ve dilediğim zaman çalışıp, dilediğim zaman keyif yaparım," demişti.

Başka deyişle, Virginia veya Maryland'in ilk yıllarında bir kölelik *sistemi* yoktu. Kölelerin neleri yapabileceğini ve neleri yapamayacağını düzenleyen kanunlar sonraki yüzyıl içinde yürürlüğe girdi.

İşin tuhaf yanı, belki de Amerikan tarihinde gerçekleşmiş en tuhaf şey, söz konusu kölelik sisteminin yaygınlaşmasının özgürlük ve bağımsızlık fikirlerinin geniş kitlelere yayılarak benimsenmesi ile aynı yıllara denk gelmesidir. Ancak bu olay Amerika tarihinin çok önemli bir bölümünü oluşturduğundan, konuyu ayrı bir bölüm altında incelememiz daha doğru olacaktır.

EŞİTLİK VE EŞİTSİZLİK

Bütün insanlar ... yaratılmışlardır. Neredeyse her Amerikalı bu cümledeki boşluğu doldurabilir. Ancak, Thomas Jefferson'ın Bağımsızlık Bildirgesi'ni kaleme almasından yüz sene önce, neredeyse hiç kimse bu fikre inanmıyordu. Virginia'nın aristokrat valisi Berkeley, hiç şüphesiz o dönemde böyle saçma düşünceleri yaymak için kullanılabilecek "ne bir okul, ne de bir matbaa," olduğu için Tanrı'ya şükretmiştir.

Eşitlik o dönemde yaratılması gereken bir fikirdi. Bu fikrin on yıllar boyunca edinilen deneyimler sonucunda yavaş yavaş oluşturulması gerekiyordu. Ve tuhaf da olsa, eşitlik fikrinin anlaşılması için, *eşitsizlik* tarihinin de anlaşılması gerekiyordu. Kuzey Amerika'da yaşayan Britanyalı sömürgecilerin dünya-

larınun eşit olmadığını anlamaları için etraflarına bakmaları yeterliydi. 1700 senesine gelindiğinde, New England'da yaşayan küçük ölçekli çiftçiler, tüccarlar ve esnaf takımı hâlâ John Winthrop'un yetmiş yıl evvel sarf ettiği sözleri kabul ediyordu: Winthrop'a göre Tanrı bazı insanların "zengin, bazılarının fakir, bazılarının üstün ve yüce ... diğerlerinin sıradan ve ita-atkâr" olması gereken bir dünya yaratmıştı. Virginia ve Maryland'ın tütün ekicileri, küçük ölçekli çiftçileri ve sözleşmeli hizmetkârları da ne yöne baksalar eşitsizlikle karşılaşılıyordu. Ülkelerini mecliste yalnızca soylu beyefendiler temsil edebiliyordu. Kilisede büyük çiftlik sahipleri "alt sınıf" insanların tamamı içeri girinceye dek dışarıda aralarında sohbet ediyordu. Daha sonra, bu "üst sınıf" insanlar adeta bir geçit töreni yaparak hep beraber içeri giriyordu. 1730 senesine gelindiğinde, bu orijinal güney kolonilerine Kuzey ve Güney Carolina ve birkaç sene sonra da Georgia katıldı. Sonradan Charleston olarak anılan, Güney Carolina, Charles Town'ın etrafındaki bataklık kıyı şeridinin özellikle pirinç yetiştirmek için uygun topraklar olduğu ortaya çıktı, ancak burası yaşamak için çok sağlıklı bir bölge değildi. Eşitsizlik İngiltere'nin kuzey ve güney kolonilerinin arasında kalan topraklar da egemendi. Buna rağmen eşitliğin ilk işaretleri, tıpkı bahar aylarında çıkan ilk yeşil yapraklar gibi, bu bölgede, orta kolonilerde tezahür etti.

İngiltere ilk etapta bu topraklara pek fazla ilgi göstermedi. Bu durum iki farklı milletin, Hollandalıların ve İsveçlilerin, içeri sızmasına olanak tanıdı. Birkaç yüz yerleşimci Delaware Nehri'nin kıyılarında Yeni İsveç adlı bir yerleşim kurdu ve ilerleyen yıllarda Amerikalıların yaygın bir şekilde benimsediği bir teknikle pratik kütük kulübeler inşa ettiler. Ancak İsveçlilerin bu girişimi fazla uzun ömürlü olmadı, çünkü Hollandalılar yüz elli kilometre kuzeyde, Hudson Nehri'nin kıyılarında Yeni Hollanda adını verdikleri kolonilerini kurmuştu.

İsveçlilerden daha eşit olduklarını kanıtlamaya kararlı olan Hollandalılar Yeni İsveç'e baskın düzenledi. İsveçliler kalelerini teslim etti ve Hollandalılar da onları ağızlarında tüfek mermileri ile kaleyi terk etmeye zorladı; bunun amacı dilediklerinde hepsini vurarak öldürebileceklerini İsveçlilere göstermekti.

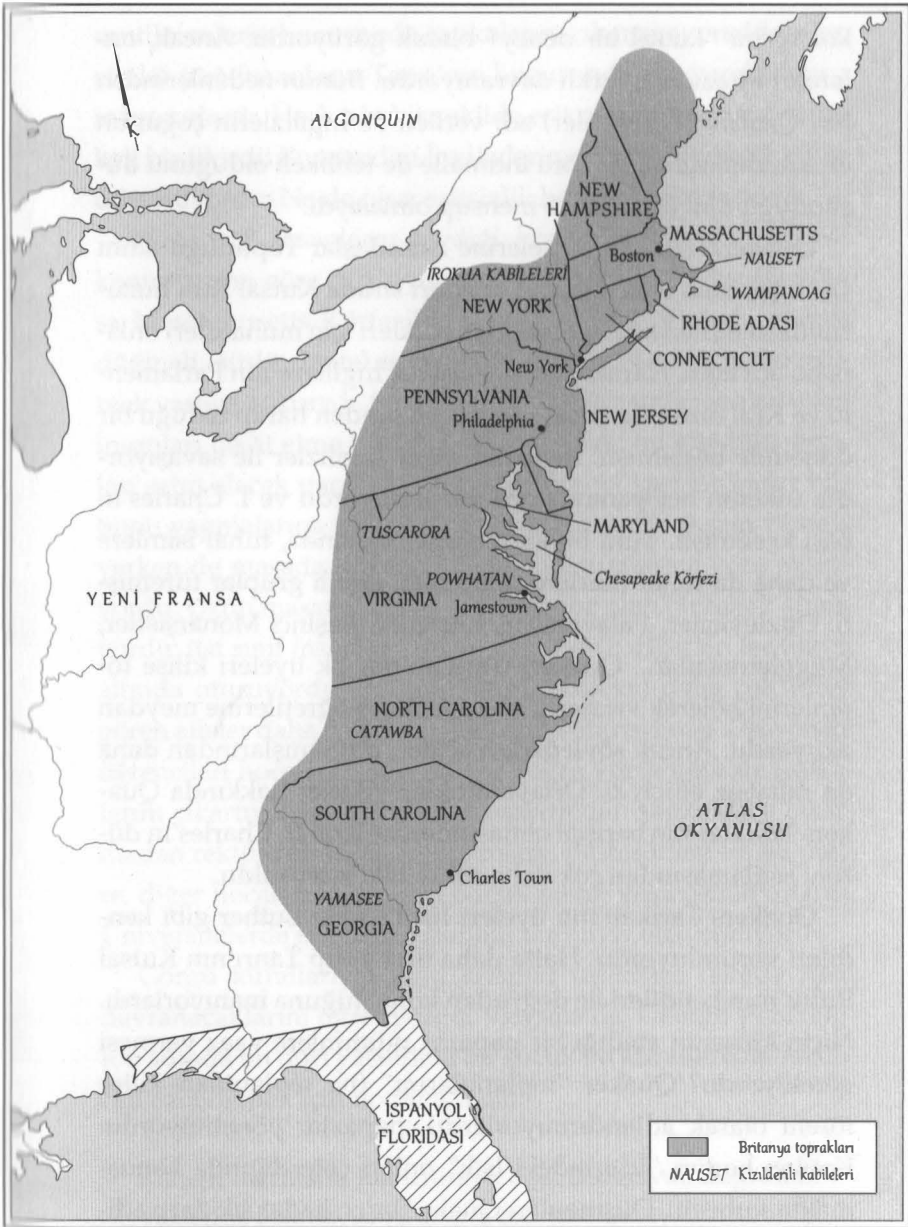
Hollandalılar çok güçlüydü. 1600'lerde anavatanları Hollanda tüm dünyada etkili olan büyük bir ticaret imparatorluğu haline gelmişti. Doğu Asya'da baharat ticareti yapıyor, Afrika'da köle satın alıp Amerika kıtasına taşıyor, Güney Amerika'da bu kölelerin zorla yetiştirdikleri şeker rafine ediyor ve satılmak üzere Avrupa'ya taşıyorlardı. Hudson Nehri'nin kıyısında kurulan Yeni Hollanda, Hollanda İmparatorluğu'nun ufak bir parçasıydı. İmparatorluğa İrokua Kızılderililerinden aldıkları kunduz postlarını sağlayarak katkıda bulunuyordu. Bu arada, çiftçiler Manhattan Adası'ndaki New Amsterdam kasabasının çevresine yayıldı.

Hollandalılar da, tıpkı kıtaya ayak basan ilk Hacılar gibi, kendi kolonilerinde "yabancılar" oranla azınlıktaydı. Burada "Türk" lakabı ile anılan ve yaşantısına sonradan çiftçi olarak devam eden Faslı korsan Anthony van Salee gibi insanlar yaşıyordu. Afrikalı dul çiftçi Anna van Angola da burada yaşayan insanlardan biriydi. Her ikisi de Musevi olan Asser Levy ve Abraham de Lucena da burada dükkân açmıştı. Asser Polonya'dan, Abraham ise Brezilya'dan gelmişti. Norveçliler, İtalyanlar, Fransızlar, Valonlar, Bohemyalılar, Mohawk Kızılderilileri ve Montauklar New Amsterdam'ın sokaklarını dolduruyordu. Kasabanın uzak ucunda, kirli bir duvarın yanında yer alan Waal Straat da bu sokaklardan biriydi. Wall Street, aradan üç yüz yıl geçtikten sonra, kendi finans imparatorluğunun merkezi haline geldi. Hollandalı tüccarlar şüphesiz ki bu sokağın günümüzdeki halinin tadını çıkartırdı.

Yeni Hollanda'da İngilizler de yaşıyordu. Bunların arasında dindar biri olan ve dini inançları yüzünden Massachusetts'ten sürgün edilen Anne Hutchinson'dan, bir bar kavgasında kulağı kesilen asi ruhlu Simon Root'a kadar çok çeşitli insan bulunuyordu. Hollandalılar İngilizlere güvenmiyordu. Yeni Hollanda sakinlerinden birinin yakındığı gibi İngilizlerin "her şeyin kendilerine ait olduğunu sanacak kadar kibirli," insanlar olduğunu düşünüyorlardı. İngilizler bu düşünceleri haklı çıkartarak 1664 senesinde Yeni Hollanda'ya saldırdı. Hâkimiyeti kaybetme sırası Hollandalılara gelmişti. İngilizler teslim olan Hollandalıları tüfek mermisi çığnemeye zorlamadı. İngiltere Kralı II. Charles yeni fethedilen toprakları kardeşi olan York Dükü'ne verdi ve bu topraklara New York adı verildi; o tarihten sonra Yeni Hollanda kasabası da New York adı ile anıldı.

İngiliz göçmenler komşu koloni olan New Jersey'e de yerleşti, ama yeni gelenlerin büyük birçoğunluğu Delaware Nehri'nin kıyılarında yer alan ve günümüzde Latince Penn'in ormanı anlamına gelen Pennsylvania eyaletinin sınırları içinde kalan topraklara yerleşti. Kral Charles bu toprakları da William Penn adlı bir arkadaşına hediye etmişti. (Kral arkadaşlarını mükâfatlandırmayı seviyordu ve toprakları bir dizi Avrupalıdan silah zoruyla alıp, orada yüzyıllar boyunca yaşamış Kızılderilileri görmezden gelince böylesine cömert hediyeler vermek ona kolay geliyordu.) Penn Fransızca, Felemenkçe ve Almanca broşürler bastırarak İngiltere ve Avrupa'da kolonisinin reklamını yaptı. Yirmi sene içinde, on beş bin göçmen Philadelphia'nın veya yeni kurulan bu "kardeş sevgisi" şehrinin civarındaki topraklara yerleşti.

Penn, Kral'ın aksine, her şeyin kendine ait olduğunu düşünen bir insan değildi. Kızılderililerin topraklarını, genellikle her istediklerini bir şekilde elde eden diğer Avrupalılardan daha adil fiyatlara satın alıyordu. Tıpkı Penn, Püritenler gibi,

1700 senesinde Britanya'nın kolonileri. Koyu renkli alanlar Britanya'nın yönetimi altında olan yerleşimler hakkında kaba bir fikir vermektedir. Kıızılderililer bu bölgelerdeki toprakları işgal etmeye devam etmiştir; bu haritada

kolonisini "kutsal bir deney" olarak görüyordu. Ancak, onlardan biraz daha farklı davranıyordu. Bunun nedenlerinden biri *Quakers* (Titreyenler) adı verilen ve İngilizlerin çoğunun en azından tuhaf, en kötü ihtimalle de tehlikeli olduğunu düşündüğü dini bir tarikata mensup olmasıydı.

Quakers Tarikatı kiliselerine Arkadaşlar Topluluğu adını vermişti, ama bazen ibadet ettikleri sırada Kutsal Ruh huzurunda kendilerinden geçerek titredikleri için muhalifleri onlara bu adı taktı. Hareketleri 1640'larda, İngiltere'nin Parlamento ve Kral arasında çıkan içsavaş yüzünden harap olduğu bir dönemde başlamıştı. İngilizler diğer İngilizler ile savaşıyordu, ülkenin her yanında ordular ilerliyordu ve I. Charles'ın başı kesilmişti. Tüm bu karmaşanın arasında, tuhaf isimlere ve daha da tuhaf fikirlere sahip olan çeşitli gruplar türemişti: Düzleyiciler, Palavracılar, Kazıcılar, Beşinci Monarşistler, Muggletoncular... Quakers Tarikatı'nın ilk üyeleri kilise törenlerini bölerek vaizlerin ve papazların öğretilerine meydan okuyordu. Ancak söyledikleri sözler, davranışlarından daha da rahatsız ediciydi. Ortaya attıkları fikirler hakkında Quakers Tarikatı'nın barışçıl olmasından ve Kral II. Charles'ın düzeni sağlamasından çok daha sonra bile konuşuldu.

Quakers Tarikatı'nın üyeleri İncil'i tıpkı Luther gibi kendileri yorumluyordu. Hatta daha ileri gidip Tanrı'nın Kutsal Ruhu'nun kendileri ile doğrudan konuştuğuna inanıyorlardı. Niçin kilisenin atadığı bir papazın müminlere vaaz vermesi gerekiyordu? Quaker "toplantılarını" (bu toplantıları kilise töreni olarak adlandırmıyorlardı), papazlar yönetmiyordu. Katılan herkes "İçlerindeki Işık" onları çağırdığında konuşmakta serbestti. Düşmanları Quaker'ları o kadar sık darp ediyor ve hapse atıyordu ki Arkadaşlar kavga etmenin ahlak dışı olduğuna karar verdi ve orduya katılmayı reddettiler. Şık giysiler giymeyi ve soylular ile kralların önünde eğilmeyi ve

centilmenlerin huzurunda şapkalarını çıkartmayı reddettiler, çünkü tüm insanların Tanrı'nın huzurunda eşit yaratıldığına inanıyorlardı. Herkesin bir şekilde eşit olması korkunç, tehlikeli bir fikirdi! En azından İngilizlerin çoğu o dönemde böyle düşünüyordu. Ne de olsa, eşitsizlik her yanlarını sarmıştı.

Nasıl mı? İnsanların giydiği kıyafetler toplum içindeki konumlarına göre değişiyordu. Büyük bir malikâneniz yoksa Massachusetts Körfezi'nde ipek eşarplar takmak, gümüş düğmeli, süslü dantel işlemeli giysiler ve deri çizmeler giymek yasaya aykırıydı. Sıradan insanlar üst sınıfa mensup olan insanları taklit etme hakkına sahip değildi; bu gibi lüks eşyaları satın alacak parayı bir araya getirmeyi başarabilseler bile bunu yapmalarına izin verilmiyordu. İnsanlar akşam yemeği yerken de masada toplum içindeki konumlarına göre oturuyordu. Uzun masanın ortasına içinde tuz olan bir tabak konuyordu: üst sınıf insanlar "tuzun üzerinde"; diğerleri ise tuzun altında oturuyordu. Pazar günleri, nispeten daha çok itibar gören aileler daha iyi kilise sıralarında oturuyordu. Üniversite öğrencileri hocaları yolda onlara doğru yürüdüğünde şapkalarını çıkartıyordu. Öğrenciler başlarından şapkalarını çıkarırmadan rektöre en fazla on beş metre, profesörlere on iki metre, diğer hocalarına da yedi buçuk metre yaklaşabiliyorlardı. Üniversitelerde eşitsizlik uzunluk birimiyle ölçülebiliyordu.

Görgü kurallarıyla ilgili kitaplar insanlara nerede nasıl davranacaklarını öğretiyordu. Virginia'da, George Washington adında on dört yaşındaki bir çocuk bu kurallardan bazılarını ezberlemek için notlar almıştı:

Kaliteli insanlarla konuşurken eğik durmayın, doğrudan yüzlerine bakmayın ve onlara çok yaklaşmayın. Aranızda en azından bir tam adım mesafe bulundurun.

Kendinizden daha yüksek kaliteli insanların huzurundayken size bir soru sorulmadan konuşmayın. Soru soruldu-

ğunda ayağa kalkıp dik durun, şapkanızı çıkartın ve cevabınızı kısa ve öz konuşarak verin.

Böyle bir dünyada, Quakers Tarikatı'nın üyelerinin şapkalarını çıkarmamaları ne kadar tuhaftı! Eğer bir kadınsanız dünya size daha da fazla eşitsizlik dayatıyordu. John Winthrop karısı Margaret'i tüm kalbi ile seviyordu, ama İncil'in öğretilerini takip ettiğinden kendisini karısının "efendisi" olarak görüyor ve karısının da "onun buyruğu altında" olması gerektiğine inanıyordu. Margaret herhangi bir mal veya mülk satmak istediğinde, kanunlar bunu onun adına John'un yapması gerektiğini şart koşuyordu. Mahkemede herhangi birine karşı tazminat davası açamıyor veya yasal bir belge imzalayamıyordu; yalnızca kocası bu tür haklara sahipti. Bu tür kanunlar koloniden koloniye farklılık gösteriyordu. Yeni Hollanda kolonisinde yaşayan kadınlar evlendiklerinde genç kızlık soyadlarını kullanabiliyor ve anlaşmalara imza atabiliyordu. Bu durum ticari faaliyetlere dahil olmalarını kolaylaştırıyordu. İspanyol kadınlar kendi başlarına toprak alıp satabiliyor ve kendilerini mahkeme huzurunda temsil edebiliyordu ve Quakers üyeleri gibi bazı İngilizler, kilise törenlerinde kadınların da erkekler kadar söz sahibi olması gerektiği konusunda ısrar ediyordu.

Elbette, köleler bu eşitsizlik dünyasının en düşük katmanında yer alıyordu. Yine de kolonilerin ilk yıllarında çoğu insanın köle yapıldığını ve köle olarak doğmadıklarını hatırlamakta fayda var. Özgürlüklerini uzak diyarlarda yitiren erkekler, kadınlar ve çocuklar kaçırılarak okyanusa varınca ya dek bir krallıktan diğerine uzun ve zorlu bir yol boyunca yürütülüyorlardı. Okyanusa vardıklarında, Avrupalı gemiciler onları çalışmaları için gizlice uzak diyarlardaki çiftliklere kaçıırıyordu. Afrika'daki köle avcılar hakkında çeşitli hikâyeler duymuşsunuzdur, ama aynı olayın Amerika'da da ya-

şandığını bilmiyor olabilirsiniz. 1715 senesinden önce, otuz ila elli bin Kızılderili yakalanarak gemilerle Karayip adalarına veya kuzeye, New England'ın orta kolonilerine nakledildi. Fransızlar da Meksika Körfezi'nde köle ticareti yapsalar da, o dönemde oldukça hareketli olan Charles Town yerleşimi bu ticaretin merkezini oluşturunuyordu. 1715 öncesinde, Amerika dışına gönderilen Kızılderili kölelerin sayısı Amerika'ya getirilen Afrikalı kölelerden daha çoktu.

Avrupalılar Virginia'dan gelen tütüne ve Güney Carolina'dan gelen pirince daha fazla rağbet gösterdikçe, kölelere olan talep de giderek arttı. Kuzey ve Güney Amerika'daki büyük çiftlikler işçi arayışı içinde olduklarını haykırdıkça, Afrika'dan gönderilen kölelerin sayısı hızla yükseldi. Amerika'ya gelen göçmenleri hayal ettiğimizde, aklımıza genellikle ilk başta İngiltere'den gelen Püritenler ve çiftçiler, de Soto gibi İspanyol fatihler, hatta Anthony van Salee gibi Türkler gelir. Ancak, 1492 ve 1820 seneleri arasında, Avrupalı göçmenlerin toplam sayısından beş kat daha fazla Afrikalı köle olarak Amerika'ya getirilmiştir. Ayrıca bu ticaret (bu eşitsizlik) on sekizinci yüz yıl içinde de hızla büyümüştür. Köle ticaretinin yapıldığı süre boyunca, 12 milyondan fazla Afrikalı Atlas Okyanusu'nu aşmak için zorlu bir yolculuğa çıktı ve bu insanların 1 milyonundan fazlası varış noktasına ulaşmadan yaşamını yitirdi. Hayatta kalanların dehşete düşmeleri de kısmen kendilerini nelerin beklediğini bilmemelerinden kaynaklanıyordu. Deneyimlerini kaleme alan az sayıda insandan biri olan Olaudah Equiano, yazılarında Atlas Okyanusu'nun ne kadar büyük olduğunu görünce hayrete düştüğünden ve hayatlarını yalnızca denizde yüzen bu devasa, içi oyuk ahşap gemilerde geçiriyormuş gibi görünen tuhaf insanlara dair hatıralarından bahsetmişti. Gemiye bindiğinde, içinde su kaynatılan büyük bir bakır kazan görüp, "korkunç görünümlü, kırmızı yüzlü ve dağınık saçlı beyaz adamların kendisini yiyeceğini" düşü-

nerek bayılmıştı. Yolculuğun kendisi de berbattı ve esirlerin çoğu hayatlarını sonlandırmak isteyerek yemek yemeyi reddediyordu, ancak gardiyanlar zorla ağızlarını açarak boğazlarından aşağı yemek tıkıyordu. Esir alınan Afrikalılar güverte altındaki bölmelerde sıcaktan, enfeksiyonlardan ve çaresizlikten ölüyordu. Gemileri Atlas Okyanusu boyunca köpekbalıkları takip ediyor ve düzenli aralıklarla denize atılan cansız bedenleri yiyordu. Orta Geçiş olarak adlandırılan ve Afrika'dan Amerika'ya uzanan bu güzergâhtan geçmek gerçekten de son derece korkutucu bir deneyimdi.

Zincire vurulmuş bir şekilde gelen milyonlarca insanın onda dokuzundan fazlasının yolculuğu Güney Amerika ve Karayipler'de son buluyordu. Kölelerin yüzde 4'ünden azı doğrudan Kuzey Amerika'ya geliyordu. Buna rağmen, kölelik koloni hayatında giderek daha da büyük bir yer edinmeye devam etti. 1730 senesine gelindiğinde, Afrikalılar ve çocuklarının toplam nüfusu Güney Carolina'da yaşayan beyazların iki katına ulaştı. Kölelerin büyük birçoğunluğu güney kolonilerindeydi, ancak 1740 senesine gelindiğinde, New York City'de çalışan dört erkekten biri Afrika kökenli Amerikalıydı. New England tüccarları köle ticaretinden büyük bir kâr elde ediyordu. Bu acı gerçekler neredeyse hiç kimsenin tüm insanların eşit yaratıldığını hayal edemediği bu topraklarda köle ticaretinin eşitsizliğin en dramatik örneği olarak kalmasını garanti altına alıyordu.

Eşit olanlar ile eşit olmayanların hali iyi dans edemeyen dans partnerlerine benzer. İlerleyen bölümlerde de bu konuya değinmeye devam edeceğim. Belki de bu konu hiç kapanmayacak, çünkü dünya sürekli olarak değişim geçirecek ve bu dans da hiçbir zaman sona ermeyecek.

AYDINLANMA VE UYANIŞ

Yerleşimciler, hizmetkârlar ve köleler Britanya'nın kolonilerine akmaya devam ederken, Amerikan yaşam tarzına çok farklı şekillerde damga vuran iki olağandışı hareket ortaya çıktı. Bunların ilki, Büyük Uyanış, kuşuların giderilmesine ve inancın güçlendirilmesine odaklanan dini bir hareketti; diğeri, Aydınlanma ise bu hareketin zıddıydı ve sorgulama ile kuşku duymaya odaklanıyordu. İlk olarak, 1723 senesinde, yürüyerek Philadelphia'ya gelen kaçak bir çırağın yolculuğunu izleyerek kuşku ile Aydınlanma Hareketi'ni irdelemeye başlayalım. Her iki kolunun altında birer somun ek-mek taşıyan ve cepleri "gömlükler ve çoraplarla dolu" olan bu çırağın adı Benjamin Franklin'di.

O dönemde hizmetkârlar ve köleler sık sık kaçıyor. Bunu yaparak şüpheli insanlar olduklarını, en azından eşitsizliğe dair birtakım şüpheleri olduğunu kanıtlıyorlardı. Efendileri onlardan üstün olduklarını ve dediklerini yapmaları gerektiğini iddia ediyordu. Kaçaklar da bu iddialara şüphe ile yaklaşıyor ve ayaklarına bir çift bot giyerek yürümeye koyuluyordu. Tıpkı kollarının altında ekmek somunları ile Philadelphia'ya doğru yola çıkan genç Franklin gibi kendilerine içinde bulundukları hayattan daha iyi şartlar sunan bir yaşam arayışı içindeydiler. Benjamin Boston'da matbaacılık yapan kardeşi James'in yanında çalışıyordu. Ancak, on yedi yaşına geldiğinde kelepçeye vurulmaktan ve emir almaktan sıkılmıştı.

On yedi kardeş arasında en genç olanıydı. Benjamin'in babası onun papaz olarak yetişmesini ve hayatını kiliseye adanmasını istemişti, ama oğlu kiliseye pek fazla ilgi göstermedi. Her fırsatta kiliseden kaçtı ve tıpkı Hacıların gürültücü ve kavgacı Merrymount yerleşiminde yaşayan komşusu Thomas Morton gibi yemeklerden önce dua edilmesinden sürekli olarak şikâyet etti. Benjamin'e göre eğer babası her gece yedikleri et için şükranlarını sunmak yerine kesilen hayvana *bir sefer* dua etseydi, Franklin ailesi bol miktarda vakit kazanırdı.

Bir matbaa insanların karşısına her türlü fikrin çıkabileceği türden bir yerdir. Benjamin ağabeyinin dükkânında çalışırken Avrupa'da Aydınlanma olarak tanınan bir hareketin parçası olan filozofların kaleme aldığı kitapları ödünç alarak okudu. Bu düşünürler Tanrı'ya inanıyordu; çoğu kendilerini "deist" olarak tanımlıyordu. Ancak inandıkları Tanrı Musa'ya Mısırlılardan kaçması için Kızıl Deniz'i yararak yardım eden veya suda yürümesi ve oğlu İsa'yı su üzerinde yürümesi ve öldükten sonra yeniden dirilmesi için dünyaya yollayan türden bir Tanrı değildi. Deistlerin görüşüne göre Tanrı dünyaya doğa kanunları ile hükmediyordu. "Ulu Mimar" veya "Doğanın Tanrısı" olarak hitap edilen Tanrı'nın herhangi bir mucize

gerçekleştirmeye ihtiyacı yoktu. Deistler doğa kanunlarını anlamının yolunun insan mantığından geçtiğini savunuyordu. Meşhur Britanyalı bilimadamı Isaac Newton, matematik biliminden faydalanarak gezegenlerin yörüngelerini çizip, yerçekimi kuvvetini keşfederek insanların bilgi dağarcığının genişlemesine büyük katkılarda bulunmuştu.

Tıpkı deistler gibi, genç Franklin de sürekli olarak soru soran antik Yunan filozof Sokrat'ın yöntemlerini benimsedi. Franklin'in sorduğu sorular nadiren diğer insanların aklına geliyordu. Küçük bir çocukken, arkadaşlarının uçurtma uçurduğunu gördü ve rüzgârın ne kadar kuvvetli olabileceğini merak etti. Bir uçurtma uçurup, yakınlardaki bir göletin içine atladı ve arkadaşından giysilerini göletin diğer ucuna taşımasını rica etti. Göletin öbür ucuna ulaşarak giysilerine kavuşmayı başardı ve rüzgârın kendisini ve uçurtmasını göletin diğer kıyısına taşıyabilecek kadar kuvvetli olduğunu kanıtlamış oldu. Franklin, yıllar sonra, yıldırımın elektriğin bir formu olduğunu kanıtlamak için fırtınalı bir havada uçurtma uçurarak meşhur oldu. Evleri açık şöminelerden daha iyi ısıtan bir ocak ve miyopların daha iyi görmesine yardımcı olan iki odaklı mercekleri tasarladı. "Olayların ve cisimlerin doğasına ışık tutan deneyleri" teşvik etmeyi severdi.

Burada önemli olan Franklin'in sergilediği tavidir: o öbür dünyaya değil bu dünyaya yoğun bir ilgi duyuyordu. Onun seküler bir adam olduğunu söylememiz gerek; seküler kelimesi *dünyaya ait* anlamına gelen Latince *saecularis* kelimesinden türetilmiştir. "Eş dost arasında olmayı, sohbet etmeyi, gülmeyi, bir kadeh içkiyi, hatta bir şarkı dinlemeyi çok severim," diyordu. Philadelphia'da bir matbaa açtıktan sonra, Franklin ve arkadaşları Junto adını verdikleri, haftada bir Cuma akşamları toplanan bir kulüp oluşturdu. Burada, sohbetlerin ve içkilerin arasında, vatandaşların haklarının kısıtlanması durumunda hükümetlerine karşı çıkmalarının gerekli olup olmadığı gibi

ciddi sorunları tartışmayı alışkanlık haline getirdiler. Quakers Tarikatı'nın üyeleri gibi Franklin de çoğu insanın kanıksadığı geleneklere şüphe ile yaklaşıyordu. Soylu beyefendilere niçin "Sir Anthony" veya "Baş Piskopos Robinson" gibi unvanlar veriliyordu? İncil'de bahsi geçen büyük şahsiyetlere "Saygıdeğer Musa" veya "Muhterem İbrahim," diye hitap edilmiyordu. "Hayır, hayır, onlar sade insanlardı" ve dürüstlerdi. Unvanı kim ne yapsındı ki?

Franklin kırk iki yaşına geldiğinde, matbaacılıktan, zamanının çoğunu kamu yararına projeler üretmeye ve uygulamaya ayırmasına olanak verecek kadar çok para kazanmıştı. Philadelphia hükümetini kitap satın alamayan kesim için bir "kütüphane şirketi" kurmaya ve fakirlere ücretsiz sağlık hizmeti sunacak bir hastane inşa etmeye özendirdi. Gönüllülerden oluşan bir itfaiye kurdu ve postane müdürü olarak New England ile Georgia arasındaki posta hizmetlerini iyileştirdi. Franklin, siyaset bilimine özel bir ilgi duyuyordu. Ona göre eğer doğa kanunları keşfedilebiliyorsa, politikaya ilişkin doğa kanunlarının da gözlemlenebilmesi gerekirdi.

Aydınlanma filozofu John Locke, İngiltere'de devlet yönetiminin nasıl ortaya çıktığını konu alan yazılar yazmıştı. Kralar ve kraliçeler Tanrı tarafından yetkilendirildiklerini iddia etmişti. Locke bu konuda kuşku duyuyordu. Krallara niçin hükmetmeleri için "ilahi bir hak" verilmişti? Locke insanlar tarafından kurulan ilk hükümetlerin insanların yüzyıllar önce kendilerini korumak için bir arada yaşamaya başlamaları ile ortaya çıktığını ileri sürdü. Locke'a göre kralların insanlara hükmetmesinin nedeni Tanrı'nın onları güç vererek kutsaması değil, insanların bu tarz bir hükümet yapısı oluşturmalarıydı. Locke müesses kilise nizamı aleyhinde de konuştu. Doğruyu asıl kendisinin bildiğini iddia eden bu kadar çok din varken, hükümetlerin hangi dinin doğru, hangisinin yanlış olduğuna karar verebilmesi ona son derece anlamsız geliyordu. Ona

göre Avrupa'yı yüzyıllardır yıpratana dini savaşırlara girişmek yerine tüm inançlara hoşgörü ile yaklaşmak daha iyiydi. Locke'un siyaset bilimi hakkındaki fikirleri günün birinde Franklin'in ve diğeri Amerikalıların politik sistemlerin nasıl ortaya çıktığını, din ve devlet işlerinin niçin birbirlerinden ayrılması gerektiğini ve insanların herhangi bir dine bağlanmak veya hiçbir dine bağlanmamak konusunda özgür bırakılmalarının niçin önemli olduğunu anlamalarına yardımcı olacaktı.

Büyük Uyanış adı verilen ikinci büyük harekete gelince; bu hareketi başlatan adam da ilk etapta çoğunlukla doğayı inceleyen bir öğrenci gibi davrandı. Franklin'in kaçtığı 1723 senesinde, Jonathan Edwards yazdığı bir makaleyi İngiltere'deki bilim kuruluğu The Royal Society'ye gönderdi. Edwards makalesinde örümceklerin nasıl ağ yaptıklarına ve nasıl "havada süzölerek ... bir ağaçtan diğeriine geçtiklerine" dair gözlemlerini aktardı. (Franklin göletin diğeri ucuna ulaşmak için uçurtmasını nasıl kullandıysa örümcekler de aslında ağlarını öyle kullanıyordu.) Edwards üniversite yıllarında John Locke ve Isaac Newton'un yazılarını okudu. Ancak, bilim alanında kariyer yapmayı seçmek yerine bir papaz olmaya karar verdi. Franklin'in aksine, "kişiliğı seküler bir işte çalışmaya uygun değildi."

Edwards, Massachusetts eyaletinin Northampton kasabasındaki kilisesinde gençlerin İsa'nın yolunda "yeniden doğmalarını" sağlamak için çabalıyordu. Onların akşamlarını "gülüp oynayarak", parti yapıp içki içerek geçirmek yerine bir dönüşüm deneyimi yaşamalarını istiyordu. 1735 senesinde, aniden ilerleme kaydetmeye başladı. Gençler kilise ayinlerine ve papazların verdiği derslere katılmak için kiliseye akın etti. Edwards onları dönüşüm geçiren müminlerin büyük güzellikler vaat eden bir ruh haline ("çok hoş, zevkli ve tatlı bir sükûnete") kavuşacağına, dönüşüm geçirmeyen günahkârların akıbetlerinin de korkunç olacağına ikna etti. Bir örümcek hayal etmelerini önerdi: ağaçtan ağaca sükûnet içinde süzölmeğe yerine, "ate-

şe atılan" bir örümcek. Bu yaratığın ateşe dayanması mümkün değildi. "İşte tövbe edip İsa'ya doğru süzülmezseniz cehennemde sizi nelerin bekleyeceğine dair ufak bir örnek." Edwards vaaz verirken "pek de yüksek sesle konuşmuyordu" ve "başı ile ellerini fazla hareket ettirmiyordu." Yalnızca kilisenin arkasında duran çanın iplerine bakıyordu. Bu gibi örneklerin, deyim yerindeyse, dinleyicilerinin ödünü patlattığı kesindi.

Northampton'daki dini uyanış haftalar içinde tüm kasabaya ve komşu köylere yayıldı. Ancak bu uyanış beş sene sonra, George Whitefield adlı bir İngiliz vaizin Amerika'ya gelmesinden sonra tanık olunanlarla kıyaslandığında oldukça mütevazı kalıyordu. Whitefield Maine'den Georgia'ya kadar uzanan bir alanda, genellikle açık havada, onu görmek için at arabasıyla, atla veya yayan çok uzaktan gelen binlerce dinleyiciye vaazlar veriyordu. Amerika'nın ilk gerçek ünlü şahsiyeti oldu. Whitefield Northampton'da Edwards'ı ziyaret etti ve "neredeyse tüm dinleyicileri ağılattı." Edwards merak ediyor ve kendi kendine acaba bu uyanışlar daha büyük bir hareketin başlangıcı olabilir mi diye soruyordu. İncil'deki kehanetler İsa'nın bin yılında dünyaya geri döneceğinden ve Mahşer Günü'nden evvel bin yıl boyunca azizlerin hüküm süreceğinden bahsediyordu. Bu kehanetlerden bir anlam çıkartmak oldukça zordu, ama sayısız papaz bunları yorumlamaya çalışıyordu. Edwards'ın kendi okumaları onu 2016 senesinde "ulusların tamamının" uyanacağına dair ikna etti.

Whitefield Philadelphia'yı ziyaret ettiğinde, Uyanış Hareketi'nin en meşhur papazı Aydınlanma Hareketi'nin Amerikalı lideri ile tanışma fırsatı buldu. Ben Franklin kurtarılmakla pek fazla ilgilenmiyordu, ama Whitefield'in vaazlarından birine katılıp bilimsel bir deney gerçekleştirdi. Vaizin sesinin uzun mesafeler kat ettiğini duymuştu. Whitefield Philadelphia mahkeme binasının basamaklarında vaaz verirken, Franklin onu artık işitemeyecek konuma gelene kadar "sokakta ge-

riye doğru adım atarak" yürüdü ve arada kalan alanı hesaplayarak Whitefield'ın vaazlarının bir seferde "otuz binden fazla insan tarafından dinlenebileceğine" kanaat getirdi. Franklin aradığı cevaba ulaşmak için mantığını kullanırken, Whitefield da duygu sömürüsü yaparak, Georgia'da bir yetimhanenin inşasına harcanmak üzere dinleyicilerinden para dileniyordu. Franklin kuşkulandı: bu projenin herhangi bir işe yaramayacağını düşünüyordu. Ancak, Whitefield vaaz vermeye devam ettikçe, Franklin de giderek "yumuşamaya" başladı. Sonunda, cebindeki bozuk paraları bağışlamaya karar verdi. Whitefield devam ettikçe, Franklin yeterince eli açık olmadığı için "utanmaya" başladı ve cebinden birkaç adet gümüş dolar çıkarttı. Vaaz sona erdiğinde, bozuk paralarının tamamını harcamış, bunun yanında birkaç adet de altın bağışlamıştı. Whitefield'ın cazibesi Aydınlanma Hareketi'nin kuşkucu takipçilerinin kalplerini yumuşatmaya yetiyordu ve iki adam dost olarak birbirlerinden ayrıldı.

Rakip kamplar her zaman bu kadar iyi geçinemiyordu. Edwards ve diğer uyanışçılar deistleri sonlarının ebedi alevlere atılan örümcekler gibi olacağı konusunda uyarıyordu. Franklin gibi deistler, hatta sayıları azımsanmayacak kadar çok papaz, Uyanış Hareketi'nin vaizlerinin duygulara gereğinden çok hitap ettiklerinden ve mantık üzerinde yeterince durmadıklarından şikâyet ediyordu. Buna rağmen, her iki hareketin de Amerikan yaşam tarzı üzerinde önemli etkileri oldu.

Uyanış Hareketi'nin destekçileri dünyayı ruhani diriliş ile mükemmelleştirmeyi hedefliyordu. John Calvin'in bağımsız dini topluluğunun ve John Winthrop'un tepe üzerine kurulmuş şehrinin, Edwards'ın da ifade ettiği gibi "kutsal metinlerde sık sık kehanet edilen," kutsallığın tüm dünyaya yayılacağı "şanlı günlerin öncüleri" olduğunu düşünüyorlardı. Yeniden alevlenen bu inanç ateşi, izleyen yıllarda diğer birçok sonucun yanı sıra köleliğe ve alkol istismarına karşı mücadelenin baş-

lamasına ve kadın hakları yararına kampanyaların düzenlenmesine yol açacaktı. Ancak, bu hareket inançlı olmayanların uyanarak dönüşüm geçirmelerini istiyordu. Diğer reformların bu dönüşümü doğal olarak izleyeceğine inanıyorlardı.

Aydınlanma Hareketi'nin destekleyicileri Uyanış Hareketi'nin duygusal yaklaşımına güvenmiyordu. Doğa'nın gizemlerinin çözülmesi için mantık ve bilimin kullanılmasını tercih ediyorlardı. Konu siyaset bilimine geldiğinde, Aydınlanma Hareketi'nin düşünürleri herkesin aynı inançlara sahip olduğu bağımsız bir dini topluluğun bir milleti bir arada tutmak için en iyi yöntem olduğuna inanmıyorlardı. Farklı inançlara sahip insanların bir arada, barış içinde yaşamasına olanak tanıyacak etkin bir politik sistemin nasıl işleyebileceği konusu üzerinde daha fazla düşündüler.

Britanya kolonileri, sakinleri ister aydınlansın, ister uyan-sın, böylece büyümeye devam etti. Çoğu kendilerini yönetenlerden memnundu. Whitefield'ın koloni koloni dolaşmasının üzerinden on iki yıldan uzun bir süre geçtikten sonra, Kuzey Amerika'yı çok farklı bir yola sokacak, çok az sayıda insanın hayal edebileceği yeni bir ülkenin yaratılmasına yol açacak bir savaş başladı.

NE DİLEDİĞİNE DİKKAT ET

İlk gerçek dünya savaşı, ülkeler arasında yapılan savaşların dünyanın tamamına yayıldığı ilk savaş, 1914 senesinde, çamurlu siperlerde, sağır edici top atışları altında, Avrupa'da milyonlarca askerin çarpışması ile başlamadı. 1754 senesinde, birkaç düzine askerin Ohio Country olarak anılan kırsal alanda toplanması ile patlak verdi. Savaşın fitilini yirmi iki yaşındaki Virginia'lı bir yarbay ateşledi. George Washington adlı bu asker otuz beş yıl sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk başkanı olacaktı, ama o Mayıs sabahının erken saatlerinde, bir kayanın üzerine çömelmiş, aşağıda bulunan bir Fransız kampını gözetliyordu. Yanında yaklaşık kırk asker ve bir İrokua Kızılderili şefinin komutası altında olan Kızılderili savaşçılar vardı. Yarı Kral olarak tanınan Kızılderili şefi Was-

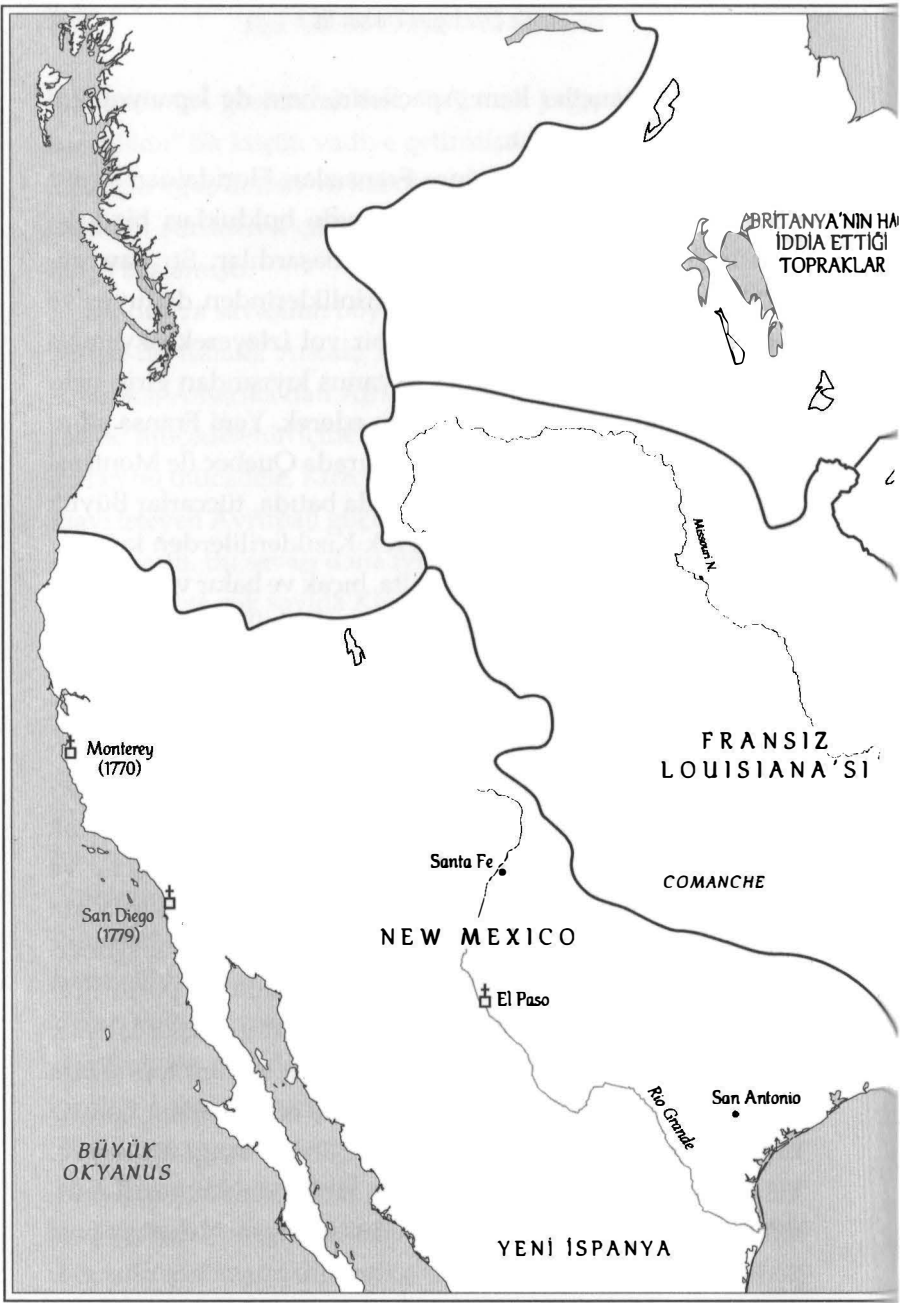
hington'a yol göstererek onu "sağanak yağış altında ve zifiri karanlıkta" bu küçük vadiye getirmişti. Fransızlar kahvaltı etmek için ağaç dalları ve kabuklarından inşa ettikleri barınaklarından sürünerek çıkarken son yağmur bulutları da dağılmaya başlamıştı.

Bir dünya savaşının böyle bir yerde başlayacak olması gerçekten de tuhaftı. Ancak, 1754 senesine gelindiğinde, Kuzey Amerika, Amerika'dan Afrika'ya, hatta Asya'ya kadar yayılacak bir mücadelenin içine çekiliyordu. Yedi Yıl Savaşları olarak anılan bu mücadele, Kuzey Amerika'yı hâkimiyetleri altına almayı isteyen Avrupalı güçler arasındaki rekabeti doruk noktasına çıkarttı. Bu savaşı daha iyi anlamamız için, ilk önce İspanya, Fransa ve çok sayıda Kızılderili ulusu arasındaki rekabetin nasıl tırmandığını bilmemiz gerekir.

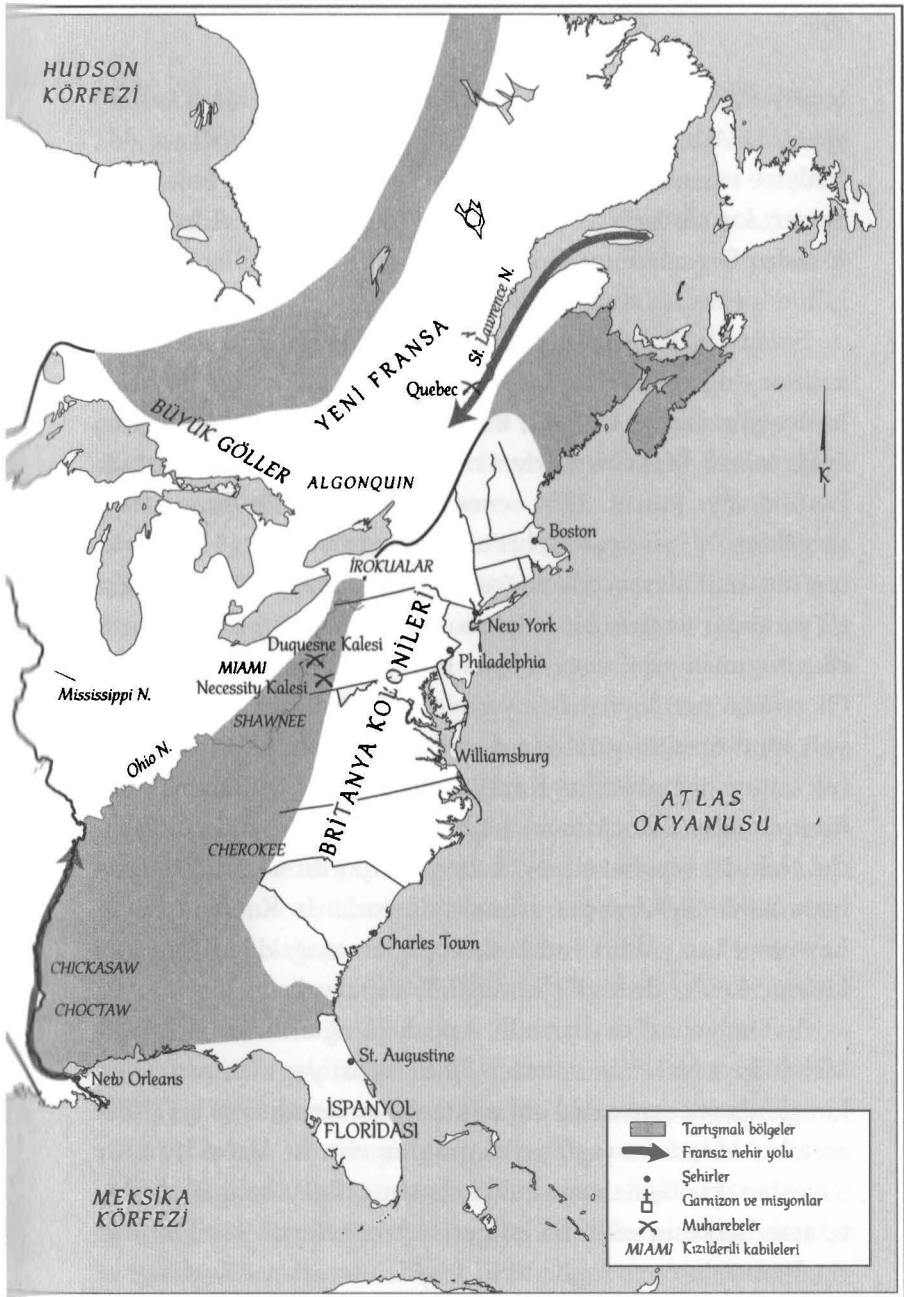
Kolomb'un Karayipler'e ayak basmasının üzerinden iki yüz elli yıl geçmiş ve Avrupalıların kurduğu koloniler Kuzey Amerika'nın büyük kısmını kontrol altına almıştı. Güneyde, Fransisken rahiplerinin çabaları ile, Arizona'dan Florida'ya kadar düzinelerce İspanyol misyonu kurulmuştu. Bu rahipler fatihlerin peşine düştüğü altın ve gümüşe pek itibar etmeyen bir dini tarikatın üyesiydi. Din adamları kemerlerle tutturulan basit cübbeler ve sandaletler giyiyordu. İncil'deki kehanetler onları yakın zamanda dünyanın sonunun geleceğine ikna etmişti ve İsa geri dönmeden evvel tüm Kızılderililere Hristiyanlığı kabul ettirmek istiyorlardı. Umutları bu açıdan suya düştü, ama onlar sayesinde, 1754 senesine gelindiğinde, yaklaşık on beş bin İspanyol asıllı yerleşimci İspanya'nın imparatorluğunun kuzey sınırında yaşamaya başlamıştı. Bu bölgede Fransisken misyonlarına ek olarak *presidio* olarak adlandırılan kaleler de vardı. Apaçi Kızılderilileri sık sık Kuzey sınırında yaşayan İspanyollara baskınlar düzenleyip çiftliklere ve koyun sürülerine saldırıyordu. Düzlükler'de yaşamaya yeni

başlayan Komançiler hem Apaçilerin, hem de İspanyolların hayatını zorlaştırıyordu.

İspanyollar uzun süre önce Fransızları Florida'dan sürüp çıkarmışlardı, ama Fransızlar kuzeyde buldukları bir arka kapıdan Amerika'ya geri dönmeyi başardılar: St. Lawrence Nehri Kanada ormanlarının derinliklerinden doğuyor ve kuzeydoğuya doğru dolambaçlı bir yol izleyerek okyanusa dökülüyordu. Fransız kâşifler okyanus kıyısından girip nehrin sularını kaynağına doğru takip ederek, Yeni Fransa adını verdikleri bir bölgeye ulaştılar ve burada Quebec ile Montreal adlı yeni koloniler kurdular. Daha da batıda, tüccarlar Büyük Göller'in birinden diğerine geçerek Kızılderililerden kunduz postu alıp karşılığında onlara balta, bıçak ve bakır verdiler. Bu postlar Fransa'da o dönemde moda olan silindir şapkaların üretiminde kullanılıyordu ve bu yüzden de kunduz postlarının alım satımı büyük ve değerli bir ticarete dönüştü. Fransız tüccarlar *coureurs de bois* yani "orman koşucuları" olarak anılıyordu ve rahat ve hızlı bir şekilde yol almak için Kızılderililerin kullandıkları araç ve gereçleri kullanıyorlardı: sıcak havalarda huş ağacının kabuğundan inşa edilmiş kanolar ve kış aylarında ham deriden üretilmiş bağcıklı kar ayakkabıları. Koşuculara daha sonra Fransiskenlere benzeyen misyonerler olan Cizvitler de katıldı. Ne yazık ki kunduz postu ticareti şapka sanayiine hammadde sağlamaktan başka işlevler de gördü; Kunduz Savaşları olarak anılan ve tüm topraklara kaos yayan bir rekabeti başlatan kıvılcım oldu. Postlar Fransız kanolarının içinde St. Lawrence Nehri'nden aşağı taşınırken, Yeni Hollanda kolonisinde yaşayan Hollandalılar kendi müttefikleri olan İrokua Kızılderililerini Hudson Nehri'ne post getirmeye teşvik etti. İrokualar uzun yıllar önce beş ulus arasında barışı temin edebilmek için bir konfederasyon kurmuştu. Ancak, bu İrokua Konfederasyonu daha batıda yaşayan Kızılderililere merhametli davranmıyordu. Hollandalılardan

Yedi Yıl Savaşları sırasında Kuzey Amerika. Fransa, İngiltere ve İspanya Kuzey Amerika topraklarının belirli bölümlerini ele geçirdi. İspanyollar topraklarını Florida'dan New Mexico'ya kadar uzanan bir alan üzerinde yayılmış misyonlar ve presidiolar (veya kaleler) sayesinde ele geçirdi. Fransız-

lar kıtaya girmek için St. Lawrence, Mississippi ve Ohio Nehirleri boyunca uzanan güzergâhları bir tür arka kapı olarak kullandı. Kızılderili ulusları Kuzey Amerika'nın büyük bir kısmını ellerinde tutmaya devam ettiler.

temin ettikleri tüfeklerle Huronlara ve diğer halklara saldırıyorlardı. Aynı dönemde bu topraklarda çiçek virüsü yayıldı, binlerce insanın hayatını kaybetmesine ve hayatta kalanların da sert kış şartlarından dolayı açlıktan ölmesine neden oldu. Kunduz Savaşları ancak Hollandalıların Yeni Hollanda'yı İngiltere'ye teslim etmeleri ile hafifledi.

Bu sırada, Fransız tüccarlar, misyonerler ve kâşifler kıtanın kalbine doğru ilerlemeye devam etti ve 5. bölümden de hatırlayacağınız üzere, La Salle, kanosu ile Mississippi Nehri'nden aşağı inerek Meksika Körfezi'ne ulaştı. Fransızlar bu noktada Louisiana'yı kurdu. 1754 senesine gelindiğinde, Fransız karargâhları Mississippi Nehri'nin ağzında yer alan New Orleans'tan, St. Lawrence Nehri'nin denize döküldüğü Nova Scotia'ya kadar uzanan bir kolyenin boncukları gibi Kuzey Amerika boyunca yayılmıştı. Seksen beş bin Fransız kolonist Atlas Okyanusu'nun kıyılarında yaşayan 1 milyondan fazla Britanyalı sömürgecinin yanında devele kulak gibi kalıyordu. Ancak bunun önemi yoktu: Kuzey Amerika'nın büyük nehirlerini kontrol altına alan, kıtanın anahtarlarını da ellerinde tutuyordu. Nehirler seyahat etmeyi kolaylaştırıyordu. Ticari ürünlerin hızla nakledilebilmesine olanak tanıyorlardı. Kanoları ile St. Lawrence'tan yukarı ve Mississippi'den aşağı diledikleri gibi kürek çekenler de İngilizler değil, Fransızlardı.

Bu "kolyenin" ortalarında, Appalaş Dağları'ndan doğan ve Mississippi Nehri'ne dökülen Ohio Nehri yer alıyordu. Ohio kırsalında sık ormanlar, bol miktarda av hayvanı ve iyi çiftlik arazileri oluşturan yeşil çayırlar bulunuyordu. Vahşi Kunduz Savaşları iki düşman arasında kalan bu bölgeyi sahipsiz bıraktı, ama herkesin gözü bu bölgenin üzerindeydi: Kızılderililerin, Fransızların ve İngilizlerin. İngiliz tüccarlar, Allegheny ve Monongahela adlı iki büyük nehrin Ohio Nehri ile buluştuğu noktada bir kale inşa etti. Bu Yeni Fransa için kabul edilemez bir durumdu. Fransız genel vali "İngilizleri topraklarımızdan

sürün,” emrini verdi. Bin asker İngilizlerin taşı tarağı toplayıp kaçması için yeterli oldu ve Fransızlar İngilizlerin terk ettiği karakolun yerine Duquesne Kalesi’ni inşa etmeye başladı. Kale dikilirken, Yarbay Washington ve Virginia’lı askerleri Virginia valisinin emri ile kaleye doğru yürümeye başlamıştı. Washington’un birliğinden haberdar olan Fransızlar birkaç düzine adam göndererek İngilizleri geri çekilmeleri için uyardı. İrokua Yarı Kral’ının dağ geçidinde rastladığı kamp yapan grup buydu. Washington’u kendi isteği ile bu noktaya götürdü, çünkü İrokualar İngilizlerle yapacakları ticaretten kârlı çıkmayı umuyordu.

Washington’ın tüfekleri ile ateş açarak zafer kazanması on beş dakikadan kısa sürdü. Geçitte on dört yaralı Fransız askeri yatıyordu ve aralarında komutanları Asteğmen Jumonville de vardı. Jumonville barışçı amaçlarla geldiklerini ve yanında komutanının yazdığı bir mektup taşıdığını haykırdı. Fransızca bilmeyen Washington, bu mesajı anlamakta zorluk çekti ve arkasını dönüp tercümanını çağırmaya gitti.

Bu sırada, gerçek adı Tanaghrisson olan Yarı Kral, yaralı olan Jumonville’in yanına gitti. İrokualar riskli ve potansiyel getirileri oldukça yüksek olabilecek bu oyunda kendi çıkarlarını da gözetmek zorundaydı. Fransızların Ohio kırsalında varlıklarını sürdürmesini kesinlikle istemiyorlardı, çünkü Fransızlar hiçbir zaman İrokuaları desteklememişti. Bu asteğmenin barışçı amaçlarla geldiklerini söylemesi ne anlam ifade edebilirdi ki? Yarı Kral Jumonville’e “Henüz ölmemişsin babacığım,” dedi ve baltası ile subayın başına hızlı ve sert darbeler indirerek alnunu yaradı. Tanaghrisson daha sonra elini aşağı uzattı ve, bir tür ritüel hareketi yaparak, Fransız askerin beyninden bir parça alıp ellerini yıkadı. *Artık İrokuaların Kızılderili düşmanları Fransız güçlerine güvenmeden evvel iki kere düşünecekti.*

Genç Washington bu olay karşısında şok olmuş, hatta sersemlemişti, çünkü Yarı Kral’ın adamları geriye kalan yaralı

Fransız askerlerini öldürmeye koyulduklarında kılını bile kıpırdatmamıştı. Bunun ardından Virginia'lılar 10 kilometre geri çekilerek Mecburiyet Kalesi adını verdikleri kamplarına döndüler. Ancak, aceleyle kazık çitler kullanarak inşa ettikleri bu kamp intikam almaya gelen yedi yüz Fransız askerine ve Kızılderili müttefiklerine karşı yeterli savunma olanaklarına sahip değildi. Virginialılar kalenin içine sıkıştı ve sağanak yağışlı bir günde düşman ateşinin ortasında kaldı. Tüfekleri ıslanarak kullanılamaz hale geldi ve pozisyonlarını savunamadılar; Washington'ın teslim olmaktan başka çaresi kalmadı. Fransızlar, 4 Temmuz 1754 tarihinde, "çok azının ayağında hem ayakkabısı hem çorabı, hem de başında şapkası olan, yarı çıplak haldeki" yorgun adamlarını götürmesi için Washington'a izin verdi. Savaş Büyük Britanya için büyük bir utanç ile başlamıştı.

Sonraki yaz General Edward Braddock Duquesne Kalesi'ni yeniden Fransızlardan almaya çalıştı, ama Avrupa'da eğitim görmüş askerlerinin ("düzenli ordu birliklerinin") herkesi yenebileceği konusunda kendine gereğinden fazla güvenmişti. Hüsrana uğramış Amerikalılardan birinin ifadesine göre, beraberindeki kuvvetler Fransız yerleşimine yaklaşırken, Fransızlar ve Kızılderililer ağaçların arasına saklanmış, "bir bufalo veya ceylan avına çıkmış gibi usulca üzerlerine yürüyordu." Braddock atını bir aşağı bir yukarı sürerek yoğun ateş altında kalan adamlarını topladı. Ancak, sonunda vücuduna bir kurşun isabet etti ve yere düştü. Çok sayıda kayıp veren Britanyalılar geldikleri yoldan geri kaçtı. (Bu pusuda Washington'ın altındaki iki farklı at kurşunlara hedef olarak öldü.) Savaş devam etti ve Fransızlar Britanya kolonisi New York'un kuzeyinde, George Gölü ve Champlain Gölü'nde yer alan kaleleri ele geçirdi.

Savaşın kaderi William Pitt adlı olağandışı bir politikacının Büyük Britanya'nın idaresini ele alması ile değişti. Kendisine

lort olma şansı verildiğinde bunu reddettiği için Büyük Halk Adamı lakabı ile anılan Pitt, iradeli, güzel konuşan, ama biraz da aksi bir insandı. Dayanılmaz baş ağrıları veya gut hastalığının neden olduğu eklem ağrıları yüzünden aylar boyunca yataktan çıkamadığı dönemler oluyordu. Buna rağmen, kendine güveni sınır tanımıyordu. Verdiği beyanatlardan birinde, “Bu ülkeyi kurtarabileceğimi ve bunu benden başka kimsenin başaramayacağını biliyorum,” ifadesini kullanmıştı. Fransa’nın büyük bir yenilgiye uğratılması gerekiyordu; yalnızca Kuzey Amerika’dan dışarı atılması ile yetinilmeyerek her yerde Fransa’ya karşı saldırılar yapılmalıydı. Britanya kuvvetleri Fransız ileri karakollarına saldırmak üzere Avrupa’ya, Karayipler’e ve Batı Afrika’ya gönderildi. Pitt saldırıların maliyetini hesaba katmayı reddetti. Britanya donanması istediklerini yerine getirecek güce sahip değil mi? Daha fazla gemi inşa et, daha fazla adamı askere al! Amerikalı kolonistler sağladıkları mühimmat ve birlikler için ödeme alamadıklarından onlara kızgın mı? Onlara sorgusuz sualsiz cömertçe ödeme yap! Parlamento İngiltere tarihinin en büyük bütçesini onayladı.

1759 senesinde, Britanyalı general James Wolfe, Quebec’te, St. Lawrence Nehri’nin kıyısındaki yüksek kayalıkların üzerine inşa edilmiş bir Fransız kalesine saldırı düzenledi. Wolfe yalnızca yüksek ateşten değil, bunun yanında doktorları tarafından karurun akıtılması yüzünden ölümcül derecede hasta olmuştu; bu o günlerde sıklıkla uygulanan ve hastalara yarardan çok zarar veren bir tedavi yöntemi idi. Wolfe hiçbir şey yapamadığı için hor görülmektense görkemli bir şekilde ölmenin daha iyi olacağına karar verdi. Daha evvel Quebec’te vakit geçirmiş bir Britanyalı denizci, dik kayalıklarda zikzak çizerek Quebec kalesinin surlarının önündeki düzlüğe çıkan bir patika yol biliyordu. Britanyalıların bu yoldan geleceği kimsenin aklına gelmezdi. Wolfe adamlarını gece karanlığında dar patikadan ikişer ikişer çıkarttı. Gün aydın-

landığında dört binden fazla asker düzlüğe yayılmıştı. Bunu gören Fransız general, Montcalm Markisi Louis Joseph şaşkına döndü. Marki adamlarını o yağmurlu günde Britanyalı askerlerin üzerine sürdüğünde, Wolfe birliklerini yere yatırarak düşman için daha küçük hedefler oluşturmalarını sağladı. Fransız toplarının gülleleri ısıklık çalarak ve yollarına çıkan her şeyi paramparça ederek üzerlerine gelirken yerde öyle yüzükoyun yatarak beklemek cesaret isteyen bir işti. Ancak Fransızlar yeterince yaklaştığında, Britanyalılar ayağa kalktı, sakın sakın silahlarını ateşledi ve düşmanı dağıttı. Bu savaşta hem Wolfe, hem de Louis Joseph yaralandı ve daha sonra her ikisi de aldıkları yaralar yüzünden hayatlarını kaybettiler.

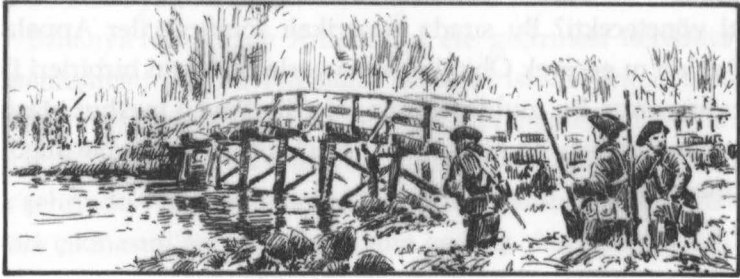
Britanya'nın Kuzey Amerika'yı ele geçirmesi neredeyse kesinleşmişti. Ancak Pitt daha fazlasını istedi. Britanyalılar daha evvel Hindistan'daki Fransız ticaret merkezlerine saldırdılar düzenlemişti. Bu sefer yeni bir birliğin Filipinlerin Manila şehrinde yer alan İspanya kolonisine saldırmak için hızla yola çıkmasını emretti. Yeni tahta geçmiş olan genç Kral III. George, bu emri protesto etti. Britanya çok borçlanmıştı ve İspanya ile savaş halinde bile değildi! Pitt Kral'a gücenerek istifa etti. Daha sonra, İspanya yine de Britanya'ya savaş açtı ve Britanyalılar sadece Manila'yı ele geçirmekle kalmadı, bunun yanında İspanyolların Karayipler'deki sömürgesi Havana'yı da ele geçirdi.

Avrupalı güçler o dönemde savaşmaktan yorgun düşmüştü ve artık bir barış anlaşması imzalamak istiyorlardı. Fransa Kuzey Amerika'daki topraklarından vazgeçti, ancak Britanya Fransa'nın zengin şeker adalarını, Afrika'daki köle limanlarını ve Hindistan'daki ticaret merkezlerini elinde tutmasına izin verdi. Pitt büyük ihtimalle bu kadar cömert olmazdı, ama o artık hükümetin bir parçası değildi. Gut hastalığı yüzünden sakat kalan, sızlayan bacakları keçe ile sarılı olan Pitt hizmetkârları tarafından parlamentoya taşındı. Koltuğuna değne-

ğinin yardımı ile sürünerek çıktı ve üç buçuk saat boyunca yüksek sesle, acılar içinde, imzalanan anlaşmayı protesto etti. Bunlara rağmen, Britanya muhteşem bir zafer kazanmıştı.

Yoksa durum görüldüğü gibi değil miydi? Amerikalı sömürgeciler zaferi kutlamak için büyük ateşler yaktılar, kilise çanlarını çaldılar ve top atışları yaptılar. Duquesne Kalesi'nin adı değiştirildi ve kaleye Pitt Kalesi adı verildi; bu kale sonunda Pittsburgh şehri oldu. Ancak bu savaş, tarihteki diğer birçok savaş gibi, galip gelen tarafı neredeyse iflasın eşiğine getirdi. Britanya bu kadar borcu nasıl ödeyebilirdi? Kuzey Amerika'da ele geçirdiği, Britanyalılardan emir almaya alışkın olmayan Fransızlar ve Kızılderililerle dolu toprakları nasıl yönetecekti? Bu sırada Amerikalı sömürgeciler Appalaş Dağları'nı geçerek Ohio kırsalına yerleşmek için birbirleri ile yarışlıyordu. Bu muhteşem bir zaferdi! Ama o meşhur atasözünün uyarısını da göz ardı etmemek gerekiyordu: Ne dilediğine dikkat et.

KAVGA ÇIKIYOR

Lortlar Kamarası nöbet tutan bir bekçi haricinde boş ve sessizdi. Kurşun çerçeveli pencereleri yükseğe yerleştirilmişti ve İngiltere'nin İspanyol Donanmasını yemesini konu alan koyu renkli bir duvar kilimi gölgeleri aydınlatmak adına pek bir fayda sağlamıyordu. Ancak, Kral III. George'un tahtını tanımamaya imkân yoktu. Pennsylvania'dan gelen genç bir doktor olan Benjamin Rush gözlerini tahta dikerek uzun uzun baktı: sanki "kutsal topraklardaydı". Muhteşem sandalyeye bakarken, ani bir dürtü ile tahta oturmak için izin istedi. Bekçi tereddüt etti, ama Rush hayır cevabını kabul etmedi ve tahta oturarak "uzun bir süre boyunca ... aklına gelen sayısız fikir üzerinde düşüncelere daldı." Londra'da, Britanya İmparatorluğu'nun merkezindeydi ve imparatorluğun

parlamentosunda, gücünün merkezinde oturuyordu. Görülmeye değer bir manzaraydı: Lortlar Kamarası, Avam Kamarası ve herkese liderlik eden kralın görkemli tahtı.

Yedi Yıl Savaşları sona erdiğinde, sömürgecilerin çoğu kralları hakkında Rush'ın düşüncelerini paylaşıyordu. Buna rağmen, birkaç yıl içinde kolonilerde o kadar çok değişiklik oldu ki Rush dahil çok sayıda Amerikalı Parlamento ve kral ile ilişkilerini tamamen kopartmak istemeye başladı. Meydana gelen değişiklikler o kadar geniş kapsamlıydı ki bunları devrim (kelimeden de anlaşılacağı üzere eski yöntemleri yıkan bir tür dönüşüm) olarak adlandırıyoruz. Peki, ama 1776 senesinde halk arasında bu kadar çok sadık insanın fikirlerini ters yüz edecek ne oldu?

İlk olarak, Yedi Yıl Savaşları'nın faturalarının vadesi geldi. William Pitt'in giriştiği bu macera Britanya'nın borçlarını ve Amerika'daki asker sayısını iki katından fazlaya çıkarttı. Bazı İngiliz askerler evlerine döndü, ama diğerleri geride kalarak Pontiac adında bir Ottawa şefinin çıkardığı isyanı bastırmak zorunda kaldı. Yedi Yıl Savaşları boyunca, Kızılderili kasabaları ve mısır tarlaları ateşe verildi, çiçek hastalığı salgınları etrafa terör saçtı ve Britanyalı yerleşimciler Kızılderili topraklarını ele geçirmek için bölgeye akın etmeye başladı. Savaş bittiğinde, kenarda kalan topraklarda yaşayan Kızılderililer topraklarına Avrupalılarca kurulan yerleşimlere saldırılar düzenlemeye başladı. İngiltere'deki resmi makamlar sömürgecilerin Appalaş Dağları'nın batısına yerleşmesini yasaklayan 1763 Bildirgesi'ni yayınlayarak olayları sakinleştirmeye çalıştı. Ancak, askerler bölgede kaldı ve yerleşimciler de zamanla Bildirge'yi görmezden gelmeye başladı.

Britanya'nın yeni başbakanı George Grenville'in liderlik ettiği Parlamento, Amerikalıların güvenliklerini sağlamak için yapılan masrafın Amerikalıların kendileri tarafından karşılamasının adil olacağını düşündü. Parlamento üyelerinden biri,

“Eğer Amerika korunmak için Büyük Britanya’ya güveniyorsa, bize onu korumamız için olanak tanımalı,” diye ısrar etti. Ancak bu sözler bir başka üyenin kulağına doğru gelmedi. Isaac Barré, Quebec muharebesinde savaşmış ve bir kurşun yüzünden gözlerinden birini kaybetmiş İrlandalı bir gaziydi. Barré bu sözleri duyduğunda ayağa fırladı. Kör olanın kendisi değil, parlamento olduğunu düşünüyordu.

[Kolonilerde yaşayanları] siz mi koruyorsunuz? Hayır! Sizin uyguladığınız baskılar onları Amerika’ya gitmeye zorladı. Zorbalığınızdan kaçıp o zamanlar işlenmemiş ve yaşaması zor olan topraklara göç ettiler. ...

Sizin hoşgörünüz sayesinde mi karınlarını doyurduklarını sanıyorsunuz? Siz onları ihmal ettiğiniz için geliştiler: onlara ilgi göstermeye başladığınız andan itibaren, yaptığınız yardımlar, yalnızca onları yönetecek adamlar göndermekten öteye geçmedi. ...

Sizin silahlarınız mı onları koruyor? Asilce davranıp sizi savunmak için onlar silaha sarıldılar. ... Ve inanın bana, bugün size söylediklerimi unutmayın, bu insanları harekete geçiren o özgürlük ruhu, hâlâ onların yanındadır. ... [Onlar] Kral’a tüm diğer tebaaları kadar sadıktırlar, ancak insanlar onların özgürlüklerini kıskanmaktadır.

Barré’in konuşması bittikten sonra parlamenterler “şaşınp kaldılar, dikkatle etraflarına baktılar ve bir süre tek kelime edemediler.”

Ama George Grenville vergi yoluyla para toplamaya kararlıydı. Yürürlükte olan bir yasa yüzünden, kolonilerde yaşayan tüccarlar yıllardır Britanya’ya götürüp sattıkları pekmez için gümrük vergisi ödüyordu. (New England damıtıcıları pekmezden ürettikleri romu satarak kâr elde ediyordu.) Ancak alınan gümrük vergileri Britanya’ya pek fazla kazanç sağlamıyordu, çünkü tüccarların çoğu kullandıkları pekmezi

kaçak yollarla ülkeye sokuyor ve gümrük müşavirlerine kaçakçılığa göz yumsunlar diye rüşvet veriyordu. Grenville, çıkarttığı Şeker Kanunu ile sistemi biraz daha katılaştırdı. Artık tüccarların ithal ettikleri her yük için çeşitli kâğıtlar doldurması gerekiyordu. Parlamento ayrıca Damga Kanunu'nu da çıkardı ve bu kanun Amerikalıların her türlü ticari faaliyet için özel damgalı kâğıtlar satın almasını zorunlu kıldı. Vasiyetinizi yazdığınızda da, damgalı kâğıt üzerine yazmanız gerekiyordu. Gazeteler, almanaklar ve hatta iskambil kâğıtları bile damgalı kâğıda basılıyordu. İngiliz halkı o dönemde zaten damga vergisi ödüyordu; Grenville'e göre Amerikalıların da bu yükü paylaşması en adil çözüm olacaktı.

Ancak kolonilerdeki meclislerde protestolar yankılandı. Virginia'nın Temsilciler Meclisi'nde, Patrick Henry adında atılgan ve genç bir meclis üyesi (Virginia'nın burnu havalarda olan kraliyet valisine göre "çok uygunsuz bir dil kullanarak") diğerlerine öncülük etti. Yeni vergilerin muhalifleri kendilerine Isaac Barré'in konuşmasında geçen bir ifade olan Özgürlük Çocukları adını taktı. Bu çocuklar geçitler düzenledi, Amerikalıları İngiltere'den gelen malları boykot etmeye çağırdı ve Grenville'in vergilerini savunan herkesi tehdit etti. Boston ve Newport'taki çeteler resmi damga dağıtıcılarını temsil eden kuklaları astı ve isyancılar da vergileri destekleyen önemli şahsiyetlerin evlerine baskın yaptı. Evine baskın yapılanların arasında Newport'ta yaşayan bir tüccar da vardı. Baskında söz konusu tüccarın "tüm mobilyaları kırılarak yok edildi, tüm yemek takımları, gözlükleri, vs. anında paramparça edildi," ardından da evinin mahzenine girilip "tüm şarapları ve diğer içkileri içildi, döküldü veya yağmalanarak başka yerlere taşındı."

Peki, kolonilerde yaşayan, krallarından ve ülkelerinden gurur duyan Britanyalılar niçin bu kadar sinirlenmişti? *Çünkü* onlar birer Britanyalıydı. İngiltere halkı ile aynı "haklara

ve özgürlüklere" sahip olmaları gerektiğini düşünüyorlardı. İngilizler Avam Kamarası'na seçtikleri temsilcilerini gönderiyordu, bu yüzden de İngilizlerin vergi ödeyip ödememek konusunda fikirlerini beyan edebilme olanağı vardı. Herkesin oy kullanma hakkı olmasa da, en azından her ülkede mülk sahibi olan bazı kişiler oy verebiliyordu. Öte yandan, Amerikalılar aralarından kendilerini Parlamento'da temsil edecek birini seçemiyorlardı. Patrick Henry'nin ifade ettiği gibi, "*Britanya özgürlüğünün ayırt edici özelliği*" halkın "kendisi tarafından, kendisini temsil etmek üzere seçilen ve halkın ne kadar vergi ödemeye tahammül edebileceğini bilen insanlar tarafından" vergilendirilebilmesi konusunda özgür olmasıydı.

Amerikalılar Parlamento'nun otoritesini tamamen reddetmedi. 1765 senesinde, New York'ta, dokuz eyaletin temsilcilerini bir araya getiren ve Parlamento'nun imparatorluğun farklı bölgeleri arasındaki ticareti düzenleme hakkına sahip olduğu konusunda görüş birliğine varan Damga Kanunu Kongresi toplandı. Ancak delegeler Parlamento'nun gelir elde etmeye yönelik kanunları düzenleyemeyeceği ve vergilendirme yetkisinin Amerikan meclislerine ait olduğu konusunda ısrar etti. Kongre'nin ardından kriz geçti, çünkü Parlamento Damga Kanunu'nu yürürlükten kaldırdı. Görünürde barış yeniden tesis edilmişti; ama aslında, Damga Kanunu tartışması gelecekte yaşanacak tartışmalar için bir şablon oluşturmuştu. Parlamento vergilendirme yetkisinin kendisinde olması gerektiği konusunda hiçbir zaman kuşkuya düşmemişti ve kısa bir süre sonra yeni bir taktik geliştirdi. Amerikalılar Parlamento'nun aralarında yaptıkları ticareti düzenleyebileceğini söylememiş miydi? Pekâlâ, Parlamento boya, kurşun, cam ve çay gibi mallara yeni vergiler koyacaktı. Bu vergilere Townshend Yasaları adı verildi. Bu vergiler yalnızca ithal ürünlerden alınıyordu. Parlamento yalnızca aralarında yaptıkları ticareti düzenliyordu! Bu kanunlar ayrıca gümrük memurlarına kanunları çiğ-

neyen tüccarların gemilerine ve kargolarına el koyma yetkisi tanıyordu. Dürüst olmayan gümrük memurları şişirilmiş cezalar keserek tüccarları tutuklayıp servetler kazanıyordu.

Kısa bir süre sonra temsil hakkı verilmeden vergilendirmeye karşı protestolar yeniden alevlendi.  zg rl k çocukları, bu sefer Britanya'dan ithal edilen y n ürünlerini satın almamak için evlerinde kumaş dokuyan  zg rl k Kızları ile beraber yeniden boykotlar düzenledi. Üç yıl süren tartışmaların ardından, Parlamento yine pes etti ve yine Townshend Yasaları'nı yürürlükten kaldırdı. Ancak bu sefer, elindeki otoriteyi tamamen yitirmemek için vergilerden birini kaldırmadı:  aya konulan vergiyi. Amerikalılar bu vergiyi ödemekten hoşnut değildi, ama çay içmeyi de seviyorlardı. Koloniler ile Britanya arasındaki ilişkilerde birkaç yıl boyunca daha az sorun yaşandı.

Ama sonunda, çay bile problem oldu. Parlamento, 1773 senesinde, Britanya'nın en büyük çay ithalatçısı olan ve o dönemde zorluk çeken Doğu Hindistan şirketi'ne yardımcı olmaya karar verdi. Yeni  ay Yasası'na göre şirket ilk defa kolonilerde yaşayan tüccarlara aracılar olmadan, doğrudan satış yapmaya hak kazandı. Yeni sistem vergilerin kaldırılmasına gerek kalmadan çay fiyatlarının düşürülmesine olanak tanıyacaktı.

Ancak bu sefer herkes savunmaya geçmişti. Eğer ufak bir vergi bile kabul edilseydi, Parlamento'nun daha büyük vergiler almaya yeltenmesini kim durduracaktı? Doğu Hindistan  ayını Boston'a taşıyan ilk gemiler limana geldiğinde, Samuel Adams adında sert bir yerel politikacı tarafından örgütlenen özgürlük çocukları hazır bekliyordu. Adams yuvarlak yüzlü, mavi gözlü, soluk tenli ve son derece kararlı bir adamdı. "Düşmanlarını haksız çıkar ve onları o konumda tut," demeyi severdi. Massachusetts'in kraliyet valisi çayların gemiden indirilmesi için ısrar ettiğinde, Adams Boston'daki Eski Güney Kilisesi'nin önünde meşalelerin titreşen ışığı altında birikmiş

kalabalığa gizli bir işaret niteliği taşıyan şu kelimeleri söyledi: “Burada böyle toplaşıp durarak ülkeyi kurtaramayız.” Anında, Kızılderili kılığına bürünmüş bir Boston çetesi limana akın etti, çay sandıklarını kırıp açtı ve çayı buzlu sulara döktü.

Parlamento bu sefer geri adım atmadı. Ceza olarak, Boston limanını her türlü ticarete kapattı, plan ve protesto yapılmasını engellemek amacı ile de kasaba toplantılarını yasakladı. Halkı cezalandırma amacı ile çıkartılan ve Cezalandırıcı Yasalar adı verilen birtakım kanunlar ve diğer sert önlemler kolonide yaşayanları bir araya gelerek tek bir ses olmaları gerektiğine ikna etti. 1774 senesinde, Kıta Kongresi ilk defa Philadelphia’da toplandı.

Damgalar, vergiler ve çay ile ilgili olaylar bu noktaya kadar kulağa önce bir kavgaya, daha sonra da bir ayaklanmaya dönüşen bir kavga gibi geliyor. Vergi *ödeyeceksiniz*. Ödemeyeceğiz, *gel de zorla al*. Kırmızı ceketliler itaat etmeyen Amerikalıları göz hapsine almak için önceden Boston’a ve New York’a gönderilmişti ve bu da “İstakoz sırtlılar” (kırmızı ceketli Britanya askerleri) ile sinirli yerel halk arasında kavgaların çıkmasına neden olmuştu. Eski günlerde milis kuvvetleri veya yerel silahlı kuvvetler, zaman zaman bir araya gelip yürüyor ve sonrasında da keyifli toplantılarda yemek yiyip, içki içiyordu. O andan sonra, anında toplanıp savaşılmaya hazır gönüllü askerler (*Minutemen*) olarak eğitim görmeye başladılar. Mühimmat toplayıp Britanyalı birliklerden uzak noktalara yığmak yaptılar.

Bu mühimmat depolarından biri Boston’un 33 kilometre dışında yer alan Concord Massachusetts’teydi. Gecenin bir yarısı, kırmızı ceketliler isyancıların elindeki barut ve mermilere el koymak için yürüyüşe geçti. Ancak kırsal bölgeler birkaç adam sayesinde Britanyalı askerlerin yolda olduğuna dair uyarıldı. Bu adamlar arasında atına binerek haberi köyden köye yayan Paul Revere adında bir gümüş ustası da vardı. 19 Nisan

1775'te, gün ağarmaya başladığında, yaklaşık yetmiş Minute-men Lexington çayırında durarak Britanyalı askerlerin önünü kesti. Ateşi ilk kimin başlattığı bilinmese de, iki taraf da birbirlerine ateş etmeye başladı. Sekiz Amerikalı hayatlarını kaybetti ve Britanyalı askerler yürümeye devam etti. Saatler sonra Concord'a vardıklarında, Britanyalı askerlere yüzlerce milis saldırdı. Öğle saatleri geldiğinde, bölgeye ağaçların ve taş duvarların arkasından ateş açan binlerce milis daha akın etmişti. Britanyalı askerler hızla Boston'a geri çekildi. Ayaklanmaya dönüşen bir tartışma ivmelenerek büyük çaplı bir isyana dönüşmüştü.

Ancak bu tam olarak bir devrim sayılmazdı. Savaşarak bir isyan başlatabilirsiniz, ama bir devrim yapmak için düşünmeniz gerekir. Bu çatışma Amerikalıları değerlerini uzun zamandan beri hafife aldıkları bazı fikirler üzerinde düşünmeye zorladı. 1765 senesinde, çoğu Amerikalı Parlamento'nun kendilerinden vergi alamayacağına, ancak çeşitli düzenlemeler getirebileceğine karar vermişti. Ancak Parlamento daha sonra Amerikalıların gerektiğinde Britanyalı askerleri çiftlik binalarında ve evlerinde barındırmalarını ve onlara yatacak yer ve yiyecek vermelerini zorunlu kılan "Konaklama Yasası" adında bir kanunu yürürlüğe koydu. Bu kanunlar ilk etapta birer düzenleme gibi görünüyordu, ama erzak tedarik etmek zorunda kalan Amerikalılarda kesinlikle vergi etkisi yaratıyordu! Cezalandırıcı Yasalar vergi değildi, ama yine de adil olmayan, acımasız yasalardı. Kıta Kongresi'ne katılan delegeler Parlamento'nun Amerikalılar üzerinde otorite sahibi *olmaması* gerektiğini savunmaya başladı. Durum böyleyse, Amerikalıları Britanya İmparatorluğu'na bağlayan neydi? Massachusetts'li bir avukat olan John Adams, kaleme aldığı bir yazıda bu soruya "yalnızca kral" yanıtını veriyordu. Adams bir Kongre delegesiydi ve ortalığı karıştıran Sam Adams'ın kuzeniydi. John Britanya İmparatorluğu'nda çok sayıda vilayet veya ülke olduğuna dikkat çekti. Tıpkı İrlanda, İngiltere ve İskoçya gibi

Massachusetts de, New York da bir ülkeydi. Ayrıca “Büyük Britanya’nın kralı da tüm bu ülkelerin hükümdarı” idi. Eğer Majesteleri olaylara doğru açıdan bakabilirse, Parlamento’nun yetki almadan faaliyet göstermesini engeller. Ne yazık ki kral Parlamento ile aynı fikirdeydi. Kral George isyanın “kötü ruhlu, gözü dönmüş kişiler,” tarafından yönetildiğini ve “bu hallerin adalete hesap vereceğini” açıkladı.

1775 senesinin yaz aylarında, çatışmalar sürerken, Kıta Kongresi ikinci kez toplandı. Daha evvel kralın tahtına oturmuş olan doktor Benjamin Rush da toplantıya katılan delegelerden biriydi. Devrim yapma yollarını düşünen diğer Amerikalılar gibi, akla gelmeyecek şeyleri hayal etmeye başlamıştı. Amerika kralsız da yoluna devam edebilir miydi? Rush, “Bana kralların politik düzen içinde, güneşin güneş sistemimizin içinde oynadığı rol kadar önemli bir rol oynadığı öğretili,” itirafında bulundu. Bu konuda bir makale yazmayı düşündü, ama Amerikalıların hiçbir krala tabi olmadan da varlıklarını sürdürebileceğini ileri sürerse insanların neler diyebileceğini düşünerek “irkildi.”

Ama Rush bu işi yapabilecek korkusuz bir dosta sahipti. Thomas Paine önceki sene İngiltere’den Philadelphia’ya taşınmıştı. Bir Quaker’ın oğlu olan Paine, bir editör ve yazar olmadan evvel, okul öğretmenliğinden korse imalatçılığına kadar birçok farklı iş kolunda çalışmayı denemişti. Hristiyanlık öğretilerinin çoğunlukla batıl inançlardan ibaret olduğuna inanan özgür düşünür Paine Rush’dan gelen makale yazma önerisini düşünmeden kabul etti. Makalesine *Plain Truth* (Yalın Hakikat), adını verdi ve bazı kısımlarını kaleme alırken Rush’a okudu. Rush makalenin iletmiş olduğu mesajı beğendi, ama farklı bir başlık kullanmasını önerdi: *Common Sense* (Sağduyu). Makale 1776 yılının Ocak ayında yayınlandı.

Paine sözünü sakınmayan bir adamdı. Bu kralı ve diğer tüm kralları tahtından indirmeye ve siyasetin güneş sisteminin dışarı atmaya hazırı. Ona göre bir hükümdar tarafından

yönetilen her ülke bu yönetim biçimi tarafından “zehirlenmişti” ve III. George da “Büyük Britanya’nın kraliyet zorbasıydı.” Paine, “tek bir dürüst adamın ... Tanrı’nın gözünde o ana dek yaşamış tüm taçlı kabadayılardan” daha değerli olduğunu savundu. *Sağduyu* yayınlandıktan sonra, Amerikalılar altı ay içerisinde, şaşılacak şekilde, makalenin yüz bin kopyasını satın aldı. Bu makale okuyucuların çoğunu hükümdarlarından kurtulmaya ve Britanya ile ilişkilerini kesip atmaya ikna etti.

Ancak bu düşünce daha büyük bir soruyu gündeme getirdi. Kolonilerde yaşayan sömürgeciler yıllar boyunca *Britanyalı oldukları için* hak ve özgürlüklerine gururla sahip çıkmıştı. Eğer Amerikalılar artık Britanyalı olmayacaksa, çok değer verdikleri haklarını nasıl savunacaklardı?

Kongre bağımsızlık konusu üzerinde tartışırken, başka bir yazar ortaya çıktı: Bu, Kıta Kongresi’nin ikinci toplantısına Virginia’dan delege olarak katılan sessiz, genç bir adamdı. Bu adam Philadelphia’da, Market ve Seventh sokaklarının kesiştiği köşede yer alan pansiyonda, bir çalışma masasında oturmuş ve düşünerek devrime giden yolu bulmuştu. Bu adamın adı Thomas Jefferson’dı. Kalemını mürekkep hokkasına batırdı ve yazmaya başladı...

EŞİT VE BAĞIMSIZ

İnsanların sürdürdükleri beşeri faaliyetler esnasında kendilerini diğer insanlara bağlayan politik bağları kopartmaları ve dünya güçleri arasında Doğa Kanunları ile Doğa'nın Tanrısının onlara bahsettiği bağımsızlığı ve eşitliği elde etmeleri gerektiğinde, insanlığın fikirlerine duyulması gereken saygı çerçevesinde kendilerini bu ayrılığa iten nedenleri açıklamaları gerekir.

Biz şu gerçeklerin açık olduğu kanaatindeyiz: bütün insanlar eşit yaratılmışlardır ve onları yaratan Tanrı kendilerine vazgeçilemez bazı haklar vermiştir, bu haklar arasında kişilerin yaşama, özgürlük ve refahlarını arama hakları yer alır.

Kita Kongresi'nin ikinci toplantısına katılan en genç delege olan kızıl saçlı, sivri çeneli Jefferson bu kelimeleri kaleme aldığı anda otuz üç yaşındaydı. Blue Ridge Dağları'nın eteklerinde doğan Thomas Jefferson doğup büyüdüğü bu yeri çok seviyordu; ama Monticello adını verdiği çiftliğini bir dağın tepesinde kurdu. Burası çiftlik kurmak için pek de uygun bir konum değildi. Çiftliğini buraya kurmasının nedenini şöyle ifade ediyordu, "Fırtınaların üzerinde ata binip, doğanın ıslahevine yukarıdan bakabiliyorum, bulutlarının, dolusunun, karının, yağmurunun, şimşeginin ayaklarımın altında oluştuğunu görebiliyorum!" Jefferson'a göre Doğa'nın Tanrısı burada Doğa Kanunlarını uygulamak üzere işbaşındaydı.

Tıpkı Franklin ve Paine gibi, Jefferson da bir Aydınlanma adamı ve deistti. Yeğenine "Mantığı koltuğuna sıkıca oturt," öğüdünü vermişti. İnsanların doğal olarak "eşit ve bağımsız" doğdukları konusunda John Locke ile hemfikirdi ve Bağımsızlık Bildirgesi'nin ilk taslağında Locke'un cümlelerinden birini bile kullanmıştı. Locke ayrıca, "Hiç kimsenin bir diğersinin yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve malına mülküne zarar vermemesi" gerektiğini savunmuştu. Jefferson sağlık kısmını dahil etmedi ve "mal mülk" yerine "kişilerin yaşama, özgürlük ve refahlarını arama" haklarından bahsetti.

Bu isyanı devrime dönüştüren kelimeler bunlardı. "Bu Birleşik Devletler" halkı krallarının kendilerine birer Britanyalı oldukları için *bahşettiği* haklara sahip çıkmaya çalışmıyordu. Hatta Kongre'nin Amerikalı oldukları için kendilerine verdiği haklara da sahip çıkmaya çalışmıyordu. İnsanların *tümünün* bu haklara doğuştan sahip olması gerekiyordu: bunlar doğal haklardı. Bildirge'nin geri kalanı Büyük Britanya ile Amerika kolonileri arasındaki anlaşmazlığı açıklıyor ve Amerikalıların şikâyetlerini sıralıyordu, ama belgenin ilk cümleleri insanlara gelecek yüzyıllar boyunca ilham verecek bir ideali ifade ediyordu. Aradan seksen yıl geçtikten sonra, Abraham Lincoln,

Jefferson'ın Bildirge'de, "tek bir halkın ulusal bağımsızlık çabalarının baskısı" altında *tüm* insanlara ilişkin bir gerçeği ortaya koymasının ne kadar hayret verici bir olay olduğunun farkına vardı. Lincoln'e göre Ülkenin Kurucuları eşitliğin "standart" bir hak olarak benimsemesini istiyordu; bu, "herkesin aşına olması gereken, herkes tarafından saygı gösterilen ... elde edilmesi için sürekli olarak çaba sarf edilen ve her ne kadar tamamen elde edilemese de ... sürekli olarak yayılan ve etkisi derinleşen" bir hak olarak görülmeliydi.

Elbette, her yerde herkese karşı eşit davranılmadığına dair kanıtlara rastlamak mümkündü. Abigail Adams, kocası John'a yazdığı bir mektupta delegelerin kaleme alacaklarını bildiği bu yeni "kanunname"den bahsetti. "Kadınları unutmayın," diye ısrar etti. "Eğer kadınlara gereken özen ve ihtimam gösterilmezse, ayaklanmaya kararlıyız, ayrıca sesimizi duyurmamıza ve kendimizi temsil etmemize olanak tanımayan kanunlara bağlı kalmayacağız." Abigail şaka yapıyordu, ama aynı anda hissettikleri konusunda çok ciddiye. Jefferson'a gelince, bir at arabasına binerek yanındaki üç köle ile beraber Philadelphia'ya geldi. Acaba Jefferson yanında getirdiği Richard, Jesse ve Jupiter'ın da eşit yaratıldığına inanıyor muydu?

Bazı insanlara göre ülkenin Kurucuları ikiyüzlüydü. Bir yandan eşitlik hakkında vaaz veriyor, bir yandan da köle çalıştırıyorlardı. Eşlerine kadınların hayatın gerçek efendileri olduklarına dair güvence veriyorlar, ama (John Adams'ın da yaptığı gibi) diğer erkeklerle aralarında kadınların "hassas" kişiliklerinin onları oy vermek veya önemli "memleket meselelerini" idare etmek bakımından yetersiz kıldığını konuşuyorlardı. Diğerleri yüce bireylerin bile zamanın bir ürünü olduğunu ve ancak gelecek nesillerin eşitliğin siyah Amerikalılara ve kadınlara yayılmasını gerçek anlamda takdirle karşılayabileceğini savunuyordu.

Eşitlik hakkındaki görüşlerimizin geçen yıllar içinde geliştiği şüphe götürmez bir gerçektir. Ancak John Adams'ın Abigail ile şakalaşmasının asıl nedeni, John Winthrop'un büyük ihtimalle yapacağı gibi karısına kendisine itaat etmesi için emir vermeye cüret edememesinden kaynaklanıyor olabilir. Kölelik konusuna gelince, Jefferson, Bildirge'nin ilk taslağında Afrikalıları köle yapan herkesin onların, "kutsal yaşama ve özgürlük haklarını" çaldığını itiraf etti. Ancak, bunu yapmasının asıl nedeni Kral George'u köle ticaretini desteklediği için suçlamaktı. Kongre bu cümleyi Bildirge'nin nihai taslağından çıkarttı, çünkü köle sahiplerinin kralı köle ticaretini teşvik ettiği için suçlamalarını duymak kulağa saçma geliyordu.

Lincoln haklıydı: bir şeyi söylemekle söylediğinizi gerçekleştirmek farklı şeylerdi. Jefferson tüm hayatı boyunca kölelikten rahatsızlık duymuştu, ancak duyduğu rahatsızlık hiçbir zaman kendi kölelerini serbest bırakacak boyuta varmamıştı. Hatta ilerleyen bölümlerde göreceğimiz üzere, özgürlüğe bağlılığından ve köleliğin yavaş yavaş yok olacağına dair inancından da geri adım atmaya başlamıştı. Ancak Jefferson bütün büyük başarısızlıklarına rağmen, eşitlik fikrini Bildirge'nin merkezine yerleştirdi. Ve bunu yaparak, bir isyanı, neden olduğu değişikliklerin günümüze kadar devam ettiği bir devrime dönüştürdü.

Kongre Bildirge'yi 4 Temmuz 1776 senesinde yayınlayana kadar, ordusu Britanyalılarla bir yılı aşkın bir süredir savaşıyordu. Ordunun komutası George Washington'daydı. Washington herkesin gözünde orduya liderlik edebilecek en mantıklı seçenektir. Bir metre seksen santimden uzun boylu, dik ve asil duruşlu, beline kılıcını asmış, botlarına gümüş mahmuzlar ilıştirmiş ve Yedi Yıl Savaşları'nda deneyim kazanmış hâlâ nispeten genç bir adam olan tek Amerikalı subaydı. O dönemde general rütbesi taşıyan bir askerin at sırtında rahat hareket etmesi gerekiyordu ve Washington da gözü pek bir adamdı,

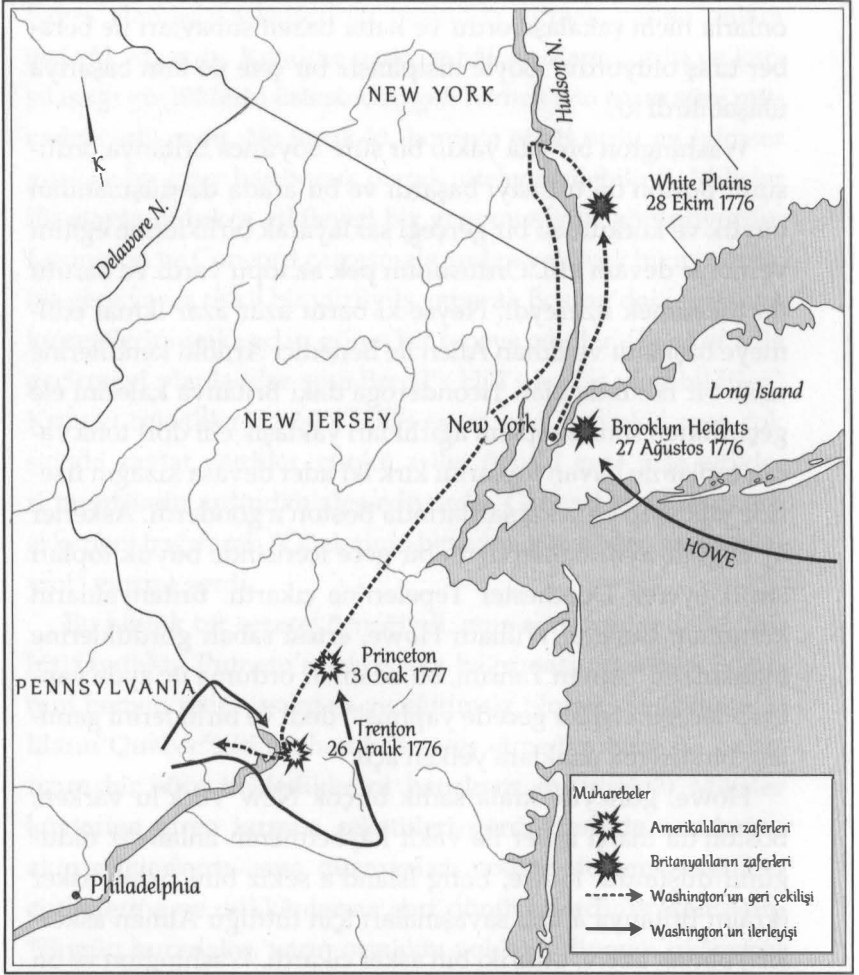
“atının taşkınlık yapmasına izin vermeden ... en yüksek çitlerin üzerinden atlıyor ve aşırı derecede hızlı at sürüyordu.” Savaş alanında askerlerinin peşinden gitmek yerine onlara *önderlik ediyordu*. Kendine nadiren hâkim olamıyordu ve karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelebilmek için uzun süre mücadele ediyordu. Ne yazık ki, komuta ettiği ordu en iyimser görüşle bir grup başıbozuk olarak nitelendirilebilirdi. Milisler ilk etapta oldukça etkileyici bir grupmuş gibi görünüyordu. Lexington ve Concord çarpışmalarından yaklaşık bir ay sonra, bir gece yarısı riskli bir yürüyüş yaparak Boston’daki Britanya kuvvetlerini yukarıdan gören bir tepeye çıktılar. (Bunker’ı ele geçirmeyi planladılar ama Breed’s Hill’e kadar ulaşabildiler.) Kırmızı ceketliler Breed’s Hill’i ertesi gün geri aldı, ama çok sayıda zayıat verdiler, çünkü asiler önceki gece inşa ettikleri metrislerin ardından ateş ediyordu. General Israel Putnam askerlere bağırarak “Gözlerinin beyazını görmeden ateş etmeyin!” emrini verdi.

Bu büyük bir cesaret örneğiydi, ama aynı zamanda büyük bir zayıflıktı. Putnam’ın askerlere bağırmasının sebebi çoğunun hemen tetiğe asılması ve eğitimsiz olmasıydı. (Britanyalıların Quebec’teki muharebede ateş etmeden önce ne kadar uzun bir süre beklediklerini hatırlıyor musunuz?) Milisler köylerine giren kırmızı ceketlileri gördüklerinde üzerlerine akın ediyorlardı, ama düşmanları yoluna devam ettiğinde, çiftliklerine ve dükkânlarına geri dönüyorlardı. Washington, “Bugün buradalar, yarın ortalıkta yoklar,” diyerek şikâyetini dile getirdi. Düşman üzerinde gerçekten etkili olabilecek, her seferinde altı aydan uzun bir süre boyunca eğitim görmeye ve savaşmaya hazır (ileriki yıllarda Kıta Ordusu olarak anılmaya başlanacak) bir kuvvet oluşturmadan düşmanın yenilgiye uğratılamayacağını biliyordu. Virginia’lı bir beyefendi olarak, sıradan insanların kendilerinden daha üst sınıflara mensup olan adamlar tarafından yönetilmesi gerektiğini düşünüyör-

du ve New England askerleri ona ilk etapta “aşırı derecede pis ve çirkin” gelmişti. Askerler niçin kendi subaylarını *seçiyordu*, onlarla niçin şakalaşıyordu ve hatta bazen subayları ile beraber tıraş oluyordu? Böyle disiplinsiz bir çete ile kim başarıya ulaşabilirdi ki?

Washington bir yıla yakın bir süre boyunca Britanya ordusunu Boston’da tutmayı başardı ve bu arada da düşmandan büyük ve korkutucu bir gerçeği saklayarak birliklerine eğitim vermeye devam etti. Ordusunun pek az topu vardı ve barutu da tükenmek üzereydi. Neyse ki barut azar azar ikmal edilmeye başlandı ve Ethan Allen ile Benedict Arnold kendilerine uzak bir noktada olan Ticonderoga’daki Britanya kalesini ele geçirdikten sonra, toplam ağırlıkları yaklaşık elli dört tona varan toplar ile havan toplarını kırk iki adet devasa kızağın üzerine yükleyip kara kış şartlarında Boston’a gönderdi. Askerler ay ışığı ile aydınlanan uzun bir gece içerisinde büyük topları sürükleyerek Dorchester Tepeleri’ne çıkarttı. Britanyalıların komutanı General William Howe, ertesi sabah gördüklerine inanamadı. “Aman Tanrım, bu adamlar orduma üç ayda yaptırabileceğim işi bir gecede yapmış!” dedi ve birliklerini gemilere bindirerek uzaklara yelken açtı.

Howe, güneyde krala sadık birçok New York’lu varken, Boston’da inatçı asiler ile vakit kaybetmenin anlamsız olduğunu düşündü. Howe, Long Island’a sekiz bini paralı asker (kralın Britanya adına savaşmaları için tuttuğu Alman askerleri) olmak üzere, otuz iki bin asker çıkardı. Washington ve on bin acemi askeri sahip oldukları silahlar ve manevra kabiliyeti açısından düşmanları ile kıyaslandıklarında oldukça zayıftı. 1776 senesinin sonbaharı boyunca, bir mevziden diğerine çaresizlikle geri çekildiler. Britanyalılar New York’u ele geçirdi ve Washington ile Kıta Ordusu’nu güneye, New Jersey’e ve Delaware Nehri’ni geçerek karaya bitap düşmüş şekilde ayak bastıkları Pennsylvania’ya sürdü. Pennsylvania milislerinden

Washington'ın geri çekildiği ve ilerlediği güzergâhlar. 1776 senesinin son-baharında, General William Howe, Washington'ın ordusunu Long Island ve New York City'den dışarı attı ve Hudson Nehri'nin üzerinden New Jersey'e kadar kovaladı. Washington, Pennsylvania'da yeniden toplanarak Delaware Nehri'ni ikinci kez geçip Trenton ve Princeton'da zaferler kazandı.

biri onları karaya çıkarken izledi: “Adamın biri sıradan çıkıp tökezleyerek yanıma geldi. Neredeyse tüm giysilerini kaybetmişti. Üzerinde eski ve kirli battaniyeden yapılmış bir ceket vardı, sakalları uzamıştı ve yüzü yara bere içindeydi. ... Onunla konuşana dek kardeşim James olduğunu anlayamadım.”

Washington ordusu kadar çaresizdi. Britanyalılara Amerikan askerlerinin geri çekilmekten fazlasını yapabileceklerini gösterecek cesur bir darbe vurması gerekiyordu. İsyanın başarısızlığa uğruyormuş gibi görünmesi ile kralın tarafına geçebilecek sivillerin akıllarını başlarına toplamalarını sağlaması gerekiyordu. En önemlisi, kendi adamlarına bu savaşı kazanabileceklerini göstermesi gerekiyordu. Noel Arifesi’nde askerlerini geri çevirerek, dolu, sulu kar ve yağmur altında, akıntıyla beraber sürüklenen buz parçalarının arasında Delaware Nehri’nden geçirerek Trenton New Jersey’de yer alan bir paralı asker garnizonuna sürpriz bir baskın yaptı. Bu galibiyetin ardından, geri çekilerek kendilerini kovalayan şaşkın kırmızı ceketli Britanya askerlerinin eline düşmek yerine, ilerleyerek Princeton’da daha fazla Britanyalı askeri esir aldı.

Savaşın kaderinin o anda değiştiğini söyleyebilmek hoş olurdu. Ancak savaş neredeyse beş yıl daha sürecekti. General Howe bir sonraki yaz mevsiminde Kıta Kongresi’nin toplandığı Philadelphia’yı ele geçirdi. John Adams, Kongre üyelerinin “bir keklik sürüsü gibi,” dağıldığından şikâyet etti. Washington’ın hevesi kırılmıştı, ama bu savaşı kendisi kazanamasa bile Britanyalıların da kazanamayacağını farkına vardı; kaç şehri ele geçirdiklerinin bir önemi yoktu. “Ordumuz sahadayken kasabalarımızı ele geçirmeleri, onlara pek bir fayda sağlamayacaktır,” dedi. Önemli olan Amerikan ordusunun yenilmesi ve yakalanmasını önlemektir. Bunun için de Amerikalıların Britanyalıları tam anlamıyla tuzağa düşürdüğü durumlar haricinde büyük muharebelerden kaçınmaları gerekiyordu.

Bu sırada, Britanya New York City'den Albany'ye ve ötesine uzanan Hudson Nehri'ni kontrol altına alarak New England'ı isyana katılan diğer şehirlerden tecrit etmek için hazırladığı planı uygulamaya koydu. General John Burgoyne ordusunu Kanada'dan güneye indirerek General Howe'un New York'tan gelen ordusu ile buluşturdu. "Centilmen Johnny" kendine çok güveniyordu. Londra'da üye olduğu bir sosyal kulüpte arkadaşları ile "Amerika'dan galip gelerek döneceğine" dair 50 altına (bugünün parasıyla yaklaşık 50 sterline) bahse girmişti. Ama centilmen general el değmemiş ormanların sık bitki dokusunu geçmeye çabalarken, ordusunun aşırı derecede yorulduğunu, yanlarında çok fazla teçhizat taşıdıklarını ve yeteneklerinin de abartıldığını keşfetti. Saratoga'da meydana gelen ve hezimetle sonuçlanan muharebede ordusu tamamı ile teslim olmak zorunda kaldı. Bu olaydan haberdar olan Kral George "kıvrınmaya başladı," çünkü bu galibiyet savaşın gidişatını (yalnızca Amerika'da değil Avrupa'da da) dramatik bir şekilde değiştirdi. Benjamin Franklin Britanya'nın eski rakiplerinden biri olan Fransızlardan Amerikalılar adına yardım dilenmek için Paris'e gönderilmişti. Fransızlar ilk etapta tereddüt etti ve sonradan türeyen bu Amerikalıların gerçekten Britanya'ya karşı koyup koyamayacaklarına karar vermeye çalıştılar. Saratoga'da kazanılan zaferden sonra, savaşta Birleşik Devletler'in yanında yer almaya karar verdiler. Bu olay, savaşın gidişatını her şeyden çok etkiledi.

Fransa'nın büyük donanması, Karayipler'deki değerli şeker adalarını korumak isteyen Britanya'yı Amerika'daki birliklerinin üçte birini bölgeye sevk etmeye zorladı. Geriye kalan kuvvetler bundan sonra güney kolonilerine odaklandı. Kırmızı ceketliler güneyde tıpkı kuzey şehirlerini ele geçirdikleri gibi Savannah ve Charleston'ı ele geçirdi. Ancak esas çatışma krala sadık kalan çok sayıda insanın yaşadığı kırsal alanlarda gerçekleşti. İsyancılar ile krala sadık kalan gruplar birbirlerinin

çiftliklerine baskınlar düzenledi, birbirlerinin evlerini yaktı ve erkekleri, kadınları ve çocukları vahşice öldürdü. Maalesef en acımasız baskınların bazılarını Britanya birlikleri gerçekleştirdi. Krala sadık kalanlardan biri üzgün bir şekilde, "Önceden Büyük Britanya'nın tek bir düşmanı vardı, artık yüzlerce düşmanı var," yorumunu yaptı.

Britanyalılar başka bir potansiyel asker kaynağından faydalanma yoluna gitmedi. Delaware ve Georgia arasında yaşayan insanların üçte biri Afrikalı Amerikalıydı ve neredeyse tamamı kölelerden oluşuyordu. Britanyalı yetkililer zaman zaman Britanya adına savaşan esirlere özgürlük vadeliyordu ve daha önce belki yüz bin köle bir şekilde özgürlüğünü elde etmeye çalışmıştı. Ancak Britanyalıların çoğu, tıpkı krala sadık kalanlar gibi kölelerin beyaz sahiplerine karşı savaşması fikrini beğenmedi. Britanya cephelerine koşan kölelerin çoğu geri çevrildi ve hatta bazı durumlarda yeniden satılmaları için Karayipler'e gönderildi. Kıta Ordusu'na gelince, Kongre savaşacak asker bulmak konusunda çaresiz kalana kadar Afrikalı Amerikalıları askere almadı. Kuzey eyaletleri özgürlüklerine kavuşma ümidi ile orduda hizmet etmeye hazır olan beş bin siyah gönüllü gönderdi.

Bu sırada, Kuzey ve Güney Carolina'daki Amerikan kuvvetleri General Charles Cornwallis'ten daha hızlı hareket ederek ve daha akıllı davranıp yalnızca avantajın kendilerinde olduğunu düşündükleri durumlarda savaşarak kaçmayı başardı. Birlikleri kovalamaktan yorulan Cornwallis ordusunu kuzeye, Virginia'ya götürüp Yorktown Yarımadası'nda kamp kurdu. Burası ilk gelen İngiliz sömürgecilerin 1607 senesinde Jamestown'a ayak bastıkları yerin yakınlarındaydı. Hâlâ New York City'nin dışında olan ve Amiral François Joseph de Grasse'in komutasındaki Fransız donanmasının Karayipler'den kuzeye doğru yelken açtığını öğrenen Washington, Cornwallis'i kapana kıştırmasına olanak tanıyan bu fırsatı değerlendir-

dirmek için balıklama atladı. Eğer de Grasse Yorktown'a zamanında ulaşabilirse, Cornwallis'in deniz yolu ile kaçmasını engelleyebilirdi. Washington ordusunu acele ile Delaware Nehri'nden aşağı doğru ilerletirken, bir diğer Amerikalı subay genelde ağırbaşlı duran generalin bir elinde mendilini, diğer elinde şapkasını sallayarak, uzaktan "büyük bir sevinç içinde" *de Grasse!* diye bağırdığını görüp şaşırdı. Fransızlar Chesapeake Körfezi'ne ulaşmıştı. Zafer yakındı.

Hem karadan, hem de denizden etrafı sarılan Cornwallis, 19 Ekim 1781 tarihinde tüm ordusu ile beraber teslim oldu. Britanyalı askerler silahlarını bırakırken, bandoları "Dünya Tersine Döndü" adlı şarkıyı çaldı.

Zafer Britanya ordusunun dünyasını tersine döndüren Kıta Ordusu sayesinde geldi. Washington bir zamanlar bu askerlerin "pis ve çirkin" olduğunu düşünüyordu. Ama onlara savaşın hengâmesinde yedi yıldır liderlik ediyor ve daha sonra yeniden orduya katılmaları için onlara (çavuşlarından birinin ifadesi ile "en kibar şekilde") yalvarıyordu. Washington, New England askerleri hakkında şikâyet etmeye devam eden birkaç Virginia'lıyı hizaya getirmek için "Diğer eyaletlerin hiçbirinin daha iyi adamlar veya daha iyi asker olabilme kapasitesine sahip adamlar yetiştirdiğine inanmıyorum," dedi.

Kıta Ordusu Birleşik Devletler'in gerçek bir birlik hissiyatını tecrübe ettiği ilk oluşumdu. Çokluktan birliğe. Britanyalı subaylardan biri, burnunu havaya kaldırarak, askerlerin "60 yaşındaki ihtiyarlardan, 14 yaşındaki çocuklardan ve her yaştan siyahlardan" oluştuğunu ve "çoğunlukla yırtık pırtık kıyafetler" giydiklerini bildiriyordu. Ayrıca Kıta Ordusu'na mensup olan bu askerler herkesle eşit olduklarını düşünüyorlardı. Ve kendileri ile yeni ülkelerini tam anlamı ile bağımsızlığa kavuşturacak kadar uzun ve zorlu bir savaşta galip gelmişlerdi.

DAHA DA MÜKEMMEL BİR BİRLİK

Amerikalılar düşünceleri ile devrim yaptı ve savaşı-
rak bağımsızlıklarını kazandı. Ama acaba birlik ve
beraberlik içinde yaşayamaya devam edebilecekler
miydi? Kongre, savaşın sona ermesi ile Birleşik Devletler'in,
üzerinde bir kartal ve *E pluribus unum* (Çokluktan birliğe) slo-
ganı bulunan resmi devlet mührünü tasarladı. Peki, çokluktan
birlik oluşturmayı nasıl başaracaklardı?

Patrick Henry, ilk Kıta Kongresi toplantısında bunu zaten
başardıklarını savundu. "Doğal bir haldeyiz," dedi delegelere.
"Kentlerin simgeleri nerede, kolonilerin sınırları nerede? ...
Virginia'lılar, Pennsylvania'lılar, New York'lular ve New Eng-
land'lılar arasında artık bir fark yok. Ben artık bir Virginia'lı
değilim, bir Amerikalıyım."

Aslında, koloniler bu kadar birliktelik içinde değildi. Bağımsızlık Bildirgesi'nin bu durumu nasıl ifade ettiğine dikkatinizi çekerim: "Bu birleşik koloniler özgür ve bağımsız devletlerdir ve bu hukuken böyle korunacaktır." Birleşik, evet, ama bağımsız devletlerin oluşturduğu bir konfederasyon olarak. John Adams, Massachusetts'ı "memleketi" olarak kabul etmeye devam etti, tıpkı Jefferson'ın Virginia'yı kabul ettiği gibi. Bir noktada, General Washington New Jersey'den orduya katılan bazı askerlerden Birleşik Devletler'e bağlılık yemini etmelerini istediğinde, bu isteğini reddettiler. "Bizim ülkemiz New Jersey!" diyerek ona itiraz ettiler. Aslında, "bu Birleşik Devletler" günümüzdeki Birleşmiş Milletler'e benzeyen bir konfederasyondur. Her devlet Kongreye, tıpkı günümüzde ülkelerin BM Genel Toplantısı'na delege gönderdikleri gibi bir delege gönderiyordu. Her bir delege tek bir oy verme hakkına sahipti.

Yeni hükümetin Konfederasyon Sözleşmesi'nde yer alan kurallara riayet etmesi gerekiyordu. Kongre Sözleşme maddelerini kaleme alırken, daha evvel savaşa neden olmuş sorunları dahil etmekten kaçınmaya çalıştı. Elbette ki, Birleşik Devletler'de bir adam kral ilan edilmeyecekti; Thomas Paine ve *Sağduyu* bir hamlede bu ihtimalin önünü kesmişti. Sözleşme ayrıca soyluluk unvanlarının verilmesini de yasaklıyordu. Bir Lord Washington veya Baron Adams, hatta kanunları tatbik ettiren bir Birleşik Devletler başkanı bile olmayacaktı. Bu konfederasyon on üç seçmenden oluşan bir meclis tarafından yönetilecekti. Kongre'nin savaş ilan etme ve anlaşmalara imza atma yetkisi olacaktı. Washington örneğinde olduğu gibi askeri personel atayabilecekti. Kongre'nin madeni ve kâğıt para basma yetkisi de olacaktı. Kızılderili ulusları ile anlaşma yapma hakkı saklı kalacaktı.

Ancak bunlar oldukça kısıtlı yetkililerdi. Kongre askeri personel ataması yapabiliyordu, ama söz konusu personelin emrine verilecek orduyu kuramıyordu. Yalnızca devletlerden asker göndermelerini *isteyebiliyordu*. Kongre ordunun masraf-

larını karşılamaları için Amerikalıları vergilendiremiyordu; onlardan yalnızca para göndermelerini *talep edebiliyordu*. On üç devletin aralarında ve dünyanın geri kalanı ile yaptığı ticarete herhangi bir düzenleme getiremiyordu. Bu kısıtlamalar onlara vergi yükümlülüğü getirmiş, ticari faaliyetlerini çeşitli düzenlemelere tabi tutmuş ve arka bahçelerine birlikler yerleştirmiş uzaktaki bir Parlamento ile savaş halinde olan bir millete oldukça mantıklı gelmişti. Hangi devlet uzaklarda, Philadelphia'daki bir meclisin onlara tepeden bakmasını isterdi ki? Birleşik Devletler, Konfederasyon Sözleşmesi'nde bir kere bile ulus olarak anılmadı, yalnızca bir "dostluk ittifakı" olarak anıldı.

Ne yazık ki, bu "dostane" devletler aralarında kavgaya başladı. İlk olarak, büyük ve küçük devletler birbirlerine güvenmiyordu. Patrick Henry Virginia'lı değil de bir Amerikalı olduğunu ilan ettiğinde, bunun nedeni aslında Maryland ve Delaware gibi küçük devletlerin gereğinden fazla güce sahip olduklarını düşünmesiydi. Hepsinin Virginia gibi Kongre'de tek bir oyu vardı. Ancak Virginia'da çok daha fazla insan yaşıyordu. "Vilayetimde diğer bazı kolonilerin bizimki kadar kalabalık veya zengin olmadığı bilinmektedir," diyerek bu konuya işaret etti. Bu durumda Virginia'lıların Kongre'ye daha fazla temsilci göndermesi gerekmez miydi? Öte yandan, Maryland gibi nispeten daha ufak olan eyaletler de büyük eyaletlerin ebatlarından dolayı gereğinden fazla güç kazanmasından çekiniyordu. Virginia'nın üzerinde hak iddia ettiği topraklar, 1783 senesinde Birleşik Devletler'in sınırı olan Mississippi Nehri'ne kadar uzanıyordu. Bu topraklar yeni gelen yerleşimcilere satılarak gelir elde edilebilir ve Virginia vergileri düşük tutulabilirdi, ama batıda satabilecek topraklara sahip olmayan Maryland'in vergi toplaması gerekecekti.

Uzun tartışmaların ardından büyük devletler batıdaki topraklarından feragat etmeyi kabul etti. Bu topraklar üzerlerinde yeni yerleşimler kurulduğunda zamanla "bölgelere" ayrılacak ve so-

nunda orijinal on üç devletle eşit haklara sahip olan yeni devletlere dönüşeceklerdi. Bu çözüme ulaştırılan sorunlardan yalnızca biriydi, ama çoğu devlet diğer konularda ulusal hükümete saygı göstermeyerek, başına buyruk davranışlar sergilemeye devam etti. Bazen devletler Kongre'ye delege göndermeye bile tenezzül etmiyordu. Duruma dışardan bakan Avrupalılar konfederasyonun kendi başına parçalanabileceğini düşünmeye başladı.

Bazı devletlerin kendi hükümetleri de pek etkili değildi. Massachusetts'te, umudunu yitirmiş bin adet çiftçi geçirdikleri zorlu günlerde Massachusetts meclisine yaptıkları yardım talebi göz ardı edilince ayaklanarak durumu protesto etti. Lexington ve Concord muharebesinde gazi olan Daniel Shays'ın önderliğindeki çeteler kısa bir süre için yerel mahkemeleri kapattı. Shays'ın ayaklanması engellendi, ama çok sayıda Amerikalı gördükleri vahşet karşısında şok oldu. Pennsylvania'lı James Wilson üzüntü içinde Patrick Henry'nin 1774 senesinde sarf ettiği kelimeleri hatırlattı, "Virginia'lılar, Massachusetts'liler Pennsylvania'lılar ... arasında artık bir fark yok." Ancak, devletler bir araya gelerek güçlü bir birlik oluşturacaklarına, "ziyan olup," güçsüz kalmıştı. On iki devletin Konfederasyon Sözleşmesi'nin yeniden düzenlenmesi gerektiğine ikna olan delegeleri 1787 yazında Philadelphia'da toplandı.

Kimse konfederasyonun zayıf olmasından Virginia'lı bir ekici olan James Madison kadar endişe etmiyordu. 1.62 boyunda, ince yapılı, koyu renk gözlü, saçları seyreli Madison, Washington'ın endamına sahip değildi ve biraz da çekingendi. Onunla tanışan bir kadın onu "kasvetli ve gergin bir yaratık," olarak tanımlamıştır. Ancak, Madison iyi bir dinleyici ve daha iyi bir düşünürdü. Bir Aydınlanma adamı olan Madison siyasal bilimlere büyük bir ilgi duyuyordu. Ulusların başarılı veya başarısız olmalarının nedeni neydi? Hükümetler liderlerine nasıl etkili olmalarına yetecek kadar güç verip, bu gücün kötüye kullanabilecekleri seviyeye ulaşmasını engelleyebilirdi? Madi-

son bu tür sorulara cevap aramak için sayısız kitap okumakla kalmadı, ayrıca Virginia'da bir meclis üyesi olarak, daha sonra da bir Konfederasyon Kongresi üyesi olarak her gün bilfiil politika yaptı. Amerikalıların yalnızca saygı duyulan liderlerin bu projeyi desteklemesi ile daha güçlü bir hükümet yapısını kabul edeceğini bildiği için, birkaç sefer George Washington'ı ziyaret etti. General Mount Vernon'daki evinden ayrılmaktan nefret ediyordu, ama konfederasyonun adeta "alevler içinde yanan bir ev" gibi olduğuna ve "yanarak kül olma" tehlikesi ile karşı karşıya olduğuna katılıyordu. Washington bu yüzden tıpkı Benjamin Franklin gibi gelmeye karar verdi. Seksen iki yaşındaydı ve ziyaretçilerden birinin de ifade ettiği gibi "kısa boylu, şişman ve yaşlı bir adamdı," ama her gün düzenli olarak halter ile egzersiz yapıyordu.

Elli beş delege, toplantıya başkanlık etmesi için Washington'ı seçtikten sonra, cesur bir karar verdi. Konfederasyon Sözleşmesi'ni düzenlemek yerine, yepyeni bir anayasa üzerinde çalışmaya başladılar. Madison ve Virginia delegeleri önceden bir plan oluşturmuştu. Bir ulusal meclis kurulmasını öneriyorlardı; ama bu meclis Konfederasyon Kongresi'nin aksine iki organdan (yasama organı ve senatodan) oluşacaktı. Yasama organının temsilcileri seçmenler tarafından seçilecekti ve temsilcilerin sayısı devletlerin nüfusu ile orantılı olacaktı: nüfus ne kadar fazlaysa meclise o kadar fazla temsilci gönderilecekti. Senato üyeleri yasama organı tarafından her devletin kendi meclislerinin sunduğu adaylar arasından seçilecekti. Kongre, Virginia Planı ile çok daha güçlenecekti. Vatandaşlara vergi yükümlülüğü getirebilme yetkisinin yanı sıra, ulusal hükümetin çıkarlarına ters düşen devlet kanunlarını veto etme hakkı olacaktı. Hükümetin ikinci kolu, yürütme organı, kanunların uygulanmasından sorumlu olacaktı. Ve üçüncü bir organ, yargı organı da mahkemelerden oluşan bir sistem aracılığı ile federal kanunlarla ilişkili anlaşmazlıkları çözüme ulaştıracaktı.

Küçük devletler Madison'ın planından hoşlanmadı, özellikle de nüfus ile meclise gönderilen temsilci sayısının doğru orantılı olması fikrinden. Her devletin eskisi gibi tek bir oya sahip olmasını istediler. New Jersey, bu şartlara dayanan bir plan teklif etti, ama delegelerin çoğu bu planı ulusal hükümete yeterince güç sağlamayacağından dolayı reddetti. Herkes Virginia Planı'nın daha fazla delegenin kabul edebileceği bir şekilde getirilmesi için gayret etti.

Sıfırdan bir yönetim sistemi oluşturmak düzinelerce hatta yüzlerce detay hakkında karar verilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Delegelerin çoğu kanunların uygulanmasını sağlayacak bir yürütme organına ihtiyaç duydukları konusunda hemfikirdi, ama bu ne tür bir yürütme organı olacaktı? Günümüzde dört yıl süre ile başa geçecek bir başkanın seçilmesi bize en bariz seçenek gibi görünüyor, çünkü delegeler de zamanında bunu seçmişti. Sunulan tekliflerden biri de ülkenin farklı bölgelerini temsil edecek üç "eş başkan" seçmekti. Başkanın görevde kalacağı sürenin altı yıla kısıtlanması teklif edildi. Bu hem başkanlara bir şeyler yapmaları için yeterince zaman tanıyacaktı, hem de yeniden seçilmek için aşırı derecede enerji harcamalarını engelleyecekti. Başkanın Kongre'den geçen kanunları veto etme hakkı olmalı mıydı? Delegeler bu gibi sorular ve daha fazlası hakkında uzun uzun tartıştı.

Pek çok şeye karar vermek, pek çok fikri tartışmak gerekiyordu, bu yüzden bir ara yol bulmak zorunlu hale geldi. En hararetli tartışmalar yasama organının alacağı düzen konusunda yaşandı. Bu tartışmalar yalnızca büyük ve küçük devletler arasında değil, aynı zamanda kuzey ve güney bölgeleri arasında da yaşandı. 1787 senesinde, Kuzey ve Güney aşağı yukarı eşit nüfuslara sahipti, ama Güney çok daha hızlı bir şekilde büyüyordu. Bu yüzden (Madison dahil) Güneyli delegeler meclise gönderilen delege sayısının nüfus ile doğru orantılı olmasını istiyordu. Öte yandan, Kuzey, sayıca daha çok olan, ancak nispe-

ten daha küçük olan devletlere bölünmüştü. Eğer her devlet bir oya sahip olsaydı, güneydeki devletlerde daha fazla insan yaşasa bile, kuzeydeki devletler daha fazla oya sahip olabilecekti.

Kölelik tartışmaların daha da karmaşık bir hal almasına yol açtı. Eğer devletlerin temsilcilerinin sayısı nüfuslarına göre belirlenecekse, köleler de bu sayıya dahil edilmeli miydi? Güney devletlerinden daha az köleye sahip olan Kuzey devletleri buna karşı çıktı. Köleler oy veremez, siz güneyliler onları kendi malınız olarak görüyorsunuz ve meclise göndereceğiniz temsilcilerin sayısı ne kadar fazla mala sahip olduğunuza göre belirlenemez. Biz kuzeyliler sırf daha fazla büyükbaş hayvana veya ata sahip olduğumuz için meclise daha fazla temsilci göndermeyi isteyemeyiz! Güneyli delegeler cevap olarak kölelerin de nüfusun içinde sayılmaları gerektiğini, çünkü daha fazla mal ve mülk sahibi olan insanların toplumda daha büyük pay sahibi olduklarını ve daha fazla vergi ödediklerini söyledi. Güney Carolina delegesi "Para güçtür," dedi. "Bir devlet ne kadar zenginse hükümette o kadar söz sahibi olmalıdır." Son olarak, Benjamin Franklin'in liderlik ettiği bir komite tarafların uzlaşmaya varabilmesi için bir dizi konuda taviz vermelerini teklif etti. Temsilciler Meclisi'nin (yasama organı) üye sayısı Virginia delegesinin tavsiye ettiği gibi nüfusa göre belirlenecekti; bu, büyük devletler için bir zaferdi. Küçük devletler de nüfusları ne olursa olsun her devleti Senato'da iki senatörün temsil etmesinden memnundu. Senatörler halk tarafından seçilmeyecek, devlet meclisleri tarafından seçilecekti. Köleler devletlerin nüfusunun içinde sayılacaktı (ama oy veremeyeceklerdi); bu da Güney devletleri için bir zaferdi. Ancak bir köle bir Avrupalının ancak beşte üçüne denk sayılacaktı (yani köle nüfusu gerçek köle sayısının beşte üçü olarak kabul edilecekti). "Beşte üç Tavizi" Kuzeylileri memnun etmedi, ama Güneyli delegeler bu konuda daha fazla taviz vermemeye kararlıydı.

Belki de Anayasa'nın hazırlanması sırasında karşılaşılan en büyük engel on üç bağımsız devletin kendilerini bir bütün olarak görmelerini sağlayacak bir yol bulmaktı. Siyaset öğrenimi gören insanlar *bağımsızlığın* (bir devletin sahip olduğu en büyük gücün) tek bir yerde mevcut olabileceğini düşünmeye alıştı. Yeni ulusal hükümet bağımsız mıydı? Tüm güç ondan mı kaynaklanıyordu? Yoksa her devlet kendi içinde mi bağımsızdı ve federal hükümete hayır diyebilecek hakka sahip miydiler? Delegeler bağımsızlığın bölünebileceğini fark etti. Yarattıkları federalizm sisteminde, ulusal hükümet bazı alanlarda mutlak güce sahipti, ancak devletler diğer alanlarda mutlak gücü ellerinde tutuyordu. Ayrıca ulusal hükümet kendi güçlerini üç ayrı organ arasından bölüştürüyordu: yasama, yürütme ve yargı organları arasında. Her organın diğer organların gücünü kontrol altında tutmak için başvurabileceği yöntemler vardı. Bu da organlardan birinin başına buyruk bir şekilde faaliyet göstermesine karşı bir emniyet tedbiri niteliğindeydi.

Eylül ayına gelindiğinde, Anayasa devletlerin onayına sunulmaya hazırды. Federalist adı verilen anayasa destekçileri, Anti Federalist rakiplerinden gelen saldırılara karşılık veriyordu. Boston'lu Sam Adams anayasaya karşı çıktı. Aynı şekilde bu işin içinde "bir bit yeniği sezdiği için" toplantılara katılmayan Patrick Henry de anayasaya karşı çıktı. Anti Federalistlerin en güçlü tezi Anayasa'nın ifade özgürlüğü, din özgürlüğü ve jüri tarafından yargılanma özgürlüğü gibi garantiler veren bir haklar bildirgesi içermemesiydi. Bazı devletler ancak Anayasa'ya sonradan bir haklar bildirgesi ekleneceği konusunda ikna edildikten sonra (ki öyle de oldu) oylarını birliğin lehine kullandı. 1788 senesinin Haziran ayına gelindiğinde, dokuz devlet Anayasa'yı kabul etmişti ve bu da Anayasa'nın yürürlüğe girmesi için yeterli bir rakamdı. Anayasa'yı kabul eden en son devlet olan Rhode Island Birliği 1790 senesinde katıldı.

Franklin toplantıdan ayrılırken, kadının biri kendisine "Peki, Doktor, elimizde ne var? Bir cumhuriyet mi, yoksa bir krallık mı?" diye sordu. Franklin, "Elinizde tutmayı becerebirlerseniz bir cumhuriyet," cevabını verdi. Cevabı hem tedbirli, hem de umut doluydu. Anayasa'nın açılış kelimeleri şöyledir: *Biz Amerika Birleşik Devletleri halkı olarak, daha mükemmel bir Birlik oluşturmak için...* Söz konusu Birliğin Konfederasyon Sözleşmesi ile kurulan birlikten *daha* mükemmel olduğu kesindi, ancak *en* mükemmel Birlik değildi. En mükemmel Birlik nasıl kurulabilirdi, özellikle de bu kadar konuda taviz verildikten sonra? Birkaç yıllık ömrü kalan Franklin, taviz verilmesinin kendilerini başarıya ulaştırabilecek tek yol olduğunu biliyordu. Delegelere "İtiraf etmeliyim ki bu Anayasa'nın birkaç bölümünü şu an için onaylamıyorum," dedi. Ne de olsa, "Bir grup adamı ortak bilgeliklerinden fayda etmek için bir araya getirdiğinizde, ister istemez bu adamların önyargılarını, tutkularını, hatalı fikirlerini, yerel çıkarlarını ve bencil görüşlerini de bir araya getirmiş oluyorsunuz. Böyle bir topluluktan mükemmel bir üretim beklenebilir mi?" Franklin buna rağmen, "daha iyisini yapabileceğimizi ummuyorum ve bunun en iyisi olup olmadığı konusunda da emin değilim," diyerek Anayasa'yı destekledi.

Zamanla hükümetin yeni düzeninin değişmesi gerekecekti. Bu değişiklik gerçekleşti de, çünkü delegeler Anayasa'nın değiştirilmesi için bir yol buldu. Ancak, 1789 senesi önemli bir başlangıçtı. On üç "özgür ve bağımsız" devletin arasında kurulmuş bir konfederasyon, yerini daha güçlü, daha mükemmel bir birliğe bırakmıştı ve bu birliğin en büyük gücünün, bağımsızlığının temelleri, birliği oluşturan devletlere değil halka dayanıyordu.

WASHINGTON'IN KORKUSU

George Washington Nisan 1789'da bir öğle sonrası at arabasından indi, dışarıda bekleyen iki sıra askerin arasından geçerek New York City'nin yeni boyanmış Federal Hall binasına girdi. Senato'nun toplandığı ikinci katta, seçilmiş başkan yardımcısı John Adams, generali göreve başlamadan evvel yemin etmesi için balkona doğru yönlendirdi. Washington balkona çıktı, sokaktaki kalabalığın bakışları arasında, "Başkanlık görevini sadakatle yerine getireceğime" ve "Birleşik Devletler Anayasası'nı elimden geldiğince gözeticeğime, koruyacağıma ve savunacağıma onurum üzerine ant içerim" dedi ve yeniden içeri girerek Kongre'ye kısa bir konuşma yaptı. Mutlu görünmüyordu. Gözlemcilerden biri, "Bu büyük adam üzerine bir top veya tüfek doğrultulsaydı bu

kadar huzursuz ve çekingen olmazdı," yorumunu yaptı. "Titriyordu ve birkaç sefer konuşma metnini zar zor okuyabildi."

Durumdan haberdar olsalardı, Washington'ın korkusu çoğu Amerikalıya tuhaf gelebilirdi. Seçilmiş başkan Virginia'daki çiftliğinden geçici federal başkent olan New York'a gitti. İnsanlar ona neredeyse bir tanrıymış gibi davranıyordu. Kilise çanları çalıyordu; top atışları yapıyordu; kızlar yoluna çiçeklerin taç yapraklarını serpiyordu. Philadelphia'da, başına defne dallarından örülmüş bir taç takması için, başının üzerinde bir erkek çocuğu bile sallandırıldı. Washington gördüğü ilgi karşısında o kadar mahcup olmuştu ki, ona eskort edecek süvariler ulaşmadan bir saat evvel kasabadan gizlice kaçıp gitti. Ama bu ilgiden kaçış yoktu: 12 metre uzunluğundaki kürekli bir mavna onu New York City'ye getirdiğinde, kıyıda biriken binlerce izleyici "hasat öncesindeki mısır başakları kadar sık" bir kalabalık oluşturmuştu.

Washington, "Vatandaşlarım benden çok şey bekleyecek," diye endişeleniyordu. Ve alçakgönüllü olmaya çalışmıyordu: tarih kitaplarını okumuştı. Cumhuriyetlerin ayakta kalmasının ne kadar zor olduğunu biliyordu. Antik Roma'nın generalleri birbirleriyle kavga etmiş, rakiplerini öldürmüş ve cumhuriyetlerini Sezar'ın diktatörlüğüne dönüştürmüştü. İngiltere içsavaşının liderleri beş yıldan daha kısa ömürlü olan kutsal bir Püriten milletler topluluğu yaratmak için Kral Charles'ın başını kesmişti. Günümüzde, Washington'ın korkularını ciddiye almıyoruz. Hikâyenin nasıl sonlandığını biliyoruz. Ancak, Washington, başkanlık görevine başlamasından on yıl sonra, mezarına Birleşik Devletler'in hayatta kalıp kalmayacağından emin olmayarak girmiştir.

Washington, doğrudan halk tarafından seçilmese de, oybirliği ile başkan olmuştu. Anayasa'yı kaleme alanlar, halka, başkanlık seçimini emanet edecek kadar güvenmiyorlardı. Onlara göre Massachusetts'ta yaşayan bir çiftçinin Güney Caroli-

na'dan gelen bir adayın hizmet etmek için uygun olup olmadığına karar vermesi mümkün değildi. Bunun yerine, Anayasa radyonun, televizyonun veya İnternet'in olmadığı bu ortamda, her devletin adayları daha yakından tanıyabilecek (daha fazla deneyim sahibi olan) bir grup seçmeni aday göstermesini şart koşmuştu. Bu seçmenlerin bir Seçmenler Heyeti oluşturarak bir başkan ve başkan yardımcısı seçmek için oy vermeleri öngörülmüştü.

Kongre, Washington'a görevinde yardımcı olmak amacı ile birkaç farklı yürütme birimi oluşturdu ve başkan da bu birimleri yönetecek liderleri seçti. Bu görevliler daha sonra hep bir arada kabine olarak anılmaya başlandı. Bu kelime aslen çalışmak veya inzivaya çekilmek için kullanılan ufak, özel bir oda anlamına geliyordu. Gerçekten de, kabine işe başlarken Washington'ın evinde toplandı. Her üye hükümetin özel bir faaliyetine odaklanmıştı. En önemli iki kabine üyesi dış işleri bakanı Thomas Jefferson ve hazine bakanı Alexander Hamilton'dı.

Anayasa'da kabine hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiş ve siyasi partilere ilişkin tek kelime edilmemişti. Herkes ulusun liderlerinden, Madison'ın ifade ettiği gibi, "ülkenin gerçek çıkarlarını gözetmelerini" beklediğinden, yeni sistemde siyasi partilerin yerinin olmadığı konusunda hemfikirdi. İngiltere'de, partiler genellikle Parlamento'da kendilerine ve dostlarına çıkar sağlayacak yasaları geçirmeye çalışan fırsatçı gruplardan oluşuyordu. Bu gruplara "Hizip" adı veriliyordu ve bu kelime aşağılayıcı bir anlam taşıyordu. Jefferson, cennete gitmesi için bir partiye üye olması gerekseydi, cennete gitmeyi tercih edeceğini söylüyordu.

Elbette, insanlar hep anlaşmazlıkların yok olacağını ve herkesin barış içinde yaşayacağını hayal ederler. Columbus'un ifade ettiği "altın çağ" veya John Winthrop'un kutsal topluluk fikri veya Jonathan Edwards'ın gerçekleşmesini beklediği bin yıllık barış süreci bu tür hayallerden birkaçıdır. Yeni Cumhuri-

yet'in liderleri de birlik konusunda büyük umutlara sahipti ve bu yüzden de siyasi partilerin kurulmasını yasakladılar. Ancak bu düşünceleri neredeyse anında değiştirmeye başladı. Herhangi bir ülkede çok çeşitli insanlar ve farklı çıkar grupları olacaktır. Giysi satan tüccarların gereksinimleri buğday yetiştiren çiftçilerin gereksinimlerinden farklı olacaktır. Borç veren insanlar, borç alan insanlardan farklı bir görüşe sahip olacaktır. İngilizler, Afrikalılar, Almanlar, İskoçlar, İrlandalılar, Hollandalılar... Bu halklar ve diğerleri Amerika'ya farklı gelenekler, dinler ve alışkanlıklar getirmiştir. Eğer "çokluk" bu yeni ülkede bir araya gelerek bir birlik oluşturacaksa, başlarındaki hükümetin bu farklılıkların üstesinden gelmesi ve söz konusu farklılıkların yeni bir altın çağın içinde büyülü bir şekilde ortadan kaybolmasını beklememesi gerekecektir. Washington'ın önlerinde yatan engellerden endişe duyması yerinde bir davranıştır!

Beklendiği üzere, çıkan ilk kavganın konusu paraydı: Devrim sırasında biriken borçlar nasıl ödenecekti? Yeni hazine bakanı, Alexander Hamilton, derhal harekete geçilmesini istiyordu. Atılgan, açıkgozlü ve kararlı bir insan olan Hamilton savaşta Washington'ın yardımcısı olarak hizmet etmişti. Birleşik Devletler'in borcunun tamamının arkasında durmasını, ayrıca tüm devletlerin borçlarını da üstlenmesini teklif etti. Borç vermiş olan tüm yatırımcılar saygın ve etkili kişilerdi. Hamilton, "Tüm toplulukların bir azınlığa ve birçoğunluğa," bölündüklerine dikkat çekti. "Bunların ilki zenginler ve soylulardır." Hamilton bu insanların "hükümette belirgin ve kalıcı bir pay sahibi olmalarını" istiyordu. Çoğunluğa gelince, bu insanlar "düzensiz ve değişkendi" ve onlara hiçbir zaman tam olarak güvenilemezdi.

Ancak durum sandığından daha da karmaşıktı. Sıradan insanların çoğu hükümete borç vermişti, yalnızca zenginler ve soylular değil. Bir çiftçi birliklere erzak vermiş ve karşılığında borç senedi almıştı. Bir marangoz orduya katılmış ve maaşının

bir kısmı karşılığında yine borç senedi almıştı. 1789 senesine gelindiğinde, bu borçlar o kadar uzun bir süre boyunca ödene-memişti ki, nakit ihtiyacı olan insanlar bu senetleri yatırımcı-lara değerlerinin çok daha altında satmıştı. Hiçbir şey elde ede-meyeceklerine, her dolar için birkaç sent elde etmelerinin daha iyi olacağını düşünmüşlerdi. Jefferson ve Madison senetlerin orijinal sahiplerinin düşük meblağlarla yetinirken, yatırımcı-lara senetlerin tam değerinin ödenmesinin adil olmayacağını düşündüler. Uzun bir süre boyunca tartıştıktan sonra, isteme-yerek de olsa Hamilton'ın yatırımcılara senetlerin tam değerini ödemeye yönelik teklifini kabul ettiler. Bu teklifi kabul etme-den önce Hamilton'dan ülkeye Virginia ve Maryland arasında kalıcı bir başkent kurulması fikrini desteklemesini istediler.

Yurtdışından gelen haberler ikinci bir tartışmayı alevlen-dirdi. Washington'ın göreve geldiği sene Fransa'da bir kısım Parislilerden oluşan bir grup Bastille adı verilen bir zindanı basıp daha Kral XVI. Louis'nin hapsedtiği hükümlüleri ser-best bırakmıştı. Fransız reformcular kraldan hükümetin daha demokratik olmasının yolunu açmasını da talep etmişlerdi. Amerikalılar bu haber karşısında sevindi: ne de olsa, Fransız-lar kendi özgürlük savaşlarında onların müttefiki olmuştu. Ancak, birkaç yıl içinde, bu Fransız Devrimi şiddetlendi. Kral, kraliçe ve binlerce soylu idam edildi, Fransa Büyük Britanya ve diğer Avrupa ülkeleri ile savaşa girdi. Fransa ile savaşa gi-ren ülkelerin liderleri kendi halklarının da Fransız vatandaş-ları gibi kralları ve soyluları öldürmeye kalkışmasından çek-i-niyordu. Hamilton ve John Adams dahil çoğu Amerikalı, ken-dilerini Fransız devrimcilerinden çok Büyük Britanya'ya daha yakın görüyordu. Diğer Amerikalılar Fransa'yı destekliyordu. Jefferson'a göre eşitliğin Avrupa'ya da yayılmaya başlaması mutluluk vericiydi. Evet, şiddet olayları yaşanmıştı ama bu, yüzyıllar boyunca kralların katı kuralları altında yaşadıktan sonra demokrasiye geçmek için ödenecek küçük bir bedeldi.

Washington kendini bu tartışmalardan ayrı tutmaya çalıştı. Birleşik Devletler'in Fransa ile İngiltere arasındaki savaşta tarafsız kalacağını ilan etti. Ancak, kabinesinin içindeki görüş ayrılıkları devam etti. Hamilton ve Adams genelde Washington'ı kendi görüşlerini benimsemeye ikna ediyordu. Jefferson ve Madison herhangi bir ilerleme kaydetmek istiyorlarsa, kendi görüşlerini paylaşan daha fazla insanın Kongre'ye seçilmesi için çeşitli yöntemler bulmaları gerektiğine karar verdiler. Bu iki adam bahar mevsiminde, sözüm ona balık tutmak ve sıra dışı bitkiler toplamak için New York ve New England'a gitmek üzere tatile çıktılar. Amaçlarının "bitkileri incelemek," olduğunu söylediler. Ancak esas amaçları siyasi müttefikler edinmek ve oy toplamaktı. Jefferson her ne kadar daha önce "bir siyasi partiye katılacağıma cennete gitmeyiveririm olur biter" dediyse de bu tuhaf canavarı kurmak için ilk adımları attılar. Jefferson ve Madison'ın destekçileri sonradan Demokratik Cumhuriyetçiler veya kısaca Cumhuriyetçiler olarak anılmaya başlandı. (Yaklaşık elli yıl sonra kurulan günümüzdeki Cumhuriyetçi Parti ile alakaları yoktu.) Hamilton'ın destekçileri kendilerine Federalist adını takmıştı ve Anayasa'yı destekleyenlerin peşinden gittiklerini iddia ediyorlardı.

Federalistler en çok desteği ticaretin önem arz ettiği ve Büyük Britanya ile ilişkilerin en güçlü olduğu New England'dan aldı. Federalistlere göre hükümet sanayinin ve ticaretin önünü açarsa Birleşik Devletler müreffeh ve güçlü bir ülke olabilirdi. Hamilton'ın açıkladığı mali programı onayladılar ve Hamilton'ın Kongre'yi kurmaya ikna ettiği merkez bankasını desteklediler. Ayrıca, tıpkı Hamilton gibi, Federalistler de "üst sınıf insanların" desteklenmesi, sıradan insanların ise kendi iyilikleri için düzene sokulması gerektiğine inanıyordu. Öte yandan, Cumhuriyetçiler, ulusal hükümetin gereğinden fazla güçlü olmasından endişe ediyordu. Tüccarlara ve bankacılarla güvenmiyor, çiftçinin demokratik ulusun temeli olduğunu

düşünüyorlardı. Onlara göre ülkenin geleceği "zenginlerin ve soyluların," yaşadığı doğuda değil, küçük çiftçilerin yaşadığı, daha demokratik olan batıdaydı.

Washington ikinci sefer seçimle başkanlığa getirildi, ama tartışmaktan yorgun düştüğünden, 1796 senesinde üçüncü sefer başkan olmayı reddetti. Hem Cumhuriyetçi Jefferson, hem de Federalist Adams başkan adayı oldu; seçim yapıldığında, en fazla oyu Adams aldı. Ancak, Anayasa'da başkan yardımcısını seçmek için ayrı bir oylama yapılması gerekip gerekmediği konusunda herhangi bir şey yazmıyordu. Jefferson başkanlık oylamasında ikinci olduğu için, Federalist rakibinin Cumhuriyetçi başkan yardımcısı olarak göreve atandı.

John Adams göreve başlarken, Fransa ve Britanya arasındaki savaş devam ediyordu. Her iki ülke de Amerikalıların rakipleri ile ticaret yapmasını engellemek istiyordu ve bunu engellemek için açık denizlerde seyreden Amerikan gemilerini ele geçiriyorlardı. Federalistler Fransızlara karşı savaşılmaya istekliydiler, çünkü bunun partilerine verilen desteği artıracaklarını düşünüyorlardı. Ancak, Adams, Hamilton ve Federalist destekçilerinin çoğunu kızdırmak pahasına bu savaşı desteklemeyi reddetti. Başkan'ın savaş karşıtı duruşu cesaret gerektiren bir hareketti: savaş yanlılarının çoğunlukta olduğu bir dönemde, Adams büyük ihtimalle 1800 senesinde yeniden yapılacak seçimlerde tekrar başkan olma olasılığını hatırı sayılır derecede azalttığını biliyordu.

Adams yine Jefferson'a meydan okudu. Ancak hem Federalistler, hem de Cumhuriyetçiler o ana dek destekçilerini örgütlemişti ve iki partinin destekçileri arasındaki tartışmalar sıklıkla şiddete dönüşüyordu. Parti gazeteleri rakiplerine saldırıyordu, hatta rakip editörlerin yumruk yumruğa kavga ettikleri bile oldu. Kongre'de, aşağılanmaktan sıkılan bir Cumhuriyetçi rakiplerinden birinin yüzüne tükürdü: Federalist, eline bir baston geçirdi, Cumhuriyetçi ise şömineden bulduğu

bir maşayı kaptı ve iki rakip yerlerde yuvarlanarak birbirine girdi.

İktidarda olan Federalistler, meclisten Cumhuriyetçileri susturmaya yönelik yasalar geçirdiğinde gerginlik arttı. İsyana Teşvik Yasası hükümeti “yanlış, lekeleyici ve kötü niyetli” bir şekilde eleştiren vatandaşların tutuklanmasını öngörüyordu. Bu gibi “suçlar” yüzünden yirmi beş Cumhuriyetçi tutuklandı, oysa Haklar Bildirgesi’nin ifade özgürlüğü ile ilgili maddelerinin bu yurttaşları koruması gerekirdi. Tartışmaların bu kadar şiddetli olmasının nedeni her iki tarafın da rakiplerinin Cumhuriyet’i yok edeceğinden korkmasıydı. Cumhuriyetçiler Federalistlerin bir krallık kurmak istediğine ikna olmuştu. Federalistler de Cumhuriyetçilerin Fransız devrimcileri gibi ayaklanacağını düşünüyordu.

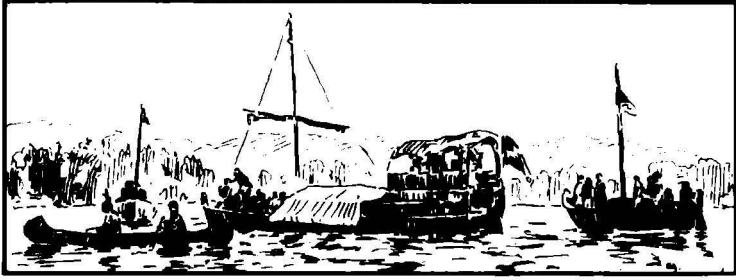
1800 senesinde, Seçmenler Heyeti seçimlerin yeniden yapılması için toplandığında, Adams ve Federalist takım arkadaşları seçimleri kaybetti. Ancak, Jefferson seçimlerde Cumhuriyetçi rakibi Aaron Burr ile aynı sayıda oy aldı. Peki, kim başkan seçilmişti? Seçimin berabere sonuçlandığını gören Burr hemen kenara çekilmedi; başkan olma fikri hoşuna gidiyordu. Bu yüzden seçim neticesinin Temsilciler Meclisi’nde sonuca bağlanması gerekti. Meclis art arda oylamalar yaptı (toplam otuz beş oylama yapıldı) ve her biri beraberlikle sonuçlandı. Bazı Federalistler Jefferson’a oy vermek yerine Anayasa’yı kenara iterek “içsavaş riskini almaya” hazır olduklarından bahsetmeye başladı. Hamilton bu görüşlere karşı çıktı. “Dünyada nefret etmem gereken bir insan varsa, o da Jefferson’dır.” Ama ona göre Aaron Burr daha kaypak bir adamdı ve kesinlikle güvenilmemesi gereken bir politikacıydı. Sonunda, Federalistler Jefferson’a ihtiyaç duyduğu oyu verdi.

Bu krizden bir yıl önce hayata gözlerini yuman Washington, Cumhuriyet’in geleceği hakkında endişelenmekte haklıydı. Sonunda, bir Demokratik Cumhuriyetçi, kararlı bir siyasi

partinin yardımı ile başkan oldu. Ve hayat devam etti. Cumhuriyet çoğu insanın korktuğu gibi yıkılmadı veya kontrolden çıkarak harabeye dönmedi. Şans eseri, Cumhuriyetçiler İsyana Teşvik Yasası'nı kendilerini iktidarda tutmak için kullanmak yerine yürürlükten kaldıracak kadar mantıklı davranabildiler.

1800 senesinde yapılan seçimler herkese önemli bir ders verdi. Bir hükümetin sonunun gelmesi ülkenin sonunun geleceği anlamına gelmiyordu. *E pluribus unum* herkesin aynı şekilde düşünmesi ve aynı inançları paylaşması gerektiği anlamına gelmiyordu. Ulus fikir ayrılıklarına rağmen ayakta kalmayı başarabilirdi.

ÖZGÜRLÜK İMPARATORLUĞU

Thomas Jefferson iyimser bir adamdı. Yazılarının birinde, "Gemimin dümenini umut içinde çeviriyor, korkuları ardımda bırakıyorum," ifadesini kullandı. Amerika'yı Federalistlerden farklı görüyor ve bunu da herkese göstermek istiyordu; göreve başlama töreninde bile bu farklılığı belirtmeyi ihmal etmiyordu.

Başkana, 1789'da olduğu gibi altı at tarafından çekilen krem rengi bir at arabası tahsis edilmeyecekti. Jefferson "sade bir vatandaş" gibi giyindi ve törene yürüyerek geldi. Yemin töreni yeni başkent Washington'da düzenlenen ilk törendi ve hayatının hiçbir döneminde iyi bir konuşmacı olmayı başaramayan Jefferson, konuşmasını kısık bir sesle yaptı. Konuşmasını yüksek sesle yapmış olsa bile, onu inşaatı henüz tamamlanmamış

esintili Senato salonunda bulunan çok az kişi duyabilirdi. Yeni başkan daha sonra o dönemde kaldığı Conrad and McMunn's adlı pansiyona geri dönerek akşam yemeğine oturdu. Pansiyonda kalan misafirlerin çoğu yemeğe çoktan başlamıştı ve içeri girdiği sırada kimse onu karşılamak için ayağa kalkmaya tenezzül etmedi. Jefferson da zaten bunu istiyordu. Başkan yardımcısı olduğu dönemde bile genelde büyük masanın en alt kısmında, en soğuk olan ve şömineye en uzak olan kısmında oturuyordu. Cumhuriyetçi toplumların en önemli özelliği eşitlikti ve Jefferson bunu etrafına göstermek istiyordu.

Jefferson'ın Kongre'ye hitaben yaptığı konuşma sert kavgalarla geçen seçim döneminin açtığı yaraları sarmayı hedefliyordu. John Adams göreve başlama töreninin yapılacağı sabah şafak sökmeden kasabadan ayrılmıştı; mutsuzdu, hevesi kırılmıştı ve yoğun bir mücadele vermiş olduğu seçimden aldığı mağlubiyetten ötürü hâlâ kızgındı. Buna karşın, Jefferson, herhangi bir konuda dargın olmadığına dair rakiplerine güvence verdi. "Hepimiz Cumhuriyetçiyiz, hepimiz Federalistiz," diye ısrar etti, çünkü siyasi partilerin zamanla kendiliğinden yok olacağını umut ediyordu. Ancak aralarındaki görüş farklılıkları devam etti. Federalistler başkanın gösterişli bir arabada seyahat etmesinin *gerekli olduğunu*, sıradan Amerikalıların ulusal hükümetlerinin asaletini ve gücünü bu şekilde tecrübe edebileceklerini savunuyordu. Alexander Hamilton, Jefferson'ın aksine, hükümetin faal ve görünür olmasını istiyordu; hükümet "uzaktan ve gözden ırak bir şekilde faaliyet göstermemeliydi." Federalistler, ülkelerinin güçlü Avrupa ülkeleri ile rekabet edebilmesine olanak tanıyacak kadar güçlü bir ordu ve donanma kurulması için baskı yaptı.

Öte yandan, Jefferson, eski konfederasyona benzeyen, nispeten daha küçük bir hükümet yapısı oluşturulmasını tercih ediyordu. Görevinin başına geçtiğinde, ordunun gücünü yarı yarıya azalttı ve donanmayı da küçük bir gambot filosuna in-

dirgedi. Columbia İlçesi, Virginia'nın kuzeyindeki ormanlık alanın içine kurulmuştu ve başkan da ülkeyi neredeyse her şeye ve herkese uzak bir noktadan, gözden ırak bir şekilde yönetiyordu. Federalistlerin iktidarda olduğu dönemde Kongre toplantılarının yapıldığı New York ve Philadelphia kiliseler, tiyatrolar, restoranlar ve diğer kamu binalarının olduğu hareketli şehirlerdi. Washington hovardalık yapmak isteyenlerin içki içip kavga edebilecekleri bir hipodromdan ve gençlerin gevşek döşeme tahtalarının arasından emekleyerek içeri sızabilecekleri yıkık dökük bir tiyatrodan fazla bir şey talep etmemişti. Senato'nun balkonuna, ziyaretçileri ayakkabılarını tırtabzanlara koymamalarına dair uyaran bir yazı asılmıştı, çünkü ayakkabılarından "Senatörlerin başlarına çamur parçacıkları düşüyordu." Fransız mimar Pierre L'Enfant, yavaş yavaş inşa edilecek geniş caddelerden ve bulvarlardan oluşan bir şehir planı hazırlamıştı. Ancak, inşa edilmesi planlanan geniş caddeler ve bulvarlar o dönemde ortalarından ağaç kökleri çıkan çamurlu yollardan ibaretti. Başkanlık Konutu'nun inşaatının daha yarısı tamamlanmıştı ve dışarıda yığınla çöp duruyordu. İçeride, ikinci kata ulaşmak için kullanılan merdivenler bile tamamlanmamıştı.

Jefferson ülkesini Capitol Tepesi'nin göz alabildiğine uzanan laleağacı ormanlarına baktığı bu kır görünümlü başkentte yönetmekten memnundu. Hükümetin esas görevinin yalnızca "vatandaşlarının birbirlerini yaralamalarını engellemek" olduğuna inanıyordu. Hükümet bunun dışında vatandaşlarını, "kendi endüstrileşme ve gelişme hedeflerini düzenlemeleri için serbest" bırakmalıydı.

Federalistler Jefferson'ın iyimserliğini paylaşamadı. Sıradan insanlara güven duymadıklarından oylarını toplamak için coşkulu seçim kampanyaları düzenlemediler. Federalistlerden biri tıpkı John Winthrop'un iki yüzyıl evvel savunduğu gibi, "Yönetenler ve yönetilenler, efendiler ve hizmet-

kârlar, zenginler ve fakirler olmalı,” diye ısrar etti. Hamilton, kederli bir biçimde, “Her gün bu Amerikan dünyasının bana göre olmadığını daha iyi anlıyorum,” diye yazdı. Üç yıl içinde New York’lu ezeli rakibi Başkan Yardımcısı Aaron Burr ile, Burr’ün Hamilton’un kendisine hakaret ettiği iddiası üzerine yaptıkları düelloda vurularak hayatını kaybetti. Federalist Parti giderek küçüldü ve bir daha Kongre’nin kontrolünü ele geçiremedi. Jefferson, 1804 senesinde, bir dönem daha hizmet etmek üzere başkanlığa yeniden seçildi; onu sekiz yıl görevde kalan James Madison izledi. Federalistlerin bu kadar uzun bir süre boyunca ayakta kalmalarının nedeni Amerikalılar arasında Avrupa’da çıkan yeni bir savaş hakkında yeniden görüş ayrılığı olmasıydı. Yüz yıl boyunca dönem dönem birbirlerine karşı savaşmış olan Fransa ve Britanya, Avrupa’nun baskın gücü olmak için son bir çaba sarf ederek yeniden savaşa girdi.

Fransa’da Devrim’in liderlerinin yerini Napoleon Bonaparte adında hırslı bir lider almıştı. Önceki savaşlarda, Fransız ordusunun başında olan Napoleon zorla İtalya’ya, Avusturya’ya ve Mısır’a girmişti. Daha sonra, Paris’e geri döndü ve kısa bir süre içinde kendisini Fransızların imparatoru yaptı. Büyük Britanya ve Fransa savaşmaya devam etti. Her iki ülke de yeniden rakipleri ile ticaret yapan Amerikan gemilerini yakalayarak el koymaya başladı. New England tüccarları bu baskınlar sayesinde büyük bir darbe aldı; sekiz yüzden fazla gemiye el konulmuştu. Sıradan denizciler de durumdan mustaripti, çünkü Britanyalı kaptanlar sıklıkla Amerikan gemilerini durduruyor ve gemilerin mürettebatını donanmadan kaçan Britanyalı denizciler oldukları iddiası ile zorla yanlarında götürüyordu. Bu denizcilerin binlercesi gerçekten de Britanya donanmasından kaçmıştı, ancak denizcilerin büyük bir kısmı savaş gemilerine mürettebat bulmaya çalışan yabancı bir ülkenin donanması tarafından zorla kaçırılan Amerikalılardan oluşuyordu.

Jefferson bu saldırıları barışçıl bir şekilde durdurmanın bir yolu olduğunu düşünüyordu. Kongre'yi Fransa ve Britanya ile ticaret yapılmasını yasaklaması için ikna etti. Bu ambargo Amerikan ürünlerine el koyan ülkeleri cezalandırmayı amaçlıyordu ama neticede Amerikalılara Fransızlar ve Britanyalılardan daha çok zarar verdi. Bu yüzden, Kongre bir sene sonra ambargoyu kaldırdı ve ticarete kaldığı yerden devam edildi. Yeni başkan Madison, farklı bir strateji deneyerek, Fransa veya Britanya'nın Amerikan gemilerine baskın düzenlemekten vazgeçmeleri halinde, Birleşik Devletler'in diğer tarafla ticaret yapmayı durduracağını ilan etti. Napoleon gemilere baskın düzenlemeyeceğini taahhüt etti ve Madison da kısa bir süre içinde Britanya ile ticaret yapılmasını yasakladı. Ancak Napoleon Fransız gemilerinin Amerikan gemilerine el koymaya devam etmelerine ses çıkartmayarak kurnazlığı ile başkanı alt etti. Birleşik Devletler'e daha da kızan Britanya da baskınları artırdı.

Doğal olarak, bu durumdan zarar gören New England tüccarlarının Britanya ile savaşa girmek için yaygara kopardıklarını düşünebilirsiniz. Ancak tüccarlar savaşın işlerini daha da zora sokabileceğinin farkındaydı. Bunun yerine, savaş çağrısı Güney'de ve Batı'daki bir grup yeni nesil Cumhuriyetçiden geldi. Kendilerine Savaş Şahinleri adını veren bu genç Kongre üyeleri Britanya'nın Birleşik Devletler'in bağımsızlığına saygı göstermediğinden şikâyet ediyordu. Haziran 1812'de, Britanya'ya savaş ilan edene dek Madison'a sürekli olarak baskı yaptılar. Olan biteni kenardan, Monticello'dan izleyen Jefferson, Amerika'nın Kanada'daki Britanya topraklarını kolayca ele geçirebileceğini öngördü. Bir yazısında, bu toprakları "yalnızca yürüyerek," ele geçirebileceklerini ifade etti.

Ancak savaş her zaman dünyadaki savaş yanlılarının öngörebildiğinden çok daha masraflı ve ölümcül olmuştur. Cumhuriyetçilerin sahip olduğu ufak tefek gambotlar Britan-

ya donanmasına karşı koyabilecek güçte değildi. Kanada'nın işgal edilmesine gelince; Amerikalı generallerden biri tek bir silah ateşlemeden bütün ordusuyla birlikte teslim oldu; diğer milis kuvvetleri sınırı geçmeyi bile reddetti. Büyük Göller'deki Amerikan gemileri birkaç zorlu muharebeyi kazandı, ama Britanyalılar bu galibiyetlere karşılık vermek için Baltimore ve Washington'a baskınlar düzenledi. Bu baskınlar esnasında akşam yemeğine oturmak üzere olan Başkan Madison ve karısı, Dolley, Başkanlık Konutu'ndan kaçmak zorunda kaldı. Sofrayı hazır kurulmuş bulan Britanyalılar kendilerine iyi bir ziyafet çekmekle kalmadı, ayrılmadan evvel malikâneyi de ateşe verdi.

Bu utanç verici gelişmelere, Ocak 1815'te, New Orleans'ta elde edilen nefes kesici bir Amerikan galibiyeti ile karşılık verildi. Britanyalılar sonunda Napoleon'u Avrupa'da yenmeyi başarmıştı, ama artık karşılarında Tennessee ormanlarının derinliklerinden gelen, Andrew Jackson adında, aynı derecede güçlü bir general duruyordu. Jackson daha evvel batıda Britanya'nın Kızılderili müttefiklerini yenmiş ve daha sonra (Başkan Madison'ın emirlerine karşı gelerek) İspanyolların hâkimiyeti altında olan Florida topraklarına kadar ilerlemişti. New Orleans'ta, aralarında Kentucky ve Tennessee'den gelen öncüler, New Orleans'tan gelen birkaç bölük özgür Afrikalı Amerikalı, bir grup Choctaw Kızılderilisi ve düzenbaz liderleri Jean Lafitte tarafından bir araya getirilen bir grup korsanın da bulunduğ u Britanya ordusunu geri çekilmeye zorlamıştı.

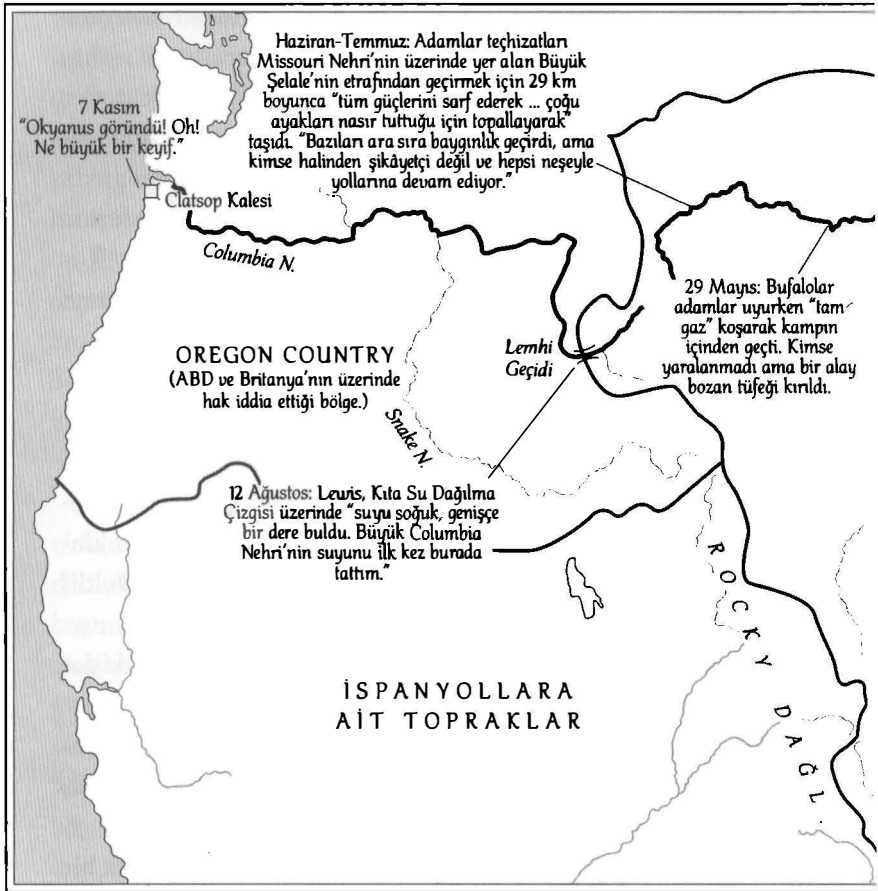
Jackson'ın elde ettiği zaferin haberi, "Bay Madison'ın Savaşı"nu protesto etmek için gelen bir grup Federalist delege ile aynı anda Washington'a ulaştı. Federalistler için zamanlama daha kötü olamazdı. Savaşa sıcak bakmayan New England'da yeniden güç kazanmaya başlamışlardı. Ancak Jackson'ın zaferi çoğu Amerikalı arasında büyük bir coşku ile karşılandı ve her halükarda, Britanyalı ve Amerikalı diplomatlar New

Orleans'taki muharebenin öncesinde Avrupa'da bir anlaşma imzalamıştı. Barış haberleri Louisiana'ya Jackson'ın aldığı zaferin haberinden sonra ulaştı. Britanya Birleşik Devletler ile artık savaş halinde değildi ve Napoleon da yenilgiye uğratılmıştı. Avrupa nispeten durgun geçecek bir yüzyıla girdi. Birleşik Devletler uzun yıllar boyunca Avrupa'nın iç işlerine dahil olmak zorunda kalmadı. Artık tüm dikkatini geniş Kuzey Amerika kıtasına ve bu kıta ile ilgili çözüme ulaştırılmayı bekleyen birçok soruna verebilecekti.

Amerikalılar 1812 Savaşı'ndan toprak kazanmadı, ama Jefferson, on yıl evvel, tek bir kurşun bile atmadan Birleşik Devletler'in topraklarını iki katına çıkartmayı başarmıştı. Bunun nedeni, Avrupa'daki savaş yüzünden dikkati dağılan Napoleon'un Fransızların hâkimiyeti altında olan Louisiana topraklarını Amerikalılara 15 milyon dolar karşılığında satmayı teklif etmesiydi. Anlaşmaya varılmadan önce, başkan bölgeye yaveri Yüzbaşı Meriwether Lewis ile William Clark adında başka bir subayın önderlik ettiği bir keşif gezisi düzenledi.

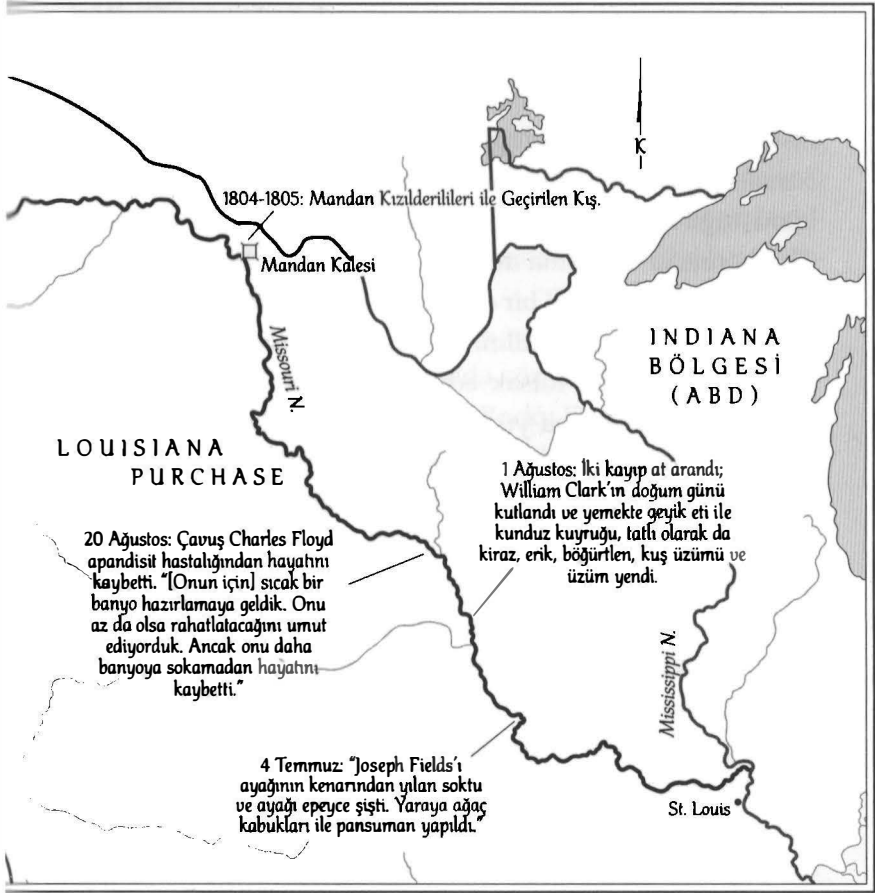
1803 senesinde, bu toprakları geçmek pek de güvenli değildi. Kuzey Amerika'nın büyük bölümünde, 130.000 Fransız, Britanyalı, İspanyol ve Kızılderilinin ölümüne yol açan bir çiçek hastalığı salgını yüzünden, 1775 senesinden beri büyük bir kargaşa yaşıyordu. (Bu sayıyı aynı yıllarda gerçekleşen Bağımsızlık Savaşı'nda ölen asker sayısı olan 8.000 ile karşılaştırdığınızda olayın boyutlarını daha iyi anlayabilirsiniz.) Buna ek olarak, yerli halklar Yedi Yıl Savaşları ve Bağımsızlık Savaşı'nda meydana gelen çatışmalar yüzünden evlerini terk ederek göç etmek zorunda kalmıştı.

"Keşif Birlikleri" Lewis ve Clark'ın önderliğinde üç yıl süren keşif gezisi boyunca teknelerle Missouri Nehri'nden yukarı çıktı, Rocky Dağları'nı aştı, Columbia Nehri'nden aşağı inerek Pasifik Okyanusu'na ulaştı ve evlerine geri döndüler. Yolculukları esnasında 140 adet harita çizdiler ve iki düzine Kızılder-

Lewis ve Clark'ın Pasifik Okyanusu'na ulaşması, 1804–1805. Keşif Birliği her geçen gün yeni sürprizler, tatlar, zorluklar ve belirsizliklerle karşılaşyordu.

riili ulusu ile tanıştılar. Lewis ağaç farelerinden, boynuzlu kurbağalara, boğa yılanlarından, çayır köpeklerine ve pelikanlara kadar etrafta gördüğü her şeyden numuneler topladı ve bunların çoğunu Jefferson'a gönderdi. Keşif gezisine katılanlar arasından yalnızca bir kişi apandisit rahatsızlığı yüzünden hayatını kaybetti. Keşif Birlikleri saldırgan Kızılderililerle savaşmaktan kaçındı ve dostane tavırlı halkların tavsiyelerini dinleyecek

kadar mantıklı davrandılar. Sacagawea adındaki bir Shoshone kadınının, Fransız kürk taciri kocası Toussaint Charbonneau ile beraber keşif gezisine katılması onlar için özellikle faydalı oldu.

Mütevazı bir cumhuriyet ve gözlerden ırak bir başkente sahip olmayı tercih eden bir başkan olan Jefferson'ın Louisiana'yı satın alması, belki de hayatı boyunca yaptığı en tuhaf

şeylerden biriydi. Bunun nedenini anlamak için, Clark'ın, günümüzde Idaho eyaletinin sınırları içinde kalan bölgede Tushepaw Kızılderililerine konuşma yaptığı bir anda Lewis ile Clark'ın yanında olduğunuzu hayal edin. Toussaint Charbonneau'nun sarf ettiği kelimeler ilk önce Charbonneau'nun konuştuğu dil olan Fransızcaya tercüme edilmişti. Daha sonra Charbonneau konuşma metnini Missouri Nehri'nin kıyılarındayışarken öğrendiği bir dil olan Minataree diline çevirmişti. Sacagawea Minataree dilini anlıyordu, çünkü zamanında bu insanlar tarafından tutsak edilmişti; ancak kendisi daha da batıda büyümüştü, bu yüzden de Minataree dilini Shoshone diline tercüme edebilmişti. Daha sonra, Shoshone dilini anlayan bir Tushepaw çocuğu Clark'ın konuşmasını kendi ana diline çevirmişti. Konuşma İngilizceden Fransızcaya, daha sonra Minataree diline, Shoshone diline ve nihayet Tushepaw diline çevrilmişti. Bu konuşmanın çeviri esnasında geçtiği yol size sonradan Birleşik Devletler'in birer parçası olan dillerin ve kültürlerin karmaşık yapısı hakkında ufak bir fikir verecektir. Ayrıca, daha gerçekçi bir tablo elde etmek için bu dillerin ve daha nicelerinin yanına hâlâ Hudson Nehri'nin kıyılarındayışılan Felemenkçeyi, Pennsylvania'lı çiftçilerin aralarında duyabileceğiniz Galce ve Almancayı, Delaware'de konuşulan İsveççeyi, Appalaş Dağları boyunca yayılmış İskoçların konuştuğu Keltçeyi ve Carolina kıyıları boyunca Afrikalı Amerikalıların konuştuğu Gullah lehçesini de eklemeniz gerekir. Eğer bir arada yaşamak Cumhuriyetçiler ile Federalistlere bile zor geliyorsa, bu kadar çok halk, dil ve fikirle dolu olan bir ülkede insanlar nasıl farklılıklarını bir kenara koyup huzur içinde yaşamayı başarabilecekti?

Jefferson kısa bir süre için Birleşik Devletler'in "Atlas ve Mississippi konfederasyonları" olarak ikiye ayrılması fikri üzerinde durdu. Ama aslında Birliğin bir arada kalmasını istiyordu, çünkü uzun süredir Birleşik Devletler'in "yaradılıştan

beri" eşine rastlanmamış bir "özgürlük imparatorluğu" olacağını hayal etmişti. Jefferson Birliğin demokratik ideallerinin onu bir arada tutacağına inanıyordu. Gerçek özgürlük geldiğinde, tıpkı eskiden kaldığı pansiyonda olduğu gibi, masaya oturan herkese eşit konuşma hakkı tanınacaktı. Madison'a "Daha önce yazılmış hiçbir anayasanın geniş bir imparatorluğun ve özerkliğin korunması için bizimkisi kadar iyi hesaplanmış olmadığına ikna oldum" dedi.

Ancak Louisiana topraklarının satın alınması, demokrasinin işlemesi ve herkesin masada söz sahibi olmasını kolaylaştıracığına daha da zorlaştırdı. Rocky Dağları'ndan doğuya doğru bakıp, konuşulan tüm dilleri ve toprakları, Kızılderilileri ve göçmenleri, yerleşimcileri ve köleleri görerek Jefferson'ın iyimserliğinin uygun bir özellik olup olmadığına karar vermek kolay değildi.

HALK ADAMI

Hem John Adams, hem de Thomas Jefferson 4 Temmuz 1826 tarihinde, Bağımsızlık Bildirgesi'nin ilan edilmesinden elli yıl sonra öldü. O tarihe gelindiğinde bir önceki nesil hayatlarını kaybetmişti ve Amerikalılar farklı bir dünyada yaşıyordu. Federalist Parti artık yoktu. Ayrıca Kurucuların paylaştığı, siyasi partilerin zamanla yok olacağına dair hayaller de ortadan kaybolmuştu. Buna karşılık, Amerikalılar siyasi partilere sırlısklam âşık oldu ve bu partileri temel alan yeni bir tür demokrasi oluşturdu.

Eski düzenin son temsilcisi Madison'dan sonra başkanlık koltuğuna oturan (ve 1831 senesinde yine 4 Temmuz'da vefat eden) Virginia'lı James Monroe'ydu. Monroe, on sekiz yaşındayken Washington ile beraber Delaware Nehri'ni geçmiş ve

sonrasında yapılan muharebede yaralanmıştı. Uzun boylu ve ince yapılı olan Monroe, saçını pudralayarak arkadan bağlayan, kısa pantolonlar, uzun beyaz çoraplar ve tokalı ayakkabılar giyen son başkandı. Ancak değişen tek şey günün modası değildi. İnsanlar da farklı davranıyordu ve etrafta daha demokratik bir hava oluşmuştu. Elbette, bu değişiklikler çoğu Amerikalının fark edebileceğinden daha yavaş cereyan ediyordu.

Avrupa'dan gelen ziyaretçiler bu değişiklikleri hemen fark ediyordu. Yabancıların yanlarına gelerek onlarla el sıkışmaları ve "Burada ne işiniz var? Yanınızda silah taşıyor musunuz? Pazar günleri kâğıt oynamanın uğursuz olduğuna inanıyor musunuz?" gibi kişisel sorular sormaları onlara son derece şaşırtıcı geliyordu. Sıradan Avrupalılar kendilerinden daha "üst sınıflara" mensup olan insanlarla ancak söz konusu insanlar onlara bir şey söyledikten sonra konuşabiliyordu. Daha da kötüsü, Avrupalılar Amerika'da kimlerin zengin, kimlerin fakir olduğunu anlamakta zorluk çekiyordu. Philadelphia sokaklarında istiridye satan basit bir esnaf sık bir palto, gösterişli bir şapka ve dişi karaca derisinden imal edilmiş eldivenler giyebiliyordu. Giysileri bir beyefendinin giysileri kadar kaliteli bir işçilikle üretilmiş olmasa da, tarz olarak tıpatıp aynıydı. Nehirlerde bir aşağı, bir yukarı giden yeni buharlı gemilere binen Avrupalılar, gemilerde birinci mevki olmadığını görünce şaşırıyordu. Bir beyefendi şikâyetini, "Zenginler ile fakirler, eğitimliler ile cahiller, kibarlar ile kaba saba insanların hepsi aynı yerde uyuyor, aynı masada yemek yiyor ve birbirleriyle kucak kucağa oturuyor," diye dile getirmişti. Akşam yemeklerinde Amerikalılar yemek masasına üşüşüyor, tabaklarını dolduruyor ve dakikalar içinde büyük miktarda yiyeceği "mideye indiriyordu." Tiyatro salonlarında sandalyelerin üzerinde oturuyor, ayaklarını önlerindeki banka uzatıyor ve şapkalarını çıkartmaya tenezzül etmiyorlardı. Erkekler sürekli

olarak tütün çiğniyor ve hem iç, hem de dış mekânlarda etrafa tükürüyorlardı. Ziyaret için gelen bir İngiliz hanımefendi bu manzara karşısında duyduğu rahatsızlığı, “Mükemmel bir tükürük banyosu,” diyerek dile getirmişti.

Politika da aynı şekilde özgür ve basitti. Jefferson’ın zamanında, seçimlere giren adayların çoğu kendilerine liderlik etmeleri için sıradan insanlar tarafından seçilmeyi bekleyen beyefendilerdi. 1830’lara gelindiğinde, seçimlerde adaylığını koyan soylu beyefendiler, daha mütevazı davranmaya dikkat etmeye başladı. Kongre üyelerinden biri işin sırrını, “Eğer bir adayın kıyafetleri çiftçilerin kıyafetlerini anımsatıyorsa ... iyi karşılanır ve iyi hatırlanır,” diye açıkladı. Öncü Davy Crockett, çıktığı seçim gezilerinde seçmenlerin önünde resmi konuşmalar yapmazdı. Bunun yerine seyircilere “Biraz evvel söylemek istediğim birkaç söz vardı, ama sanırım artık konuşamayacağım” diyerek itirafta bulunur, bu da herkesin yüksek sesle “büyük bir kahkaha” atmasına yol açardı. Birkaç espri yaptıktan sonra, ağzının bir “barutluk kadar kuruduğunu” söyleyen Davy, herkesi “kafayı çekmek için” içki tezgâhına davet ederdi. Zavallı rakipleri geride kalan bir avuç insana hitap etmek zorunda kalırdı.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında, yalnızca mülk sahibi olan erkekler seçimlerde aday olabiliyor veya oy verebiliyordu. Ancak devletler bu şartları teker teker ortadan kaldırarak sıradan Amerikalıların kamu hizmetlerinde kariyer yapmalarına olanak tanımaya başladı. New York’lu Martin Van Buren de bu alanda kariyer yapmaya karar verdi. Felemenkçe konuşulan Kinderhook kasabasında hancılık yapan bir ailenin oğlu olan genç Martin, İngilizceyi ikinci dil olarak öğrendi. Politikada karşısındaki insanları nezaketle dinleyerek, dikkatli hesaplar yaparak ve üyeleri kendine son derece sadık olan *Bucktails* (Geyik Kuyrukları) adında bir politik ağ kurarak hatırı sayılır bir ilerleme kaydetti. Van Buren yasa önerilerini meclisten

geçirmek konusunda o kadar başarılıydı ki, insanlar ona "Küçük Sihirbaz" lakabını taktı.

Kurucuların onca bilgeliklerine rağmen gözden kaçırdıkları bir noktayı gördü. Siyasi partiler hiçbir zaman yok olmayacaktı ve yok olmamaları gerekiyordu. Van Buren siyasi partilerin "ülke için son derece faydalı," oldukları konusunda ısrar etti. Birbirleri ile şiddetli bir şekilde rekabet ederek, sıradan vatandaşların çıkarlarını koruyorlardı. Rakiplerini birer şahin gibi takip ederek onların dürüst kalmasını sağlıyorlardı. Ayrıca mitingler ve fener alayları ile destekçilerinin morallerini yükseltmek, rakiplerine gazetelerde ve kamu huzurunda yapılan tartışmalarda meydan okumak, barbekü partileri düzenlemek, kampanya şarkılarının promosyonunu yapmak ve kafayı çekmek gibi konularda uzman olmuşlardı. Çabaları binlerce vatandaş arasında heyecan uyandırdı. 1824 senesinde, yasal olarak oy kullanma hakkına sahip olan dört seçmenden yalnızca bir tanesi başkanlık seçiminde oy vermeye tenezzül etti. 1840 senesine gelindiğinde, dört seçmenden üçü oy kullandı.

Eski günlerde, parti liderleri seçimlere katılacak adayları parti kurultayı adı verilen özel toplantılar yaparak seçerdi. Ancak zamanla çoğu kişi "King Caucus" olarak anılmaya başlanan ve sıradan insanların katılamadığı bu gizli toplantıları hoş karşılamamaya başladı. Partiler bunun yerine seçimlerde aday göstermek için daha fazla insanın sürece katılım sağlamasına olanak tanıyan siyasi kongreler düzenlemeye başladı. Ancak yeni sistem 1824 seçimlerine yetişmedi ve hepsi Cumhuriyetçi olan dört parti üyesi başkanlığa adaylığını koydu. Hiçbir aday Seçmenler Heyeti'nin oylarının yarısından fazlasını almayı başaramadı. Bu yüzden, Kongre, Anayasa'da belirtilen kurallara uyarınca en çok oyu alan üç aday arasından kazananı seçmek zorunda kaldı. İkinci başkanın oğlu John Quincy Adams, hem halk oylamasında, hem de Seçmenler Heyeti'nin oylamasında ikinci olmasına rağmen seçimlerden galip çıktı. Adams'ın se-

çimleri kazanmasının sebebi Kentucky'den aday olan ve diğer adaylar arasında en az oyu alan Henry Clay'in Kongre'deki yandaşlarını Adams'ı desteklemeye ikna etmiş olmasıydı.

Bu durum oylamalarda *birinci gelen* adayı, General Andrew Jackson'ı belirgin bir şekilde rahatsız etti. Jackson'ın askerleri, 1812 Savaşı'nda, ona Yaşlı Ceviz lakabını takmıştı, çünkü bir ceviz ağacı kadar sert ve boyun eğmez bir insandı. 1824 senesinde, siyasi liderlerin çoğu onu ciddiye almamıştı. Yaşlı Thomas Jefferson, onun hakkında "tanıdıklarım arasında [başkanlık yapmaya] hiç uygun olmayan insanlardan biri" yorumunu yapmıştı. Jackson, Adams ile Henry Clay arasında yapılan "ahlaksız bir pazarlık" sonucunda, seçilme şansını yitirdiğine ikna oldu; Adams'ın Clay'i dışişleri bakanı olarak atamasından sonra bu kanısı perçinlendi. Dört yıl sonra, Jackson'ın destekçileri çan kulelerine ceviz dalları astı, insanlara ceviz ağacından yapılmış bastonlar ve süpürgeler hediye etti ve adaylarına daha evvel görülmemiş miktarda oy topladı. Jackson büyük bir oy farkı ile yeni bir partinin, Demokratların başkanı olarak göreve geldi. Adams ve Clay partilerini zamanla yeniden yapılandırarak adını Whig Partisi koydu.

Jackson'ın destekçileri ona "Kahraman", "Yaşlı Ceviz" ve daha birçok lakap takmıştı ve bu lakapların çoğunda halka yakın bir adam olması vurgulanıyordu. Yeni başkan bir "halk adamıydı"; "halkın iradesini" destekliyordu. Halkın hem idolü hem de hizmetkârıydı. Biraz abartsa da halktan biriymiş gibi davranıyordu. Jackson'ın ebeveynleri Pennsylvania'daki Büyük At Arabası Yolu'nu takip ederek Philadelphia'dan batıya, Appalaş Dağları'na kadar ilerleyip daha sonra güneye inerek Carolina'nın kırsal kesimine yerleşmişti. Genç Andrew Carolina'da gündüzleri hukuk okuyor, akşamları ise gezip tozuyor ve gönlünce eğleniyordu. Barlarda kavgı ediyor, genç kızlarla beraber oluyor, geç saatlerde şaka olsun diye evlerin bahçesindeki tuvaletlerin yerlerini değiştiriyordu. Komşula-

ından biri onu, "gürültülü bir dövüş horozuna" benzetiyordu. Jackson, Nashville Tennessee'ye taşındığında bir savcı olarak göreve başladı ve daha sonra da Kongre üyesi olarak görev aldı. Bu sırada bir pamuk çiftliği satın alarak, çiftliğini zamanla yüz köle çalıştıracak kadar büyüttü. 1829 senesinin Mart ayında, binlerce kişi Jackson'ın göreve başlama törenine akın etti. Töreni görmeye gelenler tüm yolları tıkadı ve artık Beyaz Saray olarak anılan başkanlık sarayını doldurdu. "Halk" kendi adamını yakından görmek için her boşluğu doldurmaya çalışırken variller dolusu meyve kokteyli yerlere dö-küldü, camlar ve porselen takımlar kırıldı, saten kumaş kaplı sandalyeler üzerlerine basanların çamurlu botları tarafından lekелendi. Jackson, Amerika'nın yeni eşitlik politikasının sembolü olmuştu.

Peki, eşitlik bu Amerikalılar için ne anlama geliyordu? İnsanların tümü aynı ölçüde yetenekli, eğitilmiş veya zengin değildi. Bu açılardan eşit olmaları da *gerekmiyordu*. Esas önemli olan her vatandaşın ilerleme kaydetmek için eşit şansa sahip olmasıydı. Veya, bir Amerikalının ifade ettiği gibi, "Her insan diğerleri ile olabildiğince eşit olmak için özgür olmalı" idi. İnsanlar eşitlik değil, eşit fırsatlara sahip olmak istiyordu.

Herkese bu şansı tanımaya çalışan Jackson özellikle bankalardan kuşku duymaya başladı. Ülkedeki en büyük kuruluş, Alexander Hamilton'ın ekonominin pürüzsüz bir şekilde işlemesi için gerekli olduğunu söyleyerek tanıttığı Birleşik Devletler Merkez Bankası'ydı. Banka federal hükümetin tüm mevduatını elinde tutuyordu. Kâğıt para basıyor ve kredi veriyordu. Tüm bunlar bankaya sıradan insanların hayatlarını etkileyen büyük bir güç kazandırıyordu. 1819 paniği olarak adlandırılan ekonomik krizde işletmelerin iflas etmesi ve insanların işlerini kaybetmesi, hatta ipotekli borçlarını ödeyemeyip evlerini kaybetmesi çok kişiyi sinirlendirmişti. Banka,

müşterilerinin ipotek karşılığı aldığı kredileri geri ödeyememesi sonucunda o kadar çok eve el koymuştu ki, bazı kasabaların tamamı bankanın mülkiyeti altındaymış gibi duruyordu. Jackson bu gibi deneyimleri kendine yöneltmiş kişisel bir saldırı olarak algılıyordu. Kendi de bir zamanlar iflasın eşiğine gelmişti. Kongre, Jackson'ın isteklerine karşı gelerek bankanın ömrünü on beş yıl daha uzatınca, Yaşlı Ceviz "canavar," olarak nitelendirdiği bankaya savaş açtı. Dostu Martin Van Buren'e, "Banka beni öldürmeye çalışıyor, ama önce davranıp ben onu öldüreceğim," dedi ve yasa tasarısını veto edip federal mevduatların tamamının devlet bankalarına aktarılmasını emrederek dediğini yaptı.

Güzel günler bir süre boyunca banka olmadan da devam etti. Ancak banka, bazen küstahça hareket etse de, önemli hizmetler sunuyordu. Bankanın rehberliği olmadan, ekonomi sonunda çöktü: 1819 Paniği 1837 Paniği'nin yanında hafif kalmıştı. Bu tarihe gelindiğinde Jackson artık başkan değildi. Yerine Martin Van Buren geçmişti ve halk ne yazık ki Küçük Sihirbaza yeni bir lakap taktı: Martin Van Ruin.¹

Buradan ilginç bir ders çıkartılabilir. Jackson, Canavar Banka'yı yenerek halkın iradesini eyleme dönüştürmüştür. Ve görünüşe bakılırsa hem kendisi, hem de halk, bankanın önemini tam olarak kavrayamamıştır. Demokrasiler halk her zaman doğruyu bildiği için başarıya ulaşmaz. Hükümetler tabii ki bazen hata yapabilir. Aradaki fark şudur: krallar veya diktatörler kendi hatalarını görmezden gelme lüksüne sahiptir çünkü kimseye hesap vermek zorunda değildir. Demokrasilerin daha başarılı olmasının nedeni, halkın yapılan hataların farkına varma ve bu hataları düzeltme gücüne sahip olması-

1 İngilizce *ruin* sözcüğü "mahvetmek", "harap etmek", "iflas etmek" anlamlarına gelir. (çev.)

dır. 1840 seçimlerinde, Whig Partisi'nin başkan adayı, William Henry Harrison, zavallı Demokrat, Van Ruin'i makamından ettiğinde de tam olarak bu olmuştur. Sistem bu açıdan çalışmıştır. Halk kendi hatasını sandıkta düzeltmeyi başarmıştır.

Ancak Amerika'nın yeni demokrasi modelinin bu kadar kolay düzeltilemeyecek, daha büyük bir kusuru vardı. Her Amerikalının hayatta ilerleme kaydetmek ve başarıya ulaşmak için eşit fırsatlara sahip olması gerekiyordu, ama aslında, büyük insanların büyük bir kısmı sistemin dışında bırakılmıştı. Kadınlar oy veremiyordu. İster köle olsunlar, ister özgür, Afrikalı Amerikalıların büyük birçoğunluğu da oy veremiyordu. Kızılderililere gelince, onların hakları ve istekleri neredeyse tamamen görmezden geliniyordu.

1820 senesinde, Kuzey Amerika'nın büyük birçoğunluğu hâlâ Amerikan Yerlilerinin kontrolü altındaydı. Hatta Mississippi Nehri'nin doğusunda bile, yüz binden fazla yerli kendi topraklarının üzerinde yaşıyordu. Bu insanların çoğu hâlâ avlanmaya, balık tutmaya ve mısır yetiştirmeye devam ediyordu, ama bir kısım yerli de iyiden iyiye beyazların yaşam tarzını benimsemişti. Georgia'dan geçerken (Küçük Kaplumbağa veya Wingina gibi isimler yerine) William McIntosh adını taşıyan bir Creek Kızılderilisi şefini görmeniz mümkündü. William McIntosh'ın babası İskoçyalı bir tüccardı ve annesi de bir Creek Kızılderilisiydi. McIntosh'un üzerinde Kızılderili tozlukları ve mokasenler olsa da, bunların yanında beyaz bir beyefendi gibi fırfırlı bir gömlek giyip, papyon da takıyordu. Büyük bir çiftliği ve bu çiftlikte çalışan köleleri vardı. 1812 Savaşı'nda Andrew Jackson'ın yanında diğer Kızılderililere karşı savaşmıştı.

İsimleri veya gelenekleri ne olursa olsun, bu Kızılderililerin hiçbirine yeni demokraside eşit haklar tanınmadı. Andrew Jackson'ın kendi çiftliği Kızılderili topraklarının üzerinde kurulmuştu ve Jackson 1812 Savaşı'nda bu toprakları alan ordu-

ya bizzat önderlik etmişti. Kızılderilileri anlaşma imzalamaya zorlayıp topraklarını ellerinden alarak Tennessee'nin üçte birini, Florida'nın dörtte üçünü, Georgia ve Mississippi'nin de beşte birini bizzat Birleşik Devletler topraklarına kattı. Başkan olarak, Mississippi Nehri'nin doğusunda yaşayan Kızılderililerin geriye kalanlarının nehrin karşı kıyısına taşınarak günümüzde Oklahoma eyaleti sınırlarının içinde kalan topraklarda yaşamasını önerdi. Bazı Kızılderililer bu plana karşı koymak için silahlandı, ama askerler tarafından öldürüldüler. Kendi yazılı anayasasına sahip olan Cherokee ulusu, Amerikan kanunlarını kullanarak kendini korumaya çalıştı. Cherokee Kızılderilileri kanunlarını ve haklarını ellerinden alan Georgia Devleti'ne karşı dava açtı; Anayasa Mahkemesi Cherokee'lerin lehine karar verdi. Ancak Jackson mahkemenin kararını görmezden geldi. Yaklaşık on beş bin Kızılderili, bazıları süngünün ucunda, zorla topraklarından sürüldü ve "Gözyaşı Yolu" üzerinden yüzlerce kilometre yürütülerek Kızılderililere ayrılmış yeni topraklara yerleştirildiler. Atları, yatakları ve yemek pişirme araç ve gereçleri çalınan ve kış mevsiminde yazlık elbiselerle çıplak ayak yürümeye zorlanan bu Kızılderililerin yaklaşık üç bini yolda hayatlarını kaybetti.

Jackson, başkan olarak giriştiği en cesur savaşta, Güney Carolina eyaleti ile karşı karşıya geldi. Zengin çiftçiler Birleşik Devletler'e ithal edilen mamul mallara konan gümrük vergilerini protesto ediyordu. Gümrük vergileri çiftçilerin satın aldıkları bazı ürünlerin fiyatlarının artmasına yol açıyordu. Öte yandan kuzeyli üreticiler gümrük vergilerinden memnundu, çünkü söz konusu vergiler benzer Amerikan malı ürünleri daha ucuza satabilmelerine olanak tanıyordu. Güney Carolina bir olağanüstü kurultay toplantısı düzenleyecek ve Birlik içindeki herhangi bir devletin anayasaya aykırı olduğunu düşündüğü bir kanunu hükümsüz kılabileceğini duyuracak kadar

kızmıştı. Güney Carolina gümrük vergisinin kendi eyaletleri içinde alınmayacağını duyurmakla kalmadı, Kongre'nin kanunu yürürlükten kaldırması için de ısrar etti. Ne de olsa Güney Carolina Birlik'ten çıkma hakkına sahipti.

Jackson güneyli bir çiftçiydi ve bu yüzden Güney Carolina'yı desteklemesi beklenebilirdi. Ama bu tehdidi kişisel bir hakaret olarak algıladı. Federal kanunların uygulanmasını sağlamak için halk tarafından seçilmişti ve Güney Carolina hangi kanunlara uyacağını, hangilerine uymayacağını seçemezdi! Ayrıca, diğer devletlerin izni olmadan Birlik'ten de ayrılamazdı. Yaşlı Ceviz, Birlik "ebedidir" dedi ve otoritesine karşı gelmeye teşebbüs eden Güney Carolina'lıları, *"elime geçirdiğim ilk adamı bula-bildiğim ilk ağaca asarım,"* diyerek uyardı.

Bu zıtlaşmada gözü korkan taraf Güney Carolina oldu. Yasayı hükümsüz kılma fikrinden vazgeçti, ancak ilerleyen yıllarda Birlik'ten çıkma fikrini korumaya devam etti. Jackson dostlarından birine Güney Carolina'nın gerçekten Birlik'ten ayrılmayı istediğini düşündüğünü söyledi. Ona göre Güney Carolina kendi "güney konfederasyonunu" kurmak istiyordu. Gümrük vergileri hakkında yaşanan tartışma yalnızca bir bahaneydi. "Bir sonraki bahaneleri zenci veya kölelik sorunu olacaktır," diye öngöründe bulundu. Eğer Kuzeyliler Kongre'yi gümrük vergisi kanununu geçirmesi için ikna edebilirse, köleliğe müdahale etmelerini kim engelleyecekti?

Önceki bölümlerden birinde, eşitlik ile eşitsizliğin tarihlerinin birbirine benzediğinden, iyi dans edemeyen dans partneri gibi olduklarından bahsetmiştim. Eşitlik ve özgürlük inancı on sekizinci yüzyılda yayılırken, kölelik de aynı şekilde yayılıyordu. Aynı şey Jackson döneminde uygulanan yeni politika için de söylenebilir. Çoğu beyaz Amerikalı kendilerine Avrupalıları bile şaşırtan derecede eşit davranılmasını bekliyordu. Ancak Kızılderililerin hakları göz ardı ediliyordu. Ayrıca, Af-

rikalı Amerikalılar, ister köle ister özgür olsunlar, kendilerine daha sert davranıldığına şahit oluyordu. Hem Kuzey, hem de Güney’de yaşayan beyaz Amerikalılar Afrikalıların doğal olarak kendilerinden daha düşük seviyede olduklarını ve kendileri ile hiçbir zaman eşit olamayacaklarını iddia ediyordu.

Kölelik ile özgürlüğün dansının sona ermesine daha çok vardı; daha yeni yeni hareketlenmeye başlıyordu. Bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, bunun bir nedeni vardı.

PAMUK KRALLIKLARI

Yelkenli gemilerle Massachusetts Körfezi'ne gelen Püritenlerin başlattığı hareket zamanla Büyük Göç olarak anılmaya başlandı. Aynı anda, kolonilerde yaşayan binlerce sömürgeci de tütün yetiştiriciliği yapmak için Virginia'ya gitmeye çalışıyordu. Yine de, bu iki göç, 1812 Savaşı'ndan sonra toprak kapma yarışında yaşanan göçün onda biri kadar bile değildi. Bu dönemde Nashville'in güneyinden dola-
narak, Tennessee, Alabama ve Mississippi eyaletlerini geçen bir Kızılderili yolu olan Natchez Yolu boyunca yerleşimcilerin sürüler halinde akın ettiğini görebilirdiniz. Göçmenler yürüyerek, at sırtında veya at arabaları ile sık ormanların içinden geçiyor, selvi bataklıklarının etrafından dolanıyor ve Amerikan tarzı bambu çalılıklarına girip çıkıyordu. Bunlardan bazıları tütün

tarlaları verimsizleşen Virginia'lılar, bazıları da Appalaş Dağları'nın eteklerinden gelen İskoçlar ve İrlandalıları. On binlerce köle kelepçelerle birbirine bağlanmış, silahlı ve kırbaçlı gardiyanların gözetimi altında yürütülüyordu: seyahat edenlerden biri bu görüntüyü, "zincirlere vurulmuş yarı çıplak kadınlar ve erkeklerden oluşan sefil bir geçit töreni," olarak tanımladı. Günün sonunda göçmenler "stant" adı verilen kalabalık, derme çatma hanlarda, tutsaklar da hemen bu tesisin yanında yer alan büyük kafeslerde geceliyordu. Bazen tek bir odada elli kişi birden konaklıyordu. Zenginler ile fakirlerin, plantasyoncular ile çiftçilerin, vurguncular ile kölelerin bu topraklara hücum etmelerinin nedeni tek bir kelimeyle açıklanabilir: *pamuk*.

İnsanlar yüzyıllar boyunca pamuk elyafını iplik haline getirerek, elde ettikleri ipliklerden kumaş dokudu. Ancak bu bitkinin elyafını yapışkan tohumlardan ayırmak oldukça zahmetli bir işti. 1770'lere gelindiğinde günde yirmi kiloya yakın pamuğu temizleyebilen bir makine icat edildi. Bu rakam Connecticut'lu Eli Whitney ve diğer yatırımcılar tarafından geliştirilen yeni "çırçır makinesi" sayesinde hızla artarak, 1793 senesinden sonra, günde bir tonun üzerine çıktı. Birdenbire, iki işçi eskiye oranla günde elli kat daha fazla pamuk temizlemeye başladı.

Durumu gözünüzde canlandırın: Güney Carolina'daki çiftçiler ettikleri her dönüm araziden yaklaşık otuz beş ile kırk kilo arası pamuk hasat ediyordu. Ancak Natchez Yolu'ndan birkaç yüz kilometre aşağı inildiğinde, şartlar tamamen değişiyordu. Andrew Jackson'ın Kızılderililerden zorla aldığı milyonlarca dönüm arazi o kadar koyu renkli, zengin topraklar içeriyordu ki, bölge Kara Kuşak olarak anılmaya başlandı. Bu topraklarda her dönümden iki yüz, hatta iki yüz elli kilo pamuk hasat edilebiliyordu. Hızla gelişme zamanı yeniden gelmişti. Mississippi ve Louisiana 1810 ile 1820 seneleri arasında nüfuslarını ikiye katladı; Alabama'nın nüfusu ise on iki kat arttı.

Güney büyümeye devam ediyordu: insanlar 1830'larda "durmak bilmeden bölgeye akın ediyordu". Evler sanki "sihirbazlar tarafından" hızla inşa ediliyordu; tarlalar açılıyor ve ekiliyordu. Tarlaların tümüne pamuk ekilmiyordu. Güney Carolina, Georgia ve Louisiana'nın sulak kıyı şeridindeki pirinç tarlaları da gelişmeye devam ediyordu; Louisiana'da şeker kamışı da yetiştiriliyordu. Yukarıda kalan Güney eyaletlerinde hâlâ tütün, buğday ve kenevir yetiştiriciliği yapılıyordu. Ancak gelecek pamuktaydı. 1860 senesine gelindiğinde, o kadar çok tarım arazisi açılmıştı ki, dünyanın pamuk talebinin dörtte üçü Güney eyaletleri tarafından karşılanıyordu. Buharlı gemiler neredeyse her nehir dönemecinde durarak ağır pamuk balyalarını yüklüyordu; balyaları o kadar yüksek istifliyorlardı ki, bazen sular güvertenin korkuluklarını aşıyordu. Güney Carolina Senatörü James Hammond, "Pamuk kraldır!" diyerek böbürleniyordu. Gerçekten de: pamuk kraldı ve Güney onun krallığıydı.

Güney keskin tezatlarla dolu bir bölgeydi. "Eski Güney" kelimeleri telaffuz edildiğinde, akla hemen Albay Daniel Jordan gibi bir çiftlik sahibi gelir. Jordan, Güney Carolina'daki Laurel Hill adını verdiği malikânesinde 261 köle çalıştırıyordu. Albay, güneşli günlerde bazen meşe ağaçları ile çevrili bahçesinden yürüyerek bir tekneye binip Waccamaw Nehri'nin kıyısında yer alan Sıcak Balık Kulübü adlı balık lokantasına giderek yemek yiyordu. Yemekte alabalık, mercan balığı ve levrek, yanında da nane şurubundan yapılan bir tür içecek veya o günlerde daha da lüks ve şaşırtıcı bir içecek olan bir bardak buzlu su servis ediliyordu. (O dönemde buzdolapları icat edilmemişti, ama New England'lı Yankiler donuk göllerden testerelerle buz blokları kesiyor, blokları talaş içinde güneye gönderiyor ve güneyde de bloklar yeraltı soğutucularında saklanıyordu.)

Yine de 8 milyon güneylinin yalnızca iki bini yüzden fazla köleye sahip olacak kadar zengindi. (Halk adamı Andrew Jackson, az sayıda olan bu sıra dışı insanlardan biriydi.) “Nabob” olarak adlandırılan bu zengin çiftlik sahiplerinin sahip oldukları Yunansütunlu malikânelerin aksine, yeni çiftliklerin çoğunda tek katlı, boyasız, ahşap evler inşa ediliyordu. Bu evlerin pencere-lerinde bazen cam olmuyordu ve bu da sivrisinekler, pireler ve diğer böceklerin uykuyu bir kâbusa çevirebileceği anlamına geliyordu. Pamuk sayesinde bu yeni topraklara yüz binlerce köle gelmiş olsa da, güneyli beyaz ailelerin dörtte üçünün kölesi yoktu. Bu gibi nispeten küçük çiftçiler daha çok mısır eken ve ailesinin şeker, kahve, barut, kurşun ve (o dönemde yaygın olan sıtma hastalığının tedavisinde kullanılan bir ilaç olan) kinin gibi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar pamuk ekip satan Granada Mississippi’li Ferdinand Steel gibiydi.

Her dört beyaz aileden yalnızca biri köle sahibi olsa da, güney yaşantısının ve ekonomisinin kalbinde kölelik yatıyordu. Bağımsızlık Savaşı yıllarında, Kuzey devletleri kölelik kurumunu ortadan kaldırmaya başladı. Bu çabalara, 1777 senesinde, Vermont önderlik etti. Birkaç sene sonra, Betty Ana adında bir Massachusetts kölesi, anayasanın insanların “eşit ve bağımsız” doğduklarını savunduğunu keşfederek özgürlüğünü kazanmak için mahkemeye dava açtı. Açtığı dava lehinde sonuçlandı ve Massachusetts’te yaşayan tüm Afrikalı Amerikalıların özgürlüklerini kazanmasına vesile oldu. Kölelik Kuzey’de git-tikçe azalırken, Güney’de kat kat arttı ve “özel kurum” olarak anılmaya başlandı; çünkü artık bölgeyi diğer bölgelerden ayıran bir unsur haline gelmişti.

Kölelik Güney’i ne kadar şekillendirdi? Bunu cevaplamak insanların üçte biri, yani köleler için oldukça kolaydı. Kölelik onları şafak vaktinden gün batımına kadar zor kararlar vermeye zorluyordu. Örneğin, bir köle olsaydınız çiftlik çanları saat sabahın 3:30’unda, gün doğmadan çok daha önce çalmaya

başladığında, akşam 9:00'a kadar geri dönmeyeceğinizi bilerek çalışmaya gitmek için yataktan kalkar mıydınız? Yoksa geç kal-kıp, yirmi kırbaç cezasına çarptırılmayı göze alacak kadar yor-gun mu olurdunuz? Yoksa köpek terbiyecisinin sizi avlaması için peşinizden köpekleri salacağını bilerek kaçırmaya mı çalışır-dınız? Octave Johnson bunu yaptı ve Louisiana bataklıklarının derinliklerinde kendisi gibi altmış farklı kaçak ile beraber bir yıldan uzun bir süre boyunca hayatta kalmayı başardı. Belki de, Susan Hamlin gibi, bir sabah uyandığınızda arkadaşınızın ço-cuğunun yüzlerce kilometre ötede yaşayan yeni sahiplerine sa-tılışına tanık olurdunuz. "Babaları, anneleri, kız veya erkek kar-deşleri gözlerinin önünde apar topar götürüldüğünde erkek-le-rin ve kadınların avazları çıktığı kadar bağırarak duyabilir-diniz." Akıllı biri olduğunuz için sahibiniz sizi diğer kölelerin yaptığı işleri denetleyen bir gözetmen mi yaptı? Öyleyse, işinizi sahibinize sadık kalacak şekilde yapar mıydınız? Yoksa bazen yorucu işlerine ara veren diğer kölelere acıyarak yüzünüzü diğer tarafa dönüp onları görmezden gelir miydiniz? Belki de köleliğin ne kadar günah olduğunu görüp Tanrı'nın sizi dün-yaya köleliği yok etmek için getirdiğini düşünebilirdiniz. Vir-ginia'lı Nat Turner kendisini dizginleri ele alması gerektiğine ikna eden çeşitli dini hayaller gördü. 1831 senesinde, yakalanıp asılmadan evvel elli yedi beyaz erkek, kadın ve çocuğu öldüren yetmiş köleden oluşan bir gruba liderlik etti. Esaret içinde yaşı-yan insanlar sürekli köleliği düşünüyor, onu kabul mü etsinler karşı mı çıksınlar bir türlü karar veremiyorlardı.

Çiftlik sahiplerininse her gün birçok konu hakkında ka-rarlar vermesi gerekiyordu. Beşeri "mallarını" ne kadar ça-lıştırmalıydılar? Kölelerin kendilerine daha sadık kalmasını sağlamak için onlara en ağır cezaları vermekten kaçınmaları gerekiyor muydu? Yoksa kölelerin başında duracak, kırbaç kullanmakta usta olan, keskin gözlü bir gözetmen mi tutmak gerekiyordu? Eğer Hristiyanısanız, kölelerinizin kiliseye git-

melerine izin vermeniz gerekiyor muydu? Eğer iki köleniz evlenmek isterse, evlilik töreni yapmalarına izin vermeli miydiniz? (Çoğu plantasyon sahibi buna izin vermiyordu.) Kölelerinizin okuma yazma öğrenmesine müsaade etmeli miydiniz? Köleci devletler bunun yasadışı olduğunu ilan etmişti. Ne de olsa, köle sahiplerinden birinin de ifade ettiği gibi, okuma yazma bilen bir kölenin “tutsak edilmesi mümkün değildi.” Kölelerin okuma yazma öğrenmesi “onları kölelik için elverişsiz” kılardı. Söz konusu köle sahibi haklı çıktı, çünkü en akıllı kölelerinden biri emirlerine karşı gelerek okuma yazma öğrendi ve Kuzey’e kaçıp köleliğe karşı mücadele eden bilindik bir isim oldu. Bu adam Frederick Douglass’tı.

Bu sorulardan da anlaşılacağı üzere, kölelerine iyi davranmak isteyen bir sahip bile onlara tam olarak güvenemiyordu, tıpkı kölelerin de kendilerine “iyi davranması” konusunda sahiplerine hiçbir zaman güvenemeyeceği gibi. Vasiyetinde kendisinin ve yaşlı karısının vefat etmesinin ardından kölelerinin özgür bırakılmasını isteyen bir çiftlik sahibi vakasını ele alalım. Bu mantıklı bir çözüm müydü? Karısı için değildi. Kocasını öldükten sonra, kölelerden birinin diğer köleleri serbest bırakmak için kendisini öldüreceğinden korkmuştu. Bu yüzden, kocasını ölür ölmez tüm köleleri serbest bıraktı. Bu kadının adı Martha Washington idi; karısına ve kölelerine iyilik yapmak için vasiyetinde ölümlerinden sonra kölelerinin serbest bırakılmasını isteyen adam da Birleşik Devletler’in ilk başkanıydı.

Köle sahibi olmayan güneyliler bile günlük hayatlarında çeşitli kararlar vermek zorunda kalıyordu. Kaçak bir köle gördüklerinde onları şikâyet etmeleri gerekiyor muydu? Köleliğin yanlış bir uygulama olduğunu düşünenler, bu konudaki fikirlerini alenen dile getirmeye cesaret edebilir miydi? Aslında, varlıklı olmayan beyaz güneylilerin çoğu kölelik sisteminin devam etmesi gerektiğine inanıyordu. Çiftçilerden

biri durumu şu kelimelerle izah etmişti: “Farz edelim özgür kaldılar. O zaman hepsi bizim kadar iyi olduklarını sanır.” Varlıklı olmayan beyaz bir güneyli Albay Jordan gibi zengin çiftlik sahiplerine karşı nefret duyabilirdi. Ancak en sefil olanları bile en azından özgür olduklarına şükrederek kendilerini rahatlatılabiliirdi.

Kuzey elbette pamuk yetiştiriciliği yapmak için çok soğuktu ve bu bölge kendini kölelikten arındırmayı başarmıştı. Halk eşitlik konularında cesurca konuşabiliyordu. Güney ile hiçbir alakaları yoktu. Tabii ki bu kuzeylilerin kendi görüşleriydi! Ve bu son derece hatalı bir düşünceydi. Çünkü Birleşik Devletler’de bir değil, iki adet pamuk krallığı oluşmuştu. Güney’deki krallık Kara Kuşak boyunca kilometrelerce uzanıyordu. Kuzey’deki krallık iç mekânlara hapsedilmişti ve ortalıkta görünen tek kara kuşak beyaz iplikleri saran dokuma makinelerini çevirirken vızıldıyordu. Her iki krallık da diğeri olmadan hayatta kalamazdı. Güney pamuğu yetiştirip toplarken, Kuzey de pamuğu ipliğe dönüştürüp dokuyordu.

Kuzeyliler bu krallığı büyötmek için adımlarını zekice atmak zorunda kaldı. Taşlı tarlalara ve soğuk bir iklime sahip olan Yankiler her zaman geçinmekte zorluk çekmişti. Göletlerden işe yaramaz buz blokları kesmek ve bu blokları kereste depolarından aldıkları değersiz talaşın içinde paketleyerek hızla güneye göndermek bir Yanki’den başka kimin aklına gelebilirdi? James Madison’ın zamanında, Yanki’ler Güneyli çiftlik sahiplerinin pamuk balyalarını Britanya’daki giysi üreticilerine göndermelerini seyrederdi. Keşke New England’lılar bu balyaları kumaşa, kumaş üreticilerini de zengin insanlara çeviren bu akıllı makineleri üretmenin bir yolunu bulabilseydi! Ama Britanyalılar makinelerinin değerini biliyordu. Parlamento bu makinelerin planlarının yurtdışına çıkarılmasını yasaklamıştı. Bir dizi yeni keşif, Britanya genelinde insanların çalışma şeklini değıştiriyordu; hem de o kadar dramatik bir

şekilde değiştiriyordu ki, bu değişiklikleri günümüzde Sanayi Devrimi olarak adlandırıyoruz. Bir kişinin evde oturup çıkık ile pamuk veya yün ipliklerini eğirmesi yerine, fabrika adı verilen büyük binalarda çalışan işçilerin kumanda ettiği “büküm makineleri” bir seferde yüz ipliği birden eğiriyordu. Britanya’nın mekanik dokuma tezgâhları daha sonra üretilen pamuk iplikleri ile kumaş dokuyordu.

Daha sonra, 1810 senesinde, Francis Lowell adındaki Boston’lu bir tüccar İngiltere ve İskoçya’ya iki yıl süren bir ziyaret gerçekleştirdi. Bu ülkelerdeki fabrikaları gezdi ve makineleri nasıl çalıştıklarını anlamak için yakından inceledi. Ülkeden ayrılırken yanında makinelerin planlarını götürdüğünden şüphelenen Britanyalı yetkililer iki kere bavullarını aradı, ama Lowell ihtiyaç duyduğu bilgilerin tümünü aklında tutuyordu. Kısa bir süre içinde Boston’daki Charles Nehri’nin kenarında bir fabrika kurdu. Lowell öldükten sonra, iş ortakları Boston’un kuzeyinde yer alan Merrimac Nehri’nin kenarında yeni bir fabrika köyü kurdu ve köye Lowell’in adını verdi. Burada yeni Lowell Fabrikası’nın makineleri su çarklarının sağladığı güç ile çalışıyordu.

Yeni fabrikaların her biri, pamuğun hallaçlanmasından taranmasına (bu işlem pamuğun eğirilmesini kolaylaştırıyordu), ipliğin eğirilmesinden kumaşın dokunmasına kadar, giysi üretiminin birçok basamağını aynı çatı altında topluyordu. Fabrikalarda çıkan ses sağır edici seviyelere ulaşabiliyordu: bir fabrika işçisinin ifade ettiği gibi, “binlerce mil ve çark aynı anda dönüyor, mekikler uçuşuyor, dokuma tezgâhları tıkırıyor ve yüzlerce kız vızıldayan ve zangırdayan makineleri denetliyordu.” Fabrika sahiplerinin işe aldığı bu “imalathane kızları” yakınlardaki kasabalarda yaşıyordu. Genç ve bekâr olan bu kızlar genellikle çiftliklerdeki izole ve “basit” yaşantılarından sıkılmış oluyordu. Fabrikalar onlara makul bir maaş veriyor ve çalışanlarını yaşlı bir kadının gözetiminde olan

yatakhanelerde konaklatıyordu. Oldukça hareketli bir yer olan Lowell Fabrikası'nda, kızlar derslere katılabiliyor, yerel kütüphaneden faydalanabiliyor, hatta kendi gazeteleri olan *Lowell Offering*'in yayınlanmasına bile yardımcı olabiliyordu. Sally Rice'ın ebeveynleri ondan çiftliğe geri dönmesini istediğinde, onlara şu yanıtı verdi: "Kendime ait bir şeylere sahip olmam lazım. ... Eve dönüp hiçbir kazanç elde edemezsem bu şeyler nereden gelecek?"

Fabrika kızlarının çoğu yaptığı işi ilk başlarda zor ya da eğlenceli buluyor, aralarından biriye şöyle yakınıyordu: "Aynı şeyi yirmi kere, yüz kere tekrarladığınızda, çok sıkıcı olmaya başlıyor!" Bir diğeri, soğuk havalarda, "çoğu zaman parmakların o kadar donuyor ki, ipliğe dokunduğumu hissetmiyorum," diyerek çalıştığı şartların zorluğuna dair itirafta bulunuyordu. Kışın günlerin kısa olması çalışma saatlerinin karanlıkta başlayıp, karanlıkta sona ermesi anlamına geliyordu. Bu durumlarda her bir fabrikada etrafı aydınlatmak için birkaç yüz adet balina yağı lambası yakılırdı. Parıldayan pencereler dışarıdan bakıldığında sıcak ve samimi bir hava yaratırdı, ama içeride, lambalardan çıkan duman havaya pis bir koku salar ve işyeri pamuk tiftiği, yağ ve tozdan kirlenirdi.

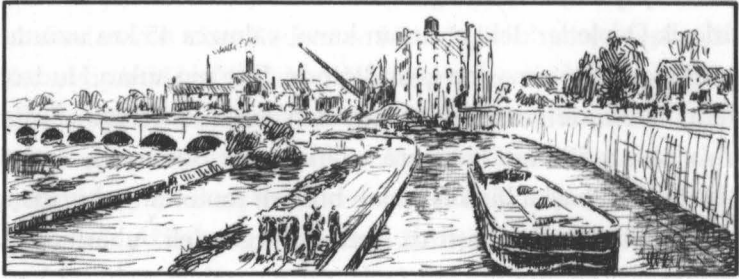
Güney'de pamuk ticaretinin hızlı yükselişi nasıl kölelerin hayatlarını şekillendirdiyse, Sanayi Devrimi de en çok Kuzeyli işçileri doğrudan etkiledi. Ancak pamuk, giydikleri elbiseler sayesinde, milyonlarca Amerikalının hayatını değiştirdi. Sıradan bir işçinin geliri kaliteli bir ceket ve pantolon almasına yetiyordu, çünkü artık fabrikalarda üretilen bu tür hazır giysiler daha düşük fiyatlarla satılıyordu. Giysilerinin soylu beyefendilerin giysileri gibi pahalı terziler tarafından dikilmesi gerekmiyordu. Bir dergi geline durumu, "Pamuklu kumaşların her çeşidi artık o kadar ucuz ki, artık insanların iyi giyinmemesi için herhangi bir bahane kalmadı," diye açıklıyordu. Yama işi yatak örtüleri bugün bize tuhaf ve demode gelseler de o dö-

nemde son derece popüler olmuşlardı. Hatta modern pamuk çağının sembollerinden biriydiler. Parlak yamalar ve desenler içeren bir nevresim takımı dikmek için kesilecek eski gömleklere, elbiselere ve diğer kumaş parçalarına ihtiyaç duyuluyordu. Fabrikalar çok sayıda farklı pamuklu ürün üretmeye başlamadan evvel anneler ve kızları bu tür nevresim takımlarını dikmek için gereken malzemeleri bulamıyordu.

Bu yüzden, pamuk krallıkları hem Kuzey’de, hem de Güney’de büyümeye devam etti. Binlerce kişi batıya doğru yöneldi, fabrikaların sayısı çoğaldı ve kölelik giderek daha da yayıldı. Dünya George Washington’ın vasiyetini yazmasından sonra büyük oranda değişti ve eğer Washington meydana gelen değişiklikleri görseydi varılan durumdan son derece rahatsız olurdu. Washington, 1798 senesinde, ölümünden bir yıl önce, Cumhuriyet ile ilgili en büyük korkularından birini itiraf etti: “Birliğimizin devamlılığının ancak köleliğin ortadan kaldırılması ve ortak bir prensip anlaşması ile sağlanabilmesi sayesinde sağlanabileceğini açıkça öngörebiliyorum.” Kral Pamuk hem Güney’de hem de Kuzey’de böyle bir gelecek hakkında hayal kurmayı zorlaştırıyordu. Kuzeylilerin çoğu köleliği sevmemelerine rağmen, Afrikalı Amerikalılara eşit muamele yapmak konusunda gönülsüzdü. Bett Ana ve diğer siyah Kuzeyliler vatandaşlık haklarını elde etmek uğrunda verdikleri kavgada rakiplerine birkaç darbe vurmuş olabilirdi, ama henüz rakiplerinin saygısını kazanmayı ve onlarla eşit haklara sahip olmayı tam olarak başaramamışlardı. Güney’deki siyahlara oranla beyazlardan daha uzak, daha ayrı hayatlar yaşıyorlardı.

Tüm Amerikalılar bu sorunları görmezden gelmiyordu. Bazı vatandaşlar, pamuk tarlalarının ve tekstil fabrikalarının yayılmaya başladığı yıllarda, Birleşik Devletler’i daha özgür ve daha mükemmel bir Birlik haline getirmenin yollarını arıyordu.

YANMIŞ BÖLGE

Fabrika kızı adamı gördüğünde dokuma bölümünde çalışıyordu ve aniden kalbi hızla atmaya başladı. Gerçi onu ilk kez önceki gece görmüşlerdi ama kendisi dahil odadaki kızların çoğu adamın kim olduğunu biliyordu. Otuz yaşlarında yakışıklı bir adamdı, boyu bir metre seksen santimin üzerindeydi, yüzünde ciddi bir ifade ve gözlerinde “benden hiçbir şey kaçmaz” diyen bakışlar vardı. Fabrika sahibi, Bay Walcott, adama eşlik ediyordu. Kız elindeki işe odaklanmaya çalışıyordu. Dokuma tezgâhındaki ipliklerden biri kopmuştu, ama elleri kontrolsüz bir şekilde titriyordu. Adam kıza aralarında yaklaşık üç metre kalana kadar yaklaşınca, makinelere göz atmak yerine, bakışlarını *kızın üzerine* sabitledi ve gözlerinde öylesine kutsal ve korkutucu bir ifade vardı ki, kız

kendini tutamayarak yere çöktü ve ağlamaya başladı. Odadaki sessizlik bir anda makinelerin sesinden daha sağır edici bir hal aldı. Başka bir kız, daha sonra bir diğeri ve bir diğeri daha ağlamaya başladı. Dökülen ilk gözyaşları adeta barutu ateşleyen bir kibrit görevi görmüştü.

New York Eyaleti'nde yer alan Walcott Mills, yakın zamanda kuzeydoğuda kurulan çok sayıda pamuk fabrikasından biriydi. Güneylilerin Natchez Yolu'nu takip ederek batıya gittiği yıllarda, New England halkı New York ve Pennsylvania'dan geçerek Ohio'ya ve ötesine ulaşmıştı. Yeni açılan ve Walcott Mills'in yakınlarından geçen Erie Kanalı, seyahat etmeyi ve ticaret yapmayı kolaylaştırıyordu. Erie kazılmadan evvel, Birleşik Devletler'deki en uzun kanal yalnızca 45 km uzunluğundaydı. 1826 senesine gelindiğinde, Erie'nin suları Hudson Nehri üzerinde yer alan Albany'den Erie Gölü'ndeki Buffalo'ya kadar, 580 km boyunca uzanıyordu. Bu sırada, Sanayi Devrimi'nin başka bir keşfi olan buharlı motorlar nehir ulaşımını büyük ölçüde geliştirdi. Yeni geniş gövdeli buharlı gemiler yüz kişi ve yüz tondan fazla yük taşıyabiliyordu. Buharlı gemiler kanallardan geçemeyecek kadar büyüktü (kanallardan geçebilen tekneleri atlar çekiyordu) ve sadece akıntı yönünde değil, akıntının tersine doğru da yük taşıyabiliyorlardı. Kısa süre sonra, tekstil fabrikaları da makinelerini çalıştırmak için buharlı motorlar kullanmaya başladı.

1826 senesinin bu sabahında, Walcott Mills'de çalışan işçilerin çoğu o kadar sarsılmıştı ki, fabrikanın sahibi makineleri durdurdu ve ziyaretçisinin konuşma yapmasına izin verdi. Fabrikayı ziyarete gelen adamın adı Charles Grandison Finney'di ve halk arasında dini duyguları yeniden uyandırmaya çalıştığı için orada bulunuyordu. Finney, tıpkı George Whitefield'in Büyük Uyanış'ta yaptığı gibi kasabaları sırayla dolaşarak vaazlar veriyordu. (Bir önceki gece köydeki okul binasında verdiği vaazda, fabrika kızlarının çoğu kendilerini hayatlarını

değiştirmeleri gerektiği konusunda uyardığını duydu.) Finney de kendinden önce gelen Jonathan Edwards gibi, bu dini uyanışların Amerika geneline yayılmasını ve bunun İncil’de de kehanet edildiği gibi bin yıl sürecek bir barış sürecini beraberinde getirmesini umut ediyordu. Ancak eski yöntemleri uygulamak onu tatmin etmiyordu. “Politikacılar ne yapıyor?” diye soruyordu kendi kendine. “Politikacılar toplantılara katılıyor, el ilanları ve broşürler dağıtıyor, gazetelerde hararetli açıklamalar yapıyor ... hem de tüm bunları davalarına dikkat çekmek için yapıyorlar.” Finney politikacılar kadar yüksek bir sesle Tanrı’nın kelamını yaymaya kararlıydı.

En büyük uyanış kanal üzerinde yer alan ve ilk gelişen kasabalardan biri olan Rochester New York’ta gerçekleşti. Çiftçiler yetiştirdikleri buğdayı Rochester’a getiriyordu. Buğday burada büyük kovaların içinde pratik asansörlere yüklenerek değirmenin üst katlarına çıkartılıyordu. Daha sonra da oluklardan aşağı inerken temizleniyor, içindeki yabancı maddeler ayrılıyor ve öğütülüp una dönüştürülüyordu. Yeniden değirmenin dibine ulaştığında, varillere doldurularak gemilerle kanaldan aşağı, New York City’ye doğru naklediliyordu. İşçiler makineler kadar düzenli çalışmıyordu. Çoğu uzun, yorucu günlerin sonunda, tiyatroya gidiyor, sokaklarda eğleniyor veya tavernalarda içki içiyordu. Çevre sakinlerinden biri geceleri sokakların, “birkaç noktadan aynı anda çıkan *yuhalama, uluma, bağırıtı, çığlık* ve insan gırtlığından çıkabilecek diğer her türlü münasebetsiz gürültü” ile yankılandığından şikâyet etmişti.

Tüccarlar Finney’in şehirlerine yalnızca kutsallık getirmekle yetinmemesini, bunun yanında şehri biraz olsun düzene sokmasını umut ediyordu. Finney bütün bir kış mevsimi boyunca sürekli olarak vaazlar verdi. Kadınlar kapı kapı dolaşarak komşuları için dualar okudu; işletmeler kapatıldı; okullar tatil edildi. Finney dinleyicilerine koyun gibi oturarak Tanrı’nın

ruhunu beklememelerini söyledi; inançlı olmak *kendi* ellerindeydi. "Çaba harcayın," dedi onlara. "Eğer kilise üzerine düşen görevi yerine getirirse, azizlerin hüküm süreceği bin yıllık barış süreci bu ülkeye üç yıl içinde gelebilir." Finney insanların mükemmeliyete erişebileceğine inanıyordu ve bazen ona sanki Amerika'nın yarısı işlerin nasıl iyileştirilebileceği ve mükemmeliyete nasıl ulaşılabilirliği konusunda derin derin düşünüyormuş gibi geliyordu.

Batı New York'un yollarından o kadar çok uyanışçı ve reformcu geçmişti ki, burada yakılan tüm ruhani ateşler yüzünden civara Yanmış Bölge adı takıldı. Erie Kanalı boyunca yaşamak için ne iyi bir zamandı! Rochester'ın hemen güneyinde, Joseph Smith adında genç bir adam *Mormon Kitabı*'nı yayınladı. Joseph, Moroni adlı bir meleğin ona bir dizi altın tablet gösterdiğini ve kitabı bu tabletleri tercüme ederek yazdığını iddia ediyordu. "Geliştirilmiş Mısır" harflerini okumak için bir çift sihirli gözlük kullanmıştı. (Annesi gözlüklerin "iki adet pürüzsüz, üç köşeli elmasa," benzeyen kristalden ibaret olduğunu söylemişti.) Smith ve diğer Mormonlar, New England'lı birçok kişi gibi kısa bir süre sonra batıya taşındı, ama on dört yıl sonra, İsa peygamberin, 22 Ekim 1844 tarihinde, yeni bin yıl için azizleri bir araya getirmek amacı ile bizzat Rochester'a geleceğine dair kehanetlerde bulunan William Miller'ın verdiği vaazlar sayesinde heyecanlanan sayısız mümin yeniden Rochester'a akın etti. Müminler beyaz "yükseliş cüppeleri" giyerek şehrin en yüksek noktasında, Cobbs Tepesi'nde bütün gece İsa'nın gelmesini bekledi. Şafak söktüğünde, hayal kırıklığı içinde aşağı yürümek zorunda kaldılar.

İncil'de geçen, "siz de kusursuz olun," ifadesi ne anlama geliyordu? Eğer yeni bin yıl başladıysa, İsa Cobbs Hill'e gelse de gelmese de, Amerika tamamen Hristiyan olacaktı, siyasi partilere gerek kalmayacaktı ve ülkede yaşayan halklar bir olacaktı. Ancak, John Calvin'in kutsal milletler topluluğu hayali o

zamana kadar yüz farklı vizyona ayrılmıştı ve bin farklı alevi tutuşturuyordu. Massachusetts’li vaiz Ralph Waldo Emerson, her bireyin “sonsuz bir ruh” olduğunu ve çoğu kilisede verilen “ruhsuz vaazlarda” aktarılan bilgilerin ötesine geçebileceğini, hatta ötesine geçmesi veya aşması gerektiğini savundu. Emerson’ın “deneyüstücü” fikirleri insanları, “tomurcukların patladığı ve çayırların çiçeklerin ateş ve altın renkleri ile bezendiği” doğada ilham kaynakları aramaya sevk etti. Bazı peygamberler ütöpik topluluklar kurdu; bunlar, kendilerini soyutlayarak yeni yaşam biçimleri deneyen müminlerin yerleşimleriydi. (Yunanca kökenli *ütopya* kelimesi “hiçbir yer,” anlamına gelmektedir, yani bu topluluklara en azından sıradan dünyanın geri kalan kısmında rastlamak mümkün değildi.) Emerson böyle bir topluluk kurmadı, ama diğer deneyüstücüler beraber çalışarak yetiştirdikleri yiyecekleri ve kârı paylaştıkları Brook Farm ve Fruitlands adında topluluklar kurdu. Joseph Smith ve diğer Mormon’lar Nauvoo Illinois’de kendi ütöpik topluluklarını kurdu. Smith erkeklerin birden fazla kadınla evlenebilmesinin toplumlarında kabul gören bir uygulama olmasını önerdi. Bu uygulamaya “çoğul evlilik” adını verdi. Bu öğreti ile komşularına tuhaf gelen diğer yeni fikirleri bir grup insanın toplanarak onu öldürmesine yol açtı. Farklı ütöpik reformcular dini tamamen reddetti. Robert Owen, insanların grup halinde mülk sahibi oldukları ve yapılan işleri eşit bir şekilde bölüştükleri fabrika köyleri kurdu. Sosyalizm adını verdikleri bu sistem işçilerin fabrikalarda maruz kaldıkları ve bir fabrika kızının, “sanki biz bir sürü canlı makineyiz” diyerek ifade ettiği ağır şartları geliştirmeyi hedefliyordu.

Elbette reform yapmayı hedefleyen bu fikirlerden bazıları'nın ilk etapta uygulanamaz, hatta delice olduğu düşünöldü. Bu gibi vizyonlarla alay etmek insanlara kolay geldi. Hatta ezelden beridir öyle olduğu için dünyanın aynı şekilde işlemeye devam etmesi gerektiğine ikna olarak, yavaş yavaş ilerleme kaydetmek

insanların daha da kolayına geliyordu. Mükemmeli arayanların yeterli miktarda enerji harcadığında ve alın teri döküldüğünde dünyanın değiştirilebileceğini fark edecek kadar cesurca düşünceleri gerekiyordu. Reform ateşi yayılmaya devam etti.

Dorothea Dix, Massachusetts eyalet hapishanesi bünyesinde Pazar okulunda ders vermek için gönüllü olunca, akıl hastalarının suçlularla beraber hapishaneye atıldığını keşfetti ve dehşete düştü. Bazı eyaletlerde akıl hastalarının kafeslere tıkkıldığını, yeraltındaki karanlık odalara hapsedildiğini, *“zincire vurulmuş, çıplak bir şekilde sopalarla dövüldüğünü ve kırbaçlanarak itaat etmeye zorlandığını!”* anlattı. Dix akıl hastalarının bakımevlerinde maruz kaldıkları şartları geliştirmek için mücadele etti. Suçlulara gelince, Connecticut’ta yer alan eski bir bakır madeni uzun yıllar boyunca bir hapishane olarak kullanıldı. Mahkûmlar bütün gün çalıştırdıktan sonra, kelepçeler ve zincirlere vurularak 15 metre uzunluğundaki bir merdivenden aşağı indirilip, öğleden sonra 04:00’ten ertesi sabah 04:00’e kadar karanlıkta tutuluyor ve ertesi gün yeniden yüzeye çıkarılarak çalıştırılıyordu. Reformcular insanların kötü muamele gördüğü bunun gibi birçok uygulamayı iyileştirmeyi başardı.

Bazı vaizler insanları alkol kullanımının tehlikelerine karşı uyarıyordu. Kolonileşme döneminde, Amerikalılar düzenli ve sık bir şekilde alkol tüketiyordu. Ancak içki içme alışkanlığı, özellikle erkekler arasında, Sanayi Devrimi’nde hızla yayıldı. Hatta Amerikalılar 1790 ve 1820 seneleri arasında, o zamandan önce ve o zamandan sonraki herhangi bir dönemden fazla alkol tüketti. Romun popüler olduğu kolonileşme döneminin aksine, her yerde viski yaygınlaşmaya başladı. En fakir çiftlik evlerinde bile üretilabiliyordu ve üretimi rom gibi Karayipler’den gelen şeker pekmezine bağımlı değildi. Ancak yeni türeyen bu içme alışkanlığı sıklıkla trajik sonuçlar doğurdu: çeşitli suçlar işlendi, kadınlar dövüldü veya terk edildi ve çocuklar ihmal edildi. Dini canlandırma amacı ile Rochester’da yapılan bir

toplantıda, papazlar alkole karşı o kadar sert kelimeler sarf etti ki, bazı tüccarlar viski dolu varilleri sokaklardan aşağı yuvarlayıp, kırdılar. Aradan birkaç sene geçtikten sonra, Amerikalılar daha önce olmadığı kadar az alkol tüketmeye başladı.

Diğer reformcular o zamanın en büyük günahı olduğunu düşündükleri köleliğe odaklandı. Boston'lu özgür bir zenci olan David Walker, içinde özgürlüğün "*doğal bir hak*" olduğunu ifade ettiği bir kitapçık yayınladı. Kölelerin ayaklanarak sahiplerine direnmeleri gerektiğini söyledi, çünkü onlar "zalim ve baskıcı katillerdi." Bu gibi görüşler hem güneyde, hem de kuzeyde yaşayan çoğu beyaz insanı dehşete düşürdü. Bu yüzden, Walker kitapçıklarını zenci denizcilere sattığı paltoların astarlarının içine yerleştirdi. Bu denizciler de daha sonra kitapçıkları kaçak yollardan, kitapçıkların genelde yasaklı olduğu güney limanlarına soktu. Walker aniden hayatını kaybetmeseydi belki daha etkili olabilirdi (bazı insanlar onun düşmanları tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü iddia etmektedir).

Köleliği ortadan kaldırmak için verilen mücadele başka bir Massachusetts meşalesi, William Lloyd Garrison tarafından farklı bir seviyeye taşındı. Garrison, köleliğin yavaş yavaş ortadan kaldırılması veya özgürlüğünü kazanan kölelerin Afrika'ya geri gönderilmesinin teşvik edilmesi gibi çoğu kuzeylinin değerlendirmeye razı olduğu ılımlı çözümleri reddetti. Hayır, dedi Garrison, kölelik derhal kaldırılmalıdır. Sahip olduğu *Kurtarıcı* adlı gazete, lafını esirgemeyen bir yayındı. "Bu konuda, ölçülü bir şekilde düşünmeyi, konuşmayı veya yazmayı istemiyorum. Hayır! Hayır! Evi yanmakta olan adama "'Yangın var!" derken bu kadar bağırma, ölçülü ol,' deyin ama bana böyle bir sorun karşısında ölçülü ol demeyin. Samimiyim, lafı dolandırmayacağım, olanları mazur görmeyeceğim, bir adım bile geri atmayacağım ve söylediklerimi duyuracağım."

Garrison belki de en tutkulu kölelik karşıtlarından biriydi, ama başkaları da vardı. Kaçmayı başaran bir köle, Frederick

Douglass, yetenekli bir konuşmacı oldu ve sonunda Rochester'daki Yanmış Bölge'ye taşınarak *Kuzey Yıldızı* adını verdiği kölelik karşıtı bir haber bültenini yayınladı. Bu gibi eylemler büyük bir cesaret gerektiriyordu, çünkü beyaz Amerikalıların çoğu o dönemde köleliğin ortadan kaldırılması fikrinin radikal ve tehlikeli olduğunu düşünüyordu. Illinois'de bir grup insan reformculardan birini astı; başka bir grup William Lloyd Garrison'ı Boston sokaklarında sürükledi ve eğer Vali onu sözde "huzuru bozmaktan" ama aslında onu korumak için apar topar hapse atmasaydı, o da linç edilmekten kurtulamayabilirdi. Garrison hapishanede kaldığı hücrenin duvarına oraya hapsedilmesinin asıl nedeninin "'herkesin eşit yaratıldığına' dair iğrenç ve tehlikeli bir ilkeyi" yayması olduğunu yazdı.

Garrison verdiği mücadeleye kadınların da katılmasını teşvik etti, ama bunu yapması alışlagelmemiş bir davranıştı. Kölelik karşıtı erkeklerin çoğu kadınların kendilerine katılmayı istemesinden hoşnut değildi. Ancak kadınlar o dönemde meydana gelen dirilişte ve reformlarda önemli bir rol oynadı. Lucretia Mott, 1840 senesinde, Köleliğe Karşı Dünya Kongresi'ne delege olarak katılmak için Londra'ya gitti. Mott Quakers Tarikatı'na üyeydi ve Quakers köleliği kınayan ilk tarikatlardan biriydi. Mott pamuktan üretilmiş elbiseler giymeyi, şeker veya pirinç yemeyi ve kölelerin emeği ile üretilen diğer ürünleri kullanmayı reddetti. Londra'da konuştuğu kölelik karşıtı erkekler ona kadınların bu hareketin bir parçası olmalarının "uygun olmadığını" ve onların yüzünden toplantıların "alay konusu" olacağını söyledi. Kadın delegeler toplantıları halatlarla ayrılmış özel bir bölümden izledi.

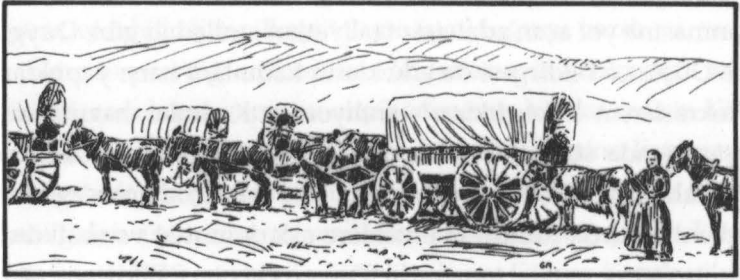
Mott burada Amerika'dan gelen Elizabeth Cady Stanton adındaki genç bir kadınla arkadaş oldu. Stanton kölelik karşıtı bir reformcuya âşık olmuştu ve babası bu birlikteliği onaylamayınca, kaçıp âşık olduğu adamla evlenmişti. Özgür düşünen bir kadın olan Stanton, Lucretia Mott'un kendisine, "kendi

adıma düşünmeye Luther ve Calvin kadar hakkım vardı” demesinden memnun olmuştu. İki kadın farklı bir tür “kongre düzenlemeye karar vererek” Amerika’ya geri döndü. Bu sefer köleliği ortadan kaldırmak için değil, kadın haklarını savunmak için kongre düzenleyeceklerdi.

Bunu yapmaları zaman aldı, ama sonunda, 1848 senesinde, kongre Yanmış Bölge’nin başka bir köyü olan Seneca Falls’da resmi olarak toplandı. Yüz erkek ve kadın Jefferson’ın orijinal Bağımsızlık Bildirgesi’ni andıran “Duygu ve Düşünce Bildirgesi”ni imzaladı. Bildirge, “Biz şu gerçeklerin açık olduğu kanaatindeyiz: bütün erkekler ve kadınlar eşit yaratılmıştır...” ifadesi ile başlıyordu. Tıpkı ilk Bildirge’nin Amerikalıların silahlanmasına yol açan adaletsiz faaliyetleri sıraladığı gibi, Duygu ve Düşünce Bildirgesi de erkeklerin kadınlara karşı yaptıkları “tekrarlanan haksızlıkları” sıralıyordu. Kadınlar hazırlanma aşamasında söz sahibi olmadıkları kanunlara uymak zorunda kalıyordu. Bakanlık, doktorluk gibi çok sayıda mesleği icra edemiyorlardı. Kanunlar erkeklere eşlerinin mal ve mülkünü kontrol etme yetkisi tanıyordu. Duygu Düşünce Bildirgesi tüm kadınlara “Birleşik Devletler vatandaşlarına tanınan tüm hak ve özgürlüklerin,” tanınmasını talep ediyordu ve buna oy verme hakkı da dahildi. Frederick Douglass’ın *Kuzey Yıldızı* adlı gazetesi de dahil olmak üzere çok az sayıda gazete Duygu ve Düşünce Bildirgesi’nden övgü ile söz etti; diğer gazetelerin çoğu bu “nükteli önergeler” ile alay etti. Elizabeth Stanton’ın kölelik karşıtı kocası bile kadınlara oy verme hakkının tanınması fikri karşısında “yıldırım çarpmışa dönmüştü” ve kongrenin neden olduğu tartışmalar durulana kadar şehirden ayrılmaya karar verdi.

Bütün erkekler ve kadınlar eşit yaratılmıştır, ne kadar da “iğrenç ve tehlikeli” bir ilkeydi! Ancak mükemmeliyet ve reform ateşi yanmaya devam etti. 1776 ideallerinin işi henüz bitmemiştir.

HUDUTLAR

Şimdi sıra birçok olayın birbirinin art arda meydana geldiği heyecan verici bir bölüme geldi. Ülke birkaç yıl içinde kıta boyunca genişleyerek Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanus'a kadar uzandı. Bu size hızlı geldiyse, şu ana dek Birleşik Devletler'de parıldadığını gördüğümüz enerjiyi tekrar gözden geçirmenizde fayda var. Mitingler düzenleyen politikacılar, vaaz veren uyanışçılar, protesto eden reformcular. Vızır vızır çalışan mekanik dokuma tezgâhları, taşı tarağı toplayıp göç eden Amerikalılar, batı nehirleri üzerinde birbirleri ile yarışan buharlı gemiler. (Evet, yarışan. Bu gemilerin mürettebatı rakip gemileri geride bırakmak için buhar kazanlarını kaynatan ateşe art arda odun atarak bu gemilerin sıklıkla patlayıp yanmasına neden oluyordu. Bu gibi kazalarda dört binden faz-

la insan hayatını kaybetti.) İki pamuk krallığı pamuk, pirinç ve tütün çiftliklerinde çalışmaya zorlanan milyonlarca kadın ve erkeğin enerjisinden faydalanarak büyüyüp gelişmeye devam etti. Kölelik sistemi sınırlanmıyor, aksine daha da yayılıyordu.

Bu yıllarda Amerikalılar kapalı at arabalarına atlayıp Mississippi Nehri'nin ötesine geçti ve ormanlık bölgelerden çıkarak erkeklerin ve kadınların boylarına ulaşan yabani otların yetiştiği açık çayırlara ulaştılar. At sırtındayken otların rüzgârla dalgalandığını görebilecek kadar yüksekte oturabiliyordunuz ve dar çayır yolu "bir yılan gibi dolanarak ... bir görünüyor, bir kayboluyordu." Yeşil sineklerin yoğun olduğu mevsimde gece seyahat etmek en iyisiydi, çünkü "sıcak yaz günlerinde sinekler atları ısıyor ve ölesiye huzursuzlanmalarına neden oluyordu." Daha da güneyde, Stephen Austin adında genç bir adam atını İspanyolların hâkimiyeti altında olan toprakların Texas adı verilen bölgesine sürdü. Texas'ta bir koloni kurmak için izin almıştı. Burada sıra sıra meşe ve ceviz ağaçlarının arasında bodur çalılar bulunuyordu. Etrafta avlayabilecekleri bufalolar ve geyikler vardı. Austin kolonisini 1821 senesinde, Meksika'nın İspanya'ya karşı verdiği bağımsızlık savaşını kazandığı sene kurdu.

Dağ adamları olarak anılan kürk tuzakçıları daha da derinlere nüfuz etti, Ortabatı'nın uzun otlu çayırlarından geçerek Büyük Düzlükler'in kısa çimli topraklarını aştı ve Rocky Dağları'nın yukarı doğru eğim yapmaya başlayan eteklerine kadar ilerledi. Bu adamlar sakallarını uzatıyordu ve püsküllü geyik derileri, mokasen ayakkabılar ve geniş kenarlı fötr şapkalar giyiyordu. Omuzlarına boynuzdan üretilen barut mahfazaları asıyorlar, uzun tüfekler taşıyorlar ve arkalarından yük katırları çekiyorlardı. Akarsuların kenarlarında kunduz avlıyorlar, bereketli aylarda bizon yiyerek, verimsiz aylarda ise çekirge kavurarak besleniyorlardı. Bazen durumları daha da kötüye gidebiliyordu. Joe Meek, o günleri anımsadığında, "Ellerimi

baştan aşağı karıncalarla kaplanana kadar karınca yuvasının içinde tuttum ve daha sonra ellerimi yalayarak onları açgözlülükle mideye indirdim,” diyordu. Yaz mevsiminin ortalarında, tuzakçılar kunduz postlarını Düzlükler’den at arabaları ile gelen tüccarlara satmak için büyük “randevu noktalarında” buluşurdu. Daha sonra içki içip, kumar oynayıp tepinirlerdi; bazen de Kızılderili kadınları almak için pazarlık yaparlardı. Öncelikle bu adamlar yalnızdı; ayrıca, onlar için Kızılderili ulusları ile iyi geçinmek önemliydi, özellikle de onların avlanma sahalarında tuzak kurduklarında. Kunduz avlayan adamların sayısı dönem dönem beş yüz kişiye kadar ulaşıyordu. Bu durum hayvanlar tüm akarsularda neredeyse tamamen yok olana kadar devam etti. Dağ adamları doğuya geri döndüğünde, batıya giden yollar hakkında edindikleri bilgileri beraberinde götürdü ve sürüyle Amerikalı bu yolları takip ederek batıya göç etti.

Bu hikâye o kadar çok kez anlatılmıştır ki iki basit kelime, *batı hududu*, bizim bu hikâyeyi zihnimizde canlandırmamız için yeterli olur. Bu kelimeler az da olsa Joseph Smith’in taktığınızda tuhaf şeyleri açıkça anlamanızı sağlayan sihirli gözlüklere benzer. Bildiğiniz gibi *hudut* iki bölgeyi birbirinden ayıran çizgidir. *Batı* kelimesi de bu hududun genişleme yönünü belirtir. Natchez Yolu’nu, Erie Kanalı’nı veya çayır yollarını göz önünde bulunduralım; bu yolların tümü batıya doğru gider. Ancak bu şekilde düşünersek olayı gereğinden basite indirgemiş oluruz. Büyük resmi görmek için gözlüklerimizi çıkartıp Kuzey Amerika kıtasını bütünü ile izlememiz gerekir. Hudut aslında batıya doğru ilerleyen tek bir dalga değil, farklı yönlere doğru zikzak çizen birçok farklı dalgadan oluşmaktadır. Bu hudutlar boyunca yalnız insanlar değil, hayvanlar ve başka şeyler de ilerlemiştir.

İspanyol fatihlerin Amerika’ya getirdikleri atları ele alalım. Bu atların bazıları kıtada serbestçe geziniyordu veya Kızılder-

rililer tarafından çalınmıştı. Vahşi atlar Meksika'dan kuzeye ve doğuya doğru yayılmıştı, ancak batıya doğru yayılmamıştı. İnsanların bu "büyük köpeklerle" bindiğini gören Kızılderililer ilk etapta şaşırıp kalmıştı. Yerli gruplar binlerce yıldır ayak üstünde bizon sürülerini korkutup hayvanların uçurumlardan aşağı düşmesini sağlayarak avlanmıştı. Bu büyük bir yiyecek israfına neden oluyordu, çünkü Kızılderililer bizon etlerini bozulmadan tüketmiyordu. Kızılderililer ata binmeyi öğrendikten sonra, bizonları ok ile vurmak konusunda ustalaştılar. Atlar hayatlarını kolaylaştırdı ve avlanma yöntemlerinin daha tutumlu ve verimli olmasını sağladı.

Şeylerin hududunu ele alalım. Ticari ürünler genellikle insanlardan önce yola çıkar. Bu yüzden, bazı Kızılderililer beyaz adamlarla tanışmadan çok daha önce metal tencerelere ve tavalara sahip olmuştur. Fransızlar Kızılderililerle yaptıkları değiş tokuşlarda onlara silah da verdi, ancak İspanyollar bunu yapmadı. Bu sayede Kanada'dan batıya ve güneye doğru genişlemeye başlayan bir "silah hududu" oluştu. Silahlar sahiplerine hem hayvanları avlamak, hem de savaşmak açısından büyük avantajlar sağlıyordu. Ve tabii ki önceki bölümlerde hastalık hududunu da hareket halindeyken gördük. Mikropolar o dönemde İspanya'nın kontrolü altında olan New Mexico'dan tüccarların battaniyelerine tutunarak kuzeye doğru ilerledi; yeni buharlı gemiler de Missouri Nehri'nden yukarı beyaz adamlarla beraber çiçek hastalığı virüsünü taşıdı. Washington'daki yetkililerin bakış açısına göre, Stephen Austin'in Texas kolonisi 2500 km ötedeki batı hududunun üzerinde yer alıyordu. Ancak bu topraklar Mexico City'deki yetkililerin bakış açısına göre de 2250 km ötedeki kuzey hududunun üzerinde yer alıyordu. Texas ile Meksika'nın geniş, modern caddelere sahip olan başkentinin arasında çok uzak bir mesafe varmış gibi duruyordu. Hali vakti yerinde olan toprak sahiplerinin Kızılderilileri ve fakir Meksikalıları genellikle Rio Grande'nin

üst kısmındaki vadide koyun otlatmak gibi işlerde çalıştırdığı New Mexico toprakları da aynı şekilde Texas'a çok uzakmış gibi duruyordu. (*Rio Grande* İspanyolcada Büyük Nehir anlamına gelmektedir.) California'daki yerleşimler daha küçük ve daha uzaktı, Mexico City'den California'ya ulaşmak kara ve deniz yolu ile üç ay sürüyordu. Burada konuşlanan birkaç düzine Fransisken misyonu uzun yıllar boyunca Kızılderilileri kölelere benzer şartlar altında büyük at, koyun ve inek sürülerinin bakımında çalıştırdı. 1833 senesinden sonra, Meksika bu toprakları kiliseden geri aldı ve güçlü çiftçilerin eline verdi. Bu çiftçiler de kölelere neredeyse Güney'deki zengin toprak sahiplerinin davrandığı gibi davrandı.

1836 senesinin Mart ayında, iki hudut, Amerika ve Meksika hudutları çakıştı ve iki taraf savaşa girdi. Meksikalılar halihazırda merkezi hükümetin Meksika'nın bireysel vilayetleri üzerinde ne kadar kontrol sahibi olması gerektiği konusunda mutabakata varamadıkları için kendi aralarında savaşıyordu. General Antonio López de Santa Anna merkezi hükümetin ordusunu Texas vilayetini hizaya getirmek için kuzeye götürdü. O zamana kadar bölgeye kırk binden fazla Amerikalı yerleşmişti; bu rakam bölgede yaşayan Meksikalıların sayısının on katından fazlaydı. Bölgeye yeni gelen bu Amerikalıların çoğu pamuk yetiştiriyor ve köle çalıştırıyordu, halbuki Meksikalılar köleliği yasadışı ilan etmişti. Texas'ta yaşayan Amerikalıların çoğu Protestandı ve inandıkları dini Katolik Meksika'nın geleneklerine tercih ediyorlardı. Santa Anna Texas'a ulaşmak üzereyken, bir grup Amerikalı Texas'lı Meksika'ya karşı bağımsızlığını ilan etti ve daha sonra yeni Texas Cumhuriyeti'nin ordusunu kurmak için çabaladı.

Ordunun komutanı Sam Houston adında olağanüstü bir şahsiyetti. Houston, Andrew Jackson'ın dostuydu ve yıllar önce Tennessee valisi olarak görev almıştı. O dönemde on dokuz yaşındaki bir kadınla evlendi ve eşi bir sürpriz yapıp

onu üç ay sonra terk etti. Bu olay karşısında yıkılan ve utanan Houston görevinden ayrıldı ve kendisini yıllar evvel küçük bir çocukken evden kaçtığında evlat edinen Cherokee Kızılderililerinin arasında yaşamak için Mississippi Nehri'ni geçti. Ona o zamanlarda Kuzgun anlamına gelen Co-lo-neh adını takmışlardı. Geri döndüğünde, o kadar mutsuzdu ki Cherokee'ler ona yeni bir isim taktı, Oo-tse-tee Ar-dee-tah-skee: Büyük Sarhoş. Houston, yine Kızılderililerinin yardımı ile kendine geleerek yeni bir hayata başladı; bu sefer Texas'ta Stephen Austin'in kolonisine katılarak Texas ordusunun başına geçti. Houston, çoğunlukla ayaktakımından oluşan askerlerini, tıpkı General Washington'ın Boston'un dışında yaptığı gibi eğitmesi gerektiğini fark etti.

Texas'lılar San Antonio'nun hemen dışında bulunan Alamo Misyonu adlı, kale özelliklerine sahip bir manastırı ele geçirmişti. Houston burayı terk etmek istedi, çünkü pek de fazla askeri değeri yoktu, ama diğer heyecanlı Texas'lılar burada kalmaya kararlıydı. Alamo'nun komutanlarından biri olan William Travis, "Hiçbir zaman geri çekilmeyeceğini ve teslim olmayacağını," anons etti. Onun için iki seçenek vardı: "Ya zafer ya ölüm." Santa Anna'nın büyük ordusu Misyon'u savunan 187 askeri kısa sürede etkisiz hale getirdi ve canlı kalan az sayıda askeri vahşi bir şekilde öldürdü. Bu askerlerin arasında Tennessee ormanlarında yaşayan ve muhabereden kısa bir süre önce Alamo'ya gelen Davy Crockett de bulunuyordu.

Yeni cumhuriyetin şansına, Houston ana ordusunu San Jacinto Nehri ile Buffalo Nehri Kolu'nun birleştiği yerde ormanlık araziden çıkarak sürpriz bir saldırı organize edip, düzenleyene kadar Santa Anna'dan uzak tuttu. (Bu bölgenin günümüzdeki adı Houston, Texas'tır) Karanlık çöktüğünde, Santa Anna, San Jacinto muharebesinden kaçarak uzun otların arasında saklanmaya gitti. Asiler onu ertesi gün yakaladı ve Texas'a bağımsızlığını bağışlaması için zorladı. Houston "Yalnız Yıldız"

(*Lone Star*) Cumhuriyeti'nin yakında Birleşik Devletler'in bayrağındaki diğer yıldızlarla buluşacağını düşünüyordu, ama bu konuda yanılmıştı. Birleşik Devletler Kongresi'nin Texas'ı topraklarına katmayı ve eyalet yapmayı kabul edene kadar aradan on sene geçti.

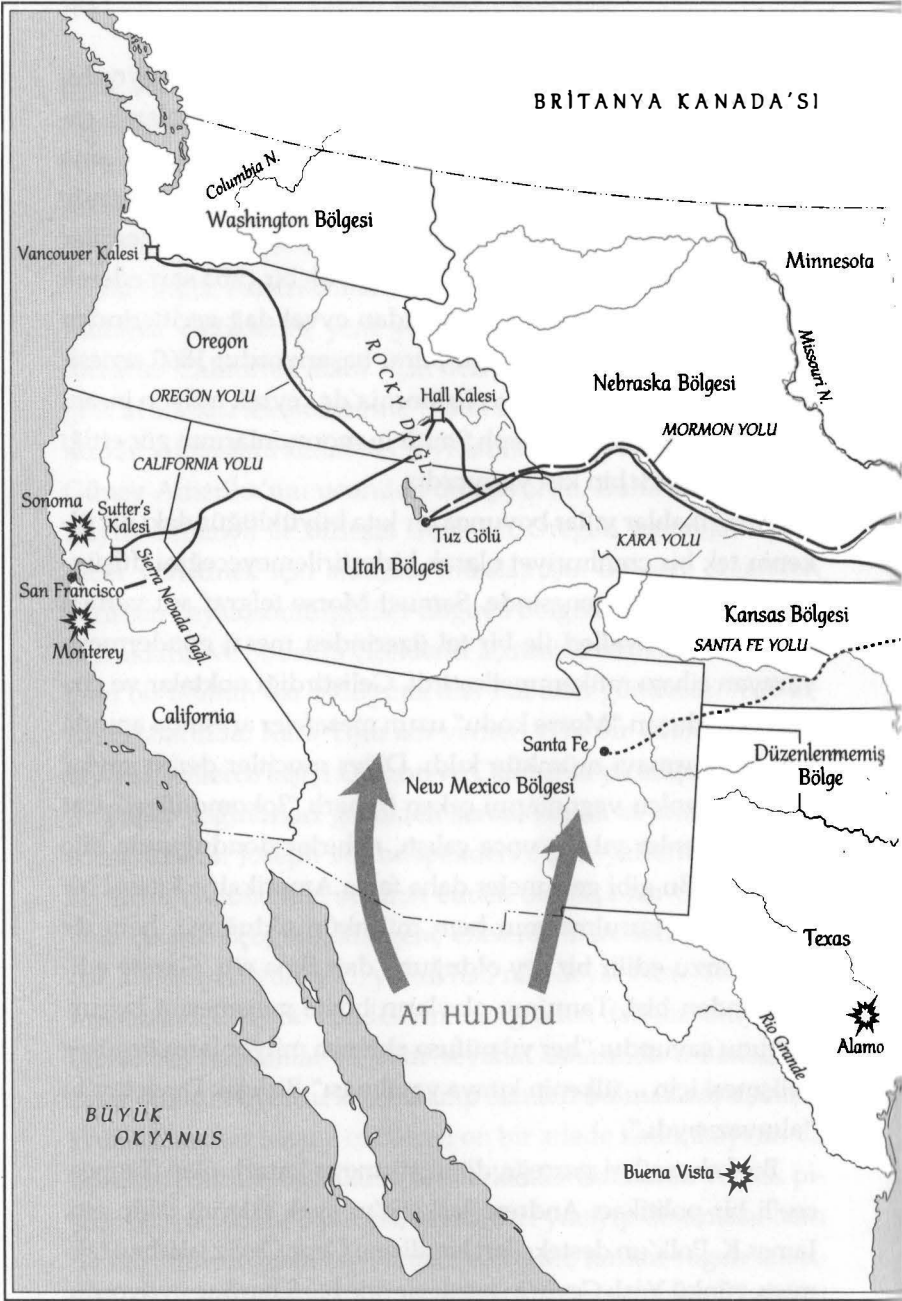
Bu sırada, Amerikalılar Pasifik kıyılarını ve burada yer alan Meksika çiftliklerini yeni yeni keşfediyordu. Hevesli Yanki tüccarlar California'lılara "Çin'den gelen havai fişeklerden İngiliz at arabası tekerleklerine" hatta Lowell'da imal edilmiş pamuklu kumaşlara kadar her şeyi satmak için yelkenli gemilerle Güney Amerika'nın ucundan dolaşıyordu. Daha da kuzeyde, Büyük Britanya ile Birleşik Devletler Oregon topraklarını beraber yönetmek için anlaşma imzalamıştı. Bölgeye erkenden yerleşen beyaz sömürgeciler doğuya bölgede kaliteli ekilebilir toprakların ve Şubat'ta çiçeklerin açmasına olanak tanıyan ılıman bir iklimin var olduğuna dair haberler gönderdi. 1840'ların ortalarında, Kara Yolu adı verilen yeni bir at arabası yolu her yaz binlerce kişiyi Oregon ve California'ya ulaştırıyordu.

Bahar yağmurları geçtikten sonra, kapalı at arabaları Missouri'deki St. Joseph ve Independence gibi yerlerden yola çıkıyordu. O dönemde seyahat etmek oldukça zor olduğu için, yola çıkanlar çoğunlukla genç ailelerdi. Bazı seneler o kadar çok aile göç ediyordu ki, yolun hali neredeyse New York şehir merkezindeki işlek caddelerin trafiğinden farksız oluyordu. Büyükbaş hayvanlar ve atlar seyahat esnasında o kadar çok çayır otu tüketiyordu ki, iyi kamp alanları bulmak zorlaşmıştı. (Yola çıkan her insana ortalama on bir adede kadar hayvan da eşlik ediyordu.) Kadınların hem erkenden kalkarak yemek pişirmesi, çocuklara bakması, kıyafetleri yıkayıp onarması, hem de bazı durumlarda hayvanlara bakması, kırılan vagon tekerleklerini tamir etmesi ve erkekler hastalandığında öküzleri sürmesi gerekiyordu. Kızılderililer bu yoldan seyahat edenler yüzünden mağdur oluyordu, çünkü bu yoldan geçenler hayat-

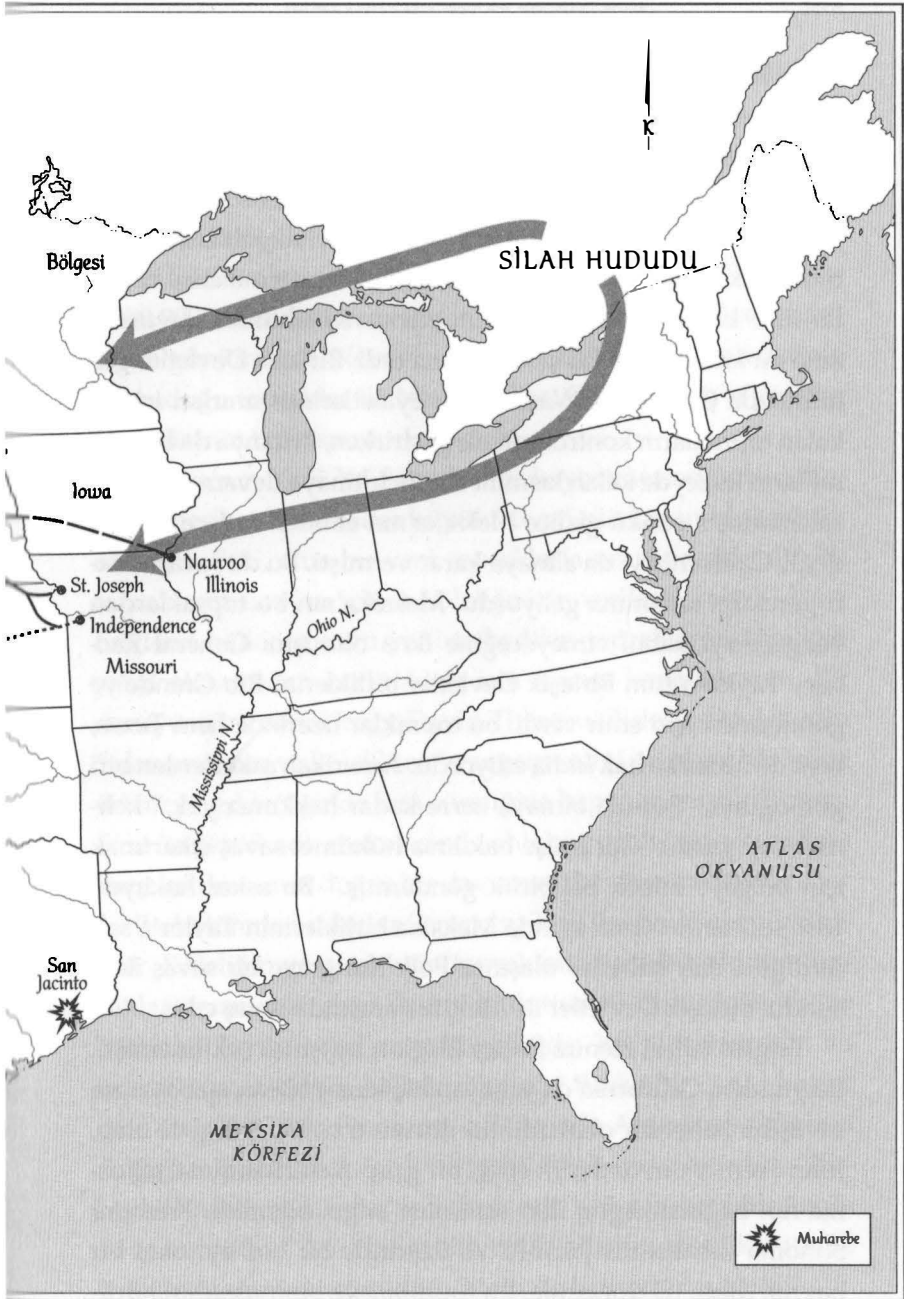
ta kalmak için ihtiyaç duydukları av hayvanlarını tüketiyordu. Hayal kırıklığına uğrayan akıncı gruplar besi hayvanlarını çalıyor, hatta ana nehir geçitlerinde geçiş parası topluyordu, ama at arabası kervanlarına nadiren saldırıyorlardı. Yol üzerinde meydana gelen ölümlerin yüzde 4'ünden azına Kızılderililer neden oluyordu. Seyahat edenlerin büyük bir çaba sarf ederek kış mevsiminde kardan kapanmadan evvel dağ geçitlerinden geçmeleri gerekiyordu. Çoğu bunu başarıyordu; 1860 senesine gelindiğinde, Oregon ve California'da çeyrek milyon insan, öldürüldükten sonra Joseph Smith'in mormonlarının göç ettiği Utah'ta da kırk bin kişi yaşıyordu.

Amerikalılar yıllar boyunca bir kıta büyüklüğündeki bir ülkenin tek bir cumhuriyet olarak birleştirilemeyeceğini düşündü. Ancak, 1844 senesinde, Samuel Morse telgraf adı verilen ve elektrik sinyalleri ile bir tel üzerinden mesaj göndermeye yarayan cihazı mükemmelleştirdi. Geliştirdiği noktalar ve çizgilerden oluşan "Morse kodu" uzun mesafeler arasında anında iletişim kurmayı mümkün kıldı. Diğer mucitler demir raylar üzerinde yolcu vagonlarını çeken buharlı "lokomotifleri" icat etti. Bu trenler yıl boyunca çalıştı, nehirler donduğunda bile durmadı. Bu gibi gelişmeler daha fazla Amerikalıyı kıtasal bir cumhuriyet kurulmasının hem mümkün olduğuna, hem de bunun arzu edilir bir şey olduğuna dair ikna etti. Gazete editörlerinden biri, Tanrı'nın olayların böyle gelişmesini buyurduğunu savundu: "her yıl nüfusa eklenen milyonların özgürce gelişmesi için ... ülkenin kıtaya yayılması" Birleşik Devletler'in "alinyazısıydı."

Bu kehanetleri gerçeğe dönüştürmeye kararlı olan Tennessee'li bir politikacı Andrew Jackson'ın ayak izlerini takip etti. James K. Polk'un destekçileri kendisine Genç Ceviz lakabını takmıştı, çünkü Yaşlı Ceviz'in tavsiyelerine harfi harfine uyuyordu; hatta Jackson'a kiminle evlenmesinin uygun olacağını bile sordu. Jackson ona eş olarak "Sarah Childress"i tavsiye etti, Polk

İlerleyen hudutlar. Kara Yolu 1840'lar ve 1850'lerde en kalabalık dönemini yaşadı. At ve silah Hudutları 1600'lerde ve 1700'lerde bu topraklara doğru daha yayış ilerledi.

da bu hanımla evlendi. O günden sonra karı-kocanın içtikleri su ayrı gitmedi ve politika konusunda o kadar iyi planlar yaptılar ki, Polk 1844 senesinde başkan seçildi. Kongre, Polk göreve geldiği tarihten önce Texas'ın Birliğe katılmasına karar vermişti.

Ancak Polk Oregon'u da istiyordu ve Britanyalılarından üzerinde hak iddia ettikleri bu topraklardan vazgeçmelerini istedi. İki ülke birbirlerine kabadayılık etti savaş tehditleri savurdu, ama bu kriz barışçıl bir şekilde sona erdi. Birleşik Devletler günümüzde Oregon ve Washington eyaletlerinin sınırları içinde kalan toprakların kontrolünü ele geçirirken, Britanya da bu toprakların kuzeyde kalan kısmını elinde tutmaya devam etti. Polk rahatlamıştı, çünkü gizlice Meksika'nın elinden sadece Texas'ı değil, California'yı da almaya karar vermişti. Bu da savaşmaları gerektiği anlamına geliyordu. Meksika'nın bu topraklardan vazgeçmeyi kabul etmeyeceğine ikna olmuştu. General Zachary Taylor'a tüm Birleşik Devletler birliklerini Rio Grande'ye göndermesi için emir verdi; bu topraklar üzerinde hem Texas, hem de Meksika hak iddia ediyordu. Amerikalı askerlerden biri günlüğüne, "Burada olmaya zerre kadar hakkımız yok," kelimelerini yazdı. "Görünüşe bakılırsa hükümet savaş çıkartmak için bölgeye küçük bir birlik göndermiş." Bu asker haklıydı. 1846 senesinin Nisan ayında Meksika birliklerinin Taylor'a saldırdığına dair haberler ulaşınca Polk Kongreye bir savaş ilanı sundu. Birleşik Devletler ile Meksika arasında savaş çıktı.

Telgraf telleri Henüz Rocky Dağları boyunca çekilmemişti. Bu yüzden, California'da yaşayan hiç kimse birkaç ay boyunca savaştan haberdar olamadı. Bu durum o tarihte bölgede olan, John Frémont'ın önderlik ettiği bir grup Amerikalının California'nın bağımsızlığını ilan etmesine engel olamadı. Frémont Sonoma kasabasına yürüdü ve üzerinde bir boz ayı olan bir bayrak dikti. (O dönemde, bu topraklarda binlerce altın kürklü boz ayı yaşıyordu.) Daha sonra bölgeye Birleşik Devletler donanması geldi ve savaş resmen ilan edilmiş olduğundan,

Birleşik Devletler adına California üzerinde hak iddia etti. Ayı Bayrağı indirildi; Birleşik Devletler bayrağı göndere çekildi. Meksika sınırları içindeki Buena Vista'da, General Taylor Santa Anna'ya karşı savaştı ve yine galip geldi. Ancak Meksika, başka bir Birleşik Devletler birliği Mexico City'yi ele geçirene kadar teslim olmadı. Savaş sona erdiğinde, Birleşik Devletler 1.300.000 kilometrekareden fazla toprak kazandı: Texas hariçinde günümüzde Nevada, Utah ve California eyaletlerinin bulunduğu topraklar ile New Mexico, Colorado ve Wyoming eyaletlerinin bir kısmını ele geçirdi.

Fransa'nın Yedi Yıl Savaşları'nı kaybetmesinden beri Kuzey Amerika'da bu kadar büyük bir zaferin kazanıldığı görülmemişti. Peki, ama bu yeni topraklarla ne yapacaklardı? Bu toprakların sınırları içinde köleliğe izin verilecek miydi? New England halkının çoğu yeni fethedilen topraklarda köleliğin yasal olmasından korktukları için savaşa karşı çıkmıştı. Bir deneyüstücü olan Henry David Thoreau, Birleşik Devletler'in "savaşmaktan ve kölelikten" vazgeçmediği gerekçesi ile vergi vermeyi reddettiğinde kısa süreliğine hapse atılmıştı. Thoreau *Sivil İtaatsizlik* adlı makalesinde ahlaken yanlış olan savaşlara karşı çıkılmasının doğru bir davranış olacağını savundu.

Bu bölümde hudutlar (sınır çizgileri) üzerinde epeyce durduk. Köleliğin yasal olduğu topraklarla yasadışı olduğu topraklar arasındaki çizgi de bir huduttur ve Birleşik Devletler Meksika Savaşı'ndan sonraki yıllarda, bu topraklardaki en önemli ayrım çizgisi haline gelmiştir. Başka bir savaş karşıtı olan Ralph Waldo Emerson, o dönemde Amerikan zaferinin doğuracağı sorunları açık bir şekilde görmeyi başardı. "Birleşik Devletler Meksika'yı fethedecek," diye isabetli bir öngöründe bulundu, "Ama bu galibiyet bir adamın arsenik yutarak intihar etmesine benzeyecek. Meksika bizi zehirleyecek."

Zehirleyen bir galibiyet mi? Emerson'ın bu kelimelerle ne anlatmaya çalıştığı bir sonraki bölümde açıklık kazanacak.

ÇİZGİYİ AŞMAK

“**M**eksika bizi zehirleyecek.” Emerson bu cümle ile neyi kastediyordu? Birleşik Devletler Meksika’nın 1.300.000 kilometrekareden fazla toprağını ele geçirdiğinde, yeni fethedilen bu topraklar, Amerikalıları, politikacıların bahsini bile açmaya çekindikleri bir konuyu yeniden gözden geçirmeye zorladı. Kölelik ve özgürlük bir arada var olabilir miydi? Uzun yıllar boyunca çoğu Amerikalı bu soruya evet cevabını vermişti. Kendi işlerine bakıp, bir şekilde kölelikle beraber yaşamış, herkesle aynı fikirde olmamaya razı olmuşlardı. Emerson kölelik ile özgürlüğün çok farklı, hatta birbirine zıt durumlar olduğundan ve yeni topraklarda köleliğe izin verilip verilmemesi ile ilgili çıkacak tartışmaların Birliği yok edeceğinden, parçalara ayracağından korkmuştu. Kölelikle nasıl baş etmeleri

gerektiğini bilememelerinden kaynaklanan sorun yeni bir sorun değildi. Kökenleri 1787 senesinde düzenlenen Anayasa Kurultayı'na dayanıyordu.

Anayasayı şekillendirmek konusunda en çok faaliyet gösteren Kurucu, James Madison, Anayasa Kurultayı'na katılan delegeleri, Birliğin karşı karşıya olduğu en büyük tehlikenin büyük ve küçük devletler arasındaki anlaşmazlıklardan ziyade, "kuzeydeki ve güneydeki devletler arasındaki ... kölelere sahip olmanın ve olmamanın yarattığı etkilerden" kaynaklanan anlaşmazlıklar olduğuna dair uyardı. Kuzey ve Güney halihazırda Kongre'ye gönderilecek temsilci sayısının belirlenmesi için yapılan nüfus sayımlarında kölelerin nüfusa dahil edilip edilmeyeceği konusunda ihtilafa düşmüştü. Güneyli delegeler, kölelerin oy verme hakkı olmasa da onları nüfusa dahil etmek istiyordu. Ama Kuzeylilere göre bu köleliği *teşvik ediyordu*. Güneyde ne kadar çok köle yaşarsa, bölgedeki devletler Kongre'ye o kadar çok temsilci gönderebilecekti. Güneyli delegeler taviz vererek her beş kölenin üç kişi sayılmasını kabul etti. Ancak bir sınır çekmeyi de ihmal etmediler. Kuzeylilerin bu Beşte Üç Tavizi'ni kabul etmemesi durumunda yeni Birliğin "sona ereceğini" söylediler.

Bu taviz herhangi bir fark yarattı mı? Bazen yarattı; hem de büyük bir fark. 1800 senesinde yapılan başkanlık seçiminde, Virginia adayı Thomas Jefferson, eğer Güney Beşte Üç Tavizi sayesinde Seçmenler Heyeti'nde fazladan oy almasaydı, Massachusetts adayı John Adams'ı yenemezdi. Federalistlerden biri konu ile ilgili şikâyetini Jefferson, "Özgürlük tapınağına giden yolu kölelerin omuzlarında kat etti" diyerek dile getirdi. 1819'a gelindiğinde, Beşte Üç Tavizi Güney'e Kongre'de on yedi tane daha yeni üye sağladı.

Buna rağmen, Kuzey'in özgür nüfusu Kongre'de daha fazla oya sahip olmalarına yetecek kadar artmıştı. Bu nedenle, Senato Kuzey ve Güney arasında önemli bir savaş alanına döndü.

Her devlet iki senatör tarafından temsil ediliyordu ve oylar on bir özgür devlet ile on bir köleci devlet arasında eşit dağılmıştı.

Daha sonra, 1819 senesinde, Missouri Toprakları da bir eyalet olmak için başvuru yaptı. Missouri'nin iklimi pamuk yetiştirmeye elverişli olacak kadar sıcak değildi, ama bölgeye o zamana kadar on binden fazla köle getirilmişti. Bu yüzden Güneyliler Missouri'nin bir köle devleti olacağını varsayıyordu. Bu gerçekleşmeden önce, Poughkeepsie New York'tan gelen James Tallmadge adında bir temsilci Kongre'yi şaşırttı. Missouri yasa tasarısına bölgenin Birliğe dahil edilmesi için köleliği yavaş yavaş ortadan kaldırarak yasadışı ilan etmesini şart koşan bir değişiklik eklemeyi önerdi.

Bağımsızlık Savaşı döneminde, Jefferson'da dahil, beyaz güneylilerin çoğu köleliğin yavaş yavaş yok olacağını umut ediyordu. Ancak kölelik daha da yayılmıştı ve artık güneyliler (Jefferson dahil) Tallmadge'in yasa tasarısını değiştirme teklifine karşı çıkıyordu. Georgia'lı kongre üyelerinden biri, "Dünyanın tüm okyanuslarının suyu ile söndürülemeyecek, ancak kan denizleri ile söndürülebilecek bir ateş yaktınız," diyerek durumu protesto etti. Tallmadge kongre üyesine şöyle karşılık verdi: "Tek söyleyebileceğim şu: eğer içsavaş çıkarmak isteyen varsa, hodri meydan!" Girdikleri çıkmazdan Massachusetts'in parçası olan Maine'in eyalet olmak için başvuru yapması ile kurtulabildiler. Missouri bir köle devleti olarak, Maine de özgür bir devlet olarak Birliğe katıldı. Aynı zamanda, 1820 senesinin Missouri Tavizi, eyaletin güney sınırından başlayarak Louisiana eyaletinin ortasından geçen bir çizgi oluşturdu. Bu çizginin kuzeyinde, Missouri eyaleti hariç, köleliğin yasadışı olduğu ilan edildi.

Çizgi çiz. Taviz vererek anlaşmaya var. Anlaşmazlığı sona erdir. Bu yaklaşım uzun bir süre boyunca barışı sağladı. Ancak, Beşte Üç Tavizi ve Missouri Tavizi ile ilgili söz sahibi olmayan köle Afrikalı Amerikalılar, bazı çizgilerin geçilmesi gerektiği-

ni biliyordu. Sandıkta oy veremiyorlardı, ama izleyen kırk yıl boyunca köle eyaletlerden kaçıp kuzeye giderek ayakları ile oy verdiler. Ay ışığında yürüdüler, nehirleri yüzerek geçtiler ve özgür eyaletlere girmek için arabalara yüklenen saman balyalarının arasında saklandılar. Bu kölelerden biri, Henry Brown, çivilerle kapatılan bir sandığa gizlenerek kendini gizlice kuzeye naklettirdi.

Özgürlükle kölelik arasında çizilen çizgi kuzeyden güneye doğru da geçilebiliyordu. Kölelerin ayaklanmasını teşvik eden kitapçıklarını zenci denizcilerin paltolarında güneye sokan Boston'lu özgür zenci David Walker'ı hatırlıyor musunuz? Diğer kölelik karşıtları da kaçak köleleri Yeraltı Demiryolu olarak adlandırılan yollardan dışarı çıkartmak için köleliğin yasal olduğu topraklara sızdı. Bu yollar aslında gerçek birer demiryolu değildi. Beraber çalışarak kölelere gizlice barınak sağlayıp, onlara kuzeye geçmeleri için yardımcı olan insanlardan oluşan bir ağdı. Demiryolunun en meşhur "kondüktörlerinden" biri olan Harriet Tubman, çok sayıda kampta köle olarak çalışmıştı ve bu yüzden de ormanların derinliklerinde rahatça yaşayabiliyordu. Üstün rol yapma yeteneği sayesinde birçok sefer zor durumlardan kurtulmayı başarabilmişti. Bazen yanında bir çift tavuk götürür ve dikkati kaçakların üzerinden çekmesi gerektiğinde tavukları salıp yakalamaya çalışırdı.

Taraflar ne kadar taviz verirse versin, çizginin bir tarafında köleliği, diğer tarafında ise özgürlüğü korumak hiçbir zaman kolay olmadı. Bu Jefferson ve Madison'ın ülkenin başkentini Philadelphia'dan Columbia bölgesine taşımak için yoğun bir çaba sarf etmelerinin nedenlerinden biriydi. Philadelphia kanunlarından biri şehir sınırları içinde altı aydan uzun bir süre boyunca yaşayan herhangi bir kölenin serbest kalacağını belirtiyordu. Bu, hükümet adına resmi görevlerde çalışan güneylileri zor durumda bırakıyordu, çünkü Philadelphia'ya gelirken genellikle yanlarında evlerinde hizmetkâr olarak çalışacak kö-

leler getiriyorlardı. George Washington bile sekreterine talimat vererek kölelerinin altı ay sonunda, "hem onları, hem de halkı yanıltacak bir bahane ile" Virginia'ya geri gönderilmeleri için gizlice plan yaptı. Washington karısının köleleri beraberinde geri götürmek istediğini ileri sürdü. Yeni Columbia Bölgesi başkentte kölelere özgürlük verilmesi sorununu ortadan kaldıracaktı. Kölelik Washington'da yasaldı ve Bölge'nin etrafı köleliğin yasal olduğu eyaletlerle sarılıydı.

Ancak, 1830'lara gelindiğinde, bazı kuzeyliler kendini özgürlüğe adanmış bir ülkenin başkentindeki serbest pazarlarda kölelerin alınıp satılmasının utanç verici olduğunu düşünmeye başladı. Columbia bölgesinde köleliğin yasadışı ilan edilmesi için Kongre'ye dilekçe verdiler. Bir milyondan fazla kuzeyli, binden fazla dilekçeye imza attı. Beyaz güneyliler bu olay karşısında öfkелendi. Washington özgür bir şehir olursa, kölelerin oraya akın edeceğini, hatta yakınlardaki köle eyaletlerinde kendi isyanlarını çıkartmaya yeltenebileceklerini savundular. Güneyliler dilekçelerin potansiyel etkilerini engellemek amacıyla Kongre'yi "tıkaç kuralları" adı verilen bir yasa tasarısını geçirmeye ikna etti. Bu yasa tasarısı Kongre'nin köle ticaretini önlemeye yönelik dilekçeleri kabul etmesini bile yasaklıyordu. Aradan dokuz yıl geçtikten sonra, tıkaç kuralları nihayet yürürlükten kaldırıldı, ama güneyli eyaletler kendi toprakları içinde kölelik karşıtı protestoları bastırmaya devam etti.

Daha sonra Meksika ile savaş yapıldı ve bu savaşta kazanılan yeni topraklarda kölelikle ilgili ne tür bir yol izleneceği konusunda tartışmalar başladı. Bir savaş kahramanı olarak takdir edilen General Zachary Taylor, 1848 senesinde başkan seçildi. "Yaşlı Kaba Ama İş Görür" lakaplı başkan, lafını esirgemeyen bir insandı. Kölelik yeni ele geçirilen topraklarda yasal olmalı mıydı? Taylor'ın kaba ama iş gören cevabı aradaki safhaları atlayarak bu toprakları doğrudan iki büyük yeni eyalet olarak Birliğe katmaktı: günümüzde Arizona, Colorado ve Utah eya-

letlerinin sınırları içinde kalan toprakların çoğunu kapsayan New Mexico eyaleti ve California. California'lılar kölelik sistemine açıkça karşı çıkıyordu. New Mexico'ya gelince, Taylor köleliğin bu eyalette de yasadışı olması gerektiğini savundu. Bölgenin ikliminin köleliğin yayılmasına elvermeyecek denli sıcak olduğunu düşünüyordu.

Güneyliler hayrete düşmüştü. Yaşlı Kaba Ama İş Görür bir Louisiana'lıydı ve bu da yetmiyormuş gibi kendisi de köle sahibiydi! Bir köleci eyalet ile bir özgür eyaleti eşleştirmek yerine, Kuzey'e iki özgür eyalet kazandırmayı, dolayısı ile de Senato'daki dengeleri bozmayı teklif ediyordu. O dönemde on beş adet özgür, on beş adet de köleci eyalet vardı. Bu olaya en çok kızan "Ateş yiyiciler" lakaplı Güneyliler, Birlik'ten çıkma seçeneğini değerlendirmek için Nashville Tennessee'de bir toplantı düzenledi.

Kongre yeniden yeni çizgiler çekerek çeşitli tavizler verdi. California özgür bir eyalet olarak Birliğe katılacaktı, ama geriye kalan topraklar New Mexico ve Utah adında iki bölgeye ayrılacak ve bu bölgeler köleliği kabul etmek veya reddetmek için kendi oylamalarını yapabilecekti. Bu çözüm "halk iradesi" olarak adlandırılıyor ve seçmenlere kendi kaderlerini belirleme fırsatı tanıyordu. En azından iki yeni eyaletin köleci eyalet olma olasılığını doğuruyordu. Güneyli temsilciler hâlâ Kuzey'e kaçan binlerce köleden dolayı rahatsızlık duyuyordu. Bu yüzden Kongre'den Kuzeylilerin kaçak köleleri yakalamaları için Güneylilere yardımcı olmalarını şart koşan yeni ve daha sıkı bir Kaçak Köle Kanunu geçirildi. Bu kanunu çiğneyenler hapse atılabilecek veya 1.000 dolara kadar para cezasına çarptırılabilirdi. Son olarak, kuzeylilerin yüreğine su serpmek için, köle ticareti Columbia bölgesinde yasadışı ilan edildi. Kölelik yasal olmaya devam edecekti, ancak insanlar artık ülkenin başkentinde açık artırma ile alınıp satılamayacaktı. Bu önlemler bir arada 1850 Tavizi olarak adlandırıldı.

Bu kararlar enerji dolu Illinois senatörü Stephen A. Douglas'ın manevraları olmasaydı büyük ihtimalle Kongre'den geçemezlerdi. Ancak, Douglas'ın yardımı ile Kongre'den kıl payı geçmeyi başardılar. Görünüşe bakılırsa Birlik bir kez daha kurulmuştu.

Ancak, ilerleyen yıllarda 1850 Tavizi'nin de yenilir yutulur bir lokma olmadığı ortaya çıktı. Kuzeylilerin çoğunun köleliğe sert bir şekilde karşı çıkmadıkları bir gerçektir. Kuzey'de yaşayan Afrikalı Amerikalıların tiyatrolar, vs. gibi kamuya açık alanlarda ve toplu taşıma araçlarında beyazlardan ayrı oturmaları gerekiyordu. Afrikalı Amerikalılara düşmanlık besleyen bazı asi gruplar arada sırada Boston, Pittsburgh ve New Haven gibi şehirlerde siyahların yaşadığı bölgelere saldırılar düzenliyordu. Tüm bunlara rağmen, Kuzey'deki insanlar devlet yetkililerine kaçak köleleri yakalamaları için yardımcı olmaktan büyük bir rahatsızlık duyuyordu. Bir reformcu olan Harriet Beecher Stowe, *Tom Amca'nın Kulübesi* adlı çok satan ve sonradan tiyatroya uyarlanan bir roman yazdı. Tiyatro oyununun bir sahnesinde köle avcıları ve tazılardan kaçarken buzla kaplı Ohio Nehri'ni geçmeye çalışan bir anne ve kızını anlatan bir sahne yer alıyordu. Tiyatro seyircilerinden biri "Hayatımda bu kadar çok beyaz mendilin bir arada kullanıldığını hiç görmemiştim," diyerek yorum yaptı. "Sizi temenni ederim, o büyük seyirci kitlesinin içinde tek gözyaşı döken ben değilim."

Bu arada, eyalet olmaları için yeni teklif verilen Kansas ve Nebraska'da kölelik hakkında yeni bir kavga başladı. Missouri Tavizi sonucunda çizilen çizgi otuz dört yıl boyunca bu toprakların özgür kalmasını sağlamıştı. Ama California o tarihte Senato'daki dengeleri özgür eyaletlerin lehine kaydırmıştı ve buna özgürlükten yana iki yeni eyaletin katılma olasılığı ekleniyordu. Güneyli senatörler bu eyaletlerin Birliğe katılmasına itiraz etti ve Stephen Douglas yine sahneye çıkarak anlaşmaz-

lıkları çözüme ulaştırdı. Kısa boylu ama enerjik bir insan olan Douglas'a Küçük Dev lakabı takılmıştı. Kongre'ye teklif ettiği Kansas Nebraska Yasası'nda, bu eyaletlerin halklarının yine oy vererek köleliği kabul veya reddetmelerini önerdi, "halk iradesi" fikrini yeniden ortaya attı. Güneyli Kongre üyeleri köleliğin yeniden tesis edilebilmesini garanti altına almak için Kansas Nebraska Yasası'nda Missouri Tavizi'nin yürürlükten kaldırıldığının açıkça belirtilmesini talep etti.

Bir anda özgür ve köleci eyaletlerden gelen yerleşimciler davalarına destek vermek için Kansas Toprakları'na hücum etti. İlk seçimler yapılırken, kölelik destekçisi gruplar komşu Missouri eyaletinden sınırı geçip Kansas'a giderek orada yaşamalarına rağmen oy kullandı. Bu grupları organize eden Missouri Senatörü David Rice Atchison "Gerekirse ateş eder, yakar, yıkar ve asarız, ama bu hikâye yakında sona erecek," diyerek böbürlendi. Kuzeyliler "köle gücü" adını verdikleri bu gruplara karşı koydu ve silahlar patladı. 1856 senesinin Haziran ayında, Missouri'lilerden oluşan bir başka grup, yanlarında getirdikleri topları ve "Güney'in Hakları" ile "Beyaz Irkın Üstünlüğünü" savunan pankartlarla Kansas eyaletindeki Lawrence adlı özgür bir yerleşime saldırdı. Birkaç gün sonra, John Brown adlı bir kölelik karşıtı, köleliği savunan çiftliklerden birinde beş adamı acımasızca katlederek intikam aldı. Bu adamlardan hiçbiri köle sahibi değildi ve Lawrence'taki saldırılara da katılmamışlardı, ama bu Brown'ın umurunda değildi. İnancı, ama ucan bir insan olan Brown, "Tanrı'nın kendisini kötü niyetli insanların çenelerini kırması için yetiştirdiğine" inanıyordu.

Kölelik hakkında çıkan tartışmalar siyasi partilere dayanan eski politika sistemini çökertiyordu. Whig ve Demokrat partilerin üyelerinin çoğu yeni kuruluşlara katıldı ve Kansas'ta kölelik taraftarı şiddetin artması ile Kuzeyliler yeni bir partiye, Cumhuriyetçi Parti'ye özel bir ilgi göstermeye başladı. Köleliğe karşı güçlü bir tavır sergileyen parti Güney'de teş-

kilatlanmak için herhangi bir çaba sarf etmedi. Üyelerinden biri, Massachusetts Senatörü Charles Sumner, köleliği en sert dille kınayan bir konuşma yaptı. Sumner konuşmasında özellikle Güney Carolina'lı yaşlı bir senatör olan Andrew Butler'a hakaret etti ve onu köleliği kendine "metres" olarak almakla suçladı. Birkaç gün sonra, Butler'ın yeğeni, Temsilci Preston Brooks, Sumner'ı Güney'in ahlak kurallarına uygun bir şekilde cezalandırmak için Senato'ya gitti. Senatör masasında otururken, Brooks ona bastonu ile vurmaya başladı ve senatör artık ayağa zar zor kalkabilecek hale gelene kadar vurmaya devam etti. Daha sonra, başından akan kan yüzünden önünü göremeyen senatör bayılarak yere düştü. Brooks, kardeşine, "Her darbe istediğim yere indi," dedi. Sumner dört yıl boyunca Senato'ya geri dönemedi.

Kuzeyli gazetecilerden biri bastonlu saldırı haberinin, "30 milyona verilmiş bir elektrik" şoku olduğunu ifade etti. Detroit'li bir editör de gazeteciye destek çıkararak Kansas'ın uzak topraklarında vahşet olması ayrı bir şey, "ama bir senatörün Senato Salonu'nda saldırıya uğramasının mazur görülebilecek herhangi bir bahanesi olamaz," ifadesini kullandı. Öte yandan, Güney'de, Preston Brooks'a hatıra bastonları hediye edildi ve adına düzenlenen yemeklere onur konuğu olarak katıldı. "Kanayan Kansas" ve "Kanayan Sumner" o kadar çok kuzeyliyi harekete geçirdi ki, 1856 senesinde Cumhuriyetçi aday neredeyse başkanlık seçimlerini kazanıyordu. Meydana gelen olaylar Cumhuriyetçi partiye destek veren insanların giderek artmasına yol açtı. Dred Scott adındaki Missouri'li bir köle sahibi ile beraber birkaç yıl boyunca özgür topraklarda yaşadktan sonra köle eyaleti olan Missouri'ye geri döndüğünde, özgürlüğünü elde etmek için tazminat davası açtı. Anayasa Mahkemesi Scott'ın talebini reddetti ve Afrikalı Amerikalıların "beyaz adamların saygı göstermesi gereken herhangi bir hakka sahip olmadıklarına" karar verdi. Kuzeylileri daha da

şaşırtan Anayasa Mahkemesi, Kongre'nin *herhangi bir eyalette köleliği yasadışı ilan etme yetkisinin olmadığına* karar verdi. Mahkemeye göre kölelik yalnızca eyaletler tarafından yasadışı ilan edilebilirdi. İki sene sonra, 1859'da, kölelik karşıtı John Brown'un yeni bir darbe vurması Güneylileri dehşete düşürdü. Brown ve yanındaki yirmi bir adam Harpers Ferry Virginia'da bulunan bir silah deposunu ele geçirdi. Brown burada depolanan silahları alarak kırsal kesimde dolaşip yanına topladığı kölelerle bir ayaklanma çıkartmayı umuyordu. Planı pek akıllıca değildi, çünkü Harpers Ferry yakınlarında çok az sayıda köle yaşıyordu ve Brown da çabucak yakalandı, mahkemeye çıkartıldı ve asıldı. Ama duruşmalardaki duruşu o kadar onurluydu ki, çoğu Kuzeyli Ralph Waldo Emerson'ın "[Brown'ın,] idam edilmesi durumunda darağacına İsa'nın gerildiği çarmıh kadar değer kazandıracak bir aziz" olduğu şeklindeki görüşüne katıldı.

Taviz verme yöntemi başarısızlığa uğramıştı. Köleliği sınırlandırmak için çizilen çizgiler defalarca aşılmıştı. Cumhuriyetçiler, 1860'ta, sorunu açıkça anlayan birini başkanlığa aday gösterdi. Bu adamın adı Abraham Lincoln'dı. Köleciler eyalet Kentucky'de doğan ve özgür Indiana ile Illinois eyaletlerinde küçük bir kulübede yetişen bu ince uzun boylu adam çocukken çok az miktarda resmi eğitim almıştı. Ancak kendi başına birçok kitap okumuştı. Bir avukat, daha sonra da bir politikacı olduktan sonra bile, Kentucky aksanını kaybetmedi: *there* yerine *thar*, *heard* yerine *heerd*, *can* yerine de *kin* kelimelerini kullanıyordu. İnce sesi insanlara bazen tuhaf geliyordu, ama espri anlayışı dinleyicileri büyülüyordu. Sözleri de oldukça mantıklıydı. Lincoln kölelik sisteminin yasal olduğu yerlerde devam ettirilmesinin, ülke içinde bir duvar örerek diğer bölgelerden tecrit edilmiş bir şekilde sürdürülmesinin veya bu konuda farklı bölgelerin aynı fikirde olmamaya razı olmalarının ne kadar zor olacağını biliyordu. Lincoln, "Bölünmüş Ev,"

başlıklı meşhur konuşmasında, savunduğu görüşü aktarmak için İncil’de yer alan bir atasözünü kullandı:

Kendi içinde bölünen bir ev ayakta kalamaz.

Bu hükümetin yarı köleci yarı özgür olarak sonsuza dek ayakta kalamayacağına inanıyorum.

Birliğin *bölüneceğini* sanmıyorum, Meclis’in *düşeceğini* de sanmıyorum, ama bu görüş ayrılığının sonunda ortadan kalkacağına *inanıyorum*.

Ya *tamamen* bir görüş ya da *tamamen* diğer görüş hâkim olacaktır.

Ya kölelik *karşıtları*, köleliğin daha fazla yayılmasını durduracak ve kamuoyunu bu kurumun nihayet yok olacağına inandırarak rahatlatacak ya da kölelik *savunucuları* köleliği daha da ileri taşıyarak, Birliğe üye olan tüm Devletlerde, hem eski *hem yeni*, hem *Kuzey* hem *Güney* devletlerinde meşrulaştıracaktır.

1860 seçimleri ülkede ne kadar büyük bir görüş ayrılığı olduğunu gözler önüne serdi. Seçime dört aday katıldı, ama hem Lincoln, hem de en yakın rakibi Demokrat Stephen A. Douglas, Güney’de gerçek anlamda bir desteğe sahip değildi. Oylar sayıldığında, Lincoln galip geldi. İlk defa, yalnızca özgür eyaletlerin desteği ile bir başkan seçilmişti. İlk defa, köleliğin yayılmasını durdurmaya kararlı olan bir aday galip gelmişti.

En güneyde yer alan yedi eyalet, Güney Carolina’nın önderliğinde Birlik’ten çıkarak Amerika Konfedere Devletleri’ni kurdu. Bunlar köleliğin topluma en çok kök saldığı eyaletlerdi. Geriye kalan sekiz eyalet, tarafların görüşlerinden taviz vererek bir uzlaşmaya varacaklarını umarak tereddüt etti.

Ancak taraflar taviz vermedi. Sloganı *Çokluktan birliğe* olan Birlik kimlerin eşit ve özgür olması gerektiği konusunda uzlaşmaya varamayarak dağıldı. Son çizgi de geçilmişti ve bundan sonra neler olacağını kimse kestiremiyordu.

DAHA SONRA OLANLAR

B undan sonra neler olacağını kimse tam olarak kestiremiyordu. Lincoln, Derin Güney'in Birlik'ten ayrıldığını ilk duyduğunda, bunun Kuzey'i taviz vermeye zorlamak için yapılan bir blöf olduğunu düşündü. Güneylilere zeytin dalı uzatarak, Kaçak Köle Kanunu'nun yürürlükte kalıp uygulanacağına dair söz verdi, hatta köleliğin yasal olduğu eyaletlerde hiçbir zaman yasadışı ilan edilmemesini şart koşan bir Anayasa değişikliği teklifini bile destekledi. Lincoln Güneylilerin çoğunun Birlik'ten ayrılmak istemediklerine inanıyordu; gerçekten de çoğu Birlik'ten ayrılmak istemiyordu. Georgia'lılardan biri bu krizi "bizim Büyük Adamlar" başlattı diyerek homurdandı. Bu kelimelerle kastettiği şey varlıklı köle sahipleriydi. Lincoln, 1861 senesinin Mart ayında yemin ederek göreve başladığında,

Yukarı Güney’de yer alan sekiz köleci eyalet hâlâ Birlik’ten ayrılıp ayrılmamak konusunda karar verememişti.

Ancak Lincoln fazla esnek davranmadı ve davranamazdı da. Köleliğin yeni ele geçirilen topraklarda yasadışı olacağını taahhüt ettiği bir konuşmasında, Cumhuriyetçilerin seçimi adil şartlar altında kazanmış olduğunu vurguladı. Ayrıca Lincoln, tıpkı Andrew Jackson gibi, “hiçbir eyaletin diğer eyaletlerin onayı olmadan Birlik’ten yasal olarak çıkamayacağına” inanıyordu. Buna rağmen, Konfederasyon’a bağlı eyaletler federal kaleleri ele geçirmeye başlamıştı. Nisan ayı geldiğinde, yeni başkanları Jefferson Davis, topçularının Charleston Limanı’nda yer alan Sumter Kalesi’ni bombardıman etmesini emretti. Sumter teslim olduğunda, Lincoln bir ayaklanma başlatıldığını ilan etti ve ayaklanmayı bastırmaları için yetmiş beş bin askeri göreve çağırdı. Bu hamlesi çoğu beyaz güneyliyi Büyük Adamlar’ın kucağına itti. Kuzey Carolina’lı bir adam, “Lincoln karşı konulması gereken bir birlik olduğumuzu ilan etti,” dedi, “işgalcileri geri püskürtene veya ölene dek pes etmeyeceğiz.” Kuzey Carolina, Tennessee, Arkansas ve Virginia Konfederasyon’a katıldı. İçsavaş başlamıştı.

Her iki taraf da aceleyle ordularına asker topladı ve ilk büyük muharebe Washington’ın 40 km dışında yer alan ve Bull Run adı verilen bir akarsuyun yanında yapıldı. Bazı Kongre üyeleri piknik yaparak, Kuzey’in galip geleceğinden emin oldukları bu muharebeyi seyretmek için at arabaları ile bölgeye gitti. İlk etapta, mavi üniformalı Birlik askerlerinden oluşan büyük bir kalabalık karşı tarafın üzerine yürümeye başladı, ancak bir üniversite profesörü olan Thomas Jackson’ın emrindeki gri üniformalı Virginia askerleri geri çekilmeyerek kuzeylilerin ilerlemesini durdurdu. “Jackson orada taştan örülmüş bir duvar gibi dik duruyor!” diye bağırdı yakınlarda duran bir subay. Jackson “Taş Duvar” lakabını burada aldı ve emrindeki askeri birlikleri ustalıkla yönetmeye devam etti. Kısa bir süre sonra Muharebe

alanına daha fazla Konfederasyon birliği ulaştı ve yüksek sesle haykırarak sonradan isyan çığlığı olarak adlandırılan bir gürültü koparttılar. Birlik askerlerinden biri o günü hatırladığında, “Cehennem andıran bu bölgede buna benzer bir şey yoktu,” dedi. “Bu sesi duyduğunuzda omurganızdan aşağı inen bu tuhaf his ... kelimelerle anlatılamaz.” Birlik askerleri paniğe kapılmış piknikçilerle beraber kaçarak Washington’a geri döndü.

Lincoln, George Washington’ın aksine, pek fazla askeri eğitim almamıştı. Bu yüzden, askeri birliklerin başına geçecek kararlı ve güçlü bir general aramaya başladı. Aklına gelen ilk isim Virginia’lı centilmen bir subay olan Robert E. Lee oldu. Kendisi de köle sahibi olan Lee, buna rağmen kölelik sistemi hakkında çeşitli kuşkulara sahipti ve eyaletlerin Birlik’ten çıkmalarının yasal olup olmadığı konusunda da emin değildi. Yine de, evi olarak kabul ettiği eyalete karşı silahlı mücadele vermeye çekindi ve Konfederasyon ordusuna katıldı. Bunun üzerine Lincoln, otuz dört yaşında olan George McClellan adındaki üst düzey bir demiryolu yöneticisinden yardım istedi. Çok uzun boylu olmasa da yakışıklı bir adam olan ve kalın bir bıyığa sahip olan Küçük Mac, “isyncıları tek seferde ezeceğine söz verdi.” Bunun için çatışmaların son derece kısıtlı olduğu bir savaş planı hazırladı. Eğer güneyliler gerçekten Birliğe yeniden katılmak istiyorsa, askeri birliklerin beslenmesi için güneylilerin çiftliklerinin yağmalanmasının yanlış olacağını düşündü. Ayrıca, güneylilerin çiftliklerinde çalışan kölelerin de kesinlikle özgür bırakılmaması gerekiyordu. Lincoln onunla hemfikir di. Birkaç köleciler eyalet henüz Konfederasyon’a katılmamıştı: Delaware, Maryland, Kentucky ve Missouri. Lincoln’ın bu sınır eyaletleri, özellikle de Maryland hakkında çeşitli endişeleri vardı. Eğer bu eyalet Birlik’ten ayrılırsa, Washington’ın etrafı Konfederasyon toprakları ile sarılır ve Kuzey ile bağlantısı kopartılabilir di. Ancak, savaşın ikinci yılına girildiğinde, sınır eyaletlerinin Birlik’ten ayrılma tehlikesi ortadan kalkmış gibi görünüyordu.

Ne yazık ki, Küçük Mac ve ordusu da Birlik'ten ayrılmamıştı. Küçük Mac emrindeki birliklere aylar boyunca eğitim vererek hazırlık yaptı, ama saldırıya geçmek için herhangi bir hamle yapmadı. Lincoln bu durumdan rahatsızlık duymaya başladı. Lincoln, "Eğer General McClellan orduyu kullanmak istemiyorsa, onu kendisinden ödünç almak isterim" dedi. McClellan, Lincoln'ın "iyi niyetli bir mankafadan öte bir adam olmadığını" düşünüyordu. Başkan bu tür hakaretleri sabırla içine sindirdi. Lincoln, "Eğer bize başarı getirecekse, McClellan'ın atını tutmaya bile razıyım," diye söz verdi. 1862 senesinin bahar aylarında, Potomac Birlik Ordusu, nihayet Konfederasyon'un başkenti olan Richmond'ın 8 km kadar uzağına konuşlandı. Başarıya ulaşmaları yakınmış gibi gözüküyordu. Ancak, Robert E. Lee doğudaki asi orduların komutasını ele aldı. Lee, bir dostunun ifade ettiği gibi, "daha fazla risk alabilen ve söz konusu riskleri alırken ülkedeki diğer generallerden daha hızlı karar verebilen," bir liderdi. Lee'nin nispeten daha küçük, ama daha çevik olan kuvvetleri Birlik kuvvetlerine birkaç farklı noktadan saldırdı. Küçük Mac oyuna geldi ve General Lee'nin komutasındaki ordunun kendi ordusunun iki katı büyüklüğünde olduğunu sanarak geri çekildi.

McClellan'ın bu kadar temkinli davranması Lincoln'ı hayal kırıklığına uğrattı, çünkü başkan kısıtlı bir savaş planının kendilerine hiçbir zaman zafer getiremeyeceğini düşünmeye başlamıştı. Cumhuriyetçilerin çoğu savaşı kazanmak için köleliği destekleyenlere karşı büyük bir saldırı düzenlenmesi gerektiğini düşünüyordu. Onların bakış açısına göre kölelerin serbest bırakılması yalnızca ahlaki bir davranış olmakla kalmayacaktı. Güneyli işçilerin yarısından fazlası Afrikalı Amerikalı olduğu için, bu aynı zamanda, değerli işgücünün isyancıların elinden alınması anlamına gelecekti. Hâlâ sınır eyaletlerinin Konfederasyon'a katılmasından endişe duyan Lincoln, bu eyaletlerin temsilcilerini kölelerin yavaş yavaş özgürlüklerine

kavuşturulmasını sağlayacak yasalar çıkartmaları için iki sefer ikna etmeye çalıştı. Varsın bu süreç otuz yıl içinde tamamlansındı. Hatta Kongre'nin, özgür kıldıkları köleler için plantasyon sahiplerine ödeme yapacağına dair söz bile verdi. Ancak, sınır eyaletleri taraf tutmayı reddetti. Lincoln, bu eyaletlerin temsilcileri ile bir araya geldiği son toplantının akşamında, temsilcilerin yanından bir bildirge yayınlamaya karar vererek ayrıldı. "Ya köleleri özgür bırakırsınız ya da kendimiz boyunduruk altına gireriz."

Ancak, tüm katkılarına rağmen, Lincoln'ın köleleri özgürlüğe kavuşturduğunu söylersek olayı fazla basite indirgemiş oluruz. Lincoln'ın yayınladığı ve 1 Ocak 1863 tarihinde yürürlüğe giren Özgürlük Bildirgesi, yalnızca Konfederasyon toprakları dışında yaşayan köleleri özgür bıraktı. Bu da muhalifler arasında Birliğin özgür bırakmaya gücünün yettiği köleler haricinde, *hiçbir* kölenin özgür kalmadığına dair eleştirilere yol açtı. Ancak Lincoln'ın bildirgesi ile ilgili haberler büyük bir hızla yayıldı. Binlerce köle Bildirge'nin yayınlanmasını beklemeden özgürlüklerini ilan etti. Bunu yaparak, Lincoln'ı, Birliği, hatta beyaz güneylileri bile kölelik hakkında ne yapmaları gerektiği konusunda karar vermeye zorladılar.

Konfederasyon'a bağlı olanlar, ilk etapta, içinde bulundukları bu savaşta onlara en büyük desteği kölelerinin sağlayacağını düşündü. Bu konuda yanılmışlardı. Köleler başından beri savaşın gidişatını değiştirerek kendileri için avantaj sağlamaya çalıştı. Yemek masalarında sahiplerinin konuşmalarını dinleyerek haberleri ağızdan ağza yaydılar ve fırsat bulduklarında özgürlüklerine kavuşmak için kaçtılar. Köleler Güney'in arka yollarında Birlik askerlerine kılavuzluk etti, onlara Konfederasyon birliklerinin nerede konuşlandıklarını söyledi ve Konfederasyon birliklerini Yankilere karşı savaşmak yerine kölelere gardiyanlık yapmaya zorladı. Savaş sona erdiğinde, 180.000'den fazla Afrikalı Amerikalı Birlik ordusuna katılmış

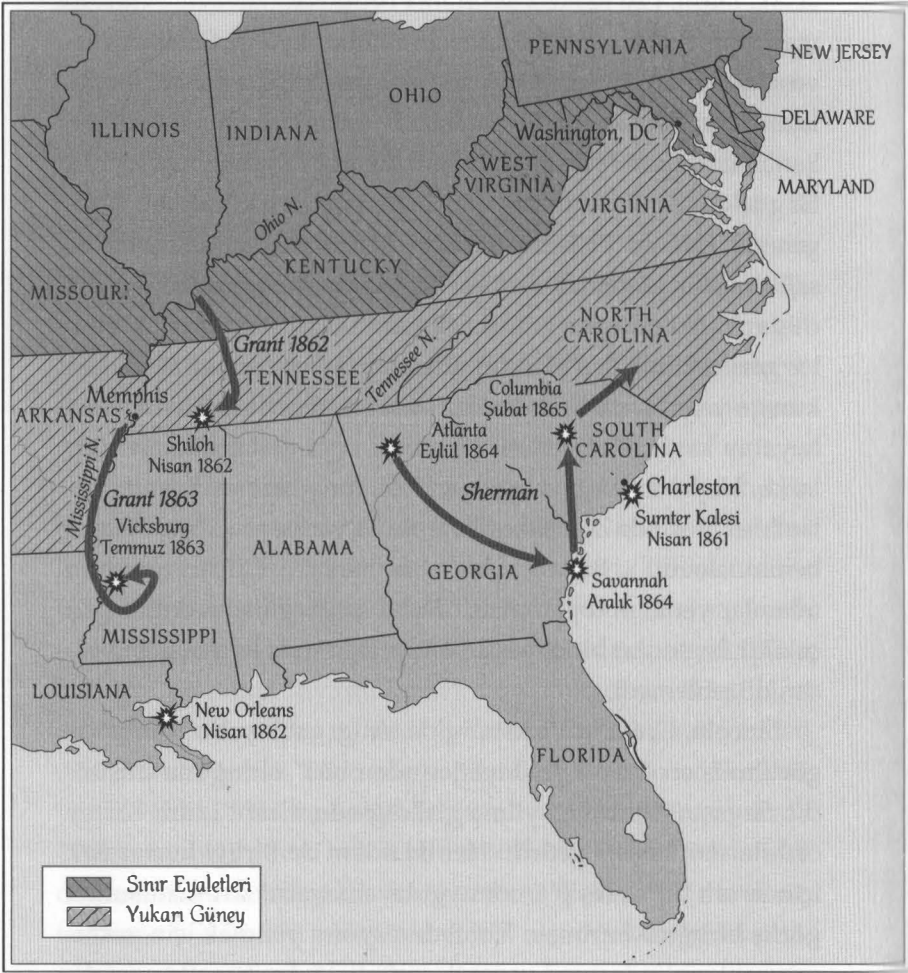
ve bir Yanki subayının itiraf ettiği üzere, "en az diğer askerler kadar cesurca savaşmıştı."

Birliğin şansı savaşın üçüncü yazında yavaş yavaş açılmaya başladı. Lincoln McClellan'ı kovdu ve yerine bazıları McClellan kadar temkinli, bazıları da daha atılgan ama dikkatsiz olan birkaç farklı general denedi. Başkan generallerin aldıkları yenilgiler karşısında "büyük bir ıstırap çekiyordu." Ancak batıda savaşıarak Tennessee'den geçip, Mississippi Nehri'ne ulaşan Birlik orduları onlar için yeni bir umut kaynağı oldu. Bu arada, Birliğin savaş gemileri Mississippi Nehri'nin ağzında yer alan New Orleans şehrini ele geçirdi ve kuzeye doğru ilerlemeye devam etti. Eğer Kuzey nehrin tamamının kontrolünü ele geçirebilirse, isyancıların topraklarını ikiye ayırabilirdi.

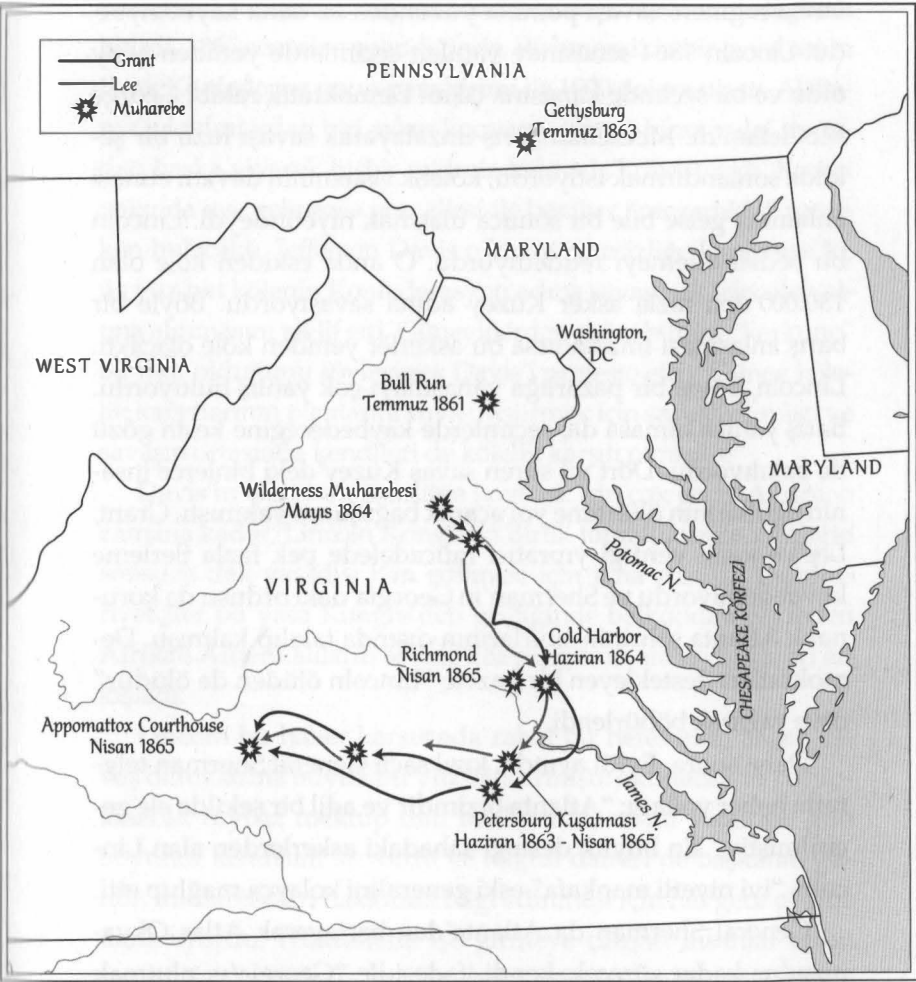
Batı ordusunun generalleri arasında yıldızı beklenmedik biçimde parlayan subay, General Ulysses S. Grant'ti. West Point mezunu olmasına rağmen, savaş çıktığında Illinois'de bir mağaza görevlisi olarak çalışıyordu. Fazla konuşmayan, yırtık pırtık giysiler giyen ve genellikle dişlerinin arasında bir puro bulunan bu adam savaşta kararlı ve serinkanlıydı. Haritaları bir bakışta ezberliyor ve arka yollardan ve tarlaların içinden dörtnala at sürerek, düşmana yapılan saldırıları koordine ediyordu. Grant, "Savaş sanatı basittir," açıklamasını yapmıştı. "Düşmanınızın yerini belirleyin, ona olabildiğince hızlı ve şiddetli saldırın ve yolunuza devam edin." Birlik, 1863 senesinin baharına kadar, kilit noktalardan biri olan Vicksburg kasabası hariç, Mississippi Nehri'nin çoğunu kontrol altına almıştı. Grant, cesur bir hamle yaparak erzak teknelerini geride bırakıp askerleri ile beraber Güneylilerin çiftliklerinden elde ettikleri gıda maddeleri ile karınlarını doyurarak anakaranın iç kısımlarına doğru ilerlemeye karar verdi. Vicksburg kasabasının etrafını kuşatarak, kasaba halkının 4 Temmuz'da açlıktan ölmek için teslim olmasını sağladı. Lincoln, "Bu adamı kaybetmeyi göze alamam," dedi. "Çok iyi savaşıyor."

Savaş Doğu'da, yine Temmuz ayında, başka bir dönüm noktasına ulaştı. Lee herkesi şaşırtarak ordusunu kuzeye, Pennsylvania'nın, Birlik topraklarının içine kadar ilerletti. Güney'in savaşı kazanmak için saldırıya geçmesi gerektiğine ikna olmuştu. İsyanlılar Gettysburg Pennsylvania yakınlarında gerçekleşen kanlı bir muharebede şiddetli hücumlarla iki gün boyunca Birlik güçlerine yüklendi. Lee, çatışmanın üçüncü gününde, Tümgeneral George Pickett'a Birliğin savunma hattının ortasına saldırmasını emretti. Bu saldırı karşısında savaşmaktan yorgun düşen Yankilerin geri çekileceğine ikna olmuştu. Ancak Yankiler geri çekilmedi. Pickett'ın adamları yokuş yukarı koşarken kurşun yağmuru altında kaldı. Saldırıya geçen askerlerin yarısı hayatını kaybetti; diğerleri esir alındı veya geri çekilmeye zorlandı. Hayal kırıklığına uğrayan Lee atına binerek hayatta kalanların arasında dolaşp onlara moral vermeye çalıştı. "Hepsi benim suçum. ... Bana yardım etmelisiniz. ... Gücü yeten tüm adamlar yeniden toplanmalı." Daha sonra güneye doğru geri çekildi. İsyanlılar bir daha Birlik topraklarında herhangi bir saldırı düzenlemedi.

Lincoln, Grant'ın Vicksburg'da aldığı galibiyetin "dünyada görülmuş en dahice galibiyetlerinden biri" olduğunu düşündü. Savaşın dördüncü yılına girildiğinde, Grant'ı tüm Kuzey ordularının başına getirdi. Her iki adam da Birliği kurtarmak için sınırlı bir savaş planını uygulayamayacakları konusunda görüş birliğine varmıştı. Konfederasyonu yenmek için, ordusunun ikmal yapmasını engellemek, hatta bu engellemeyi yiyecek ve malzeme gibi ikmal unsurlarını imha ederek yapmak gerekiyordu. Grant, Lee'ye aylar boyunca darbe ardına darbe vururken, General William Tecumseh Sherman verimli toprakları o ana dek çok az hasar görmüş olan Georgia'ya girdi. Grant'ın Sherman'a emri şu oldu: "Düşman topraklarında inebildiğin kadar derinlere in ve savaşa katkı sağlayabilecek tüm kaynaklara verebildiğin kadar fazla zarar ver."

İçsavaş. İlk olarak Derin Güney eyaletleri Birlik'ten ayrıldı. Daha sonra, Sumter Kalesi'ndeki çatışmalardan sonra Yukarı Güney eyaletleri de onlara katıldı. Lincoln sınır eyaletlerini ve Virginia'nın sonradan Batı Virginia eyaleti olan batı kısmını Birlik'te tutmayı başardı. Bu sırada, Birlik generali Grant 1862 ve 1863 senelerinde batıda gerçekleşen muharebelerde ilerleme kaydetti (soldaki harita). Lincoln onu tüm Birlik kuvvetlerinin başına getir-

diğinde, 1864 ve 1865 seneleri boyunca Konfederasyon generali Lee'yi (sağdaki harita) Appomattox Courthouse adlı köyde köşeye sıkışıp teslim olana kadar kovaladı.

Kuzey, Konfederasyon'u savunmaya çekilmeye zorlamalarına rağmen, savaşı politika yüzünden az daha kaybediyordu. Lincoln 1864 senesinde yapılan seçimlerde yeniden aday oldu ve bu seçimde karşısına çıkan Demokratik rakibi George McClellan'dı. McClellan barış imzalayarak savaşı hızlı bir şekilde sonlandırmak istiyordu; kölelik sisteminin devam etmesi anlamına gelse bile bu sonuca ulaşmak niyetindeydi. Lincoln bu bedeli ödemeyi reddediyordu. O anda eskiden köle olan 130.000'den fazla asker Kuzey adına savaşıyordu. Böyle bir barış anlaşması imzalanırsa bu askerler yeniden köle olacaktı. Lincoln, böyle bir pazarlığa yanaşmayı çok yanlış buluyordu. Barış yanlısı olmasa da, seçimlerde kaybedeceğine kesin gözü ile bakılıyordu. Dört yıl süren savaş Kuzey'deki binlerce insanın oğullarının ölümüne yol açarak bağırılarını yakmıştı. Grant, Lee'ye karşı verdiği yıpratıcı mücadelede pek fazla ilerleme kaydedemiyordu ve Sherman'ın Georgia'daki ordusu da korunaklı Atlanta şehrinin sınırlarının dışında takılıp kalmıştı. Demokratları destekleyen bir gazete "Lincoln ölüden de ölüdür" diye yazarak böbürlendi.

Daha sonra, Eylül ayında, kızıl saçlı General Sherman telgrafla haber yolladı: "Atlanta bizimdir ve adil bir şekilde ele geçirilmiştir." En büyük desteği sahadaki askerlerden alan Lincoln, "iyi niyetli mankafa" eski generalini kolayca mağlup etti.

General Sherman da Atlanta'dan başlayarak Atlas Okyanusu'na kadar sürecek, kendi ifadesi ile "Georgia'yı ulutmak için," tasarlanmış bir saldırı düzenledi. Sherman, "Yalnızca düşman ordulara karşı savaşıyoruz, düşman halklara karşı da savaşıyoruz" dedi. Ordu "Denize Yürüyüş" adını verdikleri bu yürüyüşte, Konfederasyon'un kayıplarını daha da derinleştiren, 90 km genişliğinde bir yıkım yolu açtı. Gıda maddeleri o kadar kıtlaşmıştı ki, bazı Güney şehirlerinde yaşayan kadınlar ekmek talep ederek ayaklanmaya başladı.

Konfederasyon, savaş masraflarını karşılamak için sürekli para bastı ve bastıkları para zamanla neredeyse tüm değerini yitirdi. 1865 senesine gelindiğinde, Richmond'da bir çuval unun fiyatı Konfederasyonun para birimi ile 1000 dolara ulaştı. Alabama'lı kadınlardan biri asker kocasına, "Evde biraz yulaf unundan başka yiyecek hiçbir şeyimiz kalmadı," diye yazdı. Kocası yakında eve gelmezse onu ailesi ile beraber "mezarlıkta" yatarken bulacaktı. Jefferson Davis o kadar çaresizliğe kapılmıştı ki, üç yüz bin kölenin Konfederasyon adına savaşmak için silah altına alınmasını teklif etti. Güneylilerden çoğu, bunun "korkunç" bir fikir olduğunu söyleyerek Davis'i protesto etti. "Güney kölelik karşıtlarının planlarını suya düşürmek için savaşa girmişti ve savaşın ortasında kendileri de kölelik karşıtı olmuştu!"

Davis'in teklifini yürürlüğe koymak için çok geçti. Ayrıca, o zamana kadar, Lincoln Kongre'yi Birlik topraklarında köleliğin sonsuza dek yasadışı ilan edilmesi için ikna etmişti. Cumhuriyetçiler bu yasa Kongre'den geçtiğinde balkondan seyreden Afrikalı Amerikalıların sevinç gözyaşlarının arasında kararı alkışladı.

Lincoln bu haber karşısında rahat bir nefes aldı, ancak savaş omuzlarına büyük bir yük bindirmişti: okunacak ve cevaplanacak sayısız mektup onu bekliyordu, resmi yetkililer gün boyunca kendisini arıyordu ve telgraf dairesi de başkanın günün muharebeleri hakkında bilgi edinmesi için her gece ofisine dadanıyordu. Hükümette işe girmeye çalışan insanlar onun peşini bırakmıyordu, birden fazla oğlunu kaybeden anneler gözyaşları içinde ona gelip, geride kalan evlatlarının askere gitmemesi için ona yalvarıyordu.

Lincoln'ın sekreterleri onu görmeye çalışan kalabalıkları elerinden geldiği kadar engellemeye çalışıyordu, ama başkan, "Çok şey istemiyorlar, çok az şey elde ederek gidiyorlar ve bu yüzden de onları görmem gerekiyor," diyerek onların bu çabalarını genellikle dikkate almıyordu. Savaşın sonlarına yaklaşıp-

dığında, bazı insanlar başkanın gözlerinin altında yorgunluktan oluşan “büyük siyah halkalara” dikkat çekiyor; diğerleri ise aniden konuyu değiştirerek dağarcığındaki binlerce komik hikâyeden birini anlatmaya başladığını fark ediyordu. Arkadaşlarından biri böylesine kötü zamanlarda bu şekilde espriler yapmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirdiğinde, Lincoln kendini tutamayarak ağlamaya başladı. Arkadaşına, “Rahatlamaya fırsat bulamadan, sürekli omuzlarımda taşıdığım bu yükün altında boğularak öleceğim,” diyerek açıklama yaptı.

Yedi yüz elli bin ölü asker, bir buçuk milyon telef olmuş at ve savaşa harcanan 20 milyar dolar. Bu, federal hükümetin 1789 ila 1861 seneleri arasında yaptığı toplam harcamanın on bir katından daha fazlaydı. Kim bu savaşın maliyetini ve savaşta meydana gelen olayları önceden görebilirdi ki? 1865 senesinin Mart ayında, ikinci göreve başlama töreninde, belki de Birleşik Devletler başkanlarının yapmış olduğu en olağanüstü konuşmalardan birini yaparken, Lincoln’ın aklında bu düşünce vardı. Savaş hemen hemen sona ermişti ve Kuzey’in galip geleceği kesinleşmişti. Ancak başkan adaletin yanında olduğunu veya Tanrı’nın galibiyetlerini kutsadığını iddia etmedi. Bu anlaşmazlığın merkezinde kölelik vardı, dedi. Herkes bunu biliyordu. Ancak,

her iki taraf da savaşın bu kadar şiddetli olacağını ve bu kadar uzun süreceğini tahmin edemedi. ... Her iki taraf da daha kolay zaferler ve daha önemsiz ve şaşırtıcı sonlar elde etmeye çalıştı. Her iki taraf da aynı İncil’i okudu, aynı Tanrı’ya dua etti ve diğerine karşı O’nun yardımına sığındı. Herhangi bir insanın ekmeklerini diğer insanların alın teri ile kazanması için adil bir Tanrı’dan yardım dilemesi tuhaf gelebilir, ama birbirimizi bu konuda yargılamayalım. Her iki tarafın duaları aynı anda kabul edilemezdi. Her iki tarafın duaları da tam olarak kabul edilmedi. Ulu Tanrı’nın kendine has amaçları var.

Bu amaçlar neydi? Lincoln bu amaçları açıklamadı ve açıklayamazdı da. Ancak, kölelik Tanrı'nın gözünde bir suçtu, bu kadarına gönülden inanıyordu. Ve Tanrı köleliğin ortadan kaldırılması için "hem Kuzey'i, hem de Güney'i bu korkunç savaşa sokmuştu." Bunun adil olduğunu kim inkâr edebilirdi? Amerikan köleliği yüzyıllar boyunca Amerikan özgürlüğü ile yan yana büyümüş ve gelişmişti. Eğer Tanrı'nın isteği,

bu büyük savaş cezasının kölelerin iki yüz elli yıl boyunca karşılıksız bir şekilde çalışarak ürettiği tüm zenginlikler yok olana dek, kırbaça akıtılan her kan damlasının bedeli çekilen bir kılıçla akıtılan kanla ödenene dek sürmesi ise, üç bin yıl önce söylendiği gibi, bugün de "Rabbin hükümlerinin tamamının doğru ve adil olduğu" söylenmelidir. Kimseye düşmanlık duymadan, herkese yardımcı olmaya çalışarak, Tanrı'nın bize gösterdiği yola sıkıca bağlı kalarak, başlattığımız işi bitirmek için, ülkenin yaralarını sarmak için, muharebede hayatlarını kaybedenlere, dul bıraktıkları kadınlara ve yetim bıraktıkları çocuklara bakmak, aramızda ve tüm ülkeler arasında adil ve kalıcı bir barış tesis etmek ve onu korumak için elimizden geleni yapmaya çaba sarf edelim.

Lincoln'ın bu kelimeleri sarf etmesinden sonra daha bir ay bile geçmeden Ulysses Grant yorgun düşmüş Konfederasyon ordusunu Virginia'daki Appomattox Courthouse köyünün yakınlarında köşeye sıkıştırdı. Burada, Robert E. Lee, İçsavaş'ın başlamasından yaklaşık dört yıl sonra teslim oldu.

Kim bu savaşın neden olacağı masrafları önceden görebilir veya daha da fazla masrafa yol açacağını kestirebilirdi ki? Lincoln bunu yapamadı, yapmadı. Ama zaman zaman ne gibi bir nihai fedakârlıkta bulunmaları gerektiğini belli belirsiz görebildi.

BİRLİK YENİDEN KURULUYOR

Lincoln, savaştan önce bile, yeni seçilmiş bir başkan olarak Washington'a giderken kendisine düzenlenebilecek bir suikast girişimine karşı uyarıldı. Lincoln'ın güvenliğinden sorumlu olan dedektif Allan Pinkerton, ona "Siyah Cumhuriyetçi," lakabını takan ve ondan nefret eden çok sayıda ayrılıkçının bulunduğu Baltimore şehrinden geçerken özel gece yarısı trenine binmesi için kendisini uyardı. Lincoln, kendisine yönelik bir suikast planı yapıldığı istihbaratına şüpheyle yaklaşmasına rağmen, bir pardösü giyip şapka takmayı ve yüzünü bir atkı ile gizlemeyi kabul etti. Yeni başkan sonradan Washington'a "gece karanlığındaki bir hırsız gibi" sessizce girdiği için alay konusu oldu. O günden sonra, aldığı tehdit dolu mektuplara rağmen günlük işlerini aynı şekilde sürdür-

meye karar verdi. 1864 senesinde, bir gece yalnız başına ata binerken, bir silah sesi duyuldu ve silindir şapkası başından uçtu. Üzerinde bir kurşun deliği bulunan şapkası daha sonra askerler tarafından bulundu. Bir gazete editörüne, "Tehlikede olduğumu biliyorum," dedi ve kimsenin kararlı bir suikastçıyı durduramayacağını düşündüğünü söyledi.

Lincoln, 14 Nisan'da, Paskalya yortusundan önceki Cuma günü, Ford Tiyatrosu'nda bir oyun izlemeye gitti. Seyirciler onu ve karısı Mary'yi balkondaki koltuklarına otururken görünce alkışlamaya başladı, çünkü General Lee daha beş gün önce teslim olmuştu. Performansın ortasında, Konfederasyon yanlısı bir oyuncu olan John Wilkes Booth, gizlice başkanın oyunu izlediği balkona girdi ve onu bir Deringer tabanca ile başının arkasından vurdu. Booth daha sonra balkondan sahneye atladı ve yan kapıdan kaçtı. Sonunda Virginia'daki bir tütün çiftliğinde olduğu tespit edildi ve burada teslim olmayı reddettiği için vurularak öldürüldü. Başkan Ford Tiyatrosu'ndan çıkarılarak sokağın karşısındaki evlerden birine götürüldü, ama ölümcül bir yara almıştı. Ertesi sabah, saat 7:22'de hayatını kaybetti.

Lincoln, ölümünden iki yıl önce, Gettysburg'daki muharebe meydanında hayatlarını kaybedenleri anmak için yaptığı konuşmada onların ülkeleri için "son gerçek fedakârlığı" yapan vatandaşlar olduğunu ifade etmişti. Artık başkan da ülkesi için son gerçek fedakârlığı yapmıştı. Cenaze treni Illinois'ye geri dönerken ölümüne yas tutan binlerce yurttaş son vazifelerini yapmak için toplanmıştı; bu insanların çoğu Lincoln'ün Gettysburg'da sarf ettiği son sözleri o gün hatırlamış olmalıdır: "Bu insanların bir hiç uğruna ölmediklerini ispatlayalım, Tanrı'nın şahitliğinde bu ülkenin özgür bir şekilde yeniden doğmasını sağlayalım ve halkın içinden çıkan, halk tarafından kurulan, halk için var olan devletin yeryüzünden silinmeyeceğini herkese ispatlayalım."

Peki, bu yeniden doğuş nasıl olacaktı? Bu kadar bölünmüş bir ulus nasıl bir araya getirilecekti? On bir eyalet Birlik'ten ayrılmış, Birleşik Devletler'e karşı savaşmak için çok kan dökmüş ve para harcamıştı. Birliğe kabul edilmeden önce isyankâr eyaletlerden neler talep edilmeliydi? Konfederasyon'un resmi yetkililerine nasıl muamele yapılmalıydı? Hangi güneylilerin bir sonraki seçimlerde oy vermesine izin verilmeliydi? Özgürlüğüne kavuşan dört milyon eski kölenin yaşantıları nasıl değişecekti?

Birliği yeniden inşa etme sürecine Yeniden Yapılanma dönemi adı verildi ve ulusun barış zamanında yüzleştiği en zor görevdi. Lincoln'ın ölümünden birkaç gün önce, bir Birlik generali başkana fethedilen Güney'e nasıl davranılması gerektiğini sordu. Lincoln, "Ben olsam onlara yumuşak davranırım," diye tavsiye verdi, "onlara yumuşak davranın." Başkan insanlarla iyi anlaşabilen biriydi. Konuşmaya hevesliydi, çoğu konuda taviz vermeye hazırdı, ama aynı zamanda hangi noktada geri adım atmaması gerektiğini de iyi bilen bir insandı. O artık aralarında yoktu ve onun yerini alan başkan da ondan çok daha farklı bir insandı.

Andrew Johnson, politikaya atılmadan evvel zar zor okuyup yazabilen Tennessee'li bir terziydi. Güney'in zengin çiftlik sahiplerine uzun süredir sinirleniyordu. "Günün birinde bu kibirli aristokratlara ülkeyi kimin yönettiğini göstereceğim," diye yemin etmişti. Tennessee Birlik'ten çıktığında, Johnson güçlü bir Birlik adamı olmaya devam etti. Hatta eyaletten kaçarken Güneyliler tarafından vuruldu. Başkan olarak, Yeniden Yapılandırma programı dahilinde yaptığı ilk iş oy vermek isteyen Güneylilerin Birleşik Devletler'e bağlılık yemini etmelerini şart koşmak oldu. Yüksek makamlarda çalışan Konfederasyon yetkililerinin ve zengin güneylilerin daha fazlasını yapmaları, Başkan'dan özel olarak af dilemeleri gerekiyordu.

Konfederasyon ordusunda süvari yüzbaşısı olan bir askerin ifade ettiği gibi, savaş sona erdiğinde, bazı büyük çiftlik sahipleri köleliğin “yanlış olduğunu ve Bağımsızlık Bildirgesi’nin daha evvel göremedikleri kadar anlamlı olduğunu,” görmeye başladı. Ancak, şiddetli savaş geriye çok fazla öfke ve dargınlık bıraktı. Kuzey Carolina’lı hancılardan biri Yankilerin kölelerini çaldığını, evini yaktığını, oğullarını öldürdüğünü ve onu tek bir ayrıcalıkla bıraktığını söyledi: “Onlardan nefret etmek. Sabah dört buçukta uyanıyorum ve onlardan nefret etmek için akşam on ikiye kadar oturuyorum.” Güneyliler köleliğin ortadan kalkması gerektiğini anlamıştı, ama yine de, yeni eyalet yönetimleri eski köleleri kısıtlamaya yönelik çeşitli “Zenci Yasaları”nı yürürlüğe koydu. Afrikalı Amerikalılar artık toprak sahibi olabiliyor, yasal olarak evlenebiliyor, mahkemede tazminat davası açabiliyordu, ama Zenci Yasaları onların beyazlara karşı tanıklık etmesini veya jüride görev almasını engelliyordu. Bu yasalar ayrıca özgürlüğüne kavuşan kölelerin ev sahibi olmamak veya düzenli bir işi olmamak gibi şaibeli suçlamalarla tutuklanabilmelerine olanak tanıyordu. Tutuklandıktan sonra, yeniden çiftçilere kiralatabiliyor veya zorla çalıştırılabiliyorlardı. Kuzeyliler köleliğin bu yasalar sayesinde farklı bir şekilde uygulandığını düşünüyordu. Güneyli seçmenler, eski Konfederasyon başkan yardımcısı Alexander Stephens da dahil olmak üzere, isyanda yüksek mevkilerde görev alan bazı devlet adamlarını Kongre’ye sokmayı da başardı.

Başkan Johnson yeni güneyli hükümetlerin faaliyetlerini reddedebilirdi. Ancak, bu hükümetleri en başta onayladığı için, bunun durumu yanlış değerlendirdiğini kabul ettiği anlamına geleceğini düşündü ve Johnson bunu yapmayacak kadar inatçı bir insandı. Yeniden Yapılanma sürecinin en kısa zamanda tamamlanarak geride bırakılmasını istiyordu. Eski Konfederasyon yetkilileri ve zenginleri özel olarak af dilemek

için Beyaz Saray'a akın ettiklerinde, bu "kibirli aristokratlar" hakkındaki görüşlerini değiştirerek iki yıl içinde on üç binden fazla kişiyi affetti. Kuzeylilerin çoğu eski Konfederasyon generallerinden onunun Kongre'de hizmet etmek için seçildiğini duyunca şok oldu. Daha da kötüsü, Cumhuriyetçiler buna karşı çıkınca, Johnson *onları* zenci vatandaşlara çok fazla hak tanıdıkları için vatan hainliği ile suçladı. Bu sırada, beyaz çeteler Memphis ve New Orleans da dahil olmak üzere büyük güney şehirlerinin çoğunda Afrikalı Amerikalılara saldırmaya başladı.

Johnson'ın itirazları Kongre'nin Güneyi yeniden Birliğe dahil etmek için daha katı bir yaklaşımı benimsemesine neden oldu. Kongre ilk olarak On dördüncü Anayasa Değişikliği ile Afrikalı Amerikalılar da dahil olmak üzere, hiçbir vatandaşın "yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarına gerekli yasal yollara başvurulmadan müdahale edilmemesini" şart koştu. Her vatandaş kanunlar nezdinde "eşit korunma" hakkına sahipti; bu da "Zenci Yasaları"nın ve yalnızca belirli vatandaşları hedef alan diğer yasaların Anayasa'ya aykırı olduğu anlamına geliyordu. İkincisi, Kongre Güney'in yeni eyalet yönetimlerini reddetti ve bölgeyi Birlik subayları tarafından yönetilen beş farklı askeri bölgeye ayırdı. Bu yeni düzende, yalnızca Birleşik Devletler'e bağlılık yemini eden beyaz adamlar oy kullanabiliyor ve hükümette görev alabiliyordu. Ayrıca özgürlüklerine kavuşan köleler de bu haklara sahipti.

Bu gelişmeleri izleyen politik savaş oldukça şiddetliydi. Başkan Johnson Kongre'den geçen tüm Yeniden Yapılanma yasa tasarısını veto etti, ama Cumhuriyetçiler vetolarını kolayca hükümsüz bırakmayı başardı. Kongre'nin tarafını tutan Savunma Bakanı Edwin Stanton'ı kovmak istedi, ama Stanton iki ay boyunca ofisinden çıkmayarak Johnson'ın onu dışarı atmasını engelledi. Kongre Stanton'ı destekledi. Son olarak, Temsilciler Meclisi görevini kötüye kullandığı için başkana

dava açmak istedi; Anayasa'da birinin görevden alınması için uygulanması gerektiği belirtilen işlem buydu. Johnson'ın Senato önünde yapılan duruşmasında, yeterli miktarda senatör başkanın "ağır bir suç" işlemediği ve kanunlara karşı gelmediği konusunda fikir birliğine vardı. Bu yüzden, Johnson geriye kalan birkaç ay boyunca görevini sürdürmeye devam etti.

Olaylar bu kadar kötü sonuçlar doğurunca, farklı bir yol izlenseydi "ne olurdu?" diye düşünmek oldukça doğaldır. Acaba Lincoln vurulmasaydı ne olurdu? Yeniden Yapılanma süreci daha pürüzsüz bir şekilde ilerler miydi? Beyaz güneyliler Zenci Yasaları'nı yürürlüğe sokmasalar ne olurdu? Kuzeyliler bu kadar fazla değişiklik yapılmasını talep etmese ne olurdu? Ancak bu gibi sorular Yeniden Yapılanma sürecinin karşısında duran ve yalnızca Washington'daki politik kavgalarla çözümlenemeyecek gerçek sorunların göz ardı edilmesine yol açar. Yeniden Yapılanma Güney'deki her şeyi ve herkesi değiştirdi; yalnızca insanların kişisel hayatlarını, evliliklerini ve ailelerini değil, ayrıca iş hayatlarını, oynadıkları oyunları, hatta evler, kiliseler ve okullar gibi fiziksel çevre unsurlarını da değiştirdi. Bu konu hakkında biraz düşünün. Özgür insanlar ve köleler, iki yüz yılı aşkın süre boyunca, iki grubun birbirlerine nasıl davranması gerektiğini düzenleyen gelenekler şekillenirken yan yana yaşadı. Birliğin yeniden yapılandırılması kölelik olmayan bir dünya inşa edilmesi anlamına geliyordu; bu Lincoln'ın ifadesi ile her açıdan "özgürlüğün yeniden doğması"ydı.

İş hayatını nasıl yeniden yapılandırabilirsiniz? Beyaz çiftlik sahipleri tarlalarını nasıl yöneteceklerine dair büyük değişikliklerle karşılaştı. Kölelerine ne yapmaları gerektiğini söylemeye alışkınlardı; işçilerine ne kadar ücret ödeyecekleri veya işçilerin ne zaman mola vereceği konusunda pazarlık yapmaya alışkın değillerdi. Artık, çiftlik sahipleri tarlalarında çalışan işçileri hizaya sokmak için kırbaclarını kullanamayacaktı. Yine de

tütünün ekilmesi ve pamuğun doğru zamanda hasat edilmesi gerekiyordu, ama özgürlüğüne kavuşan köleler canları istediği zaman işe gelip gidebiliyordu. Alabama'lı çiftlik sahiplerinden biri binlerce insanın, "*haber vermeden, akıllarına estiğinde,*" eski evlerini terk ettiğinden şikâyet etti. Bu ne kadar sorumsuzca bir davranıştı! En azından mahsulleri bozulma riski ile karşı karşıya olan çaresiz eski köle sahipleri böyle düşünüyordu.

Şimdi de özgürlüklerini kazandıktan sonra hayatlarını yeniden yapılandırmaya çalışan eski köleleri ele alalım. Kölelik yasarken, milyonlarca kadının kocası ellerinden alınarak satılmıştı. Çocuklar zorla ebeveynlerinden ayrılmıştı. Savaşın sonra, yollar sevdiklerini arayan eski kölelerle dolup taşı. Çiftlikleri terk ederek uzun süre önce kaybettiğiniz çocuğunuzu veya kocanızı aramak sorumsuzca bir davranış mıydı? Özgürlük elbette size kötü davranan sahibinizin yanından dilettiğiniz zaman ayrılabilme hakkına sahip olduğunuz anlamına geliyordu.

Bu noktada evlerin, kiliselerin ve okulların yeniden inşa edilmesinden bahsetmek biraz abartılı gelebilir, ama bu da yeniden yapılandırılma sürecinin önemli bir bileşenini oluşturmuştur. Büyük çiftliklerin çoğunda, kölelerin kaldığı barakalar köle sahiplerinin gözlerinden ırak olmayan, merkezi bir noktada inşa edilmişti. Özgürlüğüne kavuşan eski köleler başka yerlerde yaşamak ve aileleri ile beraber yalnız kalabilecekleri kendi kulübelerine sahip olmak istiyordu. Konu ibadete geldiğinde, eski kölelere tarihte ilk defa kendi vaizlerini ve kiliselerini seçme hakkı verildi. Memphis'te yer alan Beale Sokağı Baptist Kilisesi ilk başlarda tepesi çalı çırpı ile örtülü bir çardaktan ibaretti; Beale ve Lauderdale Sokaklarının köşesinde yer alan dallardan ve çalılardan inşa edilmiş bir gölgelikti. Ancak, bu kilise kısa sürede büyüyerek iki binden fazla üyeye sahip olan, ikiz kuleli, devasa bir taş yapıya dönüştü. Okullara gelince, savaşın önce bir şeyler okurken yakalanan kölelere

kırbaç cezası verilebiliyordu. Yeniden Yapılanma sürecinde, kuzeyli öğretmenler ve misyonerler güneye giderek okullar, hatta üniversiteler açtı. Virginia'lı okul görevlilerinden birinin ifade ettiği gibi, zenciler yalnızca "okumaya hevesli" değildi, "okumak için çıldırıyorlardı." Eğitim alan eski kölelerin birçoğu öğretmen olmayı seçti.

Kaldırımların yeniden inşa edilmesinden bahsetmek daha da abartılı gelebilir, ama Yeniden Yapılanma sürecinin etkileri en ufak detayların bile değiştirilmesine yol açtı. Savaştan önce, beyaz bir insan yaklaştığında kölelerin hızlıca kaldırımdan inmesi, eğilmesi ve şapka çıkartması gerekiyordu (tıpkı ilk kurulan kolonilerde okuyan öğrencilerin hocaları ile karşılaştıklarında yaptıkları gibi). Yeniden Yapılanma eski kölelerin kaldırımlarda yürümeye hak kazanması anlamına geliyordu ve birçok beyaz insan Birlik adına savaşmış zenci askerler kaldırımdan inmeyi reddedince çamurlu sokağa atlamak zorunda kaldıkları için sinirleniyordu.

Yeniden Yapılanma süreci belirli bir süre için gerçekten de tüm dünyayı ters yüz eden bir devrim niteliğindeydi. Oy veren özgür Afrikalı Amerikalılar hükümet seçimlerinde ve Güney eyaletleri genelinde seçilen hükümetlerde görev almak için beyaz Cumhuriyetçilere katıldı. Özgürlüğüne kavuşan köleler devlet dairelerinde çalışan memurların yaklaşık yüzde 15 ila 20'sini oluşturuyordu ve Kongre'ye iki senatör ile on beş temsilci göndermişlerdi. Yeni hükümetler savaşta tahrip edilen demiryollarının yeniden inşa edilmesine yardımcı oldu. Güney'de ilk defa eyalet geneline yayılan devlet okulu sistemi kurdular ve yeni yollar ile köprüler inşa ettiler. Seçimler, her zaman olmasa da, genellikle barışçıl bir şekilde, Georgia'lı bir kadının ifade ettiği gibi, "zenciler ve beyazlar arasında en ufak bir düşmanlık duygusu olmadan," yapıldı.

Ne yazık ki, devrim kalıcı olmadı. Ölüm ve yıkımla dolu bir içsavaşın geride bırakılması birçok Amerikalının reformlar-

dan ve yüksek ideallerden bıkmış usanmasına neden oldu. Kes-tirme yollara başvurarak kamu mallarını çalmak ülkenin dört bir yanındaki politikacıların kolayına geldi. Bu davranış Yeni-den Yapılanma sürecinde başa gelen hükümetleri de olumsuz yönde etkiledi. Bu konuda yorum yapan Güney Carolina'lı bir Cumhuriyetçi, "Bu işte çok para yoksa, ben de bir salağım," ifadesini kullandı. Yolsuzluğun ileri boyutlara ulaşması De-mokratların Cumhuriyetçileri resmi görevlerden indirmek için kararlı bir tutum takınmalarına neden oldu. Daha da önemlisi, Yeniden Yapılanma sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasının asıl nedeni iki yüz yıl süren eşitsizliğin yol açtığı sorunların üstesinden gelinmesinin çok zor olmasıydı. Afrikalı Amerikalı-lara eşit muamele yapmayı reddeden beyaz güneyliler yapılan reformlara tepki vermeye başladı. Hatta yeniden yapılanmaya karşı bir tür savaş başlattıkları söylenebilir.

Kölelik yasarken, köle sahipleri kölelerin geceleri kaçarak avlanmasını, yakınlardaki çiftliklerde çalışan aile bireylerini ziyaret etmesini veya kaçmasını engellemek için devriye gezen nöbetçiler yerleştirmişti. Yeniden Yapılanma sürecinde, özgür kalan köleler gecelerini geri aldılar. Tıpkı beyazlar gibi, siyasi partilerin seçim kampanyaları kapsamında düzenlediği fener alaylarında yürüdüler. Geceleri diledikleri gibi toplantılara ka-tılıp, arkadaşlarını ziyaret ettiler. Ancak, 1866 yılından itibaren, bazı beyazlar bu özgürlüklerin önünü kesmek için yarı askeri gruplar oluşturdu. Bu gruplardan biri de Ku Klux Klan'dı ve grubun üyeleri kimliklerini gizlemek için beyaz cüppeler ve yüzlerini örten kukuletalar gibi çeşitli giysiler giyiyordu. Bu grup geceleri at sırtında dolaşarak siyahi vatandaşların silahla-rına el koyuyor, Cumhuriyetçilerin düzenlediği siyasi toplantı-ları basıp dağıtıyor, hatta siyasi liderleri öldürüyordu.

Bu gibi saldırılar ilk etapta Kuzeylileri çok öfkелendirdi. General Ulysses Grant, 1868'de ve sonra ikinci kez 1872'de başkan seçildi ve federal askeri birliklere Klan üyelerini ve

“beyazların hâkimiyetini” yeniden tesis etmeye çalışan diğer insanları tutuklamaları için emir verdi. Ancak, aradan zaman geçtikçe, Kuzeyliler, hatta güçlü kölelik karşıtları bile Yeniden Yapılanma sürecinden sıkılmaya başladı. Aralarından biri, “Bunu yeterince uzun bir süredir deniyoruz,” diyerek bu konu hakkındaki şikâyetini dile getirdi. “Artık Güney’i yalnız bırakmanın zamanı geldi.” Güneyli Demokratlar başa geçmek için yaptıkları planları gizlememeye başladı; başarabilirlerse seçimlerle, mecbur kalırlarsa zor kullanarak başa geçeceklerdi. Meydana gelen ayaklanmalar ve terör olayları, belki de çeyrek milyondan fazla Cumhuriyetçinin, Ohio’lu Cumhuriyetçi aday Rutherford B. Hayes’in New York’lu Demokrat aday Samuel Tilden’a rakip olduğu 1876 seçimlerinde oy kullanmasını engelledi.

O ana dek Demokratlar üç eyalet haricinde tüm Güney eyaletlerinin yönetimini ele geçirmişti. Bu üç eyalette (Güney Carolina, Louisiana ve Florida) hem Demokratlar, hem de Cumhuriyetçiler kendilerinin kazandığını iddia ediyordu. Kongre bu anlaşmazlığı çözüme ulaştırmak için özel bir komisyon oluşturdu, ama nihai anlaşma Washington’daki Wormley Otel’inde düzenlenen özel bir toplantıda imzalandı. Demokratlar istemeden de olsa Hayes’in başkan olmasını kabul etti; ama bir şartla: Yeniden Yapılanma süreci sonlandırılacaktı. Böyle de oldu. Ülke, 1877 senesinde, özgürlüğüne kavuşan eski kölelerin kazandıkları haklar pahasına yeniden birleşti.

Lincoln, 250 yıl süren kölelik kolay kolay kaldırılamayacağı için ülkenin içsavaşla paramparça olduğuna dair uyarıda bulunmuştu. Yeniden Yapılanma bu eşitsizlik yıllarının etkilerini gidermek amacı ile atılan geçerli bir adımdı. Eşitlik taraftarlarının yeniden harekete geçmesi için yüz yıl beklemek gerekecekti.

BİR BÜYÜK OLAY DAHA

Amerika'nın İspanya hâkimiyeti altında olduğu senelerde, hazine bulmak için keşif yapan fatihlerden biri, portresinin altında, "Tusula ve kılıç ile: daha, daha, daha fazla" anlamına gelen bir sloganı sergilemekten hoşlanırdı. Bazen Amerika tarihi baştan aşağı daha fazlasını elde etmek için verilen, hızla gelişen bir bölgeden bir diğerine devam eden bir mücadeleymiş gibi görünür. Altın ve gümüş arayışından, Karayipler'deki şeker plantasyonlarına, Virginia tütününden, Carolina pirincine, Rocky Dağları'nda gezen kürk tacirlerinden, Pamuk krallıklarına ve tekstil fabrikalarına kadar, hızla gelişen her sektör ve bölge sanki bir öncekinden daha büyükmüş gibi görünür. Peki, büyük olarak nitelendirdiğimiz bu sektörler aslında ne kadar büyüktü? 1860 senesine

gelindiğinde, güneydeki büyük çiftliklerde 250' den fazla köle çalışabiliyordu. Maine'de yer alan Pepperell Cotton Mills adlı pamuk fabrikasında, aralarında fabrika kızları, İrlandalı göçmenler, mızraklarla fabrikanın su çarklarını tıkayan yılan balıklarının temizleyen çocuklar da bulunan yaklaşık sekiz yüz işçi çalışıyordu. 1860 senesinde, tek bir işletmede sekiz yüz işçinin çalışması insanlara çok büyük bir rakammış gibi geliyordu.

Ancak, aradan yalnızca yirmi beş yıl geçtikten sonra, Pennsylvania Railroad adlı demiryolu şirketi elli bin kişiyi işe aldı. Pittsburgh yakınlarında, George Washington'ın Fransızların yaklaşık sekiz dönüm arazi üzerine ufak bir kale inşa etmelerini engellemeye çalıştığı yere fazla uzak olmayan bir konumda, yaklaşık yirmi dört hektar arazi üzerine kurulan Homestead Steel Works adlı fabrikanın ocaklarında *her gün* iki yüz ton çelik ray üretilirken, bacalarından gökyüzüne dumanlar saçılıyordu. Demiryolu şirketleri fabrikadan gelir gelmez rayları döşüyordu. Çelik Amerika'nın şehirlerinin dönüşüm geçirmesine neden oldu. Şehirlerde yer alan en yüksek binalar yüzyıl boyunca çan kuleleri göklere uzanan kiliseler olmuştu. Artık, yeni çelik kirişler on, yirmi, hatta otuz katlı binaların inşa edilmesini mümkün kılıyordu. Gazetelerden biri bu binaları "göklere delen apartmanlar" olarak tarif etmişti.

Ancak büyük olmanın ebat olarak büyümekten ayrı bileşenleri de vardır. Bir demiryolunu büyütme için uzunluğunu üç katına çıkartmak yeterli olmuyordu. Gerçek anlamda büyümek için, Amerikalıların yeni *sistemler* yaratması gerekti. Bu sistemler büyük olmak için gereken binlerce detayın ustalıkla idare edilmesi açısından hayati önem taşıyordu.

Bir buharlı gemi ile bir lokomotif arasındaki farkları düşünün. Buharlı gemi işletmek isteyen bir insan bir gemi satın alıp nehir boyunca çalıştırarak gemisini ister bir ister yirmi bir kasabada durdurabilirdi. Öte yandan, bir demiryolu işletmesinin yalnızca bir lokomotif ve yolcu vagonları ile işletilmesi

imkânsızdı; buna ek olarak rayların döşeneceği arazilerin satın alınması, güzergâh üzerindeki ağaçların kesilmesi, bataklıkların kurutulması, nehirlerin üzerine köprülerin inşa edilmesi, demiryolu boyunca taş ve rayların döşenmesi ve tren istasyonlarının inşa edilmesi gerekiyordu. Şirketin yolcu veya yük taşıyarak para kazanması için tüm bunlara, hatta daha da fazlasına ihtiyaç duyuluyordu. 1850'lerde, Birleşik Devletler'in doğusunda çok sayıda küçük demiryolu şirketi faaliyet gösteriyordu. Bu yüzden New York Central Railroad gibi büyük şirketler bu küçük şirketleri satın alarak New York, Philadelphia ve Chicago gibi şehirler arasında aksamadan çalışan "ana demiryolu hatlarını" oluşturmaya başladı. O döneme kadar kimse döşenen rayların arasında ne kadar mesafe bırakılması gerektiği konusunda mutabakata varamamıştı. Çoğu şirket rayların arasında yaklaşık 144 cm boşluk bırakıyordu. Diğerleri ise rayların arasında genellikle 152 ila 183 cm arasında boşluk bırakmayı tercih ediyordu. En azından yarım düzine farklı aralık kullanılıyordu. Bir demiryolu şirketinin farklı noktalara kargo gönderebilmesi için, kilometrelerce uzunluğundaki rayların ayarlanması ve demiryolu sisteminin bir arada çalışmasının sağlanması gerekiyordu. En büyük dönüşümlerden biri 30 Mayıs 1886 tarihinde, binlerce işçinin bir Pazar günü aralarında 1,524 santimetre boşluk olan rayları birbirine 7,62 santimetre yaklaştırması ile gerçekleşti. Rayları ayarlamak için birbirleri ile yarışan ekipler sayesinde, yaklaşık 21.000 km uzunluğundaki demiryolu rayı aşağı yukarı otuz altı saat içinde daraltıldı. Bu dönüşümden sonra, güney trenlerinin kuzeydeki demiryolu hatlarında da çalışması mümkün oldu.

En büyük demiryolu hayali kıtayı baştan sona kat eden bir güzergâh oluşturmaktı. Hiçbir şirket böyle bir kıtalararası demiryolu inşa edebilecek veya bunu finanse edebilecek kadar büyük değildi. Bu yüzden, federal hükümet bu işe el attı. Kongre Union Pacific adlı demiryolu şirketine Büyük Düzlük-

ler üzerinden batıya doğru uzanan, Central Pacific adlı demiryolu şirketine de California'dan başlayarak doğuya doğru uzanan bir demiryolu inşa etmesi için hak tanıdı. Hükümet ayrıca bu işin masraflarını karşılamaya yardımcı olmak için bu şirketlere yaklaşık 18 milyon hektar devlet arazisini ücretsiz olarak tahsis etti. Demiryolu şirketleri bu arazileri demiryolu güzergâhı üzerinde yaşamak isteyen insanlara satarak gelir elde etti. İşçi arayan Union Pacific İçsavaş'ta görev alan eski askerleri ve İrlanda göçmenlerini işe aldı. Ekipler sıcak, kuru Düzlükler boyunca günde ortalama 3,2 km uzunluğunda ray döşedi. Pasifik tarafında görev alan işçilerin onda dokuzu Birleşik Devletler'e yeni gelen Çinlilerden oluşuyordu. Bu işçilerin Sierra Nevada Dağları'na ray döşemek gibi zorlu bir görevi yerine getirmeleri gerekiyordu. Burada kış mevsiminde oluşan kar yığınlarının boyu zaman zaman yirmi metreye ulaşıyordu. Çetin kış şartları işlerin çoğunun durdurulmasına neden oluyordu, ama dağlarda dinamitle tünel açılmaya devam ediliyordu. Heyelanlar, Dağlardan aşağı düşen kayalar ve patlamalar yüzünden çok sayıda işçi hayatını kaybetti ve bazen hayatını kaybeden işçilerin cansız bedenleri baharda karlar eriyene kadar bulunamadı. Tüm bunlara rağmen, 1869 senesinde, Central Pacific ve Union Pacific demiryollarının rayları nihayet Promontory Point Utah'ta birleştirildi.

Trenler demiryolları üzerinde yüzlerce, hatta binlerce kilometre yol aldığından, bu trenlerin yaptığı seferler için zaman çizelgelerinin düzenlenmesi oldukça zor oldu. Zaman tüm köylerde güneşin en yüksekte olduğu anda saatlerin on ikiye ayarlanmasıyla ölçülüyordu. Ancak, "öğle vakti" bir kasabadan diğerine farklılık gösteriyordu. Güneş Chicago'da en yüksek konumdayken, St. Louis'te saat 11:50 oluyor, Pittsburgh'da ise 12:31 oluyordu. Bu gibi farklılıklar at sırtında seyahat edenler için pek fazla önem arz etmiyordu. Ancak, bir gün içerisinde düzinelerce kasabada durmak zorunda olan trenlerin seferleri

için zaman çizelgelerinin oluşturulması kâbus gibi bir işti. Her hattın kendi için bir "standart" saat belirlemesi gerekiyordu ve bu standart saatler de trenlerin uğradığı kasabaların yerel saatlerinden farklıydı. Bazı tren istasyonları yolcuların kafalarının karışmasını engellemek için duvarlarına birkaç farklı saat asıyordu. (Pittsburgh'da yer alan ana istasyonda altı farklı saat bulunuyordu). Nihayet, 1883 senesinde, demiryolu şirketleri bir araya gelerek zaman dilimlerini oluşturdu ve ülkeyi her biri kendi standart zamanına sahip olan dört farklı bölgeye ayırdılar. Bu yeni sistem demiryollarının büyümesine olanak tanıdı.

Gerçekten de, demiryolları o kadar büyüdü ki, tek görevi binlerce mühendisi, frenciyi, hamalı, kondüktörü, istasyon görevlisini, lokomotifleri, depoları, tamirhaneleri organize etmek olan müdürler tuttular. Müdürler kuruluş içindeki hiyerarşik düzeni göstermek için büyük bir ağaç şeklinde şemalar çizdi; bu şemalarda demiryolu şirketinin başkanı ve üst düzey yöneticileri ağacın gövdesinde yer alıyor, farklı departmanlar ve işçiler de üzerinde binlerce yaprak olan dallar gibi yayılıyordu.

Her türlü yeni keşif bu yeni endüstriyel sistemlere katkı sağlıyordu. Amerikalılar İçsavaş'ı izleyen otuz sene içerisinde yarım milyondan fazla yeni tasarım ve makine için patent aldı. Bu dönemin en büyük kâşiflerinden biri genç bir telgraf operatörü olan Thomas Alva Edison'du. Edison bir telgraf telinin üzerinden bir seferde birden fazla mesajın nasıl gönderilebileceğini çözdü ve bu keşfi sayesinde o kadar çok para kazandı ki, hayatının geri kalanını (sesleri kaydeden ve yeniden çalan gramofonlar ve ülkenin dört bir yanında yer alan şehirlerde geceyi gündüze çeviren elektrikli ampuller gibi) yeni keşifler yapmaya adanmıştı. Aşağı yukarı aynı zamanlarda, Alexander Graham Bell tellerin üzerinden ses sinyallerinin nasıl iletebileceğini keşfetti. Keşfettiği sistem telgrafların kullandığı nokta ve çizgilerden oluşan Morse kodundan çok daha iyiydi. Edison'un en büyük fikri, hayal kurarak birer birer fikir üretmek yerine,

keşif yapmak için kullanılabilecek bir *sistem* geliştirmekti. Eğer pamuk ve çelik fabrikaları kurulabiliyorsa, bir keşif fabrikasının kurulamaması için herhangi bir sebep yoktu. Edison elektrik jeneratörleri ve kimyasal maddeler satın aldı ve sonradan “araştırma laboratuvarı” olarak tanınan işletmesinde çalışacak teknisyenleri ve alet yapımcılarını işe aldı. Bu işletmenin temel amacı yeni bilgileri pratik alanlarda kullanmaktı. Büyük şirketler kısa zamanda bu fikri taklit etmeye başladı.

Yeni keşifler elektrik akımının mahalleler arasında nasıl taşınabileceği veya tren vagonlarının nasıl pürüzsüz bir şekilde durdurulabileceği gibi karmaşık teknik sorunların üstesinden gelinmesine yardımcı oluyordu. Ancak bunun yanında çözülmesi gereken çok daha basit sorunlar da vardı. Ufak ölçekli şirketlerin çoğu büyümek için birbirleri ile rekabet ediyordu ve bu rekabet bazen sertleşiyordu. Demiryolları rakiplerinin müşterilerini ellerinden almak amacı ile daha fazla ray döşemek için birbirleri ile yarışıyordu. En büyük ve en çok yük taşıtan müşterilerine gizli indirimler yaparak, küçük müşterilerinden daha fazla ücret talep ediyordu. Diğer şirketler eyalet meclislerinin üyelerine rüşvet vererek kendilerine avantaj sağlayan yasaların meclisten geçmesini sağlıyordu. İnsanlar ortada bir “demiryolu savaşı” olduğundan bahsediyordu; gerçekten de rakip demiryolu şirketleri bazı durumlarda çıkarlarını korumak için silahlı muhafızlardan, hatta çetelerden faydalanıyordu. New York Central Railroad şirketinin sahibi Cornelius Vanderbilt, rakibi Erie Railroad şirketindeki Jay Gould’un büyükbaş dolu bir tren vagonunu Buffalo’dan New York’a göndermek için 125 dolar ücret talep ettiğini biliyordu. Bu yüzden, Vanderbilt aynı hizmet için talep ettiği ücreti 100 dolara indirdi. Gould karşılık vermek için fiyatı 75 dolara çekti. Vanderbilt 50 dolara indi, Gould 25’e. Bu durum karşısında çileden çıkan Vanderbilt ailesi nihayet büyükbaş hayvanlarla dolu bir tren vagonunu Buffalo’dan New York’a göndermek için 1 dolar üc-

ret talep ettiklerini açıkladı. Bu hamle Vanderbilt ailesine çok fazla para kaybettiriyordu, ama en azından müşterileri Erie Railroad şirketine kaptırmıyorlardı! Trenler yük vagonları tamamen dolu işliyordu.

Ancak Gould daha akıllı çıktı: Buffalo'ya giderek tüm büyükbaş hayvanları satın aldı. Sonradan olayı anımsayan arkadaşlarından biri, "[Vanderbilt] aslında rakibinin hayvanlarını taşıdığını ve bu yüzden de kendisi büyük zarar ederken rakibine çok kâr etme fırsatı verdiğini ... [öğrenince] neredeyse aklını yitirdi," yorumunu yapmıştı. Bu gibi rekabetler birçok şirketin batmasına yol açtı.

Ayakta kalmayı başarabilenler rekabeti ortadan kaldırmanın yollarını öğrendi. John D. Rockefeller yeni gelişmekte olan petrol sektörüne adım attı. İnsanlar yeraltından petrol adını verdikleri koyu ve kaygan bir sıvının çıkarılmasına yarayan kuyular açmaya başlamıştı. Bu sıvı rafine edilerek gaz lambalarında yakıt olarak kullanılan gazyağına veya makinelerin daha rahat bir şekilde çalışmasına yardımcı olan yağa dönüştürülebiliyordu. Yağ yakıt olarak petrol kullanan motorların tasarlanması ile daha da değerlendirildi. Rockefeller iyi bir fırsat yakaladı ve bu işe balıklama atladı. Presbiteryen olan babası ona hayatta çok çalışması ve kimseye güvenmemesi gerektiğini öğretmişti. Babası, "Elime geçen her fırsatta oğullarımı kandırıyorum," diyerek övünüyordu. "Onların keskin bir zekâyâ sahip olmalarını istiyorum." Genç Rockefeller babasının istediğinden de zeki bir adamdı. Fiyat kırarak rakiplerini iflas ettiriyor, dışarıdan bakanlara başkalarına aitmiş gibi görünen "paravan" şirketler kuruyor veya rakiplerine para teklif ederek şirketlerini elden çıkartmalarını sağlıyordu. Kazanmak için akla gelebilecek her türlü stratejiyi uyguluyordu. Buna ek olarak, sahip olduğu Standard Oil Company yüksek kaliteli yağlar da üretiyordu, çünkü şirketin sahibi işletmesinin her detayını bir şahin gibi izliyordu. Her sabah ofise ilk o geliyor, akşamları ofisten en

son o çıkıyordu. Evleneceği gün bile çalışmıştı. Rafine ettiği petrolün her galonunda bir sentin onda biri kadar bile tasarruf yapma imkânı olsa bunu yapıyordu. Bu ilk bakışta önemli bir tasarrufmuş gibi gözükmeyebilir, ama Standard Oil Company o dönemde yılda 700 milyon galon petrol rafine ediyordu. Şirketin galon başına bir sentin onda biri kadar tasarruf yapması, fazladan 600.000 dolar kâr etmesi anlamına geliyordu.

1880 senesine gelindiğinde, Rockefeller Birleşik Devletler’de rafine edilen petrolün yüzde 90’ından fazlasını kontrol ediyordu. Geriye kalan tek büyük tedarikçi olarak bir tekel oluşturmuştu ve fiyatları müşterilerini daha düşük fiyatlar teklif eden rakip şirketlere kaptırma riski olmadan, dilediği gibi yükseltebiliyordu. Yağ ihtiyacı olan neredeyse herkes ona gitmek zorundaydı. Diğer şirketler de Rockefeller’ın izinden gidip, rakiplerini saf dışı ederek, kendilerine tekeller kurmaya çalıştı.

Çelik sektörü de çok büyümüştü. İskoç asıllı genç Amerikalı Andrew Carnegie önderliğinde yeni zirvelere taşınmıştı. Demiryollarının rayları yıllar boyunca demirden üretilmişti, ama demir saflaştırılarak çeliğe dönüştürüldüğünde, daha da güçlü ve dayanıklı oluyordu. Carnegie’nin çelik ocakları demiri çeliğe dönüştürmek için son çıkan teknolojilerden faydalanıyordu. Carnegie Rockefeller’ın stratejisini uygulayarak (çoğunu satın almış olsa da) bütün büyük çelik fabrikalarını satın alma yoluna gitmedi. Bunun yerine, kendini bir çelik fabrikasının ayakta kalması için gerekli olan *diğer* işletmeleri satın alarak korudu: ocaklarında eritilen demir cevherini tedarik eden demir madenlerini ve demir cevherini fabrikalarına nakleden demiryollarını satın aldı. Bu sayede kimse gerek duyduğu hammaddeyi tedarik etmesini engelleyemeyecek veya gerek duyduğu malzemeleri kendisine yüksek fiyatlarla satamayacaktı.

Büyük demiryolları, büyük petrol şirketleri ve büyük çelik fabrikaları kurulmuştu. Bunlara bir de büyük para kurumları eklendi. Dev şirketler projelerini gerçekleştirmek için nakit

paraya ihtiyaç duyuyordu. Bu yüzden, bankacılar “kapitalin” veya yatırımlar için kullanılan paranın alınıp satıldığı borsaları oluşturdu. Binlerce sıradan insan New York Menkul Kıymetler Borsası gibi borsalarda alınıp satılan hisse senetlerine yatırım yaparak büyük şirketlerin ufak bir parçasına sahip olabiliyordu. Wall Street adı verilen eski Hollanda sokağı ülkenin finans merkezi haline geldi. Bu sektörün kalbinde yer alan bankacılar da hisse senetlerinin alım satımında ustalaşarak, şirketleri satın almak için milyonlarca doları bir araya getirmeye ve bu şirketleri birleştirerek daha da büyük şirketler kurmaya başladı. En büyük bankacı, neredeyse her istediğini elde etmeyi başaran, J. Pierpont Morgan adında iri yarı bir adamdı. Morgan’ın portresini çeken bir fotoğrafçı, sonradan o günü hatırladığında, “Onun keskin bakışlı, koyu renkli gözleri ile karşılaşmak, üzerinize hızla gelen bir ekspres trenin farları ile karşılaşmaya benziyor,” yorumunu yaptı. Morgan, 1901 senesinde, Carnegie’nin çelik şirketini, ondan sonra gelen en büyük sekiz çelik işletmesi ile birleştirerek ülkede faaliyet gösteren milyar dolar değerindeki ilk şirket olan United States Steel Corporation’ı yarattı. Bunu yaptığında iki yüz şirketi, 1600 km uzunluğunda demiryolu ağını, Minnesota’nın en büyük demir cevheri madenini ve 170.000 çalışanı yeni kurulan bu şirketin çatısı altında topladı. Hedef daha, daha, daha ve daha fazlasıydı. “Biraz rekabeti severim,” diyordu Morgan, “ama birleşmeyi daha çok severim.”

Gazeteler birer sanayi önderi olarak tanıttıkları Carnegie, Rockefeller ve Morgan gibi insanlardan övgü ile bahsediyordu. Zaten demiryolları ile kıtanın bir ucunu diğer ucuna bağlayan insanlar da bunların ta kendisi değil miydi? Bunlar köprüleri ve yüksek gökdelenleri üretmek için çeliği döven insanlar değil miydi? Ülke yeniden yapılandırılıyordu ve bu dünyada var olan her şey İçsavaş’tan önce var olan her şeyden daha büyüktü. Peki ama...

Sıradan Amerikalılar bu hikâyenin neresinde yer alıyordu? Bu dönemde var olan bazı devlerden bahsettik. Peki ya sıradan insanlar ne yapıyordu? Karmaşık işletme şemalarının gövdesinden çıkan sayısız dalın ucundaki ufak yapraklarla temsil edilen binlerce işçinin durumu nasıldı? Onlar da diğerleri gibi sanayileşmiş dünyaya ayak uydurmak zorundaydılar. Bu bazen bir ölüm kalım meselesine dönüşebiliyordu.

Kaba görünümlü, orta yaşlı bir adamın Pennsylvania Demiryolu Şirketi'nin ofisine giderek bir makasçı olarak işe girmek istediğini ve müdürün onu gözleri ile süzdükten sonra, bu konuda herhangi bir deneyimi olup olmadığını sorduğunu hayal edin. Bu adam o dönemde büyük bir ihtimalle sadece elini kaldırarak bu işe girmeye hak kazanabilirdi.

Bunun nedenlerine bir sonraki bölümde değineceğiz. Bu da bize niçin sıradan insanların da bu demiryolu, petrol, çelik ve borsa çağında büyümek için bir yol bulmaları gerektiğini gösterecek.

YAKANIZIN RENGİ

Hikâyemizde Kaba görünümlü bir adam bir demiryolu şirketine makasçı olarak çalışmak için iş başvurusu yapmış ve müdür de ona bu konuda herhangi bir deneyimi olup olmadığını sormuştu. Adamın cevap olarak başını sallayıp elini havaya kaldırdığını ve havaya kaldırdığı elindeki iki parmağının eksik olduğunu hayal edin.

Adamın parmaklarının eksik olması o dönemde demiryollarında deneyim sahibi olduğunun işaretlerinden biriydi. Yeni sanayi dünyası hem parıltılı ve büyüleyiciydi, hem de tehlikeli ve ölümcül. 1885 yılında trenle seyahat eden bir yolcunun yaşadığı deneyim eski, ilkel demiryollarında yapılan yolculuklara hiç mi hiç benzemiyordu. Eskiden tren yolculukları, “çok sarsıntı, çok gürültü ... az pencere, bir lokomotif, bir çığlık ve bir

zilden" ibaretti. Artık, trenlerin ahşap panellerle kaplı yemek vagonlarında yemek servisi yapılıyordu. Kahvaltıda domuz pastırması, sosis, alabalık, istiridye, meyve, sıcak ekmek, sandviç ekmeği, çikolata ve daha birçok farklı yiyecek sunulması mümkündü; hem de yalnızca 75 sent karşılığında. Illinois'li George Pullman'ın yataklı vagonları üretmeye başlamış olması daha da müthiş bir olaydı. Bu vagonlarda tavanlardan aşağı açılan yataklar bulunuyordu ve yataklara lüks çarşaf ve örtüler serilmişti. Genelde Afrikalı Amerikalı olan Pullman kamarotları bayanların şapkalarını kutulara koyarak raflara yerleştiriyor, koridordaki sinekleri kovuyor ve tütün çiğneyen adamların yataklarının yanına tükürük hokkaları yerleştiriyordu. George Pullman yarattığı bu vagonlara "saray arabası" adını takmıştı ve bu vagonlarda seyahat eden yolculara da birer kraliyet ailesi mensubu gibi davranılmasını istiyordu.

Öte yandan, demiryolu çalışanları daha farklı bir hayat sürüyordu. Yağmur, sulu sepken veya kar yağışı altında, ellerinin donmasına aldırış etmeden işlerini tamamlamaları gerekiyordu. Yanlış bir anda dikkatsiz davranan bir makasçı kolaylıkla parmaklarından birini ezerek veya kopartarak kaybedebiliyordu. Frenci olmak daha da tehlikeli bir işti. Bir tren istasyona yaklaşırken, makinist fren düdüğünü çalıyor, frenciler de merdivenlerden vagonların tepesine tırmanarak fren çarklarını çeviriyordu. Çarklar gereğinden hızlı çevrilirse, tren sarsılabiliyor, frencilerden biri vagonun tepesinden düşerek hayatını kaybedebiliyordu. Meydana gelen kazalar her sene binden fazla frencinin hayatına mal oluyordu. Hayatlarını riske atarak çalışanlar sadece frenciler değildi: mühendisler, makinistler, kazancılar, marangozlar, yağcılar ve işaret görevlileri de tehlikeli şartlarda çalışıyordu. Chicago, Burlington & Quincy adlı demiryolu şirketinde bir sene içinde meydana gelen 198 yaralanma olayından birkaç tanesi şu şekilde rapor edilmişti: *ayak tarağı kırılması, kafatası kırığı, el ve başparmak ezilme-*

si, bacak kesilmesi, çene kırılması, ayak ezilmesi, el üzerinden vagon geçmesi, parmakların kopması, bacak ve kol yanması, bacak ezilmesi. Bu adamlar en azından hayatta kalmayı başarmıştı. Aynı sene otuz farklı adam da çeşitli sebeplerden ötürü hayatını kaybetmişti: *tren çarpması, vagonların arasında ezilme, trenden düşme, merdivenden düşme, köprüden düşme, bacadan düşme, lokomotifin raydan çıkması yüzünden hayatını kaybetme, vagon ve platform arasında ezilme, boğulma.*

Tehlike yeni dünya işlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. Andrew Carnegie'nin Homestead Steel Works adlı çelik fabrikasına giren adamların yüzlerine kazanlardan çıkan kızgın hava akımları vuruyordu. Bir işçinin ifade ettiği gibi, fabrikadaki ocaklar "cehennemdeki bütün şeytanların çorbalarını aynı anda pişirebilecekleri kadar büyük olan ve içlerinde sanki birer yanardağ patlıyormuş gibi kükreyen beyaz ve gözleri kör eden, köpüren ve sıçrayan bir sıvı ile dolu devasa kazanlardı." İşçilerin terli gövdeleri hızla toz ve çelik tanecikleri ile kaplanıyordu. Testere makinelerinin çıkarttığı gürültü işçileri sağır edecek düzeylere ulaşıyordu. Homestead'in yirmi dört saat boyunca durmadan çalışmasını sağlamak için, iki ekip vardiyalı olarak (bir hafta günde on iki saat boyunca gündüz, sonraki hafta da günde on iki saat boyunca gece vakti) çalışıyordu. Ocaklar yalnızca 4 Temmuz'da ve Noel'de duruyordu. Vardiya değişimlerinde, yorgun düşen Cumartesi gecesi ekibi Pazar gününü dinlenerek geçiriyor, onları izleyen ekip de yirmi dört saat boyunca durmadan çalışıyordu. İşçilerden biri durumu, "Evim yalnızca yemek yediğim ve uyuduğum yer," diyerek anlatmıştı. "Ben aslında fabrikada yaşıyorum."

Fabrikalar büyüdükçe tuhaf bir şey daha oldu. Fabrikalarda yapılan işler küçülmeye başladı. Thomas Jefferson'ın zamanında, bir ayakkabı ustası uygun deriyi seçerek, ayakkabı kalıbını keserek, parçaları birbirine dikip yapıştırarak bir ayakkabıyı baştan sona yaklaşık kırk farklı adımda üretirdi. Fabrikalar

ayakkabı ustalarının yaptığı işi, her biri farklı bir insan tarafından yapılan ve az miktarda eğitimle yeni işçilere öğretebilen, nispeten daha ufak görevlere bölerek büyüdü. Kadınlar ve kız çocukları ayakkabıların üst kısımlarını dikti, erkekler ve erkek çocukları ayakkabıların tabanlarını yerleştirdi ve kullandıkları makineler de işlerini kolaylaştırdı. Bir ampul fabrikasında çalışan bazı kadınlar ampullerin içine art arda ince telleri yerleştirmekten sorumluydu: bütün gün yaptıkları tek iş buydu. Diğer işçiler bir vakum makinesi yardımı ile ampullerin içindeki havayı emiyordu.

Eski tarz ayakkabı ustaları sahip oldukları becerilerden dolayı gurur duyuyordu. Ama bu işler? Kim aynı ufak işi binlerce kere tekrarlamaktan gurur duyabilirdi ki? Ayakkabı ustaları ürettikleri ayakkabılardan elde edilen kârdan pay alıyordu. Fabrika işçilerine ise çalıştıkları saat oranında yevmiye veriliyordu. Bu İçsavaş'tan sonra yaygın bir gelenek haline gelmişti. Bu tarz işçilerden sorumlu olan ustabaşılar onlara genellikle kötü muamele ediyordu. Eldiven veya gömlek üreten bir fabrikada çalışan kadınlar kimsenin işten kaçamaması için kapıların kilitlendiğini biliyordu. İşçilerin tualete gitmek için bile izin istemesi gerekiyordu.

Kadınların yanında çocuklar da çalışıyordu: tekstil fabrikalarında çalışanların ciğerleri havada uçuşan elyaflar yüzünden tıkanıyor ve zarar görüyordu. Küçük çocuklar bozuk dokuma tezgâhlarını tamir ediyordu, çünkü boyları kısa olduğundan sürünerek tıkırdayan makine tezgâhlarının altına girebiliyorlardı. Erkek çocukları babaları ile beraber kömür madenlerine iniyordu ve yüzlerinin kararmasından başka bir sorunla karşılaşmadıklarında seviniyorlardı: madenlerde sıklıkla grizu patlamaları ve çökmeler yaşıyordu ve etrafları keskin ve ağır makinelerle doluydu. Bir konserve fabrikasında çalışan sekiz yaşındaki Phoebe Thomas bir kasap bıçağı ile sardalyelerin kafalarını keserken başparmağını kötü bir şekilde kesti.

“Annesi başka bir yerde meşgul” olan küçük kız elleri kan içinde olduğu ve bağıra çağıra ağladığı halde yalnız başına evine gönderildi. Buharlı çamaşırhanelerde kullanılan sudaki sert kimyasallar işçilerin kollarında yaralar açıyordu. Bu gibi risklere rağmen, benzer işlerde çalışan kadın işçilere erkek işçilerin yaklaşık yarısı kadar ödeme yapılıyordu. Ailelerin ihtiyacını kocaların karşılaması bekleniyordu; kadınlara yalnızca “cep harçlığı” veriliyordu.

Tüm fabrika işleri bu kadar ağır değildi. Puro imalatı sıkıcı bir iş olabiliyordu. Genelde babalar, anneler ve çocukları ufak ve pis apartman dairelerinde geceleri uyuyup, gündüzleri de haftada üç bine yakın puro imal ediyordu. Porto Rikoluların ve Kübalıların çalıştığı nispeten daha büyük puro fabrikalarında işçilerin bir okuyucu tutmasına izin veriliyordu. Söz konusu okuyucular bir masanın üzerinde oturarak işçilerin iyi vakit geçirmesi için gazete haberleri veya romanlar okuyordu. Troy New York’taki yaka fabrikalarında çalışan kadınlara iş esnasında şarkı söylemeleri için izin veriliyordu.

Troy’da o kadar çok yaka fabrikası vardı ki, bu şehir zamanla Yaka Şehri olarak anılmaya başlandı. Bu da ülkede meydana gelen başka bir değişikliğe işaret ediyordu. Giderek daha fazla erkek ve kadın fiziksel güç sarf etmelerini gerektirmeyen veya bir kadının ifade ettiği gibi, “giysileri veya elleri kirletmeyen” işlerde çalışmak istiyordu. Telefon operatörü veya sekreter olarak çalışan kadınların işe giderken uygun bir etek ve bir “şömizye bluz” (erkek gömleğine benzeyen, uzun kollu ve manşetli kadın bluzu) giymeleri gerekiyordu. Yeni ofis binalarında çalışan erkeklerin iş kıyafeti de bir ceket, kravat ve temiz, beyaz yakalı bir gömlekten oluşuyordu. Yaka gömleğin art arda birkaç gün boyunca giyilebilmesi için çıkartılabiliyordu: her gün gömleğe sert, beyaz ve kolalanmış yeni bir yaka takılıyordu. Bu tarz işlere sahip olan insanlar zamanla “orta direk” veya “beyaz yakalı işçiler” olarak anılmaya başlandı.

Bu da daha kaba giysiler giyilmesini gerektiren “mavi yaka” işlerinin bir nevi zıddıydı.

Yeni beyaz yakalı işçiler yalnızca bir iş değil, bir “kariyer” sahibi olmaktan bahsediyordu. Eski günlerde, avukat olmak isteyen genç bir adam ona işi öğreten yaşlı bir avukatla beraber “hukuk okurdu.” Artık üniversitelerde hukuk fakülteleri ve öğrencilere doktorluk, dişçilik, mühendislik gibi birçok iş alanında kariyer yapmaları için gereken eğitimi veren diğer fakülteler açılmıştı. Kadınların bu mesleklerin çoğunu icra etmesine toplumda sıcak bakılmıyordu. Ancak postane müdiresi, okul öğretmeni ve sekreter olarak çalışabiliyorlardı; ama bazı erkekler onları çok fazla düşünmelerinin sınırlarının iflas etmesine yol açabileceğine dair uyarıyordu! Reformcu Elizabeth Cady Stanton böyle saçmalıklara katlanabilecek bir kadın değildi. Bu durumu, “Kadınları hayatın şiddetli fırtınalarına karşı korumayla ilgili konuşmak kadınlarla düpedüz alay etmektir,” diyerek protesto etti. Ona göre her kadının “tüm yeteneklerini kendi güvenliğini ve mutluluğunu tesis etmek için kullanma” hakkına sahip olması gerekiyordu.

İşler iyi gittiğinde, bu yeni iş dünyasının bir parçası olan insanlar hayatta kalmayı, hatta refaha ermeyi başarabiliyordu. Ama işler her zaman iyi gitmiyordu. Hızla gelişen her sektör arada bir iflasa sürüklenebiliyordu. Virginia kolonilerinde yaşayanlar tütün yetiştirerek zengin oldu ama bir dönem dışarıya o kadar çok tütün sattılar ki tütün fiyatları taş gibi yere çakıldı. Kürk tacirleri birer servet sahibi oldu ama bir süre sonra akarsularda yaşayan tüm kunduzlar tükendi. İşler bu kadar hızlı bir şekilde kötüye gidince de tüccarlar işletmelerini, çiftçiler topraklarını, sıradan insanlar da işlerini, hatta evlerini kaybetti. Tevekkeli değil, insanlar bu dönemleri “panik” olarak adlandırdı; 1819 Paniği, 1837 Paniği, 1857 Paniği. Bu gibi ani yükselişler ve düşüşler tarih boyunca yaşanmıştı. Ancak bu çağda insanların kazancı arttı, zenginler daha da zenginleşti,

işlerin ters gittiği zamanlarda ise kayıplar daha büyük oldu ve fakirler daha da fakirleşti. 1873 ila 1879, 1882 ila 1885 ve 1893 ila 1897 seneleri arasında Amerika'da üç büyük panik veya ekonomik kriz yaşandı.

O dönemde bir petrol imparatorluğunun sahibi olan John D. Rockefeller veya birkaç adet demiryolunun sahibi olan Jay Gould olsaydınız, masraflarınızı kısarak yolunuza devam edebilirdiniz. Ancak, işletmelerin masraflarını kısıması işçilerine daha az ödeme yapması veya onları hızlandırarak daha az para karşılığında çalışmalarını sağlaması anlamına geliyordu. Bir frencinin görevi iki vagonun durdurulması mıydı? Görevinin kapsamı genişletilerek üç veya dört vagonun durdurulmasından sorumlu tutuluyordu. Vagonların üzerinde daha hızlı hareket edemez miydi? İşler iyice kötüye gittiğinde, işletme sahipleri işçileri işten çıkartıyor, gerekirse bir anda binlercesinin işine son veriyordu. 1873 Paniği'nde, Andrew Carnegie, New York sokaklarında o kadar çok işsiz adam uyuyor ki ofise gitmek için üzerlerinden atlamam gerekiyor diyerek açıklama yapmıştı.

Böyle bir dünyada, sıradan işçilerin elinden ne gelebilirdi ki? Bir yaka fabrikasında çalışan ve işten çıkarılması halinde yeri anında doldurulabilecek sıradan bir ilikçi ne kadar fazla güce sahip olabilirdi ki? Eğer frencilere daha az maaş alacakları söylense, şirketin başkanını verilmesi planlanan maaşlarla aç kalacaklarına nasıl ikna edebilirlerdi?

Bazen sinirlenen insanların kontrolden çıktığı da oluyordu. 1877 senesinde, frencilerden ve itfaiyecilerden oluşan bin iki yüz kişilik bir grup Martinsburg Batı Virginia'da yer alan bir demiryolu deposunu ele geçirdi. Resmi yetkililer demiryolunu tekrar işler hale getirmeleri için eyalet milislerini gönderdi, ama milisler protestoculara katıldı. Pittsburgh'da işten çıkarılan yirmi adet demiryolu işçisi geçinmelerine yetmeyen maaşlarını protesto etmek için toplanarak Pennsylvania Demiryolu üzerinde yürüyünce vurularak öldürüldü. (Söz konusu demir-

yolu şirketinin başkanı Thomas Scott yanındakilere, "Onlara bir tüfek perhizi verin de ekmeği bu şekilde ne kadar beğeniyorlarmış görelim," diyerek tavsiyede bulundu). Sinirlenen işçiler karşılık verdi ve yüzden fazla lokomotif ile iki binden fazla tren vagonunu yok etti. Son olarak, Başkan Rutherford B. Hayes protestoları sona erdirmek için federal birlikleri bölgeye sevk etti. Sonuçta işçilerin az miktarda kazancı, ancak çok büyük miktarda kaybı oldu.

Eğer büyümek başarıya ulaşmanın bir yöntemiye, sıradan insanlar nasıl büyüyecekti? Tıpkı büyük işletmelerin büyümek için çeşitli sistemlere ihtiyaç duyduğu gibi, işçiler de çeşitli sistemlere ihtiyaç duyuyordu. Bazıları İçsavaş'tan önceki yıllarda bile işçi sendikalarına (işçilerin kendilerini korumak ve hayatlarını geliştirmek için kurdukları kuruluşlara) üye olmuştu. İlk kurulan işçi sendikaları genellikle marangozlar, terziler veya matbaacılar gibi vasıflı işçileri bir araya getiriyordu. Kamu eğitimi, on iki saatlik vardiyalara son verilmesi ve borcunu ödeyemeyenlerin hapse atılmasının engellenmesi gibi konular hakkında mücadele veriyorlardı. Ancak, hızlı büyüme dönemlerinin ardından ekonomik kriz dönemleri geldiğinde, işçi sendikaları her seferinde başarısız oldu. İşlerin kötü gittiği zamanlarda, işçilerin yerine kısa sürede parasızlıktan çaresiz kalan başka insanları işe alabilecek patronlara karşı gelmek daha da zorlaşıyordu.

Bazı işçi sendikaları tek bir dili konuşan farklı türden işçileri (marangozları, puro üreticilerini, tren işçilerini, çelik işçilerini, vasıflı veya vasıfsız işçileri, beyaz veya mavi yakalı çalışanları) tek bir çatı altında birleştirerek büyümeye çalıştı. Ulusal İşçi Sendikası taleplerini, "Sekiz saat iş; sekiz saat dinlenme; sekiz saat de aklımıza ne eserse!" sloganı ile dile getirdi. Emek Şövalyeleri adlı sendika aynı yaklaşımı benimseyerek "uğraşıp didinen milyonları" bir araya getirmeye çalıştı. Niçin işçilerin fabrikalara, demiryollarına ve madenlere sahip olmalarına izin

verilmiyordu? Bu sayede işler iyi gittiğinde kârdan pay alabilir, işler kötü gittiğinde de birbirlerine yardımcı olabilirlerdi. Niçin bir araya gelerek seçimlerde işçileri koruyacak ve çocuk yaşta işçilerin çalışmasını yasaklatacak devlet adamlarını başa getirmiyorlardı? Ancak bu hedeflere ulaşmak görüldüğünden çok daha zordu, çünkü bütün işçilerin çıkarları aynı doğrultuda kesişmiyordu. Bir grup greve giderken (taleplerinin karşılanması için fabrikanın faaliyet göstermesini engellerken) diğer gruplar onlara katılmayabiliyordu ve bu tür grevler şiddetle sonuçlanınca da halk genellikle işçi sendikalarını suçluyordu. Şövalyeler birkaç galibiyet almayı başardı, ama farklı çıkarlar peşinde koşan o kadar çok işçi grubu vardı ki, bir araya gelerek kalıcı bir şekilde büyüyemediler.

Puro fabrikasında çalışan Yahudi bir işçinin oğlu olan Samuel Gompers, farklı bir taktik uygulamayı denedi. Emek Şövalyeleri'nin aksine, toplumda reform yapmak için kapsamlı bir plan yapmamıştı. İşçi sendikalarının basit taleplerde bulunması gerektiğine ve büyümenin yolunun da yalnızca tanıdığı puro üreticileri gibi vasıflı işçilerin bir araya getirilmesinden geçtiğine inanıyordu. Amerikan İşçi Federasyonu adlı sendikanın çatısı altında birleşen bu zanaatkârlar kendileri için basit hedefler koymuştu: işçilere daha yüksek maaş verilmesi, çalışma saatlerinin azaltılması ve daha güvenli çalışma şartlarının sağlanması. 1900 senesine, yirminci yüzyıla gelindiğinde Federasyon'un üye sayısı yüz milyona ulaştı. Ancak gelişme kaydetmeleri zaman aldı ve Gompers hâlâ çelik işçileri gibi vasıfsız işçileri teşkilatlarına dahil etmek istemiyordu.

İşçi sendikaları işçilerin büyüme kaydetmesine yol açabilecek yöntemlerden biriydi ve girdikleri bu yoldan geri dönüş yoktu. Ülke öyle ya da böyle, bir şekilde büyümüştü. Değişimi yalnızca fabrikaların ve demiryollarının ebatlarında değil, belki de en büyük mucizelerden biri olan yeni Amerikan şehirlerinde de açıkça görmek mümkündü.

İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ

Daha önce de gördüğümüz gibi, büyük olmanın ebat olarak büyümekten ayrı bileşenleri de vardır. Bunun için trenlerin farklı saat dilimleri arasında hızla sefer yapmalarına ve çelik fabrikalarındaki yüksek fırınların yirmi dört saat boyunca faaliyet göstermesine olanak tanıyacak yeni sistemlerin geliştirilmesi gerekmiştir. Borsalarda para girişi ve çıkışı olmasını sağlayan sistemlerin geliştirilmesi ve işçi hakları için mücadele eden sendikaların kurulması gerekmiştir. Bu yüzden de bu noktada şehirlerin nasıl büyüdüğüne değinmemizde fayda vardır, çünkü şehirler çok sayıda sistemin bir araya geldiği yerlerdir. Aslına bakılırsa, şehirlerin insanları, piyasaları ve sanayi kuruluşlarını bir araya getiren (yaşayan ve

nefes alan, inleyen ve gerinen) devasa birer sistem olduğunu söylemek mümkündür.

1880'lerdeki şehirler yüz yıl öncesinde var olan şehirlerden çok daha farklıydı. 1789 senesinde, George Washington, New York City'de başkanlık görevine başlamak için yemin törenine katıldığında, bu şehirde yalnızca 33.000 kişi yaşıyordu ve şehrin bir ucundan diğer ucuna yürüyerek bir saatte gidilebiliyordu. (Bu bir zamanlar Azteklerin başkenti olan ve 150.000 kişiye ev sahipliği yapan Tenochtitlán şehrinin nüfusu ile karşılaştırıldığında oldukça düşük bir rakamdır.) Ancak, Amerikan şehirleri hızla büyüyordu. 1840 senesine gelindiğinde, New York'a o kadar çok insan akın etmişti ki, şehrin büyüklüğü Tenochtitlán'ın iki katına ulaşmıştı. Bu büyümenin şehir üzerinde yarattığı baskının etkileri de yavaş yavaş belirginleşmeye başlamıştı. Şehirde dolaşmayı seven, özgür ruhlu ve neşeli bir insan olan Walt Whitman adlı bir gazeteci bu etkileri açık bir şekilde görebiliyordu.

Genç Whitman New York'un gürültülü caddelerinde dolaşırken, gözüne kalabalığın arasında boşluk arayan at arabaları, otobüsler ve yayalar ilişiyordu. Sokakta, etrafında toplanan kalabalığa yanındaki yığın halinde duran sandalyeleri ve yatakları satmak için bir masanın üzerine çıkmış bir açık artırmacı duruyordu. Biraz boş vakit bulan kasap çocuklar kan lekeli önlüklerini çıkartarak sokağın ortasında dans ediyordu. Whitman'ın kulakları da açıktı ve insanlar sohbet ettikçe "kaldırımların gevezeliğini" veya hareket eden at arabalarının tekerlekleri ile yürüyen insanların botların tabanlarının çıkarttığı tıkrıtı seslerini duyuyordu. Sokaklarda yürüyen insanların adımlarını dikkatli bir şekilde atması gerekiyordu, çünkü her yer at arabalarını çeken atların, sokak köpeklerinin, hatta caddelerde dolaşan domuz sürülerinin dışkıları ile doluydu. Domuzlar en azından insanların pencerelerden attığı çöpleri yiyerek az da olsa fayda sağlıyordu.

İnsanlar da hayvanlar gibi başıbozdu. Whitman gazete-ye haber yapmak için sık sık suç mahallerini ziyaret ediyordu: “aniden savrulan küfürler, darbeler ... yıldızlı polis memuru” ve zanlıların tutuklanması. Bowery Boys gibi sokak çeteleri oldukça yaygındı. Bu adamlar favorilerini uzatarak kırmızı gömlekler, silindir şapkalar ve yüksek topuklu botlar giyiyordu. Kız arkadaşları ile kol kola girip dolaşıyorlar ve Shirt Tails, Roach Guards ve Dead Rabbits gibi rakip çetelerle acımasızca savaşıyorlardı. Yangınlar her zaman için tehlike arz ediyordu. Gönüllü itfaiyeciler apar topar yangınlara koşuyor, ama yangına su sıkmak yerine rakip şirketlerle kavga ediyorlardı; hatta bazen sahibini sevmedikleri binaların yanıp kül olmasına izin veriyorlardı.

1840’larda ve 1850’lerde gelen göçmenlerin şehirlere akın etmesi işleri daha da zorlaştırdı. Bu göçmenlerin arasında Almanlar da vardı, ama göçmenler çoğunlukla İrlanda’dan geliyorlardı. İrlanda’da bir tür bitki hastalığı patateslerin çürümesine yol açarak “Büyük Kıtlığa” neden olmuştu. Patates İrlanda’da en çok tüketilen yiyeceklerden biriydi; bazen fakir insanların gücü yalnızca patates almaya yetiyordu. Mahsul tarlalarda çürürken, yaklaşık bir milyon kişi açlıktan öldü. Bir buçuk milyon kişi de tası tarağı toplayarak ülke dışına kaçtı. İrlandalı bir papaz yazılarında olan biteni, “Hepsi çekip gitti; bir anda yok oldular,” diye ifade etti. 1855 senesine gelindiğinde, dört New York’ludan biri İrlanda asıllıydı. Şehirlerdeki curcuna, tehlikeler ve aşırı kalabalık Amerikalıları endişelendirmeye başlamıştı. Ayrıca çoğu İrlandalılardan çekiniyordu, çünkü hem fakirdiler, hem de Katolik; Protestanlar o dönemde Katoliklere pek güvenmiyordu.

Walt Whitman bazen şehirdeki “İrlandalı ayaktakımından” şikâyetçi oluyordu. Ancak, sokaklarda bol miktarda vakit geçirmesi ve hayata olumlu bir açıdan bakması, şehirlerdeki bu curcunanın aslında Amerikalı olmanın önemli bir parçası

olduğunu görmesine yardımcı oldu. Bir noktada, gazetecilik hakkında daha az düşünmeye başlayarak daha büyük hayallerin peşinden koştu. Sağda solda yürüyerek, “on beş yıl boyunca bir milyon insanın düşüncelerini kendi bünyesine kattı.” Bu sayede anıları ve duygularını aktararak bir Amerikalının şu ana dek kaleme almış olduğu en olağanüstü şiir kitabını yazdı. *Çimen Yaprakları (Leaves of Grass)* adını verdiği kitap Amerika’yı, Amerika’nın insanlarını, tavırlarını ve renklerini anlatan bir şarkıya benziyordu:

Hem yaşlılardan, hem gençlerden, aptallardan olduğu kadar da bilginlerden oluşuyorum...

Her renkten, meslekten ve kademededen, her sınıftan ve dinden,

Yalnızca Yeni Dünya’dan değil, Afrika’dan, Avrupa’dan veya Asya’dan... başıboş gezen vahşilerden,

Bir çiftçi, tamirci veya sanatçı ... bir centilmen, denizci, âşık veya titreyenden,

Bir mahkûm, bir muhabbet tellalı, kabadayı, avukat, hekim veya papazdan.

Şiirin samimi sahneleri bazı okuyucuları şok etmişti. Boston’lu şair James Russell Lowell, “Whitman bir kabadayıdır, bir New York eşkıyası, bir aylak, kalitesiz mekânların müdavimi, taksi şoförlerinin dostu!” diyerek Whitman’ı küçümsemişti. Ancak, Whitman şehirlerde, hatta Amerika’nın genelinde “beyazları zencilerden veya yerlileri limana yeni ayak basan göçmenlerden” ayıramayacağını fark etmişti. Amerika’yı Amerika yapan şey bu karışımdı: burası “tek bir halktan değil, çok sayıda halkın karışımından oluşan bir ülkeydi.” Thomas Jefferson “büyük şehrin ayaktakımına” hiçbir zaman güvenmemişti ve onları insan vücudundaki “nasırlara” benzetirdi. Whitman ondan farklı düşünüyordu. O şehirleri Amerikan ruhunun merkezine oturtuyordu.

Yetmiş iki senelik ömrünü yaşadığı sırada, şehirler gerçekten de Amerika'nın can damarı haline geldi. *Çimen Yaprakları* 1855 senesinde yayınlandığında, yalnızca altı Amerikalıdan biri şehirlerde yaşıyordu. Bundan elli sene sonra, Amerikalıların yarısı şehirlerde yaşamaya başlamıştı. Milyonların dahil olduğu bu hareket (çiftlikleri ve köyleri terk ederek şehre yerleşmek) yalnızca Birleşik Devletler'de değil, bütün dünyada gerçekleşti. Okyanusları aşan buharlı gemiler dünyanın dört bir yanında yeni hayatlar kurmayı daha kolay ve daha ucuz bir hale getirdi.

Bir dönem, Amerika'daki beklenmedik bir nokta gezegendeki en hızlı gelişen şehir haline geldi. Buranın hızla gelişmesini kimse beklemiyordu, çünkü George Washington görev başladığında, bu bölgede yalnızca iki kişi yaşıyordu: Jean Baptiste Point du Sable adlı Fransa asıllı zenci bir kürk taciri ile bir Potawatomi Kızılderilisi olan karısı, Kitihawa. Beş odalı kulübeleri Chicago Nehri'nin Michigan Gölü'ne aktığı yerde duruyordu. Doğudaki Amerikalılar ancak Andrew Jackson'ın Kızılderilileri gönderme politikasından sonra Potawatomi Kızılderililerinin Mississippi Nehri'nin diğer tarafına geçmeye zorlanması ile bu yerleşime toplu halde taşınmaya başladı. Şehrin büyümesi 1871 senesinde çıkan bir yangın yüzünden durdu, çünkü sert bir rüzgâr alevlerin ve kıvılcımların bir çatıdan diğerine sıçramasına neden olarak yangının geniş bir alana yayılmasına yol açtı. Bu yangında yüz bin kişi evsiz kaldı ama buna rağmen Chicago yeniden ayağa kalktı ve şehir yeniden inşa edildi. 1890 senesine gelindiğinde, Chicago'da bir milyondan fazla insan yaşıyordu. Amerika'yı yeniden şekillendiren yeni şehirlerin mükemmel bir örneğiydi.

Ne kadar yeni? Bu kadar hızlı genişleyen bir şehirde, bu sorunu cevabını verebilmemiz için bir dizi yönü göz önünde bulundurmalıyız: *yukarı ve aşağı; içeri ve dışarı; üst, orta ve alt.*

Yukarı ve aşağı. İlk olarak, Chicago yalnızca dışa doğru değil, aynı zamanda yukarı doğru da genişledi, çünkü yeni çıkan gökdelenlerin inşa edilmesi için diğer şehirlere yol gösterdi. İnsanları gökleri delegecek kadar yükseğe çıkartmak istiyorsanız, merdivenlerden daha akıllı bir çözüme ihtiyaç duyarsınız. Chicago'lu Potter Palmer yeni açtığı lüks otelinin tanıtımını yaparken, yeni taşıma sistemine hangi ismi takacağından emin değildi. Bu sistem "merdivenle çıkmayı gereksiz kılan" bir tür "katlar arası demiryolu bağlantısıydı." Başka bir deyişle bir asansördü! Gökdelenler Chicago şehrini yukarı doğru ittikçe, belediye görevlileri de şehrin altını kazıyordu. Chicago, yüz binlerce insanın oluşturduğu atıkların bertaraf edilmesi için yeraltına şehir geneline yayılan bir kanalizasyon sistemi inşa eden ilk şehirdi. Diğer boru hatları şehre Michigan Gölü'nden içme suyu taşıyordu. Yeni sistem eski tip şehirlerde kullanılan sağlıksız kuyular yüzünden yayılan hastalıkların azaltılmasına olanak tanıyordu. Şehrin yeraltına doğru genişletilmesi ile yeni şehir daha sağlıklı ve güvenli bir hale gelmişti.

İçeri ve dışarı. Şehirler büyüdükçe, şehir sakinleri şehrin bir ucundan diğer ucuna kolay kolay yürüyememeye başlar. Şehir sakinlerinin bir noktadan diğerine daha hızlı bir şekilde gidebilmesi için, ilk etapta atlarla çekilen ve demir raylar üzerinde hareket eden vagonlar kullanılmıştır. Ancak Chicago ebatlarındaki bir şehirde, bunu yapmak için beslenmesi ve bakılması gereken altı binden fazla hayvana ihtiyaç duyuluyordu. (Ne yazık ki, hayvanların çoğu 1871'de çıkan büyük yangında telef olmuştu.) Atların yerine "dummy" adı verilen ufak buharlı lokomotifler denendi, ama bunlar da etrafa duman ve kıvılcım saçıyordu. Sonunda motorları duman çıkartmayan elektrikli trolleybüsler günü kurtardı. Tıpkı New York ve diğer büyük şehirlerde olduğu gibi, Chicago'da da insanların şehre rahat bir şekilde gidip gelmesini sağlamak için yolların üzerinden geçen, yerden yüksek demiryolları inşa edilmeye başlandı. Halkın kısaca "el" olarak adlan-

dırdığı bu raylı sistem işlek caddelerin kalabalığını azalttı. Daha sonra yeraltından geçen metro sistemleri inşa edildi, çünkü temiz elektrikli motorlar yeraltı tünellerini kirletmiyordu.

Demiryolları yeni şehirlerde yaşayan insanlardan çok daha fazlasını taşıyordu. En basit şekilde anlatmak gerekirse, şehirler aracılık yaparak büyür. Farz edelim bir hammadde buldunuz: ağaç, buğday ya da büyükbaş hayvan. Bunları şehre getirip daha değerli ürünlere çevirebilirsiniz: kereste, un ya da süt. Daha sonra bu ürünleri ihtiyacı olan insanlara nakledersiniz. Ürünler bu şekilde sürekli olarak şehre girer ve çıkar. Chicago'nun konumu şehrin bir aracı görevi görmesi için idealdi. Büyük Göller'in kıyısında yer alıyordu ve limanlarından çıkan gemiler Doğu'daki hareketli şehirlere kolayca ulaşabiliyordu. Ülkenin iki ucunu birleştiren demiryolu hatları bir jantın telleri gibi şehirden çıkarak her yöne doğru yayılıyordu. Trenlerin vagonları milyonlarca büyükbaş hayvan taşıyordu; bu hayvanlar kesiliyor ve etleri Gustavus Swift'in icat ettiği soğuk hava vagonları sayesinde doğuya gönderiliyordu. Buğday, yulaf ve arpa gibi tahıllar Chicago'ya akıyordu ve tahıl asansörleri sayesinde farklı türlere ve kalitelere göre ayrılıyorlardı. (Şehir insanları taşımak için olduğu gibi tahılları taşımak için de asansörlere ihtiyaç duyuyordu.) Chicago'nun kuzeyinde yer alan Michigan ve Wisconsin eyaletlerindeki heybetli akşam ağaçları kesiliyor, kızaklar üzerinde ormanın içinden geçen buzlu yollardan "kaydınlararak" akarsular aracılığı ile suyun üstünde yüzdürülerek Michigan Gölü'ne ulaştırılıyordu; buradaki kereste fabrikaları ağaçları testerelerle kesiyor ve Chicago'ya gönderiyordu. Chicago'da gece gündüz bir uğultu vardı.

Her zamanki gibi, sistemleri insanlar kontrol ediyordu. 1880'lerde, yeni bir göçmen dalgası Amerika'ya ulaştı. Bu göçmenlerin çoğu yine şehirlere yerleşti. Önceden gelen İrlandalı ve Alman göçmenlere Güney ve Doğu Avrupa'dan gelen göçmenler de katılmıştı. Rusya ve Polonya'da zulme uğrayan

Yahudiler köylerinden kaçmıştı. Yoksulluk çok sayıda Çinliyi Büyük Okyanus'u geçmeye zorlamıştı; Çinliler San Francisco'nun dışındaki Angel Adası'na indi. Bu şehirde kısa bir süre sonra bir "Çin Mahallesi" oluşmuştu ve yeni gelen Çinlilerden birinin ifade ettiği gibi bu mahallede "bakkaliye ürünleri ve sebzeler kaldırımlardan taşıyordu." Bu mahallede, Amerikalılar erkeklerin at kuyruğu şeklinde bağlanmış uzun saçlarına ve "pijamaya benzeyen, bol pantolonları ile ceketlerine" bakarak şaşırıyordu. Bu şaşkınlık sıklıkla şüphe ve ayrımcılığa dönüşüyordu. Çinli göçmenler daha çok talep gören, çekici işlere alınmıyordu. Avrupalı göçmenler de 1892'den itibaren New York'taki Castle Garden ve yakınlardaki Ellis Adası'ndan Doğu Kıyısı'na akın etti. Kıtaya yeni ulaşan bu göçmenler yıllar boyunca yalnızca gökdelen, köprü ve yol inşaatları gibi ağır işlerde çalışabildi. Göçmenlerden biri, "İtalya'da bize buranın yollarının altın kaplı olduğunu söylediler," diyerek hayıflanmıştı. "Buraya geldiğimde, sokakların altın kaplı olmadığını anladım. Üstüne üstlük sokaklar asfaltla bile kaplı değildi. Hatta benden sokakları asfaltla kaplamamı bekliyorlardı." Chicago'nun Packingtown kasabasında kasaplar büyükbaş hayvanları keşerek etlerini konserve yapıyordu. Adamların yüzlerinde ve giysilerinde o kadar çok kan ve yağ lekesi vardı ki, İtalya'dan gelen ziyaretçilerden biri kasapların ilk bakışta "insan yüzüne ve vücuduna sahip olmadıklarını," sandığını söylemişti. 1890 senesine gelindiğinde, Chicago'da yaşayan insanların dörtte üçü ya göçmendi, ya da göçmen çocuğuydu.

Son olarak: *üst, orta ve alt*. Tıpkı bir şehrin iki ucu arasındaki mesafenin giderek büyüdüğü gibi, şehrin içinde yaşayan en üst ve en alt tabakadan insanların arasındaki mesafe de giderek büyüdü. En varlıklı Amerikalılar o kadar zenginleşiyor ve en fakir işçiler o kadar az kazanıyordu ki, zengin ve fakir insanlar sanki farklı evrenlerde yaşıyormuş gibi görünmeye başladı. Chicago'nun işçi sınıfı çelik fabrikalarının ve mezba-

haların yakınlarına kümelenmiş, Bahçelerin Arkası adlı mahalledeki kulübelere doluşuyordu. New York'ta, altı veya yedi katlı apartmanların dairelerinde geceleri tek bir odayı bir düzine insanın paylaştığı oluyordu. Bu apartmanlarda asansör yoktu. Bu "meskenler" rutubetli ve pis yerlerdi. Bir seferinde, bir apartmanın duvarında asılı olan kâğıt parçaları ve bezler tutuşunca yangın çıktı; korkuya kapılan ziyaretçilerden biri polisin yanına koşarak yardım istedi. Polis memuru adama güldü. "Buraya Kirli Kaşık derler, bilmiyor musun? Burada geçen sene altı sefer yangın çıktı, ama bina yanmadı. Üzerlerindeki pislik tabakası o kadar kalın ki duvarlar alev almıyor ve yangın kendi kendine sönüyor."

Halbuki varlıklı insanların evleri ne kadar da farklıydı! Bir zamanlar Jean Baptiste Point du Sable'ın kulübesinin durduğu yerde, Lakeshore Drive adlı yolun kenarlarına İtalyan saraylarına veya ortaçağ şatolarına benzeyen malikâneler dizilmişti. Belki de malikânelerin odalarından biri Türkiye'deki bir kır evine veya Çin'deki bir evin odasına benzeyecek şekilde dekore edilmişti. Ziyaretçilerden biri, "Her şey aşırıya kaçmış," diyerek şikâyetini dile getiriyordu, "ejderhalar, bronz heykeller, süslü kılıçlar ve tef çalarak dans eden kızların resmedildiği tablolar. ... Metrekareye ne kadar çok para harcayabiliyorsan, o kadar iyi." İlk asansörlü oteli inşa eden Potter Palmer da hizmetkârlarla dolu olan ve kulelerle donatılmış bir malikâneye sahipti. Eski günlerde, biri kapınızı çaldığında, âdet ona, "İçeri gelin" demekti. Potter Palmer malikânesindeki kapılarda dışarıya bakan kapı tokmağı olmamasını emretti. Kapılar yalnızca içeriden açılabilirdi. Bay Palmer'ı görmek istediğinizde, kapı görevlisine üzerinde adınızın yazılı olduğu bir kartvizit sunmanız gerekiyordu. Kapı görevlisi sizden aldığı kartviziti başka bir hizmetçiye, o da yine başka bir hizmetçiye iletliyordu; içeri alınmanıza karar verilmeden evvel uzattığınız kartvizit bazen yirmiden fazla hizmetçinin elinden geçebiliyordu.

Zenginler ile fakirlerin oluşturduğu üst ve alt sınıfların arasında, büyüyen "orta direk" vardı. Bu sınıf müdürler, sekreterler, doktorlar, mühendisler, okul öğretmenleri ve mağaza sorumluları gibi insanlardan oluşuyordu. Bu insanların gücü malikânelerde oturmaya yetmiyordu, ama kartvizitler gibi zenginlerden gördükleri bazı gelenekleri benimseyebiliyorlardı. Orta direk yemek odalarını heykellerle süslemiyordu, ama sofralarında Orta Amerika'dan ithal edilen ve şehirlere demiryolları ile taşınan muzlar gibi ilginç yeni yiyecekler bulunabiliyordu. Edison'un yeni gramofonlarından birini satın alan bir işadamı opera sololarının veya o dönemin popüler şarkılarının kayıtlarını çalarak misafirlerine hava atabiliyordu. Bazı şanslı ev hanımlarının bir buzdolabı bile oluyordu; gerçi buzdolabının yiyecekleri soğuk tutması için mahalledeki buz satıcısının eve buz kalıpları getirmesi gerekiyordu ama olsun.

Bu yeni şehirler yukarı ve aşağı, içeri ve dışarı, üst, orta ve alt tarafa doğru genişlerken, Walt Whitman arkasına yaslanıp olup bitenleri izledi. "Buharlı motorları, büyük ekspres tren hatlarını, gazı, petrolü. ... Dört bir yanı demir raylarla çevrilmiş bu dünyayı" hayretler içinde kalarak seyretti. Genç bir gazeteciyken zenginler ile fakirler arasındaki mesafenin büyümesi onu bazen endişelendiriyordu. Peki, bu konuda hâlâ endişe duyuyor muydu? Duysa bile, sorunun çözümünü yeni nesillere bıraktı. Gürültülü şehirlerin şampiyonu ve Amerika'nın şairi 1892 senesinin Mart ayında son nefesini verdi. Yaklaşık dört bin sıradan insan tabutunun ebedi istirahatgâhına taşınmasını izlemek için cenazesine akın etti; kalabalığın içinde müzik çalan orkestraların ve meyve ile şekerleme satan seyyar satıcıların cazibesine kapılıp gelen evsiz çocuklar bile vardı. Whitman bu sahneyi görse çok hoşuna giderdi: konuşmalar, ayak sesleri, yaşam dolu bir şehrin ölümün yanı başında bile bitmek bilmeyen karmaşası.

YENİ BATI

Beşinci Bölümde, tarih kitaplarında Hernando de Soto'nun Amerika'yı keşfe çıktığı 1542 senesinden, Fransız kâşif La Salle'in 1682 senesinde Mississippi Nehri'nden aşağı inmesine kadar geçen süreçte neler olup bittiğinin belirsiz olduğundan bahsettim. Tarih kitaplarında yer almayan bu 140 senelik süreçte, Kuzey Amerika baştan aşağı değişime uğradı. Önceden de Soto'nun Mississippi kıyılarında çok sayıda Kızılderili krallığı gördüğü yerlerde, La Salle arada sırada bir iki ufak tefek köye denk gelmişti. De Soto'nun Kuzey Amerika topraklarında tek bir bizon görmemesine rağmen, La Salle bu topraklarda yüzlerce bizon olduğunu yazmıştı. Görünüşe bakılırsa, Avrupa'dan gelen salgın hastalıklar eski dünyadan yeni bir dünya yaratmıştı. Tarihçiler ve arkeologlar bu de-

ğişikliklerin nasıl meydana gelmiş olabileceği hakkında daha yeni yeni tahminlerde bulunmaya başladı.

Diğer taraftan, 1800'lerde büyük Batı'da neler olup bittiğine dair iyi bir fikir edinebildik. Mississippi Nehri'nin ardındaki topraklarda, yeni bir dünya yoktan var oldu. Ve bu sefer bu yeni dünyanın yaratılması yalnızca yarım yüzyıl kadar sürdü: yaklaşık 1840 ila 1890 seneleri arasında kuruldu. Walt Whitman'ın New York City'ye geldiği yıllarda bu toprakların ne halde olduğunu hayal etmeye çalışın. Oregon ve California'ya doğru yol alan kapalı vagonlar Düzlükleri geçmeye başlamıştı. Başkan Polk'un Meksika ile girdiği savaş Birleşik Devletler'in haritasının yeniden çizilmesine yol açmıştı. Bu değişiklikler basit bir hikâye anlatıyordu: ülke artık bir okyanustan diğeri-ne uzanıyordu. En azından dışarıdan bakılınca durum böyle görünüyordu. Ama aslında, bu toprakların çoğunu Kızılderili ulusları kontrol ediyordu. Komançiler Büyük Düzlükler'in güneyindeki en güçlü topluluktur. Daha da kuzeyde, Cheyenne ve Sioux Kızılderilileri geniş otlaklarda bufalo avlıyordu. Belki de o dönemde bu topraklarda 30 milyondan fazla bufalo yaşıyordu. Yaz mevsiminin sonlarına doğru ayrı ayrı otlayan sürüler bir araya toplanıyordu. Bölgeyi ziyaret eden birinin ifade ettiğine göre, bufalolar "bazı yerlerde o kadar büyük topluluklar," oluşturunuyordu ki, "çayırların üzerinde miller boyunca uzanan karartılar oluşuyordu," ve hayvanlar "böğürerek ... derinden yankılanan sesler çıkartıyordu."

Daha sonra dünya değişmeye başladı. Bu değişimin ilk işaretleri beyaz sömürgecilerin bu topraklara ayak basması değil, atlarının bölgeye gelmesiydi. At sırtında avlanmak çok daha fazla bizon avlayabilmelerine olanak tanıdığı için, Kızılderililerin Avrupa'dan gelen atlara ne kadar değer verdiğini önceki bölümlerde görmüştük. O dönemde en fakir Komançi ailesi bile en az yarım düzine ata sahipti. Bu hayvanlar da bufaloları tehdit ediyordu: ana besin kaynakları olan otlar için bufalolarla

rekabet ediyorlardı. Bu sorun, 1850'lerde, Büyük Düzlükler'de uzun süreli bir kuraklık dönemi olması ile daha da büyüdü. Öncüler de tam olarak bu dönemde bu topraklara akın etmeye başladı. Öncülerin yanlarında getirdikleri atlar, büyükbaş hayvanlar ve koyunlar özellikle de Kızılderililerin kış mevsiminde sert kar fırtınalarından kaçarak sığındıkları nehir vadilerinde daha fazla ot tüketmeye başladı. Bir Amerikan askerinin anlattığına göre, 1857 senesine gelindiğinde, Platte Nehri boyunca uzanan topraklar, "üzerinde yüzlerce donmuş hayvan cesedi bulunan, cansız, ağaçsız ve üzerinde ot bitmeyen bir çöle" dönüşmüştü.

Daha sonra demiryolları batıya doğru ilerlemeye başladı. Halihazırda binlerce Kızılderili tarafından avlanan bufalolar, macera ve eğlence arayan beyaz adamlar tarafından da vurulmaya başlandı. Trenler sürülerin yanından geçerken, bu "sporcular" bir pencere açıp, dışarı bile çıkmadan ateş etmeye başlıyordu. Daha da kötüsü, 1870 senesinde, doğudaki tüccarlar bufalo derilerini yumuşatan ve şehirde yaşayan insanlar için çekici hale getiren bir işlem geliştirdi. İşin ucunda para olunca, profesyonel avcılar mümkün olduğunca fazla hayvan vurmak için birbirleri ile yarıştı. Birkaç yıl içinde dört milyon bufalo katledildi. Geride "havaya mide bulandırıcı kokular yayan sayısız hayvan leşi" bıraktılar. 1880'lere gelindiğinde, 30 milyonluk bizon nüfusundan geriye yalnızca yaklaşık beş bin adet bizon kaldı.

Bu değişikliklere ek olarak, Batı'da yer alan bazı en ücre noktalar hızla gelişmeye başladı. 1848 senesinde, California'daki Amerikan Nehri'nin kıyısında yer alan bir kereste fabrikasında altın parçacıkları bulundu. Bu noktaya en yakın yerleşim birimi olan Sutter Kalesi'nde bulunan Yüzbaşı John Sutter bu haber karşısında ne yapacağını şaşırılmıştı. Uzun süredir borç içindeydi ve bölgede altın bulunması büyük bir kazanç elde edebileceği anlamına gelebilirdi. Ama bu bölgeye bir sürü yeni

insanın akın etmesine ve bir kaos ortamının oluşmasına da yol açabilirdi. Bu topraklarda yaşayan Coloma Kızılderilileri Sutter'a altın hakkında bir efsane anlatmıştı. Kızılderili efsanesine göre, "altın kötü bir ilahtı, çünkü altınla kaplı kıyıları olan bir dağ gölünde yaşayan kıskanç bir iblise aitti." Altın Kızılderililer için gerçekten de kötü bir ilahtı. Beyaz adamların çoğunun da iblisler gibi davranmasına yol açıyordu. Durağan San Francisco kasabasında, tüccarın biri elinde içi parlak altın parçacıklarla dolu olan bir cam şişe tutarak sokaktan aşağı, "Altın! Altın! Amerikan Nehri'nden çıkan Altın!" diye bağıarak koştu. Kasabada yaşayan adamların çoğu, birkaç gün içinde, pırlı pırlı toplayarak Sutter's Mill'e doğru yola çıktı. Bu haber Doğu'ya ulaştığında, binlerce kişi 1849 senesinde altın bulma ümidi ile California'nın yolunu tuttu.

Bu "Kırk Dokuzluklar" işin yalnızca başlangıcıydı. Aradan on yıl geçtikten sonra, bölgede yalnızca altın değil, gümüş de bulunmuştu. Yirmi bin madenci Idaho'ya, yirmi bin kişi Montana'ya, yaklaşık yüz bin kişi de Colorado'daki madenlere akın etti. En büyük hazine Nevada eyaletindeki Davidson Dağı'nda yükselen Virginia City çadırlarının, çamurdan ve taştan inşa edilen kulübelerin ve barakaların arasındaki Comstock Lode adı verilen yeni gümüş madeninden çıktı.

Tüm bu noktalarda maden arayanlar arasından yalnızca çok az sayıda insan zengin olmayı başarabildi. Çoğu Doğu'dan gelen Sam Clemens adlı acemi ile aynı kötü kaderi paylaştı. Sam kendine bir fanila ve geniş kenarlı bir şapka satın aldı, sakalını ve bıyığını uzattı ve kazmaya başladı. Şaka yaparak, bu toprakların, "altın, gümüş, bakır, kurşun, kömür, demir, cıva, mermer, granit, kireçtaşı, alçıtaşı, hırsızlar, katiller, haydutlar, kadınlar, çocuklar, avukatlar, Hristiyanlar, Kızılderililer, Çinliler, İspanyollar, kumarbazlar, dolandırıcılar, çakallar, şairler, vaizler ve tavşanlar açısından çok zengin" olduğunu söylüyordu. Sam beş ay boyunca bir tavşan gibi sağa sola zıplayıp dur-

du. Çatısı akan bir kulübede, soğuk gecelere, kötü yiyeceklerle ve şanssızlığına katlanmaya çalışıyordu. Ağabeyine, "Bana 50 veya 100 dolar, ne kadar gönderebilirsen gönder," diye yazdı. "Burada ya batacağım, ya çıkacağım ... sırtım ağrıyor ve ellerim nasır tuttu." Sam battı ve sonunda madenlerden çıkarılan cevherleri öğütürerek içlerindeki mineralleri çıkartan bir değirmende yorucu bir işe girdi. Bu işten haftada yalnızca 10 dolar kazanabiliyordu. İlk maaşını alınca, patronuna giderek zam istediğini söyledi: ayda 400.000 dolar. Patronu onu oracıkta işten kovdu.

Madenciler devamlı olarak kâr etmelerinin tek yolunun büyümekten geçtiğini öğrenmişti. Gümüşü parçalayabilen sıkıştırma makineleri veya basınçlı su ile bir tepenin kenarındaki cevherleri boydan boya gevşetebilecek güce sahip olan kuvvetli hortumları satın alabilen işletmeler başarılı oluyordu. Sam Clemens'e gelince, o da sonunda zengin olmayı başardı, ama bunun için mesleğini değiştirmesi gerekti. Başarısız madenci Mark Twain takma adı ile yaşadığı maceraları kaleme almaya başladı. Sonunda doğuya geri döndü ve Amerikan edebiyatının en meşhur kitaplarından birini yazdı: *Huckleberry Finn'in Maceraları*.

Batı'daki dünya atlar, yerleşimciler, madenciler ve salgın hastalıklarla ters yüz edilirken, en büyük darbeyi Kızılderililer aldı. Bufalolar yok oluyordu. Korunaklı nehir vadilerinde tek bir bufalo kalmamıştı. Beyaz adamlar Kızılderililerin topraklarına yerleşiyordu ve bunu yaparken de genellikle izin almıyorlardı. California eyaleti kulağa makul gelen bir kanun çıkarttı: Kızılderililerin Yönetimi ve Korunmasına İlişkin Kanun. Ancak bu kanun Kızılderilileri en yüksek fiyatı veren açık artırmacıya satarak ve çalıştırarak "koruyordu." California'da yayınlanan bir gazete Kızılderili çocukların kaçırılmasının "olağan bir uygulama haline geldiğini," yazmıştı. "Eyaletin kuzey kısımlarında varlığını sürdüren Kızılderili kabilelerinin çocuklarının neredeyse tamamı" eyaletin güneyinde satılmak

için, “kaçırılmıştı.” Hükümet kendileri için ayrılan yeni toprakların dışına çıkan Kızılderilileri yakalamaları veya öldürmeleri için Eel Nehri Korucuları adlı bir gruba para bile ödüyordu. Liderleri, bu konuda ne kadar ısrarlı olduğunu, “Kulağa ne kadar acımasız bir uygulama gibi gelirse gelsin, ülkeyi onlardan temizlemek için ölümden başka hiçbir şey yeterli olmayacaktır” diyerek ifade etti. Yirmi yıl içinde, California’nın Kızılderili nüfusu yaklaşık 150.000’den 30.000’e düştü.

Kızılderililer Batı’da beyaz adamlara karşı koymaya çalıştı. Genelde ufak gruplar halinde çiftçi kulübelerine veya maden kamplarına saldırıyorlardı. Ancak, 1860’larda ve 1870’lerde, Kızılderili ulusları beyazlara karşı topyekûn savaşımaya başladı. Güney Dakota’daki Black Hills adı verilen sıradağlarda yeni altın madenleri keşfedildiğine dair yayılan dedikodular madencilerin bir Birleşik Devletler anlaşması ile Sioux halkına ayrılan topraklara akın etmelerine yol açtı. Bu topraklarda bol miktarda hayvan yaşıyordu ve etraftaki ağaçları kesip çadır direği olarak kullanmak mümkündü. Düzluklerde çadır direği yapmak için kullanılabilecek ağaçlara nadiren rastlanıyordu. Black Hills Sioux Kızılderilileri için kutsal topraklardı. Kendini beğenmiş, şöhret peşinde koşan bir general altın bulunduğu na dair dedikoduların yayıldığı bu topraklara yapılan bir keşif gezisine liderlik etti. Beyazlar onu General George Armstrong Custer adı ile tanıyordu. Sioux Kızılderilileri ise ona omuzlarına kadar inen, uzun, sarı saçları yüzünden Uzun Saç adını takmıştı; ona ayrıca Tüm Hırsızların Şefi adını da vermişlerdi. Federal hükümet Kızılderililerle bir anlaşma imzalayarak bu toprakları onlardan satın almaya çalıştı; Sioux Kızılderilileri bunu kabul etmeyince, Birleşik Devletler hükümeti onlara bu topraklardan çekilmelerini emretti. Custer atına atlayarak süvarileri ile birlikte Kızılderililere hadlerini bildirmeye gitti. Sioux ulusunun tamamını yalnızca atı yüz asker ile ele geçirebileceğini söyleyerek böbürleniyordu. Yedi bin kişilik Sioux

ordusunu ve başlarında duran şefleri Oturan Boğa'yı hafife almıştı. Custer Little Bighorn Nehri'nin kıyısında Kızılderililere saldırdı. Custer, tüm adamları ile beraber hayatını kaybetti. Oturan Boğa sonradan, "'Uzun Saç' ile beraber gelen adamlar belki de şu ana dek savaştığımız adamlar arasında en iyileriydi," diye itirafta bulundu. Ancak, Custer'ın gururu adamlarının ve kendisinin hayatına mal oldu.

Oturan Boğa'nın galibiyeti Kızılderililerin elde ettiği en büyük başarı oldu. Topraklarını değiştiren kuvvetleri geri püskürtmeyi başaramadılar. Bazı subaylar hevesli madencileri ve yerleşimcileri kontrol altına almaya çalıştı ama başarılı olamadı. Bu insanlardan biri ordudaki en zeki ve güçlü savaşçılardan biri olan General George Crook'tu. "Ordunun sorunu şu: Kızılderililer bize arkadaş olarak güveniyor ama biz, yardım edecek gücümüz olmadığı için, onlara böyle haksızlık edilmesine seyirci kalıyoruz. Sonra da, dayanabilecekleri sınır aşıldıktan ve bizimle savaşa girmeye karar verdikten sonra, gönüllümüz Kızılderililerden yana olsa da onlarla savaşmak zorunda kalıyoruz." Birleşik Devletler ordusu Sioux Kızılderililerini yorgunluktan ve açlıktan öldüresiye kovaladı ve sonrasında Sioux'ların büyük kısmı teslim oldu. Benzer hikâyeler Batı'da da anlatılıyordu: Geronimo'nun önderliğindeki Apaçi Kızılderilileri, Minnesota ve Washington ormanlarında ve Arizona Topraklarında 1886 senesine kadar direndi. Idaho'daki silahlanmayan Nez Perce Kızılderilileri bile, teslim olmadan evvel topraklarından sürülerek Oregon, Idaho, Wyoming ve Montana'dan geçerek 1600 km kovalanmıştı. Liderleri Şef Joseph, "Beni dinleyin, şeflerim," diye seslendi. "Yorgunum; kalbim kırık ve üzgünüm. Güneşin tepede durduğu şu andan itibaren sonsuza dek savaşmayacağım." Halkı, ısıtma tertibatı olmayan vagonlarla evlerinden çok uzaklara, Kızılderili Topraklarının ücra bir köşesine, günümüzde Oklahoma sınırları içerisinde kalan bir yere gönderildi.

Kızılderililere kötü muamele yapılmış olsa da, Eel Nehri Korucuları'nın istediği gibi "imha edilmediler." Kızılderili rezervlerinde yıllar boyunca zorlu şartlar yaşamak zorunda kaldılar veya uzun saçları kesildikten sonra beyaz adamların geleneklerini öğrenmeleri için misyonlara gönderildiler. Sayıları yavaş yavaş azaldı.

Bu sırada, Batı yeni aileler ve yeni hayvanlarla doluyordu. Doğulular Büyük Düzlükler'i uzun yıllar boyunca Büyük Amerikan Çölü olarak tanıdı. Kim böylesine kurak topraklarda yaşamını sürdürebilirdi ki? Bufalolar avlanarak yok edilirken, yerlerini beyaz yerleşimcilerin büyükbaş hayvanları almaya başladı. Kolomb ilk büyükbaş hayvanları Karayipler'e 1493 senesinde getirmişti ve bu hayvanlar izleyen birkaç yüzyıl içerisinde Meksika'ya, oradan da kuzeye, Texas'a kadar yayılmıştı. Bu hayvanlar az miktarda su tüketerek hayatta kalabiliyordu ve uçtan uca iki buçuk metreden daha geniş olabilen boynuzları ile kendilerini koruyabiliyorlardı. Meksikalı *vaquero'lar* veya kovboyar, bu hayvanları gütmek için gerekli olan ekipmanları geliştirdi. Bu ekipmanların arasında ısıtılarak hayvanları sahiplerinin sembolleri ile işaretlemek için kullanılan damgalar, öküzleri yakalamak için kullanılan kementler, yakıcı güneş altında gölge oluşturması için tasarlanmış geniş kenarlı şapkalar (*sombrerolar*) ve eyerlerin üzengilerine rahatça sığan yüksek topuklu, mahmuzlu, sivri uçlu deri çizmeler bulunuyordu. Doğu'dan gelen Amerikalılar (Meksikalıların tabiri ile *gringolar*) bu teknikleri benimsedi ve çok sayıda Meksikalı da hayvan sürülerini gütmeye devam etti. Jesús Lavarro bunlardan biriydi. Meksika'da doğan Jesús ailesi ile birlikte Idaho'ya taşındı ve büyürken vaktinin çoğunu at sırtında geçirdi. Onu tanıyan kovboylardan biri, onun bu meslekte "çok az sayıda rakibi," olduğunu söylemişti. Lavarro bir sene evlerine getirilen üç bin büyükbaş hayvana kılavuzluk etmesi için işe alındı. Gringolar "bir Meksikalının [özellikle de Kızılderili karısı Nere deyse

Baykuş Olan Kadın ile dokuz yaşındaki oğlu Joe'yu yanında getiren Lavarro'nun] emri altında çalışmaktan hoşnut değildi." Buna rağmen, Lavarro büyükbaş hayvanları sağ salim eve getirdi ve yolda da kovboylara yeni beceriler kazandırdı.

Büyükbaş hayvan yetiştiren çiftlik sahipleri hayvanlarını satmak için bir yol bulamadıkça zengin olamıyordu. Demiryolları batının derinliklerine ulaştıktan sonra hayvan çiftliklerinin sahipleri "Uzun Yola" gidecek sürülerini toplayarak en az 160 km ötedeki Abilene, Dodge City ve Kansas City gibi hayvancılık şehirlerine götürmeye başladı. Hayvanlar Packingtown'daki mezbahalarda kesilmeleri için bu şehirlerden trenlerle Chicago'ya gönderiliyordu.

Çiftçiler de yeni buğday ve mısır çeşitleri yetiştirmek için Büyük Düzlükler'e akın etti. Çok kısa bir süre sonra, büyük bir sorunla karşılaştılar. Hayvan çiftliklerinin sahipleri her sene hayvanlarını toplayıp mezbahalara göndermeden evvel arazide başıboş otlanmaları için serbest bırakıyordu. Çiftçiler de topraklarının etrafına çit çekiyordu. Düzlüklerde çit inşa etmek için kullanılabilecek çok az sayıda ağaç olduğundan, çiftçiler ürünlerini korumak için tarlalarını yeni bir icat olan dikenli telle çevirmeye başladı. Giderek daha fazla çiftçinin topraklarını dikenli telle çevirmesi "mera savaşlarının" çıkmasına neden oldu. Kovboylar gecenin bir yarısında çiftçilerin tarlalarını çevreleyen çitleri kesmeye başladı. Üstüne üstlük, Meksika'dan hem hayvan çiftliği sahiplerinin, hem de çiftçilerin sevmediği başka bir hayvan da ithal ediliyordu: koyunlar. Koyunlar otları o kadar dipten kemiriyordu ki büyükbaş hayvanlar ve atlar onların otladıkları yerlerde beslenemiyordu.

1890 senesinde Batı gerçekten de yeni bir dünyaya dönüşmüştü. Bir zamanlar yüksek otlarla kaplı, kilometreler boyunca uzanan Illinois ve Indiana çayırlarında artık çitle çevrilmiş çiftliklerde mısır ve buğday yetiştiriliyordu. Bir zamanlar binlerce Kızılderili'nin 30 milyon bizonu kovaladığı kısa otlu Düz-

lüklerde büyükbaş hayvan ve buğday çiftlikleri yayılıyordu ve geriye kalan Kızılderililer de rezervlere sürülmüştü.

İlk bakışta uçsuz bucaksız arazilerden oluşan bu dünyanın kalabalık şehirlerle ve Homestead Steel fabrikasının bacaları ile herhangi bir bağlantısı yokmuş gibi görünüyordu. Ama aslında bu topraklar Amerika'yı şekillendiren büyük bir sistemin birer bileşeni idi. Chicago sakinlerinden biri durumu, "Çiftçiler olmasa şehirler de olmazdı," kelimeleri ile ifade etti. Aynı şekilde, kırsal kesimden büyükbaş hayvanlar gönderilmeseydi Packingtown'ın mezbahaları da ayakta kalamazdı. Şehirler ile kırsal alanlar birbirlerine bağımlıydı; tabii bu bağ hem iyi hem de kötü günler için geçerliydi.

ŞANS VE GAYRET

Son dört bölümde, Birleşik Devletler'in baştan aşağı değişim geçirdiğine tanık olduğumuzu söylersek pek de abartmış olmayız. Bu dönüşüm birkaç yıl yerine yirmi otuz yıl içinde gerçekleşmiş olsa da, bu süreci bir devrim olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Hızla gelişen şehirlerin, kızgın maden ocaklarının, büyükbaş hayvan çiftliklerinin oluşturduğu bu curcunaya baktığınızda bir şeylerin eksik olduğunu fark ettiniz mi? Hükümete, seçimlere ve seçim kampanyalarına neredeyse hiç değinmedik. Bunun nedeni o dönemde bu faaliyetlere ara verilmiş olması değildir. Bundan ziyade, Kongre'nin veya seçmenlerin başa getirdiği başkanların bu değişikliklere pek fazla katkıda bulunmamalarıdır. Başkan Rutherford Hayes, yalnızca bir dö-

nem başkanlık yaptıktan sonra, 1881 senesinde, kendini "zor bir durumdan kurtarmış" olmanın verdiği rahatlıkla görevden ayrılmıştır. James Garfield yalnızca yüz gün görevde kaldıktan sonra, başkanın kendisini bir kamu görevine yerleştirmemesine kızan bir adam tarafından vurularak öldürülmüştür. Bunlardan sonra seçilen başkanların da (Chester Arthur, Grover Cleveland ve Benjamin Harrison) Washington, Jefferson, Jackson veya Lincoln'ın yerini dolduracak kadar büyük adamlar olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Ancak, federal hükümetin bu toprakların dönüşümüne çok az katkıda bulunmasının farklı bir nedeni daha vardı. Amerikalıların çoğu hükümetin bu konulara *karışmaması* gerektiğini düşünüyordu. Alexander Hamilton ve Federalistler bunun sağlanması için devletin üretim tesislerinin az sayıda fabrikanın bulunduğu topraklarda kurulmasını teşvik etmesi gerektiğini düşünüyordu. Whig partisinin üyeleri Andrew Jackson'a karşı çıkıyordu ve hükümetin yollar, kanallar ve demiryollarının inşa edilmesi için etkin bir şekilde destek vermesini istiyordu (ne de olsa kıtalararası demiryolu hükümetin desteği olmadan inşa edilemezdi). Ancak, Jefferson önceden farklı bir görüşü benimsemişti. Vatandaşların rahat bırakılması gerektiğini düşünüyordu. Ona göre vatandaşlar, "kendi endüstrileşme ve gelişme hedeflerini düzenlemeleri için serbest" bırakılmalıydı. Hükümet faaliyetlerini ekonomik faaliyetlerden ayrı tutmanın Fransızca bir ismi vardı: *laissez faire*. Bu isim meşhur bir Fransız maliye bakanının işadamlarına hükümetin onlara yardımcı olmak için ne yapabileceğini sorduğunda çıkmıştı. İşadamları bakana, "Bırakın biz yapalım!" demişti. "Laissez nous faire."

Daha sonra, Andrew Jackson'ın destekçileri, Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alan *bütün erkekler ve kadınlar eşit yaratılmıştır* ifadesinin anlamının, hükümetin duruma el koyarak vatandaşların eşit şartlarda yaşamasına yardımcı olması değil, herkese eşit fırsatlar sunulmasını garanti altına alması olduğu konu-

sunda ısrar etti. Herkes yaşam yarışına aynı zamanda başladığı sürece, bireylerin yarışı diledikleri şekilde koşmaları için serbest bırakılması gerektiğini savunuyorlardı. Başka bir deyişle, insanların başarıya ulaşmak için mücadele etmeleri gerekiyordu. En azından, o dönemde popüler olan *Çabalayan Başarı* adlı çocuk kitabı bu konuyu vurguluyordu. Eski bir öğretmen ve papaz olan Horatio Alger tarafından kaleme alınan bu kitap 1872 yılında yayımlandı.

Alger, insanların başarıya ulaşmak için mücadele etmeleri gerektiğine gönülden inanıyordu ve bu fikrini her fırsatta yaymaya çalışıyordu. Hepsinde başarıya ulaşmanın anahtarı olarak aynı tavsiyeleri verdiği düzinelerce çocuk kitabı yazdı. Alger'in kahramanları genellikle, Yırtık Pırtık Dick, Eski Püskü Tom gibi isimler taşıyan ve "sokaklarda başıboş gezen" yetim çocuklardan oluşuyordu. On dört yaşındaki Dick, yarısına kadar samanla doldurulmuş bir kutunun içinde yaşıyordu ve üzerinde kendisine bol gelen yırtık bir pantolon, "bir aydır sırtından hiç çıkmamış gibi görünen" bir gömlek ve yalnızca iki adet düğmesi olan bir yelek vardı. Dick bir ayakkabı boyacıydı; insanların ayakkabılarını boyuyor ve cebine günde 50 sent bile girse çok seviniyordu. İyi kazandığı günlerde, "Sanırım bu akşam sakallı kadını, iki buçuk metre uzunluğundaki devi, boyu altmış santimetre olan cüceyi ve anlatmakla bitmeyecek diğer tuhaflıkları görmek için Barnum'un şovuna gideceğim," diyordu. Dick için geceleri dışarı çıkınca yapılabilecek en eğlenceli şeylerden biri buydu. Ancak, Alger'in kahramanları, başka bir hikâyesinin başlığından alıntı yapmak gerekirse, hayatta *Şans ve Gayret* ile başarılı olmak istiyordu. "Yırtık Pırtık Dick, hayatımda yeni bir sayfa açarak saygıdeğer bir insan olmak için çalışacağım," diyerek ant içti. Günün birinde Brooklyn'e giden bir vapurdayken (Alger böyle hayal etmişti) güvertenin kenarına çok yakın duran altı yaşındaki bir çocuğun nehre düştüğünü gördü. "Çocuğum!" diye bağırdı

dehşete düşen babası. “Çocuğumu kim kurtaracak?” Elbette Dick hiç düşünmeden nehre atladı ve boğulma tehlikesine rağmen, Küçük Johnny’ye ulaşip, yakınlarından geçen bir kayıkta bulunan insanlar onları tutup sudan çıkartıncaya kadar küçük çocuğu suyun üstünde tutmayı başardı. Kayıktaki adamlardan biri Dick’e, “Çok şanslı bir çocukmuşsun,” dedi. Daha da iyisi, Küçük Johnny’nin babası varlıklı bir tüccardı ve Dick’e yeni giysiler hediye edip onu bir tezgâhtar olarak işe aldı. “Şansım şimdi parlamaya başladı,” diye haykırdı Dick. “Suya atlamak ayakkabı boyamaktan çok daha kârlıymış.” Hem şanslı, hem de gayretli olduktan sonra devlete kimin ihtiyacı olabilirdi ki?

Diğer Amerikalılar devletin insanları niçin serbest bırakması gerektiğini açıklamak için yüzlerini bilime çevirdi. 1859 senesinde, Britanyalı doğa bilimcisi Charles Darwin ortaya yeni bir bilimsel teori attı: evrim teorisi. Darwin, türlerin hiçbir zaman değişmediğine, zürafaların, ağaçkakanların ve benekli alabalıkların yaratılıştan bu yana hiç değişmeden geldiğine dair insanların akıllarında uzun süredir yer etmiş olan bir fikri değiştirmişti. Darwin insanlara türlerin binlerce, hatta milyonlarca yıl boyunca evrimleşerek değiştiğini göstermişti. Teorisine göre, eğer bir ispinoz kuşu, alışlagelmemiş bir şekilde, normalden uzun bir gaga ile doğar ve gagasının daha uzun olması sayesinde toprağı daha rahat kazıp, daha fazla yiyecek bulursa, uzun gagalı ispinoz kuşları daha başarılı oldukları için zamanla kısa gagalı ispinoz kuşlarının yerini alacaktı. Doğada var olan rekabet şartları en başarılı bireyleri seçerek onların hayatta kalmasını sağlıyordu.

Doğrusunu söylemek gerekirse, Darwin hiçbir zaman “en güçlü bireyin hayatta kalması” teorisini *insan* toplulukları ile ilişkilendirmedii. Ancak, diğer düşünürler evrim hakkında ortaya atılan fikirleri politikaya ve hükümetlere uyarladı. Bireylerin tıpkı ispinoz kuşlarının toprağın içindeki böcekleri bulmak için diğer kuşlarla rekabet ettikleri gibi her gün para ve başarı

için kendi aralarında rekabet ettiklerini savundular. Varlıklı petrolcü John D. Rockefeller, “Başarılı bir işletmenin büyümesi, en güçlü bireyin hayatta kalmasından farklı bir şey değildir,” diyordu. “Bu ticaretin kötü niyetli eğilimlerinden değil, doğanın ve Tanrı’nın kanunlarına göre işlemesinden kaynaklanmaktadır.” Sosyal Darwinciler olarak anılan bir grup insana göre evrim teorisi devletin ticarete karışmaması gerektiğini öneriyordu. Bu insanlar en güçlü bireylerin hayatta kalmasına izin veren toplumun ilerleme kaydedeceğini düşünüyordu.

Evrim ve politika arasındaki ilişki hakkında yazan meşhur kişilik Herbert Spencer adındaki tuhaf bir İngiliz’di. Spencer’in başında pek fazla saç yoktu, ama çenesine kadar uzanan uzun ve kalın favorileri vardı. Doğanın güçlü bireylerinden birine hiç mi hiç benzemiyordu. Arada bir sinir krizi geçiriyor, uykusuzluk çekiyor ve umumi mekânların gürültüsünden dikkati dağılıyordu. Bazen trenle seyahate çıktığı zamanlarda yanında iki uşağının kurduğu bir hamak götürdüğü bile oluyordu. Bu sayede sanki kendi özel Pullman saray vagonuna sahipmiş gibi, seyahat ederken hamağına uzanıp dinlenebiliyordu. Spencer’in evrim üzerine yazdığı kitaplar Amerika’da oldukça popüler oldu. En büyük hayranlarından biri de çelik sektörünün lideri Andrew Carnegie’ydi.

Andrew’un babası bir İskoç kasabasında yaşayan fakir bir dokumacıydı, ama oğlu, daha bebekken bile coşku ile doluydu. Küçük Andrew kahvaltıda yulaf ezmesini her eline bir kaşık alarak iki kaşıkla birden mideye indirirdi ve kalın İskoç aksanı ile “Daha fazla! Daha fazla!” diye bağırırdı. Biraz daha büyüdüğünde, eve köy kuyusundan su getirmeye başlamıştı, bu da bazen sırada bir saat beklemesi gerektiği anlamına geliyordu. Andrew bazı kadınların su kovalarını bir önceki gecedan sıraya sokmalarının ve daha sonra gelerek sıranın önüne geçmelerinin adil olmadığını düşünüyordu. Bundan sıkılan Andrew, kovaları tekme atarak deviriyor ve sıranın başına ge-

çiyordu. Kadınlar ona Kaçık Andrew lakabını takmıştı. Kaçık Andrew, tıpkı Yırtık Pırtık Dick gibi günün birinde Amerika'ya taşınarak büyüyünce saygıdeğer bir insan olmak istiyordu. İlk olarak Pittsburgh'da yer alan bir tekstil fabrikasında düz işçi olarak çalışmaya başladı. Ancak kısa süre sonra telgraf ulaşı olarak bir başka işe girdi. Terfi ederek teller üzerinden telgraf mesajları göndermeye başladı ve sonrasında da Pennsylvania Railroad adlı demiryolu şirketinin üst düzey yöneticilerinden biri tarafından işe alındı. Sonunda, sarf ettiği bunca emek ve sıkı çalışma onu çelik sektörüne yönlendirdi. Carnegie'ye göre, Herbert Spencer'ın kitapları ülkelerin nasıl rekabet ve mücadele ile geliştiğini açıklıyordu, tıpkı kendisi gibi en iyi olmaya çalışan çocuklar gibi. *"İyi büyüyen her şey iyidir* sloganım oldu," diyordu Carnegie. *"Spencer'dan önce, benim için her şey karanlıktı."*

Carnegie, varlıklı ve meşhur olduğunda, bu büyük filozofla tanışmak istedi. Bu kolay bir şey değildi, çünkü Herbert Spencer seyahat etmekten nefret ediyordu. Ama sonunda, kitaplarının tanıtımını yapmak için Amerika'ya gideceğini duyurdu. Carnegie onu okyanusu aşarak Amerika'ya getirecek gemiye binmek için bilet aldı. Daha sonra, onu Spencer'ın masasına oturtması için geminin başgarsonunu ikna etti. Carnegie Pittsburgh'a gelmesi için Spencer'a yalvardı. Dünyanın en gelişmiş çelik fabrikasını gözlerinizle görmelisiniz! Birleşik Devletler'in nasıl evrimleştiğini daha iyi ne kanıtlayabilirdi ki? Spencer isteksiz olsa da, Carnegie'nin teklifini kabul etti. Ne yazık ki, fabrikadaki şiddetli gürültü tedirgin düşünürün neredeyse bayılarak yere yığılmasına neden oluyordu. Daha da kötüsü, "Pittsburgh'un iticiliği" karşısında şok olmuştu. Fakirler kirle kaplı barakalarda tıklıyordu. Ohio Nehri kirlenmişti. Görünürde hiçbir yeşil alan veya park yoktu. Evrimin ulaştığı en üst nokta Pittsburgh muydu? Spencer, "Burada altı ay yaşamak intihar etmek için geçerli bir gerekçe olur," açıklamasını yaptı.

Carnegie zamanla kahramanının bu eleştirilerinin etkisinden kurtuldu; ama bu eleştiriler başarıya ulaşmak için mücadele etmenin dünyanın tüm sorunlarının üstesinden gelinmesi için yeterli olmayacağını bir işaretiydi. Her gün olağanüstü bir mücadele vermelerine rağmen kıt kanaat geçinen işçiler niçin başarılı olamıyordu? Frenciler vagonların üzerinde trenleri durdurmak için büyük bir gayret sarf ediyordu. Ama şansları yaver gitmediği zaman vagonların tepesinden düşerek hayatlarını kaybedebiliyorlardı. Karısının çocuklarına bir Horatio Alger kitabı daha okuması onlara herhangi bir fayda sağlarmıydı? Çamaşırcı kadınlardan biri yorgunluktan birkaç saniye dalarak elini çamaşır makinesinin merdanesine kaptırıp ezdiğinde, *İyi büyüyen her şey iyidir* sloganı onu büyük ihtimalle pek fazla rahatlatamazdı.

Ne olursa olsun, Carnegie gibi sanayi liderleri işçi sendikalarının milyon dolarlık şirketlerle rekabet etmeleri için sıradan insanlara yardımcı olmaya çalışmalarından hoşnut olmuyordu. İşçi sendikası, Carnegie'nin sahip olduğu Homestead Steel adlı çelik fabrikasında çalışan işçilerin maaşlarının azaltılmasına yol açacak bir anlaşmayı imzalamayı reddetti ve işçiler 1892 senesinin yazında greve gitti. Sendika Carnegie'nin müdürü Henry Frick'in, greve giden işçilere karşı savaşmaları için birkaç yüz silahlı "Pinkerton" (özel dedektif) tutarak Homestead'i yeniden faaliyete geçirmeye çalışacağını biliyordu. (Dedektiflere Pinkerton adının verilmesinin nedeni çalıştıkları şirketin yıllar evvel Başkan Lincoln'ı Washington'a giderken korumakla görevli olan Allan Pinkerton tarafından kurulmuş olmasıydı.)

Sendika nöbetçileri gece gündüz Frick'in hamle yapmasını bekledi. Nihayet, sisli bir Temmuz akşamının geç saatlerinde, Monongahela Nehri'nden gizli gizli yukarı çıkan iki yük mavnası görüldü. Sendikacılar fabrika sirenlerini çalarak alarm verdi ve anında Homestead kasabasının tamamı savaş-

mak için sokaklara döküldü. Onu iki saat boyunca "Pink'le-re" karşı savaştılar, rasgele açılan tüfek ateşine, top atışına ve atılan dinamit lokumlarına karşı koydular. İşçilerin karıları da her şeyi göze almıştı. Uzun çoraplarını hurda demirle doldurarak geri çekildikleri sırada bu çoraplarla Pink'lere darbeler vurdular. Ne yazık ki, dedektifler de çoğunlukla işlerine son verilmiş fakir işçilerden oluşuyordu ve Henry Frick için günde 1 dolar karşılığında savaşmayı göze alacak kadar çaresizlerdi. Frick büyük ihtimalle başka bir grevde Jay Gould adındaki bir demiryolu patronunun sarf ettiği şu sözlerle katılırdı: "İşçi sınıfının yarısını satın alarak diğer yarısını öldürmelerini sağlayabilirim."

Peki, tüm bunlar olup biterken devlet neredeydi? Devlet, çatışmalar başlayana kadar uzak durmayı tercih etti. Daha sonra, Pennsylvania valisi işletme sahiplerinin yanında yer almaları için milisleri çağırdı. Birlikler Homestead'in kontrolünü ele geçirdi, Frick'i yeniden fabrikanın içine soktu ve grev sonlandırıldı. Federal birlikler, aynı Temmuz ayında, Coeur d'Alene Idaho'da, günlük çalışma saatleri dokuz saatten on saate çıkarılan ve buna rağmen aynı gün maaşları azaltılan maden işçilerinin katıldığı bir protestoyu zorla etkisiz hale getirdi. İşçilerle işletme arasında çıkan anlaşmazlıklarda devlet genellikle grevler veya protestolar patlak verene kadar işçilerin sorunlarını görmezden gelirdi. Daha sonra da "laissez faire" prensibini bir kenara koyarak işletmelere yardımcı olmak için devreye girerdi.

İşler giderek daha da kötüleşti. Altı ay sonra, büyük bir demiryolu şirketi iflas ettiğinde, bir ekonomik kriz çıktı. Beş yüz banka iflas etti ve on beş bin işletme kapatıldı. Ülke çapındaki tüm şehirlerde çaresizlikle etrafta dolaşan evsiz, işsiz, parasız ve şanssız insanlar türedi. Yırtık Pırtık Dick gibi hava sıcakken sokaklarda yatıp kalkmak farklı bir şeydi. Ancak artık gazeteler kışın donarak, yazın da açlıktan ölen insanlar hakkında ha-

berler yapmaya başlamıştı. İşler kırsal bölgelerde de yolunda gitmiyordu. Nebraska'lı bir bankacı durumu, "İnsanların çektiği çile gerçekten korkunç," diyerek açıkladı. "Sürüyle kadın ve çocuk adı gecekondularında yalınayak oturarak ayaklarına geçirebilecekleri bir çift ayakkabıya sahip olmanın hayalini kuruyor. Bu insanların başlarına gelenler de kendi suçları değil." Peki, devlet neredeydi? Illinois Valisi John Altgeld işçileri önceden uyardı: "Önünüzde uzun ve karanlık bir gün var. Bu gün eziyet ve sıkıntı dolu bir gün olacak ve sizi uyarmalıyım ki bundan kaçış ihtimali yok gibi duruyor ve bu yüzden de size tavsiyem bununla doğrudan yüzleşmenizdir." Devlet hiçbir şey yapamadı. *Laissez faire* yani devletin ekonomik faaliyetlere karışmaması prensibini uyguladı.

Ohio'lu bir işadamı olan Jacob Coxey, devletin bu konuda bir şeyler yapabileceğine ve yapması gerektiğine inanıyordu. Kötü gidişatı değiştirmeye kararlı olan Coxey, devletin işsizleri yol yapını işlerinde çalıştırmak üzere işe almasını teklif etmek için Washington'da sonlanacak ilk protesto yürüyüşünü düzenledi. Yaklaşık yüz kişilik bir grup, soğuk bir Paskalya sabahında, ön saflarda elinde bir Amerikan bayrağı tutarak kalabalığa yol gösteren siyahi bir adamın peşinden yürümeye başladı. Kendilerine İsa'nın Devleti adını vermişlerdi, ama gazeteler onlara Coxey'in Ordusu lakabını takmayı uygun gördü. Homestead kasabasından da geçtiler ve kasabada onları bir bando takımı ve yüzlerce taraftar karşıladı. İnsanlar diğer yerlerde de onlara karşı dostane tavırlar sergileyerek onlara yiyecek ve yatacak yer verdiler. Ülkenin dört bir yanında yürüyüşe geçen benzer "ordular" oluşmaya başladı. Washington'a ulaştıklarında, Coxey'in Ordusu'ndan beş yüz kişi, sayıları on beş bine ulaşan izleyicilerin bakışları arasında, Kongre Binası'nın basamaklarına doğru yürüdü. Coxey, karısı ve kısa bir süre önce doğan, başka isim yokmuş gibi ("tedavüldeki para" anlamına gelen) Legal Tender adını verdiği oğlu ile beraber yürü-

yüşe önderlik etti. Ancak, Coxey kalabalığa seslenmek için şapkasını çıkarttığı anda iki polis memuru onu yakalayarak yere indirdi ve diğer polis memurları da yürüyüşçüleri coplamaya başladı. Hükümet liderleri, onu ciddiye alıp dinlemek yerine, çimenlere basmak suçundan tutukladı. Bu polisin Coxey'i gözaltına almak için uydurabildiği tek bahaneydi. Devlet işsizlik sorununun çözülmesi için yardım mı edecekti? Saçmalık, diye haykırdı Massachusetts'li Kongre üyelerinden biri. Bu, "düpedüz ahlaksızlık olurdu, çünkü işsizlik Tanrı'nın buyruğuydu."

Kolomb'un Amerika'ya ayak basmasından dört yüz yıl sonra, Birleşik Devletler devasa bir ülkeye dönüşmüş, toprakları baştan aşağı yeniden şekillendirilmişti. Ancak bu güçlü ülke tarihi boyunca hiç karşılaşmadığı kadar ciddi bir ekonomik kriz ile karşı karşıyaydı. Sanayi sistemleri ülkeyi bu zorlu süreçten çıkartabilecek kadar güçlü değildi. Birleşik Devletler'in hayatta kalarak gerçek anlamda büyük bir ülke olması için şans ve gayretten, en güçlü olanın hayatta kalması teorisinden daha fazlasına ihtiyaç duyuyordu.

İLERİCİLER

Coxey'in Ordusu kendilerine İsa'nın Devleti adını takmıştı. Bu isim bize John Winthrop ve Püritenlerin kutsal bir bağımsız topluluk kurma fikrini hatırlatır. Winthrop ile Püritenlerin devlet hakkındaki düşünceleri bu yeni sanayi dünyasının başarıya ulaşmak için mücadele etme ve en güçlü bireylerin hayatta kalmasına izin verme çağrılarından oldukça farklıydı.

Winthrop "tepe üzerine kurulmuş kutsal şehrinin" kendi yollarını çizen bireylerden çok daha fazlasına sahip olmasını istiyordu. Ona göre bir topluluğunun içinde yaşayan tüm insanların, "birleşerek tek yürek olmaları ve birbirlerinin varlığından keyif almaları," gerekiyordu. İnsanların "diğerlerinin sorunlarını kendi sorunlarıymış gibi görmesi, beraber sevi-

nerек, beraber üzüлmesi, beraber çalışarak, beraber yokluk çekmesi" gerektiği konusunda ısrar etti. Jacob Coxey de tıpkı Winthrop gibi devletin insanların ortak çıkarları doğrultusunda faaliyet göstermesini, "zor durumda kalan insanlara yardımcı olmasını" istiyordu. "Bugün burada temsilcilerimize ... hayatta kalma mücadelesinin çok acımasız ve insafsız bir hal aldığını söylemek için toplandık. Burada savunmasız ellerimizi yukarı kaldırarak şunu söylüyoruz: 'Bize yardımcı olun, yoksa sevdiklerimizle beraber yok olmaktan başka şansımız kalmayacak.'" Coxey böyle tuhaf bir fikir ileri sürdüğü için tutuklandı. Başkan Grover Cleveland olaylara açıklık getirdi: "Vatandaşlar devleti vatansever duygularla, coşkulu bir şekilde desteklemelidir, ama halkı desteklemek devletin görevleri arasında yer almamaktadır." Ancak ekonomik kriz nedeni ile insanların içinde bulunduğu çaresizlik ve yıkım giderek arttığından, reform yandaşları devleti bu konuda adım atması için zorladı.

Güney'deki ve Batı'daki çiftçiler buna önderlik etti. Demiryolu, petrol, çelik ve finans çağının getirdiklerinden mağdur olmuşlardı. Çiftliklerini satın almak için büyük bankalardan borç almışlardı. Yetiştirdikleri ürünleri büyük demiryolu şirketleri aracılığı ile nakletmişlerdi ve söz konusu demiryolu şirketleri onlardan sundukları hizmet karşılığında büyük kuruluşlardan talep ettikleri ücretlerden daha yüksek ücretler talep etmişti. Kurak geçen yaz mevsimlerinde veya buğdayın fiyatının düştüğü dönemlerde de çoğu çiftçi borçlarını geri ödeyecek kadar para kazanamamıştı. Bu yüzden, daha da fazla borç aldılar; bir sonraki yılın mahsulünü yetiştirmek için tohum satın almak zorunda olduklarından daha da fazla borca girmek zorun kaldılar. Sonunda, daha fazla borç alamayacak kadar borca girdiklerinde, bankalar çiftliklerini ellerinden aldı ve onları topraklarından etti.

Çiftçiler ilk etapta yerel çiftçi kooperatifleri kurarak bir araya geldi. Çiftçiler bu kooperatiflerde toplanarak sorunları hakkında konuşmak için akşam yemekleri, fuarlar ve seminerler düzenledi. Kooperatifler çiftçilerin paralarını ve ekipmanlarını bir havuzda toplayarak gerek duydukları malzemeleri daha ucuza satın almalarına ve mahsullerini daha ucuza depolamalarına yardımcı oldu. Güneyli ve batılı çiftçiler, 1892 senesinde çıkan ekonomik krizde, Halk Partisi adlı siyasi partiyi kurdular. Bu partinin destekçileri halk arasında Popülist olarak tanınıyordu ve devletin büyük bankaları parçalaması ve demiryollarına el koyması için mücadele ediyorlardı. Popülistler, 1896 seçimlerine kadar düzenledikleri seçim kampanyalarında o kadar çok ilerleme kaydetti ki, Demokratlar devletin ekonomik faaliyetlere karışmaması gerektiğini savunan Grover Cleveland'ın fikirlerine sırtlarını döndüler. Bunun yerine, Popülistlerin de desteklediği enerji dolu bir adam olan William Jennings Bryan'ı aday gösterdiler. Bryan, devletin bu konuda bir adım atması gerektiğini savunan konuşmalar yaparak kalabalıkları coşturdu. Bazı günlerde yirmiye yakın konuşma yaptığı oluyordu. Öte Yandan, Cumhuriyetçi aday William McKinley konuşma yapmak konusunda pek yetenekli değildi. Bu yüzden, yalnızca Canton Ohio'daki evinin ön verandasında toplanan küçük gruplar önünde konuşuyordu ve seçilirse ülkeye refah getireceğine ve işçilerin "sefertaslarının dolacağına" söz veriyordu. McKinley donuk ve sıkıcı bir insan olabilirdi, ama orta sınıf Amerikalılar heyecanlı Popülistlerden ve sinirli, işsiz Demokratlardan korkuyordu. Cumhuriyetçilere göre, fakirlerin çoğu "bir hiç karşılığında bir şeyler elde etme şansına sahip olmak" istiyordu. McKinley seçimleri kazandı ve Popülist Parti kısa süre sonra dağıldı.

Grevler ve ayaklanmalar, sokaklarda başıboş gezen evsiz insanlar, tuhaf göçmenlerle dolup taşan şehirler... Böyle sahneler çoğu Amerikalıyı korkutuyordu. Amerika *Amerikalılara*

ait olmalı diyerek durumu protesto ediyorlardı. Onlara göre Amerika daha saf olmalıydı. Bu da yalnızca diğer insanların kendilerine daha çok benzemesi gerektiğini söylemenin başka bir yoluydu. Ülkeyi çokluktan birliğe ulaştırmanın yolu, farklı görünen, farklı düşünen veya farklı hareket eden insanları toplumdan ayrı tutmaktan geçiyordu. 1890'larda, yabancı görünümlü Amerikalılar küçümsenmeye ve toplumdan uzak tutulmaya başlandı; onlara ayrımcılık yapıldı. Üniversiteler, sosyal kulüpler ve tatil köyleri Yahudileri kapılarından içeri sokmama kararı verdi. Amerikan Koruma Derneği gibi gruplar göçmenleri ülkeye almamaya yönelik kanunların çıkarılması için çalıştı. (Papa'nın Katolik göçmenleri Amerikalıları öldürmeleri için teşvik ettiğine dair aslı olmayan iddialar ileri sürdüler.) Birleşik Devletler'in "sıfırlanması" için verilen çabalar Birleşik Devletler'de yaşamı düzinelerce farklı açıdan ayrımcılığa itti. Siyahi oyuncular 1898 senesinde birinci ve ikinci beysbol liglerinden çıkarıldı ve kendi "Siyahi liglerinde" oynamaya zorlandı. Okullarda yalnızca siyahi öğrenciler değil, onlara ek olarak Meksikalı Amerikalılar da beyaz öğrencilerden ayrıldı. Güney'de, eyalet meclisleri ayrımcılığı doruk noktasına ulaştıran kanunlar geçirdi ve sonunda "beyazlar" ile "renklilerin" aynı çeşmeden su içmesi bile yasaklandı. Daha da kötüsü, bu yeni kanunlar güneyli Afrikalı Amerikalıların oy vermelerini imkânsız hale getiriyordu. Siyahi vatandaşlar ayrımcılık fikrine karşı geldiklerinde, Yüce Divan, Ferguson'a karşı Plessy davasında eyaletler her iki gruba da aynı şekilde davrandığı sürece, ayrımcılığın yasal olduğuna karar verdi. Bu sonradan "ayrı ama eşit" ilkesi olarak anıldı.

Aslında, *ayrı ama eşit* ilkesi hiçbir zaman eşitlikten yana değildi. Afrikalı Amerikalılar için imal edilen tren vagonları diğer vagonlar kadar rahat değildi, devlet siyahi öğrencilerin eğitim gördükleri okullara çok daha az maddi kaynak tahsis ediyordu ve siyahi vatandaşlar en iyi lokantalara ve otellere alınmıyordu.

du. Beyazların, alt tabaka olarak nitelendirdikleri bu insanlarla aralarına bir set çekerek onlara ayrımcılık yapmaları, bu insanların daha da fazla küçümsenmesine ve maruz kaldıkları nefret ve şiddetin artmasına neden oldu. Batı'da, Çinli göçmenler dövülerek çiftliklerden kovuldu. Doğu'da, grev esnasında çıkan olaylarda gerginliğin artması sonucunda silahsız Polonyalı madenciler polis tarafından vurularak öldürüldü. Güney'deki Yahudi tüccarların dükkânları geceleri baskına uğrayarak yağmalandı. Şiddet olayları en çok Afrikalı Amerikalıları mağdur etti. İzleyen yıllarda üç binden fazlası linç edilerek öldürüldü. Bu tür olaylar tüm eyaletlerde meydana geldiyse de, çoğunlukla Güney eyaletlerinde beyaz çeteler tarafından asıldılar, işkence gördüler ve canlı canlı yakıldılar. Bu çeteler planlarını gizli tutmak için herhangi bir çaba sarf etmedi ve yaptıkları aralarında anneler ve okullardan sanki tatil zamanıymış gibi erken salınan çocukların da bulunduğu büyük kalabalıklar tarafından izlendi. Amerika'nın "Amerikalılara" ait olmasını sağlamak için girişilen bu mücadelede Amerikalıların büyük bir çoğunluğu ideallerini veya her birinin eşit yaratılmış olduğunu ve "birleşerek tek yürek olmaları" gerektiğini unuttu.

Büyüyen orta sınıf konu ayrımcılığa geldiğinde en az kendini beğenmiş zenginler veya kızgın fakirler kadar suçluydu. Yine de, tuhaf bir şekilde, aynı orta sınıf yeni bir reform hareketine ilham vererek devletin daha iyi amaçlar doğrultusunda çalışmasını sağladı. Popülistlerin değişim yaratma çabaları başarısızlığa uğramış olsa da, İlerici hareket başarıya ulaştı.

Peki, İlericiler kimdi? İlericiler tek bir ağızdan konuşmuyordu ve tek bir partiye destek vermiyordu. Ancak devletin halkın ortak çıkarları doğrultusunda daha fazla çalışması gerektiği konusunda hemfikirlerdi. Hayatta her bireyin gerçek anlamda eşit fırsatlara sahip olup olmadığını sorgulamaya başladılar. Varlıklı bir ailenin erkek çocuğu hayata gerçekten de kirli bir meskende yaşayan ve uzun saatler boyunca çalışan bir babanın

kızı ile aynı çizgiden mi başlıyordu? O dönemde fakir oldukları için fakirleri suçlamak alışlagelmiş bir davranıştı. Bakanlardan biri, "Bu topraklarda yaşayan bir adamın fakir olması, kendi günahı değilse bile tamamen kendi suçudur," diye ısrar etti. İlericiler bu görüşe karşı çıktı. İnsanlar içinde bulundukları şartlar tarafından şekillendiriliyordu. Bu şartların değiştirilmesi ile onlara daha başarılı olmaları için bir şans verilebilirdi. İlericiler fakirliğin bir günah olmadığı, bundan ziyade toplumun işleyişi ile ilgili bir sorundan kaynaklandığı konusunda ikna olmuştu. Onlara yardımcı olmak için, toplumun yapısının değiştirilmesi gerekiyordu.

Reformcular işe yerel adımlar atarak başladı. Jane Addams, Chicago'da eski bir bina satın aldı, binaya Hull House adını verdi ve kapılarını ihtiyacı olan komşularına açtı. Hull House büyüdükçe, küçük çocuklar için bir anaokulu, yetişkinler için bir kahvehane, kütüphane, spor salonu ve barınabilecekleri apartman daireleri sağladı. Burada her türlü insanla karşılaşmak mümkündü. Yeni evlenmiş, on beş yaşındaki bir genç kız, kalacak bir yer arıyordu. Alyansını işyerinde kaybettiği için kocası ona bir hafta boyunca her akşam şiddet uygulamıştı. Hafızasını kaybetmekte olan doksan yaşındaki bir kadın, herhangi bir kastı olmaksızın evinin duvarlarındaki sıvayı kazıdığı için sayısız apartmandan atılmıştı. Yetişkin kızı ona bakamıyordu, çünkü onun da işe gitmesi gerekiyordu. Hull House çalışanları kadına kâğıttan zincir yapmayı ve duvarlara zarar vermek yerine onları süslemeyi öğretti. Fakir komşulardan biri vefat etti; Hull House cenazesini defnetmek için gereken hazırlıkları yapmayı üstlendi. Sokakta çöp yığınları birikmeye başlayınca, Jane Addams, şehrin çöp denetleyicisi oldu ve şehir yetkililerini işlerini yapmaya zorladı. Hull House birçok görev, birçok misyon üstlenmişti; ihtiyaçların listesi sonsuzmuş gibi görünüyordu. Ancak bu fakir mahalle artık ona umut veren bir halkevine sahipti. Hull House Birleşik Devletler'de kurulan

ilk "çözüm eviydi." 1910 senesine gelindiğinde, İlericiler ülke çapında dört yüzden fazla çözüm evi kurmuştu.

Addams o dönemde faaliyet gösteren çok sayıda reformcudan yalnızca biriydi. Kadınların oy verme hakkı elde etmesi için yürüttükleri kampanya, belki de yürüttükleri en azimli kampanyaydı. Kadınlar, 1848 senesinde, Seneca Falls'ta düzenlenen Kadın Hakları Toplantısı'ndan beri oy verme hakkı elde etmek için çabalıyordu. Batı eyaletlerinden bazıları 1890'lara gelindiğinde kadınlara oy kullanma hakkı tanımıştı. Hayatın daha gayrı resmi olduğu yerlerde, kadınlara daha eşit davranılıyordu. Ancak Doğu ve Güney eyaletleri kadınlara oy verme hakkı tanımamak için direndi. "Sessiz Gözcüler" olarak adlandırılan yeni nesil genç kadınlar, hükümeti protesto etmek için Beyaz Saray'ın önünde günlerce nöbet tuttu. Quakers Tarikatı'na mensup olan Alice Paul ve takipçilerinin Washington'da polisler tarafından tutuklanarak, elbiseleri çıkartıldıktan sonra, çıplak bir şekilde hapse atılması onlara sempati kazandırdı. Kamuoyu yavaş yavaş ikna edildi ve 1920 senesinde, On Dokuzyuncu Anayasa Değişikliği ile kadınlara nihayet tüm seçimlerde oy kullanma hakkı tanındı. Yetmiş iki yıl evvel, Seneca Falls'da düzenlenen toplantıya katılan kadınlar arasından yalnızca bir tanesi hayatta kalmıştı: Charlotte Woodward Pierce.

Bu sırada, İlerici erkekler ve kadınlar şehir yönetimlerini de çeşitli reformlar yapmaya zorluyordu. Kirli sokaklardan, yüksek ücret talep eden toplu taşıma araçlarından, kabarık gaz, elektrik ve su faturalarından bıkmışlardı. Şehirlerde altyapı hizmetleri sunma hakkı genellikle tek bir şirkete sağlanıyordu, çünkü üç su şirketinin kendi boru hatlarını döşemesi için sokakları kazması, veya birkaç elektrik şirketinin rekabet etmek için her yeri elektrik direkleri ile doldurması mantıksız geliyordu. Ancak bu da halkın su veya elektrik ihtiyaçlarını karşılamak için altyapı hizmetlerini sunan şirketlerin talep ettiği ücretleri ödemekten başka seçeneklerinin olmadığı anlamına

geliyordu. İlerici valiler görev aldıkları şehirlerde yönetimin altyapı şirketlerini devralmasını ve sundukları hizmetler için makul ücretler talep etmesini sağladı. Ayrıca şehirlerde sunulan hizmetlerin başına uzmanlar getirildi. Bundan önce bu tür işlere genellikle birini tanıdıkları veya birinin onlara iyilik borcu olduğu için politika ile uğraşan eski tip patronların ahbabları alınıyordu.

Şehirlerde reform yapılabiliyorsa, eyaletlerin genelinde reform yapılamaması için herhangi bir sebep yokmuş gibi görünüyordu. İlericiler eyalet meclisi üyesi veya vali olmak için seçimlere katıldı ve genelde Ortabatı eyaletlerindeki seçimleri kazanmayı başardılar. Kavgacı Bob olarak tanınan Wisconsin Valisi Robert La Follette, kısa bir sürede birçok eyalette taklit edilen bir dizi reform yaptı. Eyaletler adil olmayan tren ücretlerini düzenlemeye başladı. Bankacılık suçları ve iş kazaları hakkında soruşturmalar yapmak için çeşitli komisyonlar oluşturular. Bu komisyonlar daha sonra edindikleri bilgilere dayanarak bankaların, demiryolu şirketlerinin ve diğer kuruluşların faaliyetlerini düzenleyen kanun tasarıları hazırladı.

1898 senesinde, atılğan biri olan Theodore Roosevelt adlı kırk yaşındaki bir Cumhuriyetçi New York valisi oldu. Teddy çocukken pek sağlıklı değildi; gözleri iyi görmüyordu, bacakları inceikti ve astım olduğu için nefes almakta zorlanıyordu. Ancak Roosevelt şanslı (varlıklı bir ailenin çocuğuydu) ve çok da azimli bir insandı ve bu yüzden de gücünü toplamayı başardı. Bir süre boyunca Kuzey ve Güney Dakota'da yaşadı; avlandı, ata bindi ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yaptı. Avrupa'daki Matterhorn Dağı'nın karla kaplı zirvesine tırmandı ve karşısına çıkmayı kabul eden herkesle boks yaptı veya güreşti. Vali konağında ailesi ile beraber ikamet ederken çocukları ile beraber "neredeyse her akşam ayı rolüne büründüğü bir oyun oynuyordu," hatta onları ipe bağlayarak ikinci kattaki pencerelerin birinden aşağı sarkıttığı bile oluyordu. Cumhuriyetçi Par-

ti'nin New York'taki faaliyetlerini yönetmekten sorumlu olan Thomas Platt, bu yeni validen kuşkulanıyordu; bu reformcu günün birinde ayı rolüne bürünerek *onunla* da oynayabilirdi! Teddy, Platt'ın tüm itirazlarına rağmen, toplu taşıma ve telefon hizmetleri sunan şirketlerin kazançlarının vergilendirilmesini şart koşan bir yasanın meclisten geçmesini sağladı. Ne de olsa bu şirketler eyalet yönetimleri sayesinde birer tekel kurmuştu; bu şirketlere rakip firmalarla rekabet etmeden halka hizmet sunma hakkı verilmişti. Bu reform kanunu yürürlüğe girdikten sonra, Roosevelt, Platt tarafından itina ile seçilmiş olan eyalet sigorta müdüründen kurtuldu. Bu resmi görevli koruması gereken şirketlerin birinden 400.000 dolar almıştı. Platt öfkelendi: Teddy bir Popülist gibi davranmaya başlamıştı! Daha da kötüsü, insanlar ona bir sonraki seçimlerde yeniden oy vermeyi düşünüyordu.

Bunu engellemek isteyen Platt, dahiyane bir plan yaptı. Başkan McKinley 1900 seçimlerinde yeniden adaylığını koyacaktı. Roosevelt'i McKinley'in başkan yardımcısı olması için aday gösterebilirlerdi. Başkan yardımcılarının neredeyse hiçbir şeye güçleri yetmiyordu; ne iyilik ne kötülük yapabiliyorlardı. Mark Hanna hariç, diğer tüm Cumhuriyetçi liderler bu fikre sıcak baktı. Onlara, "Bu çılgın adamla Beyaz Saray arasında yalnızca bir kişi kalacağının farkına varamıyor musunuz?" diye sordu. Kimse ona kulak asmadı. McKinley yeniden seçildi ve Teddy başkan yardımcısı oldu. Daha sonra, 1901 senesinde, umudunu yitiren bir işçi Buffalo New York'ta düzenlenen Pan-American Fuarı'nda başkanı vurdu. McKinley hayata tutunmak için çabaladıysa da durumu kısa süre içinde kötüleşti. Haber Roosevelt'e ulaştığında, ormanın derinliklerinde, New York'un en yüksek tepesi olan Marcy Dağı'na tırmanıyordu. Gece yarısı at sırtında çamurlu yolları hızla aşarak, sonunda North Creek'te yer alan ufak bir tren istasyonuna ulaştı. İstasyonda onu bir

telgraf bekliyordu: "Başkan bu sabah saat ikiyi çeyrek geçe vefat etti." "Deli adam" artık Beyaz Saray'ın efendisiydi.

Roosevelt elbette deli veya Popülist değildi. Yalnızca İlericilerin reformlarını destekliyor ve "adil bir düzen" vaat ediyordu. Başkan olduğunda, güçlü bankacı J. P. Morgan'ın Northern Securities adında büyük bir şirket kurması onu endişelendirdi. Morgan, daha evvel de gördüğümüz üzere ülkenin en büyük kuruluşu olan U.S. Steel Company'yi yaratmıştı. Hem U.S. Steel, hem de Northern Securities birçok küçük şirketi tek bir çatı altında toplayan dev kuruluşlardı. Northern Securities; Northern Pacific Railroad ve Great Northern Railroad'un yanı sıra Batı'daki büyük demiryolu ve denizcilik şirketlerinin neredeyse tamamı ile bunlara ek olarak birkaç yan kuruluşu kontrol edecekti. Gazetecilerden birinin ifade ettiği gibi, bir insan, "Bay Morgan'ın koruyucu avuçlarından bir kez bile çıkmadan düzenli gemi ve demiryolu seferleri ile İngiltere'den Çin'e" seyahat edebilirdi. Amerika'nın en zengin adamlarının ellerine bu kadar fazla güç verilmesi Roosevelt'i endişelendiriyordu. Northern Securities şirketini parçalamak için mahkemeye başvurdu.

Morgan olup bitenler karşısında şok oldu ve hemen Beyaz Saray'a gitti. Roosevelt'e, "Eğer yanlış bir şey yaptıysak, adamını benim adamuma gönder, işleri yoluna soksunlar," dedi. Teddy'nin "adamı," yani o dönem Birleşik Devletler'in adalet bakanı, konuşmalarını yarıda böldü. "Biz herhangi bir şeyi düzeltmek istemiyoruz. Bu yaptığınıza engel olmak istiyoruz," dedi. Öyle de yaptılar. Northern Securities kuruluşu parçalandı ve Teddy de "tekelleri ortadan kaldıran" başkan olarak isim yaptı.

Aslında, Roosevelt dev kuruluşların çoğunun ebatlarını ve güçlerini halkın zararına kullanmadıkları sürece herhangi bir sorun oluşturmadıklarını düşünüyordu. Ancak kötü niyetli olanların da durdurulması gerektiğini düşünüyordu. Dev-

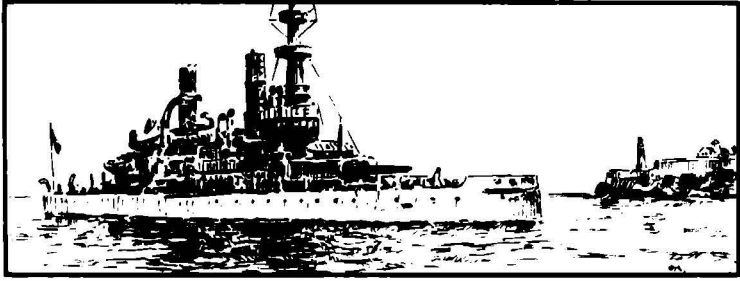
let kellikten sırt ağrılarına kadar her derde deva olan “hazır ilaçları” satan kuruluşları görmezden mi gelmeliydi? Özellikle de bilim sayesinde bu tedavi yöntemlerinin işe yaramadıkları, hatta ilaçların asit ve makine yağı gibi zararlı maddeler içerdikleri kanıtlandıktan sonra. Peki ya milyonlarca büyükbaş hayvanın Packingtown’da kesilerek konserve ete dönüştürüldüğü et işleme sektöründeki şartlar? Upton Sinclair’in *Şikago Mezbahaları* adlı romanında et işleme fabrikalarında farelerin pişirme kazanlarına düşmelerine izin verildiğini ifşa etmesi halk arasında büyük bir tepki yarattı. “Bu fareler birer baş belasıydı,” diye yazıyordu Sinclair, “ve paketleyiciler farelerin yemesi için etrafa zehirli ekmek koyardı. Ekmekleri yiyen fareler ölürdü; daha sonra fareler, ekmek ve etler hep beraber pişirme kazanlarına girerdi.” Kongre, Roosevelt’in ısrarı üzerine, bu gibi suiistimallerin önlenmesi için Saf Gıda ve İlaç Kanunu’nu yürürlüğe koydu.

Dev kuruluşlar kereste elde etmek için asırlık çam ağaçlarını keserken devlet kenarda durarak olup biteni izlemekle yetinmeli miydi? Yalnızca bir sene içerisinde, sadece Chicago’ya gönderilen ağaçların sayısı çeyrek milyona ulaşmıştı. Maden şirketlerinin dağların kenarlarını oyarak geride kirli akarsular ve çakıl taşlarından oluşan çorak bir arazi bırakmalarına izin vermeli miydi? Roosevelt federal hükümetin bu paha biçilmez toprakların bir kısmını gelecek nesiller için muhafaza etmesi gerektiği konusunda ısrar etti. Federal hükümetin ülkenin doğal kaynaklarının nasıl kullanılacağını yönetmesi gerekiyordu. Başkan 80 milyon hektar ormanlık araziye orman rezervi ilan etti ve daha da büyük bir araziye ulusal parklara dönüştürdü.

Bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere, Roosevelt’ten sonra iki İlerici başkan daha seçildi. Ancak onlara yol gösteren başkan Teddy oldu. Tıpkı John Winthrop gibi, “tüm vatandaşlarından mümkün olan en üstün hizmeti elde eden” bir milletler birliği oluşturmak istiyordu. Sıradan vatandaşlar politikanın

gücünü ortak menfaatler doğrultusunda kullanabilirdi ve kullanmalıydı. Roosevelt "Mülkün toplumun sahibi değil hizmet-kârı olması" gerektiği konusunda ısrar etti. "Birleşik Devletler vatandaşları yarattıkları büyük ticari güçleri etkin bir şekilde kontrol altında tutmalıdır," dedi. *Laissez faire* veya hükümet faaliyetlerini ekonomik faaliyetlerden ayrı tutmak yeterli değildi.

BÜYÜK ÇARPIŞMA

Theodore Roosevelt yirminci yüzyılın başında başkanlık koltuğuna oturmuştu. 1904'te yeniden seçildi. Dört yıl sonra, Roosevelt'in favori adayı William Howard Taft, onun yerine geçti. Taft iyi kalpli, iri cüsseli, sessiz sakin bir adamdı (140 kilonun altında kalmak için sürekli rejim yapıyordu). Başkan olduğunda, Roosevelt'ten daha çok sayıda dev kuruluş parçaladı ve daha çok federal toprağı koruma altına aldı. Ancak konu politik çekişmelere ve kavgalara gelince Roosevelt kadar başarılı olamadı. Cumhuriyetçi liderler onun *fazla* ilerici olduğunu düşünüyordu ve İlericiler de onu yeterince ilerici bulmuyordu. Teddy bir gazeteciye onun hakkında "İyi bir adam, ama biraz zayıf," yorumunu yaptı. "Onun etrafından

dolaşacaklardır. Ona *yüklenenler* olacaktır.” Bunu söylerken de kelimelerini vurgulamak için gazeteciyi hafifçe dürttü.

Teddy daha sonra uzun süreli bir safariye katılmak için Afrika’ya gitti, ama bir buçuk sene sonra geri döndüğünde, o da Taft’a yüklenmeye başladı. Eski arkadaşının çok temkinli davranmasından hayal kırıklığına uğrayan Roosevelt 1912 seçimlerinde yeniden başkanlığa adaylığını koydu. Dönemin politik liderleri bu Deli Adam’la dört yıl daha uğraşmaktansa Taft’ı desteklemeyi tercih etti ve Teddy kendi başına İlerici Parti’yi kurdu. “Kendimi Kanada geyiği gibi hissediyorum!” diyerek kükredi ve Kanada Geyiği partinin lakabı oldu. Bu sırada, Demokratlar Woodrow Wilson adında, ilerici görüşleri olan New Jersey’li bir reformcu valiyi aday gösterdi. Adaylar arasında en ilerici görüşlere sahip olan işçi partisi lideri Eugene Debs de bir Sosyalist olarak seçimlere katıldı. Cumhuriyetçiler kendi aralarında bölündüğünden, seçimleri Wilson kazandı. Ancak İlericiler önceki seçimlere oranla çok daha fazla oy almayı başardı. Bu da İlericilerin ulaşabildiği en üst noktaydı.

Thomas Woodrow Wilson yüksek ideallere ve güçlü Presbiteryen inançlara sahip olan bir insandı ve politik liderlerden hiç hoşlanmaz, seçimleri kazanmasına yardımcı olanları bile sevmezdi. Hatta günün birinde parti liderlerinden birine “Sana hiçbir şey borçlu değilim,” dedi. “Bu konuda ister az, ister çok çaba sarf etmiş ol, Tanrı’nın bir sonraki Birleşik Devletler başkanı olmamı emrettiğini sakın aklından çıkartma.” Wilson, Roosevelt’in aksine, bazı dev kuruluşların iyi, bazılarının da kötü olduğuna inanmıyordu. Ona göre gereğinden fazla büyüyen *herhangi* bir kuruluş elindeki gücü adil olmayan bir şekilde kullanmaya yeltenebilirdi. Bu yüzden dev kuruluşların faaliyetlerinin düzenlenmesine ilişkin kanunları güçlendirdi. Buna ek olarak, Wilson yeni bir gelir vergisi kanununun yürürlüğe girmesini sağladı. O ana dek, federal hükümet kazancının çoğunu devlet arazilerini satarak, içkileri vergilendirerek veya ithal

edilen ürünlerden gümrük vergisi alarak elde ediyordu. Gelir vergisi İlericilerin başlarında görmek istediği faal hükümet modeli için yeni bir gelir kapısı oluşturdu. Dahası, gelir vergisi kademelendiriliyordu: yani, daha büyük gelir elde edenler daha fazla vergi ödüyordu. İlericiler nispeten daha varlıklı olan ve ülkeden daha fazla çıkar sağlayan vatandaşların ülkelerine daha fazla şey borçlu olduğuna inanıyordu.

Wilson, çalışma saatlerini günlük sekiz saat ile sınırlayan ve çocukların fabrikalarda çalıştırılmasına kısıtlamalar getiren kanunlar da dahil olmak üzere, birçok ilerici kanunun meclisten geçmesine yardımcı oldu. Ancak kazanılan bu ve diğer galibiyetlere rağmen, İlerici hareketin yoluna devam etmesini engelleyen beklenmedik bir gelişme oldu: bütün dünyayı içine çekecek kadar büyük bir savaş patlak verdi. Ne yazık ki, bu “Büyük Savaş”ın tıpkı demir, çelik, petrol ve finans şirketlerinin yaptığı gibi yine pek çok şeyi değiştireceği ortaya çıktı. Ticari kuruluşların büyümesine yardımcı olan Sanayi Devrimi ülkelerin genişleyerek daha önce hiç olmadıkları kadar korkusuz ve ölümcül bir şekilde savaşmasına yol açtı.

Savaşların ve ülkelerin nasıl büyüdüğünü anlamamız için, yirmi otuz yıl geriye gitmemiz gerek. Bir bakıma, bu süreci daha önceki bölümlerde görmüş sayılırız. Andrew Carnegie çelik fabrikalarını rakiplerine karşı korumak istediğinde, fabrikasının demir cevheri talebini başkalarına bağımlı olmadan karşılamak için madenleri satın almıştı. Ülkeler, özellikle Avrupa ülkeleri de aynı şekilde diğer kıtalardaki hammadde açısından zengin olan ülkeleri kontrol altına almak için dünyaya yayılmaya başladı. Krallar ile kraliçeler, elbette ki, yüzyıllar boyunca toprakları fethederek imparatorluklar kurmuştu. Ancak artık Avrupalıların yayılmasına en büyük katkıyı sanayi keşifleri sağlıyordu. Buharlı gemiler, demiryolları ve telgraf tüccarların ve orduların ülke dışına gönderilmesini kolaylaştırıyordu. Silahlara gelince de, yeni icat edilen makineli tüfekler

saniyede on bir kurşun atarak ölüm saçıyordu. Yalnızca mızraklara veya az sayıda tüfeğe sahip olan halklar bu orduları durdurma şansına sahip değildi.

Avrupalılar imparatorluklarını genişletmek için sarf ettikleri bu çabalara *emperyalizm* adını verdi. Ayrıca, kendilerini de dünyaya büyük bir iyilik yaptıklarına inandırdılar. Servetini Afrika'daki elmas madenlerinden kazanan Britanyalı bir iş kadını olan Cecil Rhodes, durumu şu kelimelerle sade bir şekilde açıkladı. "Biz dünya üzerindeki en üstün ırkız ve dünya üzerinde ne kadar çok yere yayılırsak, insanlık için o kadar iyi olur." Avrupa ülkeleri, Afrika'daki elmas veya bakır madenlerinden, Brezilya'daki kauçuk çiftliklerine, Hindistan'daki çay tarlalarına ve Doğu Hint Adaları'ndaki kalay madenlerine kadar her türlü kaynağın kontrolünü ele geçiriyordu. Avrupa imparatorluklarının yayıldığı bölgelerde yaşayan insanlar doğal olarak emperyalizme Avrupalılar kadar sıcak bakmıyordu. Çoğu kolonide kölelik veya köleliğe yakın şartlar sürdürülüyordu. Sıklıkla ayaklanmalar oluyor, ama söz konusu ayaklanmalar kısa sürede bastırılıyordu.

Amerikalılar genelde emperyalist olmadıklarını düşünerek memnuniyet duyuyorlardı. Başka ülkelerde sömürgeleri yoktu! Birleşik Devletler zaten Kuzey Amerika kıtası boyunca uzanan muazzam genişlikteki toprakları önceden kapmıştı. Avrupalılar yurtdışında gümüş ve altın ararken, Amerikalılar kendi topraklarında yer alan değerli cevherleri çıkarmak için Batı'ya akın etti. Avrupalılar Hindistan'da ve Çin'de çıkan ayaklanmaları bastırırken, Amerikalılar Kızılderilileri topraklarından çıkarıp rezervlere sürdü. Birleşik Devletler'in hammadde elde etmek için uzak diyarlarda koloniler kurmasına gerek yoktu. Koca bir kıta ve kıtarın tüm zenginlikleri kontrolü altındaydı.

Yeni yüzyıl yaklaşırken, Birleşik Devletler'in bazı liderleri emperyalizme daha sıcak bakmaya başladı. Amerikan şirketleri halihazırda dünyanın dört bir yanı ile ticaret yapıyordu. *Tropical*

Fruit Company (Tropikal Meyve Şirketi) Orta Amerika'dan tonlarca muz ithal ediyordu. Altmış bin satış temsilcisi Afrika'dan Çin'e kadar her yerde Singer dikiş makinelerini satıyordu. Amerikalı büyük çiftlik sahipleri Büyük Okyanus'un ortasında yer alan Hawaii Adaları'nda şeker kamışı ve ananas yetiştiriyordu. Bu çiftlik sahiplerinden birkaç tanesi bir araya gelerek adanın hükümdarı Kraliçe Liliuokalani'yi 1893 senesinde tahttan indirdi ve Birleşik Devletler'den Hawaii'yi topraklarına katmasını istedi. Başkan Grover Cleveland bu isteklerini geri çevirdi. Başka ülkelerden "toprak çalınmasına," karşı olduğunu söyledi. Aradan beş yıl geçtikten sonra, farklı bir başkan ve farklı bir ada Birleşik Devletler'i imparatorluk kurma yarışına soktu.

Söz konusu başkan William McKinley'di ve ada da Florida açıklarında yalnızca doksan mil ötede bulunan Küba'ydı. Ada 1898 senesinde hâlâ bir İspanya kolonisiydi, ama Küba halkı ayaklanmıştı. Birleşik Devletler Küba'nın bağımsızlığını tanımalı mıydı? McKinley, İspanya ile savaşa girmek istemiyordu. Yine de, adada bulunan Amerikan şirketlerini korumak için *Maine* adlı savaş gemisini Küba'ya gönderdi. Havana limanına demir atan *Maine* sakin bir Şubat sabahında havaya uçtu. Patlama geminin kömür depolarında çıkan bir yangından kaynaklanmış olabilirdi, Birleşik Devletler'deki gazeteler İspanya adına çalışan gizli ajanların gemiye patlayıcı madde yerleştirdiklerini ileri sürdü. *New York World* adlı gazete, "*Maine*'i unutmayacağız, İspanya'nın canı cehenneme!" başlığını attı. Aradan iki aydan fazla zaman geçtikten sonra, İspanya-Amerika Savaşı başladı.

Bu bir yaz savaşıydı ve göz açıp kapayana kadar sona erdi. Amerikan donanması filosundaki eski ahşap gemileri çelikten üretilmiş yeni gemilerle değiştirmişti. İspanya donanmasını hezimete uğrattılar. Karada, Yarbay Theodore Roosevelt, gönüllü kovboyar, çiftçiler, avcılar ve üniversiteli sporculardan oluşan derme çatma bir orduyla İspanyollara karşı yapılan

ve basının yakından takip ettiği bir muharebeden galip çıktı. Sert Süvariler (*Rough Riders*) olarak tanınan bu grup Teddy'nin emri ile Kettle Hill'e saldırdı, ancak Teddy'nin sesi çok ince ve çatallı olduğundan adamlarının emrini duyması için iki kere bağırarak zorunda kalıyordu. Roosevelt altı ay içinde New York valisi, üç yıl sonra da Birleşik Devletler başkanı oldu.

Kongre savaş ilan ettiğinde, Birleşik Devletler'in Küba'yı ele geçirmeyeceğine dair söz verdi. Kolonileri ele geçirip yağmalamaktan ötürü suçlanmak istemiyordu. Ancak savaşın ne gibi sonuçlar doğuracağı hiçbir zaman öngörülemez. Asya'da, Amiral George Dewey, Birleşik Devletler donanmasına ait gemilerle Filipin Adaları'na yelken açarak İspanya'yı kolonisinden kovdu. Çoğu Amerikalı Filipinler'in yerini haritada bile gösteremiyordu, ama emperyalistler bu toprakların Avrupa ülkeleri tarafından yağmalanmamaları için boş bırakılmaması gerektiğini savunuyordu. Ayrıca, Birleşik Devletler Filipinleri işgal ederse, Hawaii de Asya'ya giden Amerikan gemilerinin duraklayabileceği ana liman olabilirdi. McKinley, aynı yaz, Kongre'yi ikna ederek Hawaii'nin Birleşik Devletler'in topraklarına dahil edilmesini sağladı. Amerikan topraklarına katılan Hawaii ileride bir Amerikan eyaleti olabilecek, vatandaşları da Amerikan vatandaşı olmaya hak kazanabilecekti.

Diğer taraftan, Kongre'nin Filipinler'e veya Küba'nın komşusu olan ve savaşın sonlarına doğru İspanya tarafından terk edilen Porto Riko'ya aynı hakları tanımaya niyeti yoktu. Amerikalı emperyalistler bu toprakları Birleşik Devletler'in topraklarına dahil etmekten ziyade himayeleri altında tutarak kontrol etmek istiyordu. Indiana Senatörü Albert Beveridge, Cecil Rhodes'un sözlerini anımsatan bir açıklama yaparak, Tanrı'nın Amerika ve Britanya'yı "dünyanın baş idarecisi" olmaları ve "... vahşi ve beceriksiz insanları yönetmeleri" için hazırladığını iddia etti. Ancak Filipinliler durumu böyle görmüyordu. Yeni Amerikan hükümdarlarına karşı bağımsızlık savaşı başladılar

ve bu vahşi savaş bir yaz savaşı değildi. Beş bin Amerikalının, yirmi beş bin Filipin askerinin ve yaklaşık iki yüz bin Filipinli sivilin hayatına mal oldu. Her iki taraf da köyleri yaktı, evleri yok etti ve düşmanlarına vahşi bir şekilde işkence yaptı. Savaşın belki de en üzücü anı bir Birleşik Devletler komutanının adamlarına Filipinlilerin dağıttıkları tehlikeli bir belgenin tüm kopyalarına el koymaları için emir vermesi oldu. Bu belge Bağımsızlık Bildirgesi'nin İspanyolcaya çevrilmiş bir kopyasıydı. Filipinler 1946 senesine kadar Amerika'nın himayesi altında kaldı.

Birleşik Devletler neredeyse koloni arayışına girmiş gibi görünmeye başlamıştı. Ancak, işin aslı emperyalizmin büyüme yarışındaki bir sonraki kolay adım olduğuydu. Birleşik Devletler, İspanya-Amerika Savaşı'ndan sonra, güneydeki komşularının işlerine sık sık karışmaya başladı. Roosevelt'in tabiri ile onlara *yüklenmeye* başladı. Bunun en büyük örneklerinden biri de Teddy'nin kendisiydi, çünkü Panama kıstağında Birleşik Devletler'in kontrolü altında olan bir kanal inşa ettirdi. Kolombiya kendisi ile görüşmeyi reddedince, halkın bir kısmını bu ülkeden ayrılarak Panama adını verdikleri kendi ülkelerini kurmaları için teşvik etti. Teddy Panama ile kanal inşa etmek için anlaşma imzaladı. Ayrıca, Avrupalıları Amerika'nın bulunduğu yarımkürede koloni kurmamaları için uyardı. "Büyük güçlerin" her biri kendi etki alanını yönetecekti.

Sorun büyük güçlerin büyük olmaktan hoşnut olmasıydı. Etki alanlarının nerede başladığı ve bittiği konusunda hiçbir zaman mutabakata varamadılar. Her ülke en büyük donanmaya, en modern orduya ve en büyük silahlara sahip olmak istiyordu. Sıradan insanlar da bu güç yarışında liderlerine destek veriyordu. Devasa bayrakların rüzgârda dalgalandığı sokaklarda düzenlenen geçit törenlerinde binlerce kişi yürüyordu. Bayraklar, bir bakıma, son birkaç bölümdür değiştiğim büyük değişiklikleri sembolize ediyordu. Büyük sanayi kuruluşları, büyük bankalar, büyük şehirler, daha büyük imparatorluklar,

daha ölümcül gemiler ve silahlar ve 1914 yazında başlayan Büyük Savaş.

Büyük Savaş Orta Avrupa'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun kontrolü altında olan Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanmasını isteyen bir adamın Avusturya-Macaristan arşidükünü vurup öldürmesi ile başladı. Bu trajik olay tek başına çok az ülkeyi etkiledi. Ancak, büyük devletler güçlerini artırmak için işbirliği yaptıkları bir dizi ülke ile ittifak kurmuştu. Bu ülkeler *eğer birimize saldırılırsa, ikimiz de savaşa gideriz*, diyerek ant içmişti. Bu yüzden, Avusturya-Macaristan, arşidükün öldürülmesine tepki olarak Sırbistan'a saldırdı. Sırbistan'ın müttefiki olan Rusya da Sırlara yardımcı olmak için savaşa girdi. Daha sonra, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun müttefiki olan Almanya da Sırbistan ve Rusya ile savaşa girdi; ayrıca Rusya'nın müttefiki olan Fransa da savaşın içine çekildi. Ülkeler, birbirlerini deviren domino taşları gibi, art arda savaşa girdi ve Avrupa kaosa sürüklendi. Yirmi sekiz ülke İtilaf Devletleri adı altında birleşerek Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan ibaret olan İttifak Devletleri'yle savaştilar. Savaş daha sona ermeden sekiz milyon asker ölmüş ve çatışmalar dünyanın tüm topraklarına ve okyanuslarına yayılmıştı.

Bu daha evvel eşine rastlanmamış büyüklükte bir savaştı. Eski model topların yerini tren vagonları büyüklüğünde toplar almıştı. Düşman hattına saldıran askerler arunda makineli tüfekler tarafından biçiliyordu. Her iki taraf da kurşunlardan ve bombalardan korunmak için siperler kazdı; siperlerin toplam uzunluğu 40.000 kilometreye ulaştı. Bir zamanlar bilimi insanların sağlığını geliştirmek veya ekinleri gübrelemek için kullanan kimyagerler artık bulutlar halinde savaş alanlarının üzerinden süzülerek geçen ve gaz maskesi takmayan herkesi öldüren zehirli gazlar geliştiriyordu. Teddy Roosevelt, on altı yıl önce, süvari birlikleri ile Kettle Hill'e taarruz etmişti. Artık

“tüfekli süvari” birliği kurmak istiyordu. Ama atlar siperlerin veya havada süzülen zehirli gazların arasında ne gibi bir fayda sağlayabilirdi ki? Roosevelt istediği birliği hiçbir zaman kura-madı. Savaşın doğası o kadar değişmişti ki, fikirleri son derece çağdışı kalmıştı.

Başkan Wilson, savaş başladığında, Birleşik Devletler’in tarafsız kalacağını açıkladı. Eğer emperyalist ülkeler savaşarak daha fazla toprak elde edip koloni kurmak istiyorsa, Amerika bu savaşın dışında kalacaktı. Ancak savaşın ne gibi sonuçlar doğuracağı hiçbir zaman öngörülemez. Almanya yeni ve güçlü bir silah olan denizaltılarını kullanarak Büyük Britanya ve Fransa’yı ablukaya aldı. Sualtında gizlenme yeteneğine sahip olan bu silah torpidolarla İtilaf Devletleri’ne giden yiyecekleri ve silahları taşıyan gemileri batırıyordu. Tarafsız kalan Amerikalılar Britanya ve Fransa ile özgür bir şekilde ticaret yapmak, hatta İtilaf Devletleri’nin gemilerinde seyahat etmek istiyordu. 1915 senesinde, bir Alman denizaltısı İrlanda açıklarında seyreden *Lusitania* adlı Britanya gemisini batırdı. Aralarında Amerikalıların da bulunduğu yaklaşık bin iki yüz yolcu hayatını kaybetti. Sonraki iki yıl boyunca durumu giderek kötüleşen Almanya iyice umutsuzluğa kapıldı. Sonunda, Alman denizaltıları Britanya gemilerinin yanında Amerikan gemilerine de saldırmaya başladı. Woodrow Wilson 1916 senesinde yeniden seçildiğinde destekçileri ona, “Savaşın dışında kalmamıza yardımcı ol” diyordu. Ama sonunda, bunu yapmadı. Birleşik Devletler, 1917 senesinde, İtilaf Devletleri’nin yanında yer alarak savaşa girdi. Wilson’a göre, “Dünyayı demokrasi için daha güvenli hale getirmek” gerekiyordu.

İki milyon Amerikan askeri, Paris’in 80 km ötesine kadar ilerlemeyi başaran Alman ordusunu geri püskürtmek için gemilerle Fransa’ya gitti. Dört yıl süren acımasız savaş yüzünden yorgun düşen İttifak Devletleri 11 Kasım 1918 tarihinde

ateşkes ilan etti. Bu tarih hâlâ Amerikalılar tarafından Gaziler Günü olarak kutlanır.

Savaş Wilson'ı yordu, ama idealleri güçlü kaldı. Sadece bu savaşı değil, tüm savaşları sona erdirmek için tasarlanmış, On Dört Madde olarak bilinen barış planını duyurdu. Barış anlaşmalarının kaybeden tarafları cezalandırmaması gerektiğini söyledi. Bunun yerine, "barış eşit taraflar arasında tesis edilmeliydi." Büyük güçler ağır silahlarını imha etmeli ve kapalı kapılar ardında yaptıkları anlaşmalarla dünyayı parçalamaktan vazgeçmeliydi. Wilson bir anlaşma hazırlanmasına yardım etmek için Avrupa'ya gittiğinde kalabalıklar onu çiçek yağmuruyla tuttu. Büyük güçlerin liderleri onlar kadar heyecanlanmamıştı. Fransa başbakanı, "Tanrı bize on emir verdi ve o emirlere karşı geldik, Wilson bize On Dört Madde sunuyor, bakalım neler olacak," diyerek espri yaptı. O ve İtilaf Devletleri'nin diğer liderleri savaşı kaybeden ülkelerin ağır bir bedel ödemesi gerektiğini düşünüyordu. Wilson bazı maddeleri kabul ettirmeyi başardı. Versay'da hazırlanan anlaşma Avrupa'da her biri demokratik ilkeler üzerine inşa edilen bir düzine yeni ülkenin kurulmasına yol açtı. Ayrıca, Wilson'ın en çok önem verdiği madde de kabul edilerek, gelecekte oluşabilecek anlaşmazlıkları çözüme ulaştırmaya yönelik faaliyetler yürüten Milletler Cemiyeti adında bir dünya örgütü kuruldu.

Amerikalıların çoğu Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını destekliyordu. Ancak Wilson bir Demokrattı ve Versay Anlaşması olarak adlandırılan barış planını Cumhuriyetçiler tarafından kontrol edilen Senato'nun onaylaması gerekiyordu. Bazı senatörler bu anlaşmaya karşıydı, diğerleri anlaşmada bazı değişiklikler yapılırsa görüşlerinden taviz vererek anlaşmayı imzalamaya yanaşabileceklerini söylüyordu. Konu ideallerine gelince oldukça inatçı bir insan olan Wilson, geri adım atmayı reddetti. Kızgın bir şekilde, "Bu konuda bana karşı çıkan herkesi ezerim!" dedi. Başkan yorucu bir tempo ile ülkeyi hızla dolaşarak

sorunu halka açtı. Hayatının en iyi konuşmalarından birini yaptıktan sonra, Pueblo Colorado'da bayıldı. Dört gün sonra, bir tarafına felç inmesine neden olan bir beyin kanaması geçirdi. Karısı ve danışmanları hastalığının detaylarını toplumdan gizlemeyi başarsa da, Wilson hem fiziksel, hem de politik anlamda zayıf düşmüştü. Senato oylamada anlaşmaya karşı çıktı ve Birleşik Devletler Milletler Cemiyeti'ne katılmayı reddetti. Bunun yerine farklı bir barış anlaşması imzaladılar.

Büyük Savaş tüm savaşların sonunu getiremeyecekti. Aradan yalnızca yirmi yıl geçtikten sonra, daha da büyük bir anlaşmazlık çıkacak ve Büyük Savaş'ın adı değiştirilerek Birinci Dünya Savaşı olarak anılacaktı. Ancak barış kısa süreliğine de olsa savaştan yorgun düşen dünyaya geri döndü.

KİTLELER

1921 senesinde seçilen yeni başkan Warren Gamaliel Harding adında Ohio'lu bir Cumhuriyetçi'ydi. Bir başkan gibi görünüyor, konuşuyor ve tıpkı ebeveynlerinin iki sıradan isim arasına büyük bir isim sokuşturmuş olması gibi, sözlerinin arasına büyük kelimeler sokuşturmayı seviyordu. Harding, makineli tüfekler, zehirli gazlar ve tren vagonları kadar büyük topların kullanıldığı, tarihin en büyük savaşını geride bırakmalarına rağmen şu sözlerle halka güvence verdi: "Dünya medeniyetinde herhangi bir sorun yok, sadece insanlık bu medeniyete dehşet verici bir savaş yüzünden bozulan gözleriyle bakıyor. Dengeler bozuldu, sinirler gerildi ... ve insanlar güvenli yollardan saptı." Bu afaki, büyük kelimelere aldırış etmeyin. 1920'de insanların ne istediğini bilen Wood-

row Wilson değil, Harding'di. Harding, "Amerika'nın şu anda ihtiyaç duyduğu şey kahramanlık değil, iyileşmektir," dedi. "kocakarı ilaçları değil, normalliktir." İnsanlar yeni kanunların çıkartılması için düzenlenen ilerici kampanyalardan sıkılmıştı ve savaştan yorgun düşmüştü. Amerikalılar eski günlere dönmek, normal hayatlarını yaşamak istiyordu.

Peki, dönmeleri mümkün müydü? Eski günlerdeki yaşantıları hâlâ normal mi sayılıyordu? Kısa süre önce yapılan On Dokuzuncu Anayasa Değişikliği kadınlara oy verme hakkı tanımıştı. Kadınlar bu hakkı kazanmak için otuz kırk yıldır çabalıyordu ve geri adım atmamaya kararlıydılar. Aslında, kadınların hayatları o kadar hızlı değişiyordu ki, insanlar bu modern zamanlarda eskiye oranla daha bağımsız olan ve özgür düşünen "Yeni Kadının" ortaya çıktığından bahsetmeye başlamıştı. Bu kadın ilk iş olarak daha basit kıyafetler giymek istedi. Hantal kombinezonlarını ve ayak bileklerine kadar uzanan kalın yün eteklerini bir kenara atarak ipek veya yeni yapay elyaflardan üretilen rayon kumaşlar kullanılarak dikilmiş şık giysiler giydi. Giydiği etekler bazen dizlerini zar zor kapatıyordu. Saçlarını "bob kesimi" adı verilen şekilde kestiriyor, kısaltıyor ve makyaj yaparak, dar keçe şapkalar takarak, modaya uyup bağcıklarını bağlamadığı için boğazları sarkıp savrulan botlar giyerek herkesi şok ediyordu. Gazeteler bu tarz giyinen kadınlara "savuran kız" adını takmıştı. Yeni Kadın evde oturmaktansa sekreter, öğretmen, hemşire veya güzellik uzmanı olarak çalışmayı tercih ediyordu. Kadınlar Texas ve Wyoming eyaletlerinde vali olmak için aday oldular, hatta seçimleri kazandılar.

Elbette, bu kadar bağımsız bir şekilde giyinmeye ve davranmaya gücü yeten kadınların çoğu orta sınıfa mensuptu. İşin aslı, evlerinin dışında çalışan kadınların çoğunun bir mavi-yakalı işçi olduğuydu. Bir sekreter veya öğretmen olarak değil, düşük ücretli bir hizmetçi veya fabrika işçisi olarak çalışıyorlar,

bütün gün ayakta durarak tütün sarıyorlar veya et işleme tesislerinde “böbrek çekiciliği” yapıyorlardı. Tüm bu zorluklara rağmen, önemli olan kadınların ev işlerinden fazlasını yapabileceği fikrinin oluşmasıydı. Yalnızca kadınların okuduğu Smith Üniversitesi’nin öğrencilerinden biri, “Erkekler hem bir eve hem de bir işe sahip olabiliyorken, kadınların ikisi arasında seçim yapmak zorunda kalmasının doğanın kanunu olduğuna inanamayız,” diyordu.

O dönemde değişen tek şey kadınların yaşantısı değildi. Pamuklu dokuma tezgâhlarından lokomotiflere kadar her şeye güç sağlayan buharlı motorlar on dokuzuncu yüzyılın en müthiş icatlarından biriydi. Elektrik şebekeleri yayıldıkça, fabrikalar eski buharlı motorlarının yerine elektrik motorlarını kullanmaya başladı. Büyük kuruluşların araştırma laboratuvarları Amerikalıları hayrete düşüren yüzlerce yeni ürün geliştirdi. Düşünsenize: kolunuza takabileceğiniz kadar ufak saatler; rayon ve selofan gibi, giyim-kuşam ve ambalaj malzemesi olarak kullanılmaya elverişli yeni kimyasal maddeler geliştirildi. Ayaklarla pedalın çevrilmesi gerekmeyen elektrikli dikiş makineleri ve buzcunun her gün bir buz bloğu getirmesine gerek kalmadan gıda maddelerini soğuk tutan buzdolapları geliştirildi. Siyahi müzisyenlerin gelişmesine önderlik ettiği, Caz adı verilen yeni bir müzik türü ortaya çıktı ve akılda kalan melodileri ülkeye yayılarak Çarliston dansı adı verilen bir dans çılgınlığı başlattı. “Bazıları dans eder, bazıları yerinde zıplar, Bence Çarlistondan iyisi yok / Çarliston. Tanrım, ayaklarını sürümeyi çok iyi biliyorsun!” Yaşlı Amerikalılar ve geleneksel düşünceleri benimsemiş gençler bu tür günahkâr “kıvranaşlara” pek de sıcak bakmıyordu. Meksikalıların yazdığı şarkılardan biri kadınların “kısa kuyruklu, ipek elbiseler” giymesinden ve “İngilizceyi mükemmel konuşan / Ve İspanyolca konuşmaya ihtiyaç duymayan” çocuklardan şikâyet ediyordu. “‘Solduran’ derler bana ve çalışmam / Çarliston’u deliler gibi

severim.” Ancak, hoşlarına gitse de gitmese de, normal olsa da olmasa da, her kesimden Amerikalı farklı yaşantılar sürmeye başlamıştı. Bu yüzden, 1920’lerin Yeniçağ olarak adlandırılmasına pek de şaşmamak lazım.

Bu çağı farklı kılan yalnızca yeni geliştirilen ürünler değildi. Yeni ürünlerin nasıl kullanıldığı ve yeni deneyimlerin milyonlarca insanla, kitlelerle nasıl paylaşıldığıydı. İçinde bulunduğunuz en büyük kalabalığı düşünün. Bu kalabalığı belki de binlerce kişinin izlemeye gittiği bir futbol maçında veya bir başkanın yemin töreninde görmüş olabilirsiniz. Hatta Süper Kupa’yı, Oscar törenlerini veya popüler bir televizyon programını seyrettiyseniz oturma odanızdan çıkmanıza gerek bile kalmadan büyük bir kalabalığa karışmış olabilirsiniz. Tek bir etkinliği milyonlarca kişinin aynı anda izlemesi günümüzde o kadar sıradan bir olay haline geldi ki, “kitle kültüründen” yeni bir gelişme olarak bahsetmek biraz abes kaçabilir. İnsanlar bu gibi deneyimleri 1920’lerde paylaşmaya başladı.

Kitle kültürünün oluşmasına iki temel icat yol açtı: sinema filmleri ve radyo. “Hareketli resimleri” ekrana yansıtmak için kullanılan ilk makineler 1890’larda, işçi sınıfına mensup olan insanların büyük bir hevesle sıraya girerek film izlemeyi bekledikleri şehirlerde yaygınlaşmaya başladı. Filmlerde daha evvel kapalı alanlarda görülmemiş görüntüler oynatılıyordu: dev okyanus dalgaları, Büyük Kanyon, aslanlar ve kaplanlar. Daha sonra, film yapımcılarının aklına basit hikâyeler anlatmak geldi. *Büyük Tren Soygunu* adlı on dakikalık film, ülkenin dört bir yanında gösterildi. Ancak sinema sektörü tam anlamı ile 1920’lerde kendini buldu. Büyük şehirlerde (Manhattan’da) Roxy ve (daha sonra dünyanın sinema başkenti olan Hollywood’da) *Grauman’s Chinese Theatre* gibi şaşıaali isimlere sahip olan devasa sinema salonları inşa edildi. Bu sinema salonlarında binlerce koltuk bulunuyordu ve salonların içi katedralleri andırıyordu. Beyaz eldivenli kapı görevlileri müşterilere-

ri karşılıyordu, hatta yağmurlu günlerde müşterileri şemsiye ile salona alıyorlardı. Yer göstericiler izleyicilere koltuklarına kadar eşlik ediyordu. O dönemde filmler sessizdi, ancak bir kilise orgu görüntülere eşlik eden müzikler çalıyordu. Ayrıca, tiyatroların aksine, ülkenin dört bir yanında yaşayan Amerikalılar aynı filmleri seyredebiliyor ve aynı aktörlere ve aktrislere hayran oluyordu; yakın çekim görüntülerde yüzleri ekranları dolduruyordu. 1926'ya gelindiğinde, ülke genelinde yirmi bin sinema salonu inşa edilmişti.

Aşağı yukarı aynı zamanlarda, mucitler radyo dalgalarının havadan iletilmesine olanak tanıyan bir yöntem keşfetti; yeni satışa sunulan radyolardan birine sahip olan herkes bu dalgalarla iletilen yayınları dinleyebiliyordu. İlk gerçek radyo yayını, 1920 senesinin Kasım ayında, Westinghouse Electric Company adlı şirketin Doğu Pittsburgh'daki binasının tepesinde bulunan bir kulübeden yapıldı. KDKA adlı radyo istasyonu Warren Harding'in galip geldiği seçimin sonuçlarını açıkladı. Amerikalılar haberleri ve eğlence programlarını doğrudan evlerine getiren bu icadı çok sevdi. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, 3 milyondan fazla evde birer radyo bulunuyordu ve ülkeyi dolaşan başkanın St. Louis'de yaptığı bir konuşma radyoda yayımlandı. (Harding, yapısı gereği bunu sadece Amerikalıları daha yakından tanımak için çıktığı bir turne olarak adlandırmadı; bu onun "Anlayış Yolculuğuydu.") Turnesinin ortasında bir kalp krizi geçirdi, yatağında vefat etti ve o andan sonra artık Amerikalıları anlayamadı. Yeni başkan, Calvin Coolidge, birkaç ay sonra çok daha geniş bir dinleyici kitlesine hitap etti. Bu müthiş bir şeydi: dinleyiciler yalnızca başkanın yazdığı kelimeleri okumakla yetinmiyor, onun binlerce kilometre öteden gelen *sesini* duyuyorlardı.

Yeni kitleler farklı şekillerde de seyahat ediyordu. Mucitler uzun zamandır kendi ürettiği güç ile çalışan araçlar icat etmeye uğraşıyordu. Fransa'da 1771 senesinde bir "buharlı vagon" ge-

liştirilmişti. Ancak, benzinle çalışan, daha pratik motorlu taşıtların geliştirilmesi için aradan yüz seneden uzun bir süre geçmesi gerekti. Bu araçlar atları korkutuyordu ve çoğu insan bu araçlara güvenmiyordu. Vermont bir kanun çıkartarak seyahat eden diğer insanları uyarması için motorlu taşıtların önünde kırmızı bayrak sallayan bir insanın yürümesini şart koştu. Tennessee eyaletinde yaşayan şoförlerin seyahat etmeden bir hafta evvel gazetelere ilan vererek seyahat planlarını duyurması gerekiyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar, bir milyondan fazla otomobil yollara çıkmıştı, ama araçlar o kadar pahalıydı ki zenginlerin oyuncağı olarak kaldılar. Tüm bunlar Henry Ford adındaki bir yarış arabası meraklısının otomobil sektörüne girmesi ile değişti. Ford bu işe atılmasının sebebinin, "Herkes olmadığı bir yerde olmak istiyor," diyerek dile getirdi. Michigan'daki fabrikasında bir "montaj hattı" kurdu: bir grup işçi ilk parçasından son parçasına dek bir otomobilin tüm parçalarını monte etmiyor ya da başka deyişle, aynı anda bir grup işçi bir otomobili, bir başka grup işçi bir başka otomobili imal etmiyor, bunun yerine, dakikada 30 cm hızla ilerleyen bir hareketli bandın üzerine yerleştirilmiş her bir otomobil fabrikadaki tüm işçilerin önünden geçiriliyor ve her bir işçi ayrı bir parçayı monte ediyordu. Ford'un siyah renkli Model T otomobilleri 845 dolara satışa sunulmuştu. Bu, diğer otomobiller için istenen fiyattan çok daha düşüktü. Otomobillerin fiyatı 1925 senesine gelindiğinde 290 dolara düştü.

Bu kitleler için ve kitleler tarafından üretilen bir otomobildi. Ford binlerce işçisine günlük 5 dolar yevmiye ödedi; bu rakam otomotiv sektöründe çalışan işçilerin kazandığının neredeyse iki katıydı. Ancak, yapılan iş bezdirici bir işti. İşçiler bütün gün aynı yerde durarak sürekli aynı şeyi tekrarlıyordu. Öğle yemeği yemeleri ve tuvalet ihtiyaçlarını gidermeleri için günde yalnızca on beş dakikalık bir mola verebiliyorlardı.

Ayrıca Ford montaj hattında çalışan işçilerin ısıklık çalmasını, gülmesini ve konuşmasını yasakladı. İşçiler dudaklarını oynatmadan konuşmayı öğrendi. Bu şartlar fabrika işçilerinden birinin karısını çileden çıkarttı ve kadın patrona şu satırları yazdı: “Kullandığınız bant sisteminden ötürü fabrikanız bir köle gemisinden farksız! Tanrım! Bay Ford. Kocam eve gelip kendini yatağa attı ve akşam yemeğini bile yiyemiyor; yorgunluktan mahvolmuş! Bunu düzeltmenin bir yolu yok mu?... Günde 5 dolar büyük nimet; bildiğiniz gibi değil, çok büyük nimet, ama inanın işçiler bunu hak ediyor.”

Bu kadar çok otomobilin satılması ekonominin canlanması-na yol açtı. Benzin satışından elde edilen vergilerle hem eyalet yönetimleri, hem de federal hükümet toprak yollara çakıl döşeyerek, çakıl döşenmiş yolları da betonla veya petrolün rafine edilmesi ile elde edilen yapış yapış bir malzeme olan asfaltla kaplayarak bir otoban sistemi kurmaya başladı. Milyonlarca insan otomobil üretiminde, yol yapımında ve gökdelen inşaatlarında çalıştığı için Amerikalılar daha evvel görmedikleri kadar yüksek bir yaşam standardı elde etti. Eskiden maddi güçlerinin yetmeyeceğini düşünerek bazı malları satın almadan çekiniyorlardı, ama artık şirketler onlara “taksitli” alışveriş imkânı sunmaya başlamıştı. Etiket fiyatının tamamını bir anda ödeyemeseler bile insanlar taksitli satış sayesinde otomobil, piyano, çamaşır makinesi ve elektrikli süpürge satın alabiliyordu. Kısacası, kredi ile alışveriş yapmaya başlamışlardı. Neden olmasın? Bu refah seviyesi kalıcı olacaktı.

Başkan Coolidge işlerin iyiye gitmesinden memnundu. Bir Cumhuriyetçi olarak, ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan küçük veya büyük her türlü şirketi destekliyordu. “Bir fabrika inşa eden bir adam bir tapınak inşa etmiş olur,” dedi. “Orada çalışan adamlar da, orada ibadet eder.” Coolidge İlericilerin çok sayıda işçinin “endüstriyel kölelik şartları altında yaşadığı” görüşünü reddetti. Ona göre ticari işletmeler istediklerini

yapmakta serbest olmalıydı. Ben en iyi "kendi işime bakarak" devleti idare ederim diyerek böbürleniyordu. Başka bir deyişle *laissez faire* yani ticari işletmeleri kendi hallerine bırakmak gerekiyordu. Seçmenler onu 1924 senesinde başa getirdi, ama Coolidge bir sonraki seçimlerde aday olmamayı seçti. Coolidge'in "Yoksullar yurdu aramızdan ayrılıyor" diyerek böbürlenen ekonomi bakanı Herbert Hoover, 1928 senesinde, kolay bir galibiyet kazanarak onun ardından Beyaz Saray'a yerleşti.

Milyonlarca Amerikalı yeni başkanın özgüvenini paylaşıyordu. Halk Wall Street'te yer alan (yatırımcıların RCA, *Radio Corporation of America* gibi heyecan verici yeni şirketlerin hisselerini alıp sattığı) New York Menkul Kıymetler Borsası'nı takip etmeye başladı. 1928 senesinin bahar aylarında, RCA hisselerinin fiyatı 94 dolardı. Yüz adet hisse satın almak için 9.400 dolar ödemeniz gerekiyordu. Daha da iyisi, kredi ile hisse senedi satın alabiliyordunuz. Yalnızca 5.000 dolar ödeyip, geriye kalan meblağı aracı kurumdan borç alarak ödeyebiliyordunuz. RCA hisselerinin fiyatı bir haftada 94 dolardan 108 dolara yükseldi ve bir sonraki gün 120 dolara ulaştı. Aradan bir hafta daha geçtikten sonra, hissenin fiyatı 138 dolar oldu. O kadar çok yatırımcı bu hisseyi satın almak istiyordu ki, hissenin fiyatı 168 dolara kadar çıktı. Yüz adet hisse satın almak için 5.000 dolar veriyorsanız, artık hisseleri 16.800 dolar karşılığında satabiliyordunuz. Popüler bir kadın dergisi bu olayı, "Herkes Zengin Olmalı," başlığı altında duyurdu. Bir işadamanın ifade ettiği gibi, borsada bir servet edinme olasılığının yarattığı heyecan "asansör görevlilerinden berberlere, ayakkabı boyacılarından mühendislere, hamallardan gazete satıcılarına kadar" her yere yayıldı. Borsa simsarlarının ofislerinde ince uzun bir kâğıt rulosuna en son hisse fiyatlarını tıkırdayarak yazan borsa takip makineleri vardı.

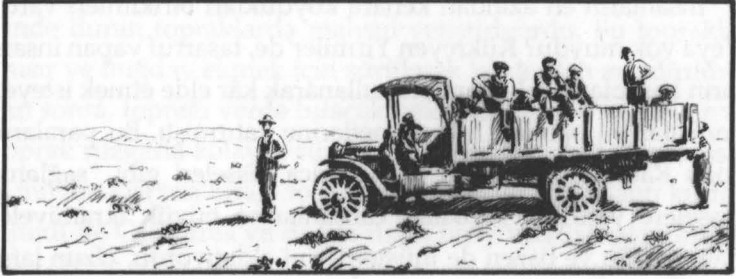
Sonra, fiyatların sürekli olarak yükseldiği menkul kıymetler borsası çakıldı. 24 Ekim 1929 tarihinde, yatırımcıların hisse se-

nedi fiyatlarının düşeceğinden endişelenmesi ile panik başladı. Borsa simsarlarına hisse senetlerinin satılması için milyonlarca emir yağdı: sat, sat! Neredeyse hiç kimse hisse senedi satın almak istemiyordu ve bu yüzden de hisse senedi fiyatları aniden düştü. Borsa simsarları kredi ile hisse senedi satın alan yatırımcılardan borçlarını derhal ödemelerini talep etti; yatırımcılar, elde ettikleri kârın bir anda yok olması yetmiyormuş gibi bir de böyle bir taleple karşılaşmışlardı. Endişeli kalabalıklar Wall Street'te toplanırken, borsa simsarları borsa salonunda bağırıp çağırıyordu. Memurlardan biri borsadaki durumu, "Bina yerle bir olmak üzere!" diyerek ifade etti.

Kısa bir süre önce toplumun ulaştığı refah seviyesi sonsuza dek sürecekmış gibi görünüyordu. Amerikan halkı milyonların sinema yıldızlarını hayranlıkla izlediği, otomobiller ve radyolar satın aldığı, montaj hatlarında çalıştığı ve hisse senedi satın aldığı ve artık sattığı veya senetlerden geriye kalanları sattığı bir kitle toplumuna dönüşmüştü. Yeniçağ kasırga etkisi yaratan birkaç hafta içerisinde sona ermişti.

Tüm bu karmaşanın ortasında, New York'ta yer alan bir otelde kalan bir adam bir telefon görüşmesi yapmaya çalıştı. Hat alamıyordu. Alt kata indi ve otelin telefon operatörünü buldu. Operatör oldukça modern ve güncel gelişmeleri takip eden bir kadındı. Belki de kendini Yeni Kadınlardan biri olarak görüyordu. Telefonu kapattığında, gözyaşlarına boğuldu. "Telefondaki benim borsa simsarımdı," dedi. "Mahvoldum. Geriye kalan tek şey fok kürküm."

YENİ BİR DÜZEN

Büyük Buhran'ın en korkutucu günleri olan 24 ve 29 Ekim (1929) sonradan Kara Perşembe ve Kara Salı olarak anıldı. Ama borsadaki düşüş günler değil aylar sürdü. Bu önemli bir noktadır, çünkü insanlar burada yalnızca paralarını değil, güvenlerini de kaybetmiştir. Hisse senetlerinin fiyatları arada sırada yükseldi ve insanlar geleceğe dair az da olsa umutlandı. Ama sonrasında düşüş devam etti, borsa giderek daha da değer kaybetti ve umutlar tükenmeye başladı.

Eğer "kükreyen" ekonomi yeterince güçlü olsaydı, Amerikalılar bir iki sene zorluk çekerek Büyük Buhran'ı atlatabilirdi. Ancak ekonominin zayıflığı çok daha ciddi boyutlardaydı. Fabrikalar milyonlarca yeni otomobil ve cihaz üretiyordu, ama bu ürünleri imal eden işçiler (yeni kitleler) aynı zamanda bu ürün-

lerin müşterisiydi ve üretilen tüm ürünleri satın alacak kadar maaş almıyorlardı. İşçilerin çoğu sahip oldukları ürünleri tak-sitle, ileride kazanmayı umut ettikleri para ile satın almıştı. Bu ürünleri artık kim satın alacaktı? Maddi açıdan zor durumda kalınca tasarruf yapmak gerekiyordu. Mantıklı olan buydu.

Ancak insanlar tasarruf yaptıkça, işletmeler de tasarruf yaptı. Çok az sayıda insan yeni ürün satın aldığından, fabrikalar ihtiyaç duymadıkları işçileri işten çıkartmaya başladı. Onlar için de mantıklı olan buydu. Artık *bu* işçiler de harcama yapmıyordu. Her hafta, yaklaşık yüz bin Amerikalı işinden oldu. 1932 senesinin sonlarına doğru, 13 milyon kişi işsiz kalmıştı.

İnsanların en azından kenara koydukları birikimleri vardı. Veya yok muydu? Kükreyen Yirmiler’de, tasarruf yapan insanların hesaplarındaki paraları kullanarak kâr elde etmek isteyen bankalar bu paraları hisse senetlerine yatırmıştı. Bu paraların çoğu Radio Corporation of America hisseleri gibi “sağlam” hisselerle yatırıldı. Bankalar çalışanlarına büyük ikramiyeler dağıtıyordu ve bazen de müşterilerini aldatıyordu. Uzun lafın kısıası, bankalar, borsanın yanından bile geçmeyen Amerikalıların paraları dahil sıradan insanların yüklü miktarda parasını kaybetti. Dedikodular etrafa yayıldıkça, insanlar bankalara akın ederek güç bela kazanarak biriktirdikleri paralarını çekmek istedi. Kentucky Ulusal Bankası gibi büyük bankalar kapandı. Bunların yanında işçilere ve çiftçilere hizmet etmek için kurulmuş küçük bankalar da kapandı. Sıradaki banka hangisi olacaktı? Nebraska’da John Farr adındaki bir Afrikalı Amerikalı çiftçi, dedikoduları duyarak kasabaya indi. Bankanın kapısında “beklenildiği gibi, büyük bir tabela asılıydı. ... Kapalı. İnsanlar dışarıda birikmiş bağırıp çağırıyor ve ağlıyordu.” Chicago’daki Yahudi Noel State Bankası, battı. Polonyalı göçmenlere hizmet eden Smulski’s Bankası, battı. 1930 ve 1932 yılları arasında beş binden fazla banka iflas ederek kapandı.

Diğer tarafta çiftçiler vardı. Çoğu 1920'lerde bile refaha ulaşamamıştı ve 1930'lar başlarına yeni bir bela açmıştı. Yüzlerce kasırğa Büyük Düzlükler'deki tarım arazilerinden milyonlarca ton toprak kaldırmış ve rüzgârla uzaklara taşımıştı. Bu "kara kertenkeleler" gökyüzünü karartıyor, mahsulleri tahrip ediyor ve o kadar çok toprak taşıyordu ki, 1934'te meydana gelen tek bir kasırğa yaklaşık beş bin beş yüz ton toprağı Chicago üzerine "yağdırmıştı." O kış, New England'a Büyük Düzlükler'den kalkan tozla dolu kırmızı kar yağdı. İklim değişikliği Düzlükler'in bir toz çanağına dönüşmesine kısmen katkı sağlamıştı, ama bunun gerçekleşmesinde insanların rolü de büyüktü. Çiftçiler binlerce yıldır çayır otlarının derin kökleri sayesinde yerinde duran topraklarda mahsul yetiştiriyordu. Bu topraklar mısır ve buğday ekmek için sürülerek köklerden arındırıldıktan sonra, toprağı yerde tutacak pek fazla bir şey kalmıyor ve toprak rüzgârla kolayca sürükleniyordu. Bu yüzden, yaklaşık 3 milyon kişi taşı tarağı toplayarak daha iyi bir yaşantı kurma ümidi ile California'ya doğru uzun bir yürüyüşe çıktı; bu insanlara Okie adı verildi, çünkü büyük bir çoğunluğu sıkıntılı bir süreçten geçen Oklahoma'dan geliyordu.

Büyük Buhran meydana geldiğinde, Herbert Hoover yalnızca altı aydır başkandı. Bundan on yıl önce, savaşta harap olan Avrupa ülkelerine yardım gönderip milyonlarca insanı açlıktan ölmekten kurtararak ün kazanmıştı. Bazı şehirlerde minnettarlık göstergesi olarak, en az üç Hooverstrasse (Almanya ve İsviçre), iki Avenue Hoover (Fransa) ve Belçika'daki Hooverplein da dahil olmak üzere çok sayıda sokağa Hoover'ın adı verildi. Ekonomi 1930'larda daha da kötüye gittikçe, başkan kendisine hiçbir şeye müdahale etmemesi gerektiğine dair verilen tavsiyelere kulak asmamaya karar verdi. New York Menkul Kıymetler Borsası'nın başkanı ekonominin, "doğal akışına bırakılması gerekiyor," diyerek tavsiyede bulundu. Bunun yerine, Hoover insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaları için vergi indirimi

yapılmasını sağladı. Ticari işletmelerden işçilerin maaşlarında kesinti yapmayacaklarına ve işlerine son vermeyeceklerine dair söz aldı. Ayrıca, Kongre'yi Colorado Nehri üzerinde kurulan Boulder Barajı gibi projelerde çalışacak işçilerin işe alınması için 1 milyar dolardan fazla harcama yapmaya ikna etti. (Bu baraja daha sonra Hoover Barajı adı verildi).

Tüm bu çabalar yeterli olmadı. Sonunda ticari işletmelerin çalışanlarını işten çıkarmaktan başka çaresi kalmadı. Bu arada, Hoover da herkesin uyduğu akliselim tavsiyelere uymaya başladı: eğer hükümet daha az gelir elde ediyorsa, tasarruf yaparak daha az harcama yapmalıydı. Hoover, bütçeyi dengelemek için vergi indiriminden vazgeçti ve bunun yerine vergileri artırdı. Dahası, insanların tembelliğe alışarak çalışmaktan vazgeçmelerinden korktuğu için işsizlere para vermekten de kaçındı. Yapılabilecek başka ne kalmıştı ki? Başkan yeniden insanlara *moral vermeye* çalıştı. Normalde ekonomik krizleri ifade etmek için kullanılan "panik" terimi yerine, kulağa o kadar ciddi olmayan ve yakında yok olacak bir sorunu ifade ediyormuş gibi gelen "durgunluk" kelimesini kullanmaya başladı. 1930 senesinde, "En kötü günleri geride bıraktık," diye açıklama yaptı.

Ancak 1931 senesinin sonlarına gelindiğinde, kırsal kesimde yaşayan çaresiz insanlar hayatta kalmak için yabani otları yemeye başlamıştı. Şehirlerde yaşayan insanlar yiyecek bulmak için çöpleri karıştırıyordu. Aylar boyunca maaşlarını alamayan öğretmenler sınıflarda açlıktan bayıldı. Evlerini kaybeden ve kanvas çadırlarla karton barınaklarda yaşayan insanlar gecekondu mahallelerinde toplanmaya başladı. Bir zamanlar gurur duydukları Avenue Hoover adlı caddeler kalmamıştı; bunun yerine gecekondu mahalleleri alay edercesine Hooverville lakabı ile anılıyordu. Başkan aslında iyi niyetli bir adamdı. Dur durak bilmeden çalışıyor, sabahları erken kalkıyor, geceleri geç saatlere kadar ayakta duruyordu. Gözleri uykusuzluktan kan çanağına dönmüştü. "Bu ülkenin ihtiyacı olan şey büyük bir

kahkaha atmak,” diyordu umutlu bir şekilde. “Eğer herkes on günde bir iyi bir espriye gülebilirse, dertlerimizin sona ereceğini düşünüyorum.” Ne yazık ki, yapılan tüm esprilerin ana teması Hoover’dı. (*Hoover*: Bir beş sent ödünç alıp arkadaşlarımdan birini arayabilir miyim? *Danışman*: Tabii, al sana on sent. İkisini de ara.) Sözde ciddi olmayan ekonomik durgunluk Amerikan tarihinin en zor günlerine dönüştü. 1932 seçimlerinde Başkan’ın görevine son verildi.

Yerine geçen adam ondan çok daha farklı bir insandı. Hoover birçok konuda bilgili, akıllı bir mühendis olsa da, başkan olmadan evvel hiçbir kamu görevinde çalışmamıştı. Öte yandan, Franklin Delano Roosevelt, bir politikacının sahip olması gereken tüm donanıma sahipti ve insanlarla her daim konuşmaya, pazarlık etmeye ve haşır neşir olmaya hazırdı. Hoover karamsar görünerek başkalarının espri yapmasını beklerken, Roosevelt etrafına neşeli ve parlak bir enerji saçıyordu. Bu kadar iyimser olması bir bakıma şaşırtıcıydı. Genç Franklin, uzaktan kuzeni olan Teddy Roosevelt ile aşağı yukarı aynı yollardan geçmişti; ancak Teddy gibi bir Cumhuriyetçi değil, bir Demokrat olarak. Tıpkı Teddy gibi, Harvard Üniversitesi’ni bitirmiş, donanmada müsteşar yardımcılığı yapmış ve başkan yardımcılığı için aday olmuştu (ama kazanamamıştı). Ancak, otuz dokuz yaşına geldiğinde, aniden çocuk felci hastalığına yakalandı. Bu hastalık belden aşağısının felç olmasına neden oldu. Bu herkesin şevkini kırmaya yetecek bir talihsizlikti. Ama Roosevelt’in şevki kırılmadı. Bacaklarına çelik destekler taktırdı ve bir iki adım atmak için bile dur durak bilmeden çalıştı. Kol kasları meşhur boksör Jack Dempsey’in kaslarından bile daha çok gelişti. Franklin karısı Eleanor’un onu cesaretlendirmesi ile yeniden politikaya atıldı ve yine kuzeni Teddy gibi New York valisi oldu. Teddy, başkan olarak her Amerikalıya “adil bir düzen” vaat etmişti. Franklin, “Amerikan halkına yeni bir düzen” vaat ediyordu.

Peki, bu nasıl bir düzen olacaktı? Roosevelt'in bu konuda belirli bir planı yoktu. Tıpkı İlericiler gibi, işlerin yolunda gitmediği zamanlarda devletin harekete geçmesi gerektiğine inanıyordu: "hayırseverlik yapmak için değil, toplumsal görevlerini yerine getirmek için." Benimsediği yaklaşım deneyseldi. "Bir yöntem belirleyip deneyin: Başarısız olursa, bunu dürüstçe itiraf edin ve başka bir yöntem deneyin. Ama ne olursa olsun bir şeyler yapmayı denemekten vazgeçmeyin." 4 Mart 1933'te yemin ederek göreve başladığında, Roosevelt vatandaşlarına elinden gelen her şeyi deneyeceğine ve sonunda da başarıya ulaşacağına dair güvence verdi. "Korkmamız gereken tek şey, korkunun kendisidir," dedi.

İşin aslı, o dönemde korkulacak çok fazla şey vardı. Yemin töreninden önceki haftalarda, bankacılık sistemi neredeyse tamamen çökmüş ve yeni bir panik yaratmıştı. Borsa kapatıldı. Roosevelt, durumu yatıştırmak için, bir "bankacılık tatili" ilan etti ve ülkedeki tüm bankaların dört gün boyunca tatil edileceğini duyurdu. Tatil! Bu kelime kulağa neredeyse başkan durumla dalga geçiyormuş gibi geliyordu. Daha sonra hızla Kongre'den bir yasa geçirterek iyi durumda olan bankaları derhal yeniden açtı, sallantıda olan bankalara yardım sağladı ve kötü durumda olanları da kapattı. Kararlı bir şekilde hareketetmesi Amerikalıları rahatlatı ve güvenlerini tazeledi. Bankalar yeniden açıldığında, para çeken insanlardan daha fazlası bankalara para yatırdı.

Yeni Düzen'in ilk yüz günü bir kasırga gibi geldi geçti. Başkan kendisine danışmanlık yapmaları için profesörlerden ve diğer uzmanlardan oluşan bir grup oluşturdu. (Gazeteler bu gruba başkanın "beyin takımı" adını taktı). Deneyler yapmaya ve cesaretli olup devletin işleyiş tarzını değiştirmeye kararlıydılar. Hazırladıkları kalkınma programı yardıma muhtaç kalan vatandaşların rahatlatılması, ekonominin düzeltilmesi ve Büyük Buhran'a neden olan sistemde reform yapılması gibi üç farklı

başlık altında özetlenebilse de, Roosevelt, Yeni Düzen'ini hayata geçirmek için düzinelerce yeni devlet kurumu oluşturdu.

Yardıma muhtaç kalan Amerikalıların mağduriyetlerinin giderilmesi bu başlıklar arasından gerçekleştirilmesi en zor olanıydı. Roosevelt bu iş için Federal Acil Durum Yönetim Kurumu'nu kurdu ve kurumun başına da Harry Hopkins'i yerleştirdi. Hopkins Iowa'dan gelen, art arda sigara içen, soluk yüzlü ve esprituél bir kamu görevlisiydi. Hopkins, emri aldıktan sonra, üç saat içinde, bir koridora yerleştirdiği masasında 5 milyon dolar harcamıştı. Bu para evsizlere, işsizlere ve yiyecek bulamayanlara yardımcı olacak eyalet kurumları ile diğer yerel kurumlara gitti; bunun için izleyen aylarda yarım milyar dolar daha harcandı. Bu arada, yeni kurulan Kamu Hizmetleri İdaresi 4 milyon işsiz Amerikalıyı doğrudan federal hükümet adına çalışmaları için işe aldı. Sivil Koruma Örgütü adı verilen üçüncü bir kurum da 2 milyondan fazla genci gerekli işleri yapmaları için dış mekânlarda görevlendirdi. Bu üç program kapsamında çalışan işçiler hep beraber kırk bin okul ve bin havaalanı inşa etti, ayrıca 800.000 km uzunluğunda karayoluna bakım yaptı. Bu işçiler ağaç dikti, spor sahaları inşa etti, Bağımsızlık Savaşı ile İçsavaş muharebe alanlarını restore etti, yangın kuleleri inşa etti ve su yollarını bir milyardan fazla balık ile doldurdu.

Muhalifler bütçesini dengelemek ve çok ihtiyaç duyduğu vergileri toplamak yerine borca girdiğinden şikâyet etti, ama bazı ekonomi uzmanları bireyler için mantıklı olan bazı şeylerin ekonominin tamamı için mantıklı olmayabileceğini anlamaya başladı. Devlet de dahil olmak üzere herkes tasarruf etme yoluna giderse, ekonomi dururdu. Devlet yardımı alan ve kamu görevlerinde çalışan insanların bakkaliye, giysi ve erzak alabilmesi için devletin kısa vadede borca girmesi *gerekliyordu*. Bu da market sahiplerinin ve diğer dükkan sahiplerinin de daha fazla para harcamayı göze alabilecekleri anlamına geliyordu.

Roosevelt kalkınma programının geçici olmasını istemişti. Ancak devletin ikinci başlık (ekonominin düzeltilmesi) konusunda daha kalıcı adımlar atabileceğine inanıyordu. Örneğin, ülkenin en fakir bölgelerinden biri Tennessee Nehri Vadisi'nin kenarında yer alıyordu. Burada, meydana gelen sel baskınları sıklıkla tarım alanlarını ve çiftçi topluluklarını zor duruma sokuyordu, tepeler üzerlerindeki ağaçlar kesildiği için çıplak kalmıştı ve neredeyse üç kişiden biri sivrisineklerle yayılan sıtma hastalığına yakalanmıştı. Roosevelt, sel baskınlarını engellemek için barajlar inşa ederek, çıplak kalmış tepeleri ağaçlandırarak ve çiftçilere daha iyi ürün yetiştirmenin yollarını öğreterek bölgeyi yeniden canlandırmayı hedefleyen bir devlet kurumu olan Tennessee Vadisi İdaresi'ni kurdu. Barajlar ayrıca ucuz elektrik enerjisi üreterek, daha önceden gaz lambaları ile aydınlatılan evlere elektrik enerjisi sağladı. Vadide yaşayan insanların kazançları ve sağlık durumları hızla iyileşti. Diğer Yeni Düzen kurumları ticari kuruluşlarla beraber çalışarak ulaşım tesisleri inşa etti: Brownsville Texas'ta yer alan bir liman ve Manhattan'a giden Lincoln Tüneli.

Son olarak, Yeni Düzen ileride Büyük Buhran gibi bir ekonomik krizin yeniden baş göstermesinin engellenmesi için çeşitli reformların yapılmasına neden oldu: bu üçüncü ana başlıktı. Bunlardan biri sıradan insanlara mevduat hesaplarını bir daha kaybetmemeleri için koruma sağlayan bir sigorta programıydı. Diğer kurumlar bankaların ve borsanın riskli yatırımlar yapmalarını ve müşterilerini yanlış yönlendirmelerini engelleyerek kurallar koydu. Yeni kanunlar işçilerin sendikalara katılarak daha fazla maaş almak için pazarlık yapabilmesini garanti altına aldı. Roosevelt'in Yeni Düzen'inin belki de en çarpıcı sonucu yaşlı, engelli ve işsiz insanlar için bir yardım sistemi sağlamasıydı. Başkan bu sorunu çözmesi için o dönemde çalışma bakanı olan Frances Perkins adındaki enerji dolu bir kadını görevlendirdi. Bir başkanın kabine üyesi olarak hizmet eden

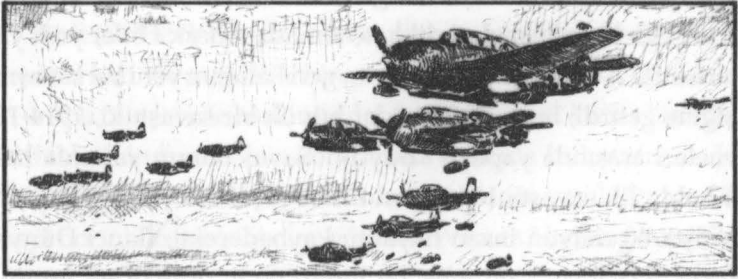
ilk kadın olan Perkins daha evvel Jane Addams'ın kurduğu Hull House'ta çalışmıştı ve gençken birkaç farklı ilerici projede daha görev almıştı. Yaratılmasına yardımcı olduğu "Sosyal Güvenlik" sistemi bireyler için bir güvenlik ağı oluşturmaktan çok daha fazla işe yaradı. Bu sistem ve diğer Yeni Düzen reformları ekonomiye gelecekte yaşanacak krizlerin bu kadar sarsıcı geçmesini engelleyecek şekilde istikrar kazandırdı.

Roosevelt'in Cumhuriyetçi rakipleri yeni açılan ve her birine takılan şaşaalı uzun isimler yerine kısaltmalar (örneğin, *Civilian Conservation Corps* yerine CCC ve *Federal Deposit Insurance Corporation* yerine FDIC kısaltmaları) kullanılan düzinelerce Yeni Düzen kurumundan yakınmaya devam etti. Roosevelt'in kendi lakabı da FDR'ydi. Yeni kurumların sıklıkla para israfına neden olduğu ve çok sayıda hata yaptığı doğrudu. (Örneğin, TVA barajları sağladıkları faydalara rağmen binlerce insanı evlerinden etmişti). Ayrıca, Roosevelt'in deneme yanılma yöntemi başkana *kendi* planlarını uygulamaya çalışan bazı danışmanların neredeyse saçlarını yolmalarına neden oldu. Yine de, Yeni Düzen, tüm eksikliklerine rağmen, kötü bir şekilde sarsılmış, hatta dağılmanın eşiğine gelmiş bir ülkenin taze bir soluk almasına olanak tanıdı. Franklin Roosevelt ve karısı Eleanor da yeni yeşeren bu umudun yüzleri oldu. Eleanor sıklıkla ülke çapında mekik dokuyarak yüzlerce Yeni Düzen projesini yerinde inceledi ve (bir Seattle lokantasında çalışan bir işçiden, San Francisco'daki bir çocuk yuvasında çalışan Çinli Amerikalı bir işçiye ve Batı Virginia'lı bir kömür madencisinin gecekonduda yaşayan karısına kadar) çok sayıda sıradan insanla sohbet etti. FDR radyoda yayınlanan "şömine başı sohbetleri" ile evlerinde kendisini dinleyen milyonlarca kişiye ulaştı. Bu programlar başkan gerçekten bir şöminenin başında oturarak dinleyicilere sesleniyormuş gibi bir his yaratıyordu. Yeni Düzen memurlarından biri, "Ziyaret ettiğim her evde ... başkanın bir resmi asılıydı," diyordu. "Gazete kupürlerinden

(yoksul evlerde), yaldızlı kartonla çerçevelenmiş büyük renkli baskılara kadar çok farklı formatlarda resimler gördüm. ... Ve bu insanların başkanlarına karşı besledikleri hislere tanık olmak hayatımda tecrübe ettiğim en çarpıcı olaydı. O onlar için hem bir Tanrı hem de yakın bir dost; her birinin ismini, küçük kasabalarını, işyerlerini, küçük hayatlarını ve sorunlarını biliyor. Her şey başarısızlıkla sonuçlansa bile, o orada olacak ve onları yüzüstü bırakmayacak." Roosevelt, 1936 senesinde, tarihte başka bir Birleşik Devletler başkanının almadığı kadar çok oy alarak yeniden başkan seçildi: 531 oyun 523'ünü aldı. Ve diğer başkanların aksine, üçüncü ve dördüncü kez de başkan olmayı başardı.

En önemli olan şey, aldığı oylar ya da sergilediği özgüven değildi; insanların devlet hakkındaki fikirlerini nasıl değiştirdiği. Bu ülke her zaman politik haklarına değer vermiştir, diye açıkladı Roosevelt, "bunların arasında ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, jüri huzurunda yargılama yer alır. ... Ülkemizin büyüdüğü ve itibarı arttıkça (sanayi ekonomimizin büyüdüğü gibi) bu politik haklar vatandaşlarımızın eşitlik ve refah içinde yaşamalarını garanti altına almaya yetmemiştir. Bir şeyin açıkça farkına vardık ki ... gerçek bireysel özgürlük ekonomik güvence ve bağımsızlık olmadan elde edilemez." Devletin zor zamanlarda *harekete geçme* ve vatandaşlarına ekonomik güvence sağlama sorumluluğu vardı. Yeni Düzen ile bu açıdan gerçekten de büyük bir ilerleme kaydedilmişti.

KÜRESEL SAVAŞ

Franklin Roosevelt'in yemin ederek başkanlık koltuğuna oturmasından bir gün sonra, 5 Mart 1933 tarihinde, Almanya'da genel seçime gidildi ve vatandaşlar Reichstag adı verilen parlamentolannın yeni üyelerini seçmek için oy kullandı. Seçime gidilmesini yeni şansölye, Adolf Hitler istemişti. Asabi bir adam olan Hitler, kahverengi saçlarla çevrili soluk bir yüze, diş fırçasına benzeyen bir bıyığa ve çoğu zaman dargın bir ifade ile bakan delici gözlere sahipti. Birkaç sefer Ulusal Sosyalist (veya Nazi) Parti'sini başa getirmeye çalışmış, ama bu çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bu seçimler farklıydı. Düzenlenen saldırgan seçim kampanyasında, parti mensubu asker-görünümlü çeteler ("kahverengi gömlekliler") rakip partilerin düzenledikleri mitingleri basarak liderlerine

şiddet uyguladı. Hitler'in sağ kolu Hermann Göring, partiye yardım etmek üzere kesenin ağzını açmaları için şirket sahiplerini uyardı. "Bu seçim önümüzdeki on yıl içinde yapılacak son seçim olacaktır," diyerek öngöründe bulundu, "bir sonraki seçimler belki de yüz sene sonra yapılır." Naziler *Reichstag*'ın kontrolünü ele geçirdi ve *Reichstag* da Hitler'e dilediği kanunu yürürlüğe koyma yetkisi veren bir yasa çıkarttı. Roosevelt Kongre ile beraber Yeni Düzen üzerinde çalışırken, Adolf Hitler de Almanya'yı saflaştırmak ve güçlendirmekten bahseden bir diktatöre dönüştü. Halkı toprağa, kendi tabiri ile *Lebensraum* veya yaşam alanına ihtiyaç duyuyordu.

Başlarında Büyük Buhran gibi bir dert bulunan Amerikalıların çoğu bu gelişmeleri dikkate almadı. Ancak Hitler yedi yıl içerisinde Avrupa'yı ve dünyanın geri kalanını yeni bir savaşın eşiğine getirdi; bu savaş o kadar büyük bir savaştı ki, 1914-18 seneleri arasında yapılan "Büyük" Savaş bunun yanında hafif kaldı. İlk savaşta 16 milyon insan yaşamını yitirmişti; yeni savaşta 60 milyon insan hayatını kaybedecekti. İkinci Dünya Savaşı tartışmasız insanlık tarihinde tanık olunan en büyük olaydı. İnsanlar daha evvel bu kadar ölümcül bir faaliyet yürütmemişti.

Bu kadar büyük ölçekli bir savaşın çıkmasını mümkün kılan güçler yüz yılı aşkın bir süredir geliyordu. Sanayi ve bilim ülkelerin daha çok büyümesine ve güçlenmesine yardımcı olduğu gibi, daha fazla koloniyi, zenginliği ve silahı kontrol altına alma yarışında sözde büyük güçlere de yardımcı oluyordu. Birinci Dünya Savaşı ilk büyük çarpışmaydı. Savaş sona erdiğinde, Woodrow Wilson, ileride çıkabilecek tüm potansiyel savaşları engelleyecek bir barış anlaşmasının imzalanmasını ve kurulacak bir Milletler Cemiyeti'nin oluşabilecek anlaşmazlıkları çözüme ulaştırmasını istedi. Ancak, savaşın sonunda imzalanan Versay Anlaşması kimseyi tatmin etmedi. Yenik düşen Alman ordusu, Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi için kazanan

ülkelere milyarlarca dolar ödeme yapmaya zorlanmaktan hoşnut değildi. Kazanan tarafta savaşan İtalya ve Japonya, savaş ganimetlerinden aldıkları payın adil olmadığından şikâyet ediyordu. Bir ada ülkesi olan Japonya topraklarını genişleterek Çin'in anakara üzerinde yer alan topraklarının bir kısmını ele geçirmek istiyordu. Öte yandan, İtalya'nın yeni diktatörü, Benito Mussolini, yeni bir Roma İmparatorluğu'nun başında oturmayı hayal ediyordu. Büyük Britanya ve Fransa, savaşta yüz binlerce genç askerini kaybetmişti. Bu demokrasilerin liderlerinin istediği son şey bir arşidükün vurulması gibi sudan bir sebepten çıkan bir tartışmadan ötürü yeni bir savaşa sürüklenmekti.

Birleşik Devletler de savaşa girmemeye bir o kadar kararlıydı. Hem George Washington, hem de Thomas Jefferson, Avrupa ülkeleri ile başlarını derde sokabilecek kadar "içli dışlı ittifaklar" kurmamaları konusunda uyarıda bulunmuştu. Jefferson'ın sözleri yıllar içinde kulaktan kulağa yayıldığından ülkeyi normalleşme sürecine götüren Warren Harding Amerikalılara "Eski Dünya ile içli dışlı olarak kaderlerine ortak olmak istemiyoruz" diyerek güvence verdi. Atlas Okyanusu'nun diğer tarafında güven içinde izole olmak çok daha iyidir. Siyasi liderlerden biri, "Gözlerimizi içe doğru çevirelim," diye tavsiyede bulundu. "Eğer dünya israf, nefret ve öfke ile dolu bir yer olacaksa, kendi özgürlük vahamızı daha da büyük bir ciddiyetle koruyalım." Bu fikirlere katılanlar izolasyonist olarak anılmaya başlandı; aslında, Amerikalıların çoğu bu görüşe katılıyordu.

Ancak tüm dünya savaşa sürüklenirken içe bakmak gidecek zorlaştı. Japonya, Çin'in Mançurya bölgesini işgal ettiğinde Milletler Cemiyeti onlara karşı çıktı. Bunun üzerine Japonya delegeleri toplantıdan çıkıp gitti. "Geri dönmeyeceğiz," diye açıklama yaptılar. Almanya da Milletler Cemiyeti'nden çekildi ve Cemiyet'in ince sözlerinin bir şey ifade etmediği aşikâr

oldu. Kısa bir süre sonra, İtalya Kuzey Afrika'da yer alan Etiyopya'yı işgal etti ve Japonya Çin'den daha fazla toprak almak için yeni bir saldırı düzenledi. Hitler yeni kurulan ordularını Fransa'nın sınırlarına kadar ilerletti ve diğer birliklerini Avusturya'yı işgal etmeleri için doğuya gönderdi. Demokratik Avrupa ülkeleri erken davransaydı belki de onu durdurabilirlerdi. Hitler, gizli bir görüşmede, "Kuyruğumuzu bacaklarımızın arasına alıp geri çekilmek zorunda kalırdık," diyerek itirafta bulundu. Ancak Britanya ve Fransa'da Büyük Savaş'ın anıları hâlâ çok tazeydi. Hitler, Münih'te toplanan bir zirvede, Çekoslovakya sınırları içinde kalan ve çok sayıda Almanca konuşan insana ev sahipliği yapan bir bölgeyi işgal etmelerine izin verilirse, daha fazla toprak elde etmeye çalışmayacaklarına dair söz verdi. Britanya ve Fransa bir kez daha Hitler'in "gönlünü almayı" kabul etti. Başbakan Neville Chamberlain, Londra'ya döndüğünde, "zamarımızda barış" elde ettik diye açıklama yaptı. Hitler'in sözünden dönerek Çekoslovakya'nın geri kalanını da ele geçirmesi yalnızca altı ay sürdü. Aradan altı ay daha geçtikten sonra, Polonya'yı da işgal etti. Bu kez, sonunda yirmiden fazla ülkenin katıldığı Müttefik Kuvvetlere önderlik eden Fransa, Britanya ve Polonya, Mihver Devletlere (Almanya, İtalya ve Japonya'ya) savaş ilan etti.

Birleşik Devletler tarafsız kalarak çatışmaya katılmadı. Franklin Roosevelt, her ne kadar "kendilerini yalnızca dünyadan izole ederek veya tarafsız kalarak," savaştan "kaçamayacaklarını" fark etmiş olsa da, Kongre onunla aynı fikri paylaşmıyordu. Alman orduları Avrupa'yı yıkıp geçerek Fransa'yı teslim olmaya zorladıktan sonra bile Kongre'nin tutumu değişmedi. Sıra Britanya'ya gelmişti. Alman uçakları ardı arkası kesilmeyen dalgalar halinde gelerek Londra'yı ve diğer İngiliz şehirlerini bombaladı. Yeni başbakan, Winston Churchill, Kendilerine mühimmat ve uçak göndermesi, ayrıca "eski destroyerlerinden kırk veya elli tanesini ödünç vermesi" için Ame-

rika'ya yalvardı. Ancak Roosevelt'in generalleri Almanya'nın Britanya'yı ele geçirmesi durumunda, Amerika'nın gönderdiği savaş gemilerinin ve diğer mühimmatın Nazilerin eline geçeceğinden korktu. Onlara göre Amerika'yı tahkim ederek Britanya'yı Almanlara karşı savaşması için yalnız bırakmak en iyi seçenektir! Roosevelt buna karşı çıktı ve gemiler zorlu geçen Britanya Muharebesi'ni kazanmaları için İngilizlere az da olsa yardımcı oldu. Hitler Britanya'yı işgal planlarından vazgeçti.

Sonunda, Birleşik Devletler'i savaşın içine çeken darbe çok farklı bir yerden geldi. Japonya, uzun süredir Britanyalıların, Hollandalıların, Fransızların, hatta Amerikalıların Asya'da koloniler kurmalarını imrenerek seyrediyordu. Japonya niçin aynısını yapmıyordu? Güneydoğu Asya Avrupalılar veya Amerikalılardan çok Japonların anavatanıydı. Almanya ve İtalya Avrupa'da galibiyetler alırken, Japonya da gizlice Büyük Okyanus'tan doğuya bir filo gönderdi. Filoya Amiral Isoroku Yamamoto komuta ediyordu ve filonun amacı Hawaii'de yer alan Pearl Harbor adlı Amerikan donanma üssüne saldırmaktı. Yamamoto yıllar önce bir süreliğine bir donanma diplomatı olarak Washington'da yaşamış ve iyi bir poker oyuncusu olarak ün kazanmıştı. Aslında, Pearl Harbor'a düzenlenen saldırı bahislerin oldukça yüksek olduğu bir poker oyununa benziyordu. Eğer başarılı olsalardı, oynadıkları kumar kendilerine büyük bir kazanç sağlayacaktı. Ancak bu çok riskli bir işti. Yamamoto subaylarına "Bana sonuçları ne olursa olsun savaşmam emredilirse, ilk altı ay veya bir sene çılgınca saldırırım," dedi. Ama bu büyük saldırı bize galibiyet getirmezse, "İkinci veya üçüncü sene için hiçbir umudum kalmaz." Amiral, Birleşik Devletler'in güçlü bir sanayiye sahip olan büyük bir ülke olduğunun ve orduları ile donanmasını sürekli olarak güçlendirerek acı sona kadar mücadele edebileceğinin farkındaydı.

Pearl Harbor, 7 Aralık 1941 tarihinde düzenlenen saldırıya hazırlıksız yakalandı. Japon bombardıman uçakları sekiz sa-

vaş gemisini batırdı, iki bin dört yüz askeri öldürdü ve üç yüz uçağa zarar verdi. Roosevelt o günün, “tarihe alçaklık sembolü olarak geçecek bir gün,” olduğunu açıkladı ve aradan dört gün geçtikten sonra, Hitler ve Mussolini Birleşik Devletler’e savaş açtıklarını ilan etti. Amerikalılar artık dışında kalmayı umut ettikleri küresel savaşa katılacaktı.

Pearl Harbor’a düzenlenen saldırı şans eseri Amerikan donanması ve hava kuvvetleri için hayati önem taşıyan yakıt depolarına zarar vermemişti. Ayrıca, saldırı esnasında hiçbir Amerikan uçak gemisi limanda değildi; bu Amerika için büyük bir şanstı, çünkü bu yeni gemiler Pasifik Okyanusu’nun engin sularının ortasında hava saldırıları düzenleme yeteneğine sahipti. Buna rağmen, Japonya’nın filosu daha modern ve komutanları Midway Adası’nda yer alan bir Amerikan üssüne yeni bir saldırı yapmayı planlamıştı. Bu sefer, Japonların telsiz konuşmalarını deşifre etmek için gece gündüz çalışan şifre çözücüler sayesinde Amerikalılar düşmanın geldiğinden haberdar oldu. Savaşarak geçirilen yorucu bir günün sonunda, Japonlar dört adet uçak gemisini ve bu gemilerin güvertelerinden kalkış yaparak yeniden aynı güverteye inmeyi becerebilen çok sayıda yetenekli pilotunu kaybetti. Yamamoto’nun “çılgın saldırısı” amacına ulaşamadı ve Birleşik Devletler Pasifik Okyanusu’nda galibiyet alma yolunda büyük bir adım atmış oldu. Yine de, Amerikalıların bir adadan diğerine atlayıp yol boyunca çatışarak Japonya’ya ulaşmaları üç yıldan fazla sürdü.

Hitler daha da büyük kumarlar oynadı. Alman ordusu başarılı bir saldırı düzenleyerek Kuzey Afrika boyunca ilerledi. Bir taraftan da Avrupa’da doğuya yönelerek, Sovyetler Birliği’ne (eski adı ile Rusya İmparatorluğu’na) hiç beklenmedik bir saldırı düzenlediler. Hitler bin yıl ayakta duracak yeni bir *Reich* veya Alman devleti kurduğunu söyleyerek böbürleniyordu. Avrupa’yı sadık olmadığını düşündüğü insanlardan ve “saf” olmadığını düşündüğü ırklardan arındırmak için acımasız bir

mücadele başlattı. Bunların arasında Çingeneler, sanatçılar, Nazi'leri eleştiren düşünürler ve hepsinden önemlisi, Yahudiler bulunuyordu. Yaklaşık 6 milyon Yahudi kasten aç bırakıldı, vuruldu, ölene dek çalıştırıldı veya sayıları kırk bini aşan çalışma ve toplama kampları ile Hitler'in güvenlik güçlerinin gaz odaları ile donattıkları altı adet imha merkezinde öldürüldü. Hitler'e göre bu kurbanlar "çöpten" farklı değildi—"insanlık dışı ırklara" mensup olan adi varlıklardı. Sebep olduğu toplu katliam sonradan Nazi soykırımını olarak adlandırıldı.

Ancak Hitler çarpık rüyalarını gerçekleştirmeye çalışırken kuvvetlerini gereğinden fazla yaydı. Doğu Avrupa'da savaştığı Sovyetler Birliği'nin başında da Joseph Stalin adında kendisi kadar gaddar bir diktatör vardı. On-yıllardır görülen en soğuk kış mevsiminde meydana gelen ve her iki tarafta da bir milyon kişiden kalabalık orduların göğüs göğse çarpıştığı Stalingrad muharebesinde, birlikleri büyük bir azimle Mihver Devletlerin birliklerinden daha uzun süre dayanmayı başardı. Afrika'da da Britanya ve Amerikan birlikleri sonunda Almanları geri püskürtmeyi başardı ve Britanya'dan başlayarak Avrupa'yı işgal etmek için plan yapmaya başladılar. Bu büyük görev kararlı ve detaylara özen gösteren bir Amerikalı general olan Dwight David Eisenhower tarafından koordine edildi. Hitler kendisine saldırı düzenleneceğini biliyordu, ama bunun ne zaman ve nerede olacağını bilmiyordu. Karar Günü (*D-Day*), 6 Haziran 1944 tarihinde geldi ve yaklaşık 3 milyon asker, on bir bin uçak ve iki bin gemi yola çıktı. Müttefikler, Fransa'nın Normandiya sahillerine tutunmayı başararak Almanya'ya doğru yavaş yavaş ilerlemeye başladı. Sovyet birlikleri doğudan ilerlerken, diğer Britanya ve Amerikan birlikleri de aynı anda güneyden İtalya'yı işgal etti. 1945 baharı geldiğinde, yorgun düşen Alman ordusu yaşlıları ve çocukları orduya kabul etmeye başladı. Almanlar savaşı kaybetti. Bir yeraltı sığınağına saklanan Hitler, kendini vurdu. Japonya savaşmaya devam etti.

Savaş özetle bu şekilde gerçekleşti. Ancak altı yıl süren bu mücadeleyi birkaç sayfaya sığdırarak savaşın neden olduğu üzüntüyü ve terörü anlatmak mümkün değildir. İkinci Dünya Savaşı herkesi içine çeken ve insanların hayatlarında küçük veya büyük etkiler yaratan şiddetli bir ateş fırtınası gibiydi.

Trajedi Britanya Muharebesi'nde görev alan İngiliz pilot David Crook'u bir havluyu gördüğünde can evinden vurdu. Crook kendisi gibi pilot olan arkadaşının uçağı vurulduktan sonra görevden dönmüştü ve arkadaşının havlusu hâlâ yatakhane-nin penceresinde asılı duruyordu. "Bütün gün beraber sohbet ederek eğlendiği arkadaşı Peter'ı" aklından çıkaramıyordu. "O artık vurulmuş Spitfire'inin kokpitinin içinde, Manş Denizi'nin derinliklerinde yatıyordu."

Pasifik'te savaşan "Balyoz" lakaplı Amerikalı bir deniz piyadesi vardı. Gerçek adı Eugene Sledge'di ve dünyada en çok çılgılık atarak geçen top mermilerinin sesinden korkuyordu: "Elinizden hiçbir şey gelmiyor. Lanet olası şeyler bir yük treni gibi geliyor ve sonunda büyük bir patlama oluyor." Top mermilerinden biri, "başımın otuz santimetre üzerinden geçti. İki siper aşağıda, adamın biri kaskına oturmuş C-tipi kumanya-sından çıkan sıcak çikolatayı içiyordu. Doğrudan havaya uçtu. Yanındaki iki çocuk geriye doğru düştü. Elbette ölmüşlerdi."

Nadia Popova, kontrplak ve kanvas kumaştan üretilmiş eski ilaçlama uçakları ile bombalama uçuşlarına katılan Sovyet kadınlardan biriydi. Uçakta bombalar haricinde herhangi bir silah, telsiz veya paraşüt bulunmuyordu. O ve yoldaşları geceleri, Almanlar yalnızca tepelerinden geçen uçakların seslerini duyabildiği zamanlarda uçuyordu. Nazi'ler bu pilotlara Gece Cadıları adını takmıştı. Başiboş bir izli mermi uçaklara geldiği an onlar için her şey sona eriyordu: uçaklar kâğıt gibi yanıyordu.

Bir Alman Yahudisi olan Hans Michaelis, bir toplama kam-pına gönderileceği haberini aldıktan sonra yeğeni Maria ile ko-

nuştı. Başına gelecekleri biliyordu. “Ne yapmam gerekiyor? En kolay yol hangisi, en onurlu yol hangisi? Yaşamak mı, ölmek mi? Korkunç bir kaderle yüzleşmek mi, yoksa kendi hayatıma son vermek mi? Vakti daralırken Maria ile konuştu. Ona, “Burada en fazla 50 saatim kaldı!” dedi. “Tanrı’ya şükür karım Gertrud Hitler’den önce normal bir şekilde öldü. Bunun için neler vermezdim!” Birbirlerinden ayrılırken, Maria, “Hans Amca, zamanı gelince doğru olanı yapacaktır. Güle güle,” dedi. Hans zehir içerek hayatına son verdi.

Amerika cephesinde, Peggy Terry, Viola, Kentucky’de top mermilerinin montajını yapıyordu. Top mermilerinin üretiminde kullanılan maddelerden biri, tetril, işçileri turuncu renge boyuyordu. “Saçımızda, turuncu çizgiler oluşuyordu. Ellerimiz, yüzlerimiz ve boynumuz, hatta gözbebeklerimiz bile kendiliğinden turuncuya boyanıyordu. ... Hiç kimse, ‘Bu nedir? Zararlı mıdır?’ diye sormadı.” Çocuklar “Zafer Bahçelerinde” (evlerin bahçelerinde oluşturulan küçük tarlalarda) yiyecek yetiştirilmesine yardımcı oldu veya eritilerek savaşta kullanılması için hurda metal topladılar.

Yeğenler, oğullar ve kızlar... hiç kimse kaçamadı. Bu kitabın giriş kısmında da bahsettiğim gibi, karımın babası da zorla Filipinler’deki Bataan Ölüm Yürüyüşü’ne katıldı. Karısının ilk çocuğu tetanostan öldü, çünkü Japonlar geldiğinde tüm doktorlar kaçmıştı. Annem, üniversiteden yeni mezun olmuştu ve Kızıl Haç’ta görev almak üzere Britanya’ya gitti. Babam Eastman Kodak Company’de çalışıyordu. Günün birinde gizemli bir adam kendisine gelip ülkesine yardımcı olmak isteyip istemediğini sordu. Babamı gittiği yeri kimseye söylememesi için uyarı ajan, bir tren bileti vererek onu Chicago’ya gönderdi. Chicago’ya vardığında kendisine başka bir bilet verildi. Bu bilet onu güneye, Tennessee’nin kırsal kesiminde sıfırdan inşa edilen Oak Ridge adındaki tuhaf bir fabrika şehrine götürdü.

Oak Ridge’de, yeni bir bomba inşa etmek için gereken malzemeler büyük bir gizlilik içinde hazırlanıyordu.

Bomba’ya “aygıt” lakabı takılmıştı. Bu, dünyanın ilk atom bombasıydı. Patlayıcı gücünü atomların parçalanması sayesinde ortaya çıkan yüklü miktarda enerji sağlıyordu. Almanya’dan kaçan bilimadamları Roosevelt’i uyararak Hitler’in böyle bir silah geliştirmeye çalıştığını ve Birleşik Devletler’in buna hazırlıksız yakalanmaması gerektiğini söyledi. Almanya bu amacına hiçbir zaman ulaşamadı. Diğer taraftan, Tennessee, Washington State ve New York’ta yer alan gizli mekânlarda, hatta Chicago Üniversitesi’nin futbol stadının altındaki eski bir squash sahasında, 120.000’den fazla insan Amerikan projesinin üzerinde çalıştı. En önemli araştırmalar New Mexico çölündeki Los Alamos kasabasında yürütüldü. Burada, fizikçi Robert Oppenheimer’in önderliğindeki bir takım, Temmuz 1945’te, ilk bombayı test etmeye hazır hale getirildi. Bilimadamları endişeliydi. Aralarından biri yaptığı hesaplamalara dayanarak patlamanın şiddetinden dünyanın atmosferinin yanabileceğini söyledi. Bu çok da uçuk bir tahmin değildi. Müttefik Kuvvetler’in uçakları Almanya’da Dresden’e ve Japonya’da Tokyo ve diğer şehirlere büyük bombalı saldırılar düzenliyordu. Bu saldırılarda bir milyondan fazla insan yaşamını yitirdi. Bombardıman sonucunda oluşan ateş fırtınaları kanallardaki suyu kaynatı ve havadaki oksijeni tüketti. Kaynayarak veya canlı canlı yanarak ölmeyen insanlar oksijensizlikten boğularak öldü.

Los Alamos’ta gerçekleştirilen test patlaması o kadar şiddetliydi ki, 80 km ötede bir çöl yolu üzerinde seyahat eden ve gözleri neredeyse hiç görmeyen Georgia Green adlı bir öğrenci, patlama sırasında oluşan parlak ışığı gördü ve hissetti. Testin başarı ile gerçekleştirildiği haberi anında başkana ulaştırıldı, ancak 1945 Temmuz’una gelindiğinde Franklin Roosevelt artık başkan değildi. FDR altı ay önce dördüncü kez başkan seçilmişti. Göreve başladığında zayıf ve yorgun görünen baş-

kan Nisan ayında beyin kanaması geçirerek öldü. Başa geçen yeni lider, Harry S. Truman, Japonya'ya karşı bir nükleer saldırı düzenlenmesini emretti. 6 Ağustos'ta, Hiroşima şehrinin sakinleri gökyüzünde bir anda *pika don* (parlak bir ışık ve büyük bir patlama), ardından da kaynayan, siyah bir mantar bulutu gördüklerinde şaşkına döndüler. Atılan tek bir bomba bir anda kırk bin kişiyi öldürdü ve yüz bin kişiyi de vücutlarında oluşan yanıklar ve radyasyon yüzünden ölüme terk etti. Üç gün sonra ikinci bir bomba Nagazaki şehrinde patlatıldı. Japonya bir hafta içerisinde teslim oldu. Savaş sona erdi.

Birleşik Devletler, savaşa girmemeye kararlı olsa da, kendini bir kez daha savaşın içinde bulmuştu. Roosevelt, son yemin töreninde yaptığı konuşmada, "Devekuşları gibi değil, erkekler gibi yaşamalıyız," dedi. Artık, okyanusları aşarak taşıdıkları bombalarla şehirleri küle çevirebilen uçaklar olduğu sürece, kafamızı kuma gömemeyiz. Dünyanın geri kalarından izole bir şekilde yaşamak artık mümkün değildi.

SÜPER GÜÇ

Savaşın alevlerinden geriye küle dönmüş bir dünya kaldı. Dünya artık savaştan önceki, 1939 senesindeki dünyadan çok daha farklı bir yerdi. İlk olarak her yer harabeye dönmüştü. Şehirlerdeki binalarda göçükler oluşmuştu, etrafta moloz yığınları, kırık camlar vardı ve elektrik üreten tesisler bombalandığı için sokaklar geceleri karanlık oluyordu. İlgiilenilmesi gereken on iki milyon savaş esiri vardı. Yiyecek ve para o kadar azdı ki, insanlar eşyalarını gıda maddeleri ile değiş tokuş etmeye başlamıştı: bir bilezik karşılığında bir mükhtar domuz pastırması veya eski bir palto karşılığında bir tavuk. İnsanlar üzücü, korkutucu ve tuhaf görüntüler ile seslere tarık olabiliyordu: otostop çekerek bir Rus tankına binen genç kızlar; takım elbise giymiş yaşlı bir Alman beyefendinin bastonu

ile bir ördeği öldürmesi; veya bir toplama kampının dışındaki tüyler ürpertici sessizlik. "İlk fark ettiğiniz şey kötü kokulardı. İnsanlardan gelen kötü kokular," diyordu Amerikan askerlerinden biri. Bu kokuları aldıktan sonra, "Burada çok kötü şeylerin gerçekleştiğini anlamaya başlıyorsunuz."

Bu yalnızca yaşanan insanlık dramının ve meydana gelen fiziksel hasarın kalıntılarıydı. Bunun yanında, siyaset dünyası ve ülkeler de büyük bir hasar almıştı. Bir zamanlar imparatorluk kurmak için rekabet eden büyük güçlerin ekonomileri çökmüştü ve gelecekleri belirsizdi. Savaşı kaybeden ülkeler, elbette kolonilerini de kaybetti. Ancak savaşta galip gelen Müttefik ülkeler de kolonilerinin çoğunu kaybetti, çünkü savaşın ardından Asya ve Afrika'daki halklar Avrupalıları başlarından atmayı başardı. Hindistan Britanya'dan, Endonezya Hollanda'dan bağımsızlıklarını kazandı ve Hindinin ülkeleri de Fransızlara karşı ayaklanma başlattı.

Peki, Birleşik Devletler'e ne oldu? Savaşta dört yüz bin Amerikalı öldü, ama bu sayı dünya çapında meydana gelen 60 milyon ölümün yanında pek de büyük bir rakam sayılmazdı. Ayrıca, Birleşik Devletler'de yeniden inşa edilmesi gereken harabeye dönmüş şehirler veya bombalanmış fabrikalar da yoktu. Ülke savaşın başlangıcında büyük bir ekonomik krizin ortasındaydı; ancak savaş sona erdiğinde ülkenin ekonomisi hızla geliyordu. Amerikan donanması dünyanın en büyük donanması, Amerikan hava kuvvetleri dünyanın en büyük hava kuvvetleri ve Amerikan ordusu da dünyanın en donanımlı ordusuydu.

Winston Churchill olayı şöyle özetledi: Birleşik Devletler "artık dünyanın zirvesinde oturuyordu." Yalnızca büyük bir güç olmakla kalmamış, bir süper güç olmuştu. Başka hiçbir ülke ona kafa tutamazdı. Bir ülke hariç.

Bu ülke eskiden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olarak bilinen Sovyetler Birliğiydi. İki yüz yıl önce Rus İmparatorluğu olarak tanınıyordu ve Birleşik Devletler'in Kuzey

Amerika'da batıya doğru genişlediği yıllarda Asya'da doğuya doğru genişliyordu. Amerikalılar Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanus'a ulaşan 3000 km uzunluğunda bir demiryolu inşa etmişti; Rusya'nın Trans-Sibirya Demiryolu yaklaşık 9000 km uzunluğundaydı ve yine Büyük Okyanus'ta sonlanıyordu. Birleşik Devletler'in toprakları dört farklı saat dilimine yayılıyordu; Rusya'nın sahip olduğu topraklar ise on iki saat dilimine. Uzun bir süredir imparatorluğu yöneten güçlü çarlar, 1917 senesinde meydana gelen Rus Devrimi sayesinde tahttan indirildi. Devrim'in lideri Vladimir Lenin eşitlik fikrine radikal bir bakış açısı getirdi. Aristokratlar artık güç sahibi olmayacaktı; aynı şekilde fabrikaları inşa eden ve bankaları işleten "kapitalistler" de. Bunun yerine, işçiler ve köylüler Sovyet adı verilen devrimci halk konseyleri aracılığı ile hükümetin faaliyetlerine yön verecekti. Lenin, Andrew Jackson'ın öne sürdüğü, vatandaşların başarıya ulaşmak, *daha* eşit olmak için çok çalışmalarını veya yaratıcılıklarını kullanmalarını gerektiren fırsat eşitliği ilkesini reddetti. Lenin'in Komünist Partisi özel mülkiyete son verdi. Artık kimse zengin olamayacaktı. Herkes işini elinden geldiğince iyi yapacak ve bunun karşılığında da düzgün bir hayat sürdürmek için gereksinim duyduklarını alacaktı.

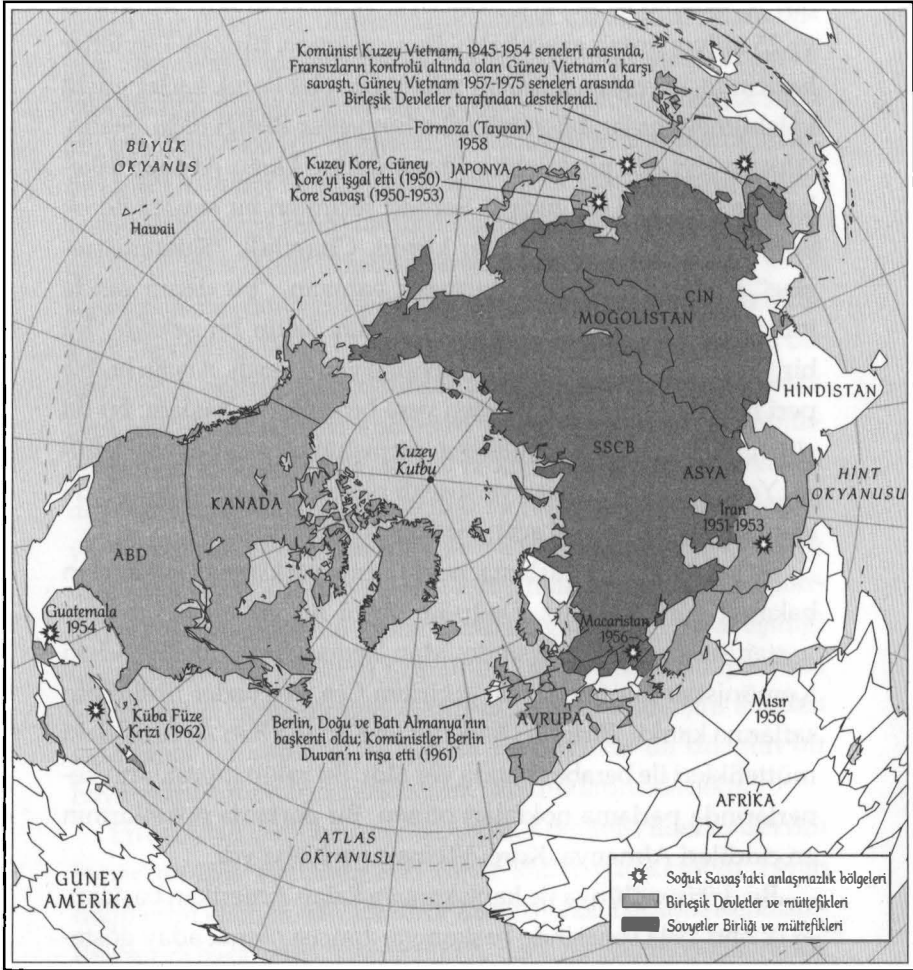
En azından idealleri buydu. Ancak Komünist liderler devrim yaparken kısa zamanda eski çarlar kadar güç kazandı. Lenin rakiplerini elemek için bir terör kampanyası başlattı. Kendisinden sonra başa gelen, Joseph Stalin, daha da gaddarca davrandı. 1920'lerde ve 1930'larda milyonlarca insan etraflıca düşünülmemiş reformlar yüzünden hayatlarını kaybetti; yine milyonlarca insan çalışma kamplarına yollandı veya idam edildi.

Amerikalıların çoğu Stalin'in yürüttüğü faaliyetleri kınadı. Ancak Hitler Rusya'ya beklenmedik bir saldırı düzenlediğinde, Sovyetler Birliği anında Britanya ve Birleşik Devletler'in müttefiki oldu. Sovyetler savaşın kazanılmasında gerçekten de önemli bir rol oynadı ve ülkeleri de yüklü miktarda insan

ve para kaybetti. Almanya ile savaşırken 20 milyondan fazla Sovyet vatandaşı hayatını kaybetti, yetmiş bin köy yok edildi ve 25 milyon insan evsiz kaldı. Buna rağmen, Birleşik Devletler haricinde, savaştan sonra bir süper güç olabilecek kadar güçlü kalabilmeyi başarabilen tek ülke Sovyetler Birliği oldu. Stalin, Almanya'yı geri püskürtmeyi başardıkları Doğu Avrupa ülkelerinde yönetimi ele geçirdi. Serbest seçimleri bir kenara iterek Sovyetlere yakın hükümetler kurdu. Churchill, "Kıtanın üzerine" Komünist ülkeleri ayırmaya yarayan, "bir demir perde indi," diyerek uyarıda bulundu. Stalin, sakın bir şekilde, bu bir "Peri masalı," diyerek Churchill'e yanıt verdi. Ancak bu bir peri masalı değildi. Bu yüzden yeni bir çekişme başladı: bu iki süper gücün devasa ordularının çarpıştığı bir sıcak savaş değildi. Yaklaşık elli yıl süren ve sürekli olarak krizlere ve bazen de aleni çarpışmalara yol açan bir Soğuk Savaş'tı.

Soğuk Savaş'ın parlama noktalarını yerküreye yukarıdan bakarak görebilirdiniz. Doğuda, yirmi iki yıl süren bir içsavaştan sonra, 1949 senesinde, Mao Zedong'un önderliğindeki Komünistler tarafından ele geçirilen Çin, Sovyetler Birliği'nin saflarına katıldı. Birleşik Devletler ve Kanada Batı Avrupa'daki müttefikleri ile beraber batıda yer aldı. Bu rakip toprakların kenarlarında parlama noktaları oluştu. Bu parlama noktalarının en ciddileri Almanya, Kore, Vietnam ve Küba'ydı.

Bu değişen dünya ile karşı karşıya kalan Amerikan başkanı, FDR onu 1944 senesinde başkan yardımcısı olarak aday gösterene kadar pek tanınmayan eski Missouri senatörü Harry Truman'dı. Roosevelt onu aday gösterdiğinde, amirallerden biri ona, "Harry Truman da kimin nesi?" diye sordu. Truman, sabarını bırakarak politikaya atılan, lafını sakınmayan, kavgacı bir çiftçiydi. Aniden Beyaz Saray'a girdiğinde, "Sanki ay, yıldızlar ve tüm gezegenler üzerime düşmüş gibi hissediyorum," dedi. Ama zor kararları vermek konusunda zayıf ve deneyimsiz olmadığını göstermeye kararlıydı; belki de gereğinden fazla

Süper güçlerin dünyası. Birleşik Devletler ile Sovyetler Birliği'nin ittifaklar kurlmaları üzerine anlaşmazlıklar başladı. En ciddi anlaşmazlıklar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölünen ülkelerde meydana geldi: Doğu ve Batı Almanya, Güney ve Kuzey Kore ve Güney ve Kuzey Vietnam. Birçok sıcak noktada da krizler yaşandı. Bunların en ciddilerinden biri 35. bölümde de göreceğimiz üzere Küba'da gerçekleşti.

kararlıydı. Oval Ofis'teki masasının üzerine yerleştirdiği plaketin üzerinde "İş burada biter" yazıyordu. Truman, Dışişleri Bakanı George Marshall'ın ısrarı üzerine, Kongre'yi ikna ederek, Avrupalılara yeni fabrikalar, demiryolları ve köprüler inşa etmeleri için milyar dolarlık bir dış yardım programını yürürlüğe koydu. Avrupa'da bu kadar çok aç ve yorgun insan varken, Komünistler de tıpkı Hitler'in Almanya'daki ekonomik krizde ülkesinin başına geçtiği gibi Avrupa'nın yönetimini ele geçirebilirdi.

Marshall Planı Avrupa'nın yeniden kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamaya yardımcı olmak açısından büyük bir başarıydı; belki de 2 milyondan fazla eski askerin üniversiteye gitmesine yardımcı olan yasayı çıkarmasının yanında, Truman'ın en büyük başarılarından biriydi. Truman, "çevreleme" adı verilen bir strateji uygulayarak askeri ve diplomatik baskılarla Sovyetler Birliği ile baş etmeye çalıştı. Stalin dünyanın herhangi bir noktasında gücünü genişletmeye çalıştığında, Truman bu genişlemeyi sınırlandırmak için karşı güç uygulamaya hazırды. Başkan'ın Missouri'de yaşayan annesi bile Stalin hakkında uyarıda bulundu. "Harry'ye hep iyi, dürüst ve terbiyeli olmasını tembih ettim, ama sanırım artık birilerine karşı sert davranmasının vakti geldi."

Bu ilk etapta kolay görünüyordu. Ne de olsa, Birleşik Devletler dünyanın en güçlü silahına sahipti; başka kimsenin sahip olmadığı bir silaha. Truman, savaş sırasında, atom bombasının başarı ile test edildiğine dair gizli bir haber aldığı sırada Stalin ve Churchill ile toplantı yapıyordu. Churchill başkanın aniden "farklı bir adama dönüştüğünü" fark etti. "Ruslara tam olarak nerede binip, nerede inceklerini söylüyor ve toplantıda genel olarak patronluk taslıyordu." Böyle bir silaha sahip olmak ona büyük bir özgüven veriyordu. Aslında, Amerikalıların çoğu savaşın bu gizemli ve hayret verici yeni teknoloji sayesinde sona ermesinden son derece memnundu. Washington'daki bir

barda "atomik kokteyller" servis ediliyordu. Modanın kalbinin attığı New York Beşinci Cadde'de "göz alıcı renklerde" sunulan "atomik mücevherlerin" reklamları yapılıyordu. Çocuklar Kix marka kahvaltılık mısır gevreği alarak 15 sent ve mısır gevreği kutusunun kapağı ile bir atom bombası yüzüğü sipariş edebiliyordu. Kullanma talimatında şöyle yazıyordu: "Füzenin kuyruğunu kaydırarak çıkartın. Gözetleme Lensinden bakın ve çılgınca parçalanarak atomların yaydığı enerji sayesinde coşkuyla parıltı veren ışığı görün." Yüzükler, şaşırtıcı bir şekilde, eser miktarda polonyum-210 içeriyordu ve bu atomların yaydığı hafif radyoaktif parçacıkların izi gözlemlenen ekranın aydınlanmasına neden oluyordu.

Aynı zamanlarda, nükleer silahların ne kadar tehlikeli olduğu da anlaşılmaya başlandı. İşgal altında olan Japonya'da görev yapan Amerikalı doktorlar ve gazeteciler bombanın yaydığı radyasyonun hayatta kalanlara ne gibi etkiler yaptığını tanımladılar. Çoğunun derilerinde yaralar oluşuyor ve saçları dökülüyordu. Dergiler diğer ülkelerin atom bombaları üreterek bunları güdümlü füzelere yerleştirmeleri durumunda neler olabileceğine dair uyarılara yer veriyordu. Makalelerden birinde, dünyadaki "tüm şehirler otuz dakika içinde yok olacak," diye kehanette bulundu. "New York bir cüruf yığınına dönüşecek." Ve bombalardan yayılan radyoaktif enerji havada yüzlerce mil yayılarak, "toprakları" on-yıllar, hatta yüzyıllar boyunca "yaşanmaz hale getirecek." Chicago'da yayınlanan bir gazete, bir nükleer savaşın dünyayı "çorak bir araziye" dönüştürebileceği, "hayatta kalan insanların da mağaralarda saklanarak veya harabelerin arasında yaşayarak" varlıklarını sürdüreceği öngörüsünde bulundu. Truman yavaş yavaş nükleer silahların rutin bir şekilde kullanılmayacağını anlamaya başladı. Berlin'de, Stalin'in Alman başkentinin Amerikan kısmına giden yolları kapatması sonucunda kriz çıktığında, başkan bölgeye gıda gönderilmesi için büyük bir hava köprüsü oluşturdu.

Ancak, atom bombasının kontrolünü Amerikan subaylarına vermeyi reddetti. "Heyecanlı bir yarabaya bir atom bombasının kullanılması için karar verme yetkisinin verilmesini" istemedi. Stalin, sonunda geri çekildi ve Berlin hem Batı Almanya'nın, hem de Komünist Doğu Almanya'nın başkenti oldu.

Daha sonra, 1949 senesinde, Amerikalı bilimadamları iç karartıcı bir haber verdi. Pasifik'te algılanan radyoaktif yağmur yağışı Sovyetler Birliği'nin kendi nükleer silahlarını gizlice test ettiğini kanıtlıyordu. Birleşik Devletler artık nükleer silahlara sahip olan tek ülke değildi. Bir sonraki yıl, Komünist Kuzey Kore, bir Amerikan müttefiki olan Güney Kore'yi işgal etti. Truman bölgeye derhal askeri birlikler gönderdi, ancak savaş ilan etmedi. Bu operasyon Milletler Cemiyeti'nin yerini alan Birleşmiş Milletler adına yürütülen bir "polislik faaliyeti" olacaktı. Amerikalılar Kuzey Kore kuvvetlerini Çin ile Kuzey Kore arasındaki sınırına doğru geri püskürttükçe, yüz binlerce Çinli Kore'ye geçerek Amerikalıların geri çekilmesini sağladı.

Savunmaya çekilen Truman, habercilere "askeri tehdide karşı koymak için gereken her türlü adımı atacağız" dedi. Buna atom bombasını kullanmak dahil mi, diye sordu gazetecilerden biri. Başkan, "Atom bombasının kullanımı her zaman seçenekler arasında yer almıştır," diyerek yanıtladı. Bu cümle Avrupalı müttefiklerini o kadar tedirgin etti ki Britanya başbakanı bu konudaki çekincelerini dile getirmek için ilk uçakla Washington'a uçtu. Diğer ülkeleri nükleer savaşla bu kadar kolay tehdit etmemesi konusunda ısrar etti. Yeni bir başkan, Karar Günü (Normandiya Çıkarması'nda) savaş kahramanı olan Cumhuriyetçi Dwight Eisenhower, göreve başlayana dek, savaş iki yıl daha ağır bir tempoda devam etti. Lakabı Ike olan başkan Kore anlaşmazlığını sona erdirdi, ancak bunun için elli dört bin Amerikalının hayatını kaybetmesi gerekti.

Uluslararası gerilim yükseldikçe, ülke içindeki politik ortam da kızışmaya başladı. Amerikalılar birkaç bilimadamının

Ruslara atom bombasını daha çabuk üretmelerine yardımcı olan sırlar verdiğini öğrendi. Franklin Roosevelt döneminde Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan bir devlet görevlisi de casuslukla suçlandı. Acaba devletin diğer kademelerinde de gizlice Komünistler adına çalışan görevliler var mıydı? Cumhuriyetçiler bir Demokrat olan Truman'ı Komünizme "sıcak" bakan devlet görevlilerinin kökünü kazımak için yeterince çaba sarf etmemekle suçladı. Truman yine savunmaya çekilerek hükümet gözetmenlerinin şüphe uyandıran herkesi kovmasına olanak tanıyan bir sadakat programını yürürlüğe koydu. Kongre'de, Amerikan Karşıtı Faaliyetleri İzleme Komitesi çok sayıda sinema yıldızını çağırarak ifadelerini aldı. Bunu yaparak komünistleri beyaz perdede gereğinden daha olumlu yansıtan Hollywood yönetmenlerini ve oyuncularını ifşa etmeyi umuyorlardı. Zanlılar genellikle bir suç işlediklerine dair çok küçük delillere dayanılarak veya herhangi bir delil olmadan "kara listeye alınıyorlar" ve bir daha çalışmıyorlardı. Senato'da Wisconsin'li Cumhuriyetçi Joseph McCarthy elinde Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan 205 Komünistin adlarının yer aldığı bir liste olduğunu açıkladığında gazetelere manşet oldu. Bu rakam belki de 57 veya 81'di; her halükârda, Bakanlık bünyesinde çalışan "çok fazla" Komünist vardı. McCarthy dahil, kimse ilk telaffuz ettiği rakamı tam olarak hatırlayamadı. Her geçen ay daha da abartılı bir hal alan bu çılgınca saldırılar halk senatör tarafından sergilenen bu oyundan sıkılana dek çok sayıda dürüst Amerikalının kariyerini mahvetti. Kendini "modern" bir Cumhuriyetçi olarak tanımlayan Başkan Eisenhower, "bu adamın ipiyle kuyuya inmeyi" reddetti. 1954 senesinde, Senato McCarthy'nin pervasız davranışlarını resmi olarak kınadı. O zamana kadar Stalin beyin kanaması geçirerek hayatını kaybetmişti. Komünist gizli ajanlardan duyulan korku yavaş yavaş azaldı.

Ancak Soğuk Savaş devam ediyordu ve hem Sovyetler, hem de Amerikalılar nükleer başlıklı füzeler üretmek için birbirleri

ile yarışıyordu. İnsanlar nükleer savaş tehdidi ile yaşamayı öğrenmeye başlıyordu. Birinci sınıf öğrencilerine bir atom bombası patlamasının yaydığı parlak ışığı görmeleri durumunda başlarını koruyarak sıralarının altına saklanmaları gerektiği öğretilirdi. Bazı aileler evlerinin bodrumunda radyoaktif serpintilerden korunmak için sığınaklar inşa etti ve söz konusu sığınakları olası bir radyoaktif patlamanın etkileri geçene kadar beklemelerine yetecek kadar konserve gıda ve su ile doldurdular. Truman'ın savunma bakanının mesai arkadaşlarından biri bakanın teşvikiyle *Bir Atom Bombası Patlamasında Nasıl Hayatta Kalınır?* adlı, soru ve cevaplardan oluşan bir kitap kaleme aldı.

Pekâlâ. Diyelim ki gereken tüm güvenlik önlemlerini aldım. Başım kollarımın arasında kalacak şekilde yere yüzüstü uzandım. Bomba patladı. Tehlike geçti işaretini bekledim. ... Daha sonra ne yapmalıyım?

İlk olarak, şok geçirmeye hazırlıklı olun. ...

Niçin şok geçirmeye hazırlıklı olmalıyım?

Çünkü patlamadan sonra çoğu şey oldukça farklı görünecek. ... Eğer bombarın patladığı yer yaşadığınız yere iki kilometreden daha yakınsa, her şey çok farklı görünecek. Bunu önceden anlamalısınız. Böylece, sonradan dışarı çıktığınızda, size tanıdık gelen yerlerin hasar aldığını veya yok olduğunu gördüğünüzde o kadar şaşırmasınız.

İnsanlar bu tür tavsiyeleri dinledi mi? Hem evet, hem hayır. O yıllarda ben ve arkadaşlarım atom bombası sığınakları ve hava saldırısı sirenleri çalınca ne yapacağımız hakkında defalarca sohbet ettik.

Ancak, arka bahçemizde beysbol oynamaya, ailelerimizin satın aldıkları yeni televizyonlarda kovboy filmleri seyretmeye ve yaz mevsiminde şişme havuzlarımızda yüzmeye de devam ettik. Hayat devam ediyordu.

Tüm bunlar 1962 senesinin sonbaharında aniden değişti.

DÜNYANIN SONU

Japonya'ya atılan ilk atom bombasının gücü yaklaşık on beş kiloton TNT'nin patlama gücüne eşitti. Yani yeni üretilen beş-tonluk atom bombaları ile aynı güçte bir patlama elde edilmesi için yaklaşık on beş bin ton ağırlığında TNT gibi "sıradan" bir patlayıcının havaya uçurulması gerekiyordu. Bu da aşağı yukarı TNT yüklü yaklaşık 150 tren vagonunun patlatılmasına eşdeğerti. Ancak, 1962 senesine gelindiğinde, Birleşik Devletler, gücü *megaton*larla ifade edilen bombaları test etmeye başlamıştı. Bir megaton bir milyon ton TNT'nin patlama gücüne eşittir. *Bir adet* elli-megatonluk bombanın patlaması ile açığa çıkan enerji aşağı yukarı Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanus'un arasındaki mesafenin bir buçuk katı uzunluğundaki TNT yüklü bir trenin patlatılması ile açığa çıkan enerjiye eşit-

tir. Amerika, yeni bir dünya savaşının çıkma ihtimaline karşılık (zehirli radyasyonun havada yayılmasına yol açacak) sahip olduğu 3.423 nükleer silahın fırlatılmasını içeren planlar yapıyordu. Böyle bir olasılığı düşünmek bile ürkütücüydü. Bu plan yeni başkan, John F. Kennedy'ye anlatıldığında, başını salladı. "Ve biz de kendimize insan diyoruz," dedi. Askeri strateji uzmanları böyle bir felaketin gerçekleşmemesini umuyordu. Her iki ülkenin de diğerinin elinde kendi ülkelerini harabeye çevirmeye yetecek kadar nükleer bomba olduğunu bilerek bir nükleer savaş çıkartmayacağı kesindi. Bu fikir Karşılıklı Kesin Yıkım (*Mutual Assured Destruction* veya kısaca *MAD*) olarak adlandırıldı. Kimse dünya üzerindeki yaşamın sona ermesini riske atacak kadar çılgın olamazdı.

Yoksa olabilir miydi?

Soğuk Savaş 1950'ler boyunca içten içe kaynadıkça strateji uzmanları işlerin ters gitmemesi için dua etti. Komünist devrimci Ho Chi Minh Asya'daki Fransızları kolonilerinden sürdü ve daha sonra yeni kurulan Vietnam devletinin başına geçti. Rus birlikleri Macaristan'da çıkan bir ayaklanmayı yatıştırdı. Bu sırada Birleşik Devletler paralı askerlerin yardımı ile Guatemala ve İran'daki dostane olmayan hükümetleri devirdi. Tüm bunlar olup biterken Başkan Eisenhower, bunun dünyayı bir nükleer savaşın eşiğine getirebileceğini bilmesine rağmen, birden fazla noktada nükleer silahları kullanmayı düşündü. Ike'ın dışişleri bakanı onu, "Eğer uçurumun eşiğine gitmekten korkarsanız, kaybetmişsinizdir," diyerek uyardı, ama başkan sonunda kendini zapt etmeyi başardı.

Buna rağmen, yeni Sovyetler Birliği başbakanı, Nikita Hruşçov, Amerikalıları tetikte tuttu. Kel, kısa boylu ve tıknaz bir adam olan Hruşçov Ukrayna'da bir çiftlikte büyümüştü. Kendisi gibi çiftlikte büyümüş olan Harry Truman gibi açık sözlü ve dobra bir insandı. Onu tanıyan bir Rus, Hruşçov'un "normal bir insandan en azından on kat daha duygusal," olduğunu

söyledi. Sovyet lider, katıldığı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısı'nda bir ayakkabısını çıkartarak masasına vurmaya başladı. 1962 senesinin bahar aylarında, Birleşik Devletler'in Sovyetler Birliği'nin etrafını sardığını öğrendiğinde bu duruma çok bozuldu. Yazlık evi, Karadeniz kıyılarında, bir Birleşik Devletler müttefiki olan Türkiye'den yalnızca 320 km uzaklıkta yer alan ve Soçi adı verilen bir tatil beldesindeydi. Sovyet lider misafirlerine bir dürbün uzatarak onlara açıklara baktıklarında ne gördüklerini soruyordu. Şaşırان misafirleri, ona su gördüklerini söylüyordu. O da misafirlerine, "Ben Birleşik Devletler'in füzelerini görüyorum," diyerek karşılık veriyordu. Gerçekten de, Birleşik Devletler, kısa süre önce, Türkiye'de Sovyet topraklarına beş dakika içinde ulaşabilen nükleer başlıklı füzeler konuşlandırmıştı. Hruşçov durumu tersine çevirerek rakiplerine karşı üstünlük sağlamak istedi. Soçi'de, bir öğleden sonra, gülümseyerek savunma bakanına şu soruyu sordu: "Sam Amca'nın pantolonunun içine bir kirpi atmaya ne dersin?"

Elbette, Amerikalılar onların arasında böyle bir konuşma geçtiğinden haberdar değildi. Birkaç ay önce dünyanın etrafında yörüngede dönen ilk astronot olma unvanını kazanan John Glenn'i alkışlıyorlardı. Glenn rakiplerini geriden takip ediyordu, çünkü bir yıl önce fırlatılan bir Sovyet füzesi bir Rus kozmonotu uzaya çıkarmıştı. Buna rağmen, Amerikalıların kutlayacakları çok şey vardı, çünkü ülkelerinin tarihinde tanık olunan en uzun süreli refah dönemini yaşıyorlardı. Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı birçok çiftin aile kurma planlarını ertelemelerine neden olmuştu, ama 1945'ten sonra, o kadar çok çocuk doğdu ki, gazeteler bir bebek patlaması yaşandığından bahsetmeye başladı. Bu ailelerin çoğu Amerikan şehirlerinin etrafından yer alan, banliyö adı verilen yeni mahallelere yayıldı. Yeni banliyö evlerinin sahipleri evlerini çamaşır makineleri, kurutucular ve buzdolapları ile döşedi ve oturma odalarında o dönemde yeni bir icat olan televizyonlarını gururla sergiledi.

Banliyölerde yaşadıklarından sağa sola gitmek için otomobillere de ihtiyaç duyular. Artık kutu gibi Model T otomobiller tarih olmuştu: yeni otomobillerde jet uçaklarının geriye çekik kuyruklarına benzeyen spoylerler vardı ve piyasaya sürülen yeni modellerde bir önceki yıl satılan modele göre daha süslü spoylerler bulunuyordu. Başkan Eisenhower, Amerikan tarihinin en büyük bayındırlık projesini yürürlüğe sokarak, ülkenin her yanını birbirine bağlayacak bir eyaletler arası otoyol sisteminin inşaatını başlatarak araba satışlarının hızla artmasına yardımcı oldu.

Hruşçov'un Birleşik Devletler için hazırladığı sürprize Sovyetler Birliği'nin Kuzey Amerika'daki yeni müttefiki Küba da dahil oldu. Küba, Teddy Roosevelt'in Kettle Hill'e taarruz düzenleyerek İspanya'nın kolonisinden sürülmesine yardımcı olmasından beri Birleşik Devletler'e ait ticari işletmelerin etkisi altındaydı. 1950'lere gelindiğinde, Küba'nın demiryollarının yarısı, şeker üretim tesislerinin neredeyse yarısı ve telefon ile elektrik hizmetlerinin neredeyse yüzde doksanı Amerikalılara aitti. Tüm bunlar Fidel Castro'nun bir ayaklanma sayesinde 1959 senesinde ülkenin başına geçmesi ile değişti. Yeşil askeri kıyafetler giyen ve puro (doğal olarak Küba puroları) içen, atılgan, sakallı bir devrimci olan Castro, Amerika'nın ülkesi üzerinde yarattığını düşündüğü olumsuz etkiyi sonlandırmak istiyordu. Hükümeti Birleşik Devletler'e ait ticari işletmelere el koymaya başlayınca, Birleşik Devletler Küba ile ticaret yapmayı kesti ve Castro da yardım almak için yüzünü Sovyetler Birliği'ne döndü. Bir anda Amerika kıyılarının yalnızca 90 mil açığında Komünist bir ülke belirdi.

John F. Kennedy, 1961 senesinde başkan olduğunda (kırk üç yaşında başa gelen Kennedy Amerikan tarihinin en genç başkanı oldu) Eisenhower'ın döneminde Birleşik Devletler hükümetinin Birleşik Devletler'e kaçmış bin dört yüz Kübalıya gizlice eğitim verdiğini keşfetti. Amaçları Küba'dan sürgün edilmiş

bu insanları Domuzlar Körfezi'ne göndererek Fidel Castro'yu devirmeye yetecek miktarda Kübalıyı kendi saflarına çekmelerini sağlamaktı. Kennedy Domuzlar Körfezi'ne çıkartma yapılmasına onay verdi, ama bu konuda şüpheleri vardı. Bu konuda duyduğu şüpheler haksız sayılmazdı, çünkü istilacılar karaya ayak bastıktan kısa bir süre sonra kolayca yakalandı ve bu da Birleşik Devletler'in başkanı için büyük bir utanç kaynağı oldu. Castro, Birleşik Devletler'in kendisini devirmek için başka yollar arayacağına ikna olmuştu ve bu konuda haklıydı. Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA), Castro'yu ortadan kaldırmak için, Fidel'in en sevdiği puroları zehirlemek, sualtında büyük bir deniz kabuğunu patlatmak (Castro şnorkelle dalmayı seviyordu) gibi, bazıları oldukça uçuk olan birkaç farklı suikast planı geliştirdi.

O sıralarda, Hruşçov Küba'ya gizlice atom bombaları göndermeye başladı. Amerikalılara, "üzerlerine düşman füzelerinin doğrultulmasının nasıl bir his olduğunu" öğretmek istiyordu. Operasyon birkaç ay boyunca gizli kaldı; ama Başkan Kennedy, 16 Ekim 1962 tarihinde, yüksek irtifada uçan bir U-2 casus uçağının söz konusu füzelerin fotoğrafını çektiğini öğrendi. Kennedy öfkelenmişti. Sovyetleri Küba'ya saldırı füzeleri konuşlandırmamaları için açıkça uyararak bunun, "çok kötü sonuçlar doğuracağını" söylemişti ve Sovyetler de Küba'ya füze konuşlandırmayacaklarına dair söz vermişti. Kennedy, Birleşik Devletler'in buna nasıl bir tepki vermesi gerektiğinin tartışılması için ExComm adında gizli bir icra kurulu oluşturdu. Füzeler ateşlenmeye hazır mıydı? Henüz değiller, dedi danışmanlardan biri; ama yakında hazır olabilirler. Hava, deniz ve kara kuvvetleri komutanları füze sahalarının bombalanmasını tavsiye etti. Kennedy onlara katılarak, "Bu füzeleri kesinlikle ... yok edeceğiz," dedi. Ama Küba büyük bir adaydı. Adanın bir ucundan diğer ucuna uçmak, New York City'den Chicago'ya uçmakla eşdeğerdi. Peki ama U-2 casus uçakları

bütün füze sahalarının yerini belirlemeyi başaramamış mıydı? Generallerden biri, "Buna yüzde yüz emin olamayız, Başkamız," diyerek itirafta bulundu. Adanın bir kısmı genelde bulutlarla kaplı oluyordu. Aslında, Sovyetler Amerikalıların fark ettiğinden çok daha fazla füzeyi ve bunun yanında da kırk bin askeri gizlice Küba'ya sokmuştu. (Askerlere fark edilmemeleri için üniforma yerine kareli gömlekler giydirilmişti).

Birleşik Devletler'in herhangi bir uyarı yapmadan Küba'ya saldırması rahatsız edici bir şekilde Japonya'nın Pearl Harbor'a düzenlediği sürpriz saldırıya benzeyecekti. Kennedy bunun yerine sahip oldukları bilgileri halka açıklamaya karar verdi. *New York Times*, "Başkent'in Hava Kriz Masası Küba'daki Gelişmeler Hakkında İpucu Veriyor," başlığını attı. Başkan, 22 Ekim'de, Küba'ya konuşlanan füzeler hakkında açıklama yaptığında bütün ülke şaşkına döndü. Birleşik Devletler donanması hızlı bir şekilde "katı bir karantina" uygulamaya başladı. Küba'ya giden ve silah taşıyan tüm gemiler geri çevrilecekti. Birkaç Sovyet gemisi Küba'ya yaklaşırken bütün dünya bir buçuk gün boyunca tedirgin bir şekilde seyretti. Ancak, karantina hattının yakınlarından geri döndüler. Dışişleri Bakanı Dean Rusk bu durum karşısında çok sevinerek: "Göz göze geldik ve rakibimiz gözünü kırptı!" dedi. Yine de, krizin sona ermesine daha çok vardı. Küba'ya konuşlandırılan füzeler yalnızca üç gün içerisinde fırlatılmaya hazır hale gelebilecek gibi görünüyordu ve bu füzeler Washington DC'ye, belki de New York City'ye on dakika içerisinde ulaşabilecek güce sahipti. Bu kaç kişinin ölümüne yol açar? diye sordu Kennedy. Kendisine atılan her füzenin altı yüz bin kişinin ölümüne yol açabileceği söylendi. "Bu İçsavaş'ta hayatını kaybeden insanların toplam sayısına eşit!" diye bağırды başkan. "Dünyanın zıt köşelerinde oturan iki adamın medeniyetin sonunu getirmeye karar verebilecek konumda olmalarının büyük bir çılgınlık" olduğunu düşündü.

Hruşçov'un da tereddüt ettiği çeşitli konular vardı. Başka- na gönderdiği bir mesajda, "eğer savaş çıkarsa, bunu durdur- maya gücümüz yetmeyebilir, çünkü savaşın doğası böyle. Şu ana dek iki farklı savaşa katıldım ve savaşın ancak şehirleri ve köyleri yerle bir edip, her yere ölüm ve yıkım getirdikten sonra sona erdiğini biliyorum," kelimelerini kullandı. İki gün sonra başka bir mesaj gönderdi ve Kennedy'nin Türkiye'ye konuş- landırılan Amerikan füzelerini geri çekmemesi durumunda Küba'daki Sovyet füzelerinin geri çekilmeyeceğini bildirdi. Hruşçov'a göre bu kriz, ortasında düğüm olan bir ipe benziyor- du ve düşmanların her ikisi de ipin bir ucundan çekiştiriyordu. "Düğüm bir noktada o kadar sıkılabılır ki, düğümü atan kişi onu çözecek güce sahip olmayabilir. Bu durumda düğümün kesilmesi gerekir ve bunun ne anlama geldiğini anlatmaya ge- rek yok, çünkü ülkelerimizin elinde olan korkunç gücün far- kındasınız." Kennedy, Hruşçov'un değiş tokuş teklifini kabul etti, ama bunu gizlice yaptı. Türkiye'de konuşlandırılan ABD füzeleri bu ülkede dört veya beş ay daha kalacak, daha sonra da sessizce kaldırılacaktı. Kennedy Küba'nın işgal edilmeyece- ğine dair söz vermeye de razı oldu.

Ancak, anlaşmanın şartları hayata geçirilmeden evvel, son- radan Kara Cumartesi olarak anılan 27 Ekim gününde savaşın çıkmasına ramak kaldı. Castro Amerikalıların anavatanını iş- gal etmek üzere olduğuna ikna olmuştu. Küba'da görev yapan Sovyet komutan, General İssa Pliyev, "Kübalı yoldaşlarımız" şafak vaktine kadar, "ABD'nin bir hava saldırısı düzenlemesini bekliyor" diye haber gönderdi. "*Tehniki*'leri harekât bölgesine yaymak için gereken önlemleri aldım." *Tehniki* Rusların atom bombaları için kullandıkları kod adıydı. Pliyev, Amerikalıların saldırması durumunda, "Mevcut tüm hava savunma silahları- nı kullanmaya karar verdim," dedi. Cumartesi sabahı, Sovyet radarı Küba'nın üzerinde uçan bir U-2 uçağını tespit etti. Bu işgalin başlangıcı mıydı? Rus subaylar General Pliyev'in tali-

matlarını bekledi, ama general ortalıkta yoktu. Kısa bir süre boyunca tereddüt ettiler, daha sonra uçağa ateş açtılar. U-2 yere çakıldı ve pilotu hayatını kaybetti. Washington'da, ExComm üyeleri şok oldu. Aralarından biri, "İlk kurşunu onlar sıktı," dedi. Kuvvet komutanları oy birliği ile üç gün içinde büyük bir hava saldırısı düzenlenmesini ve bütün füze üslerinin yerle bir edilmesini tavsiye etti. Kennedy buna yanaşmadı. Büyük bir hava saldırısı çok sayıda Rus vatandaşının ölümüne neden olabilirdi. Sovyetler buna nasıl bir tepki verirdi? *Bu durumda düşümün kesilmesi gerekirdi ve bunun ne anlama geldiğini anlatmaya gerek yoktu.*

Kennedy, Cumartesi akşamı Hruşçov'a bir anlaşma teklifi gönderdi ve beklemeye koyuldu. Savunma bakanı Robert McNamara, o güzel sonbahar günü güneşin batışını izledi. "Başka bir Cumartesi akşamı göremeyebileceği" için endişeleniyordu. Hruşçov Pazar sabahı danışmanları ile toplantı yaptı. "İnsanlığı tamamen yok etme olasılığı olan savaş ve nükleer felaket tehlikesini," önlemek için bir karar aldığını açıkladı. "Dünyayı kurtarmak için, geri çekilmeliyiz." Füzelere geri çekilecekti. Haber Kennedy'ye ulaştığında, "Kendimi yeniden doğmuş gibi hissediyorum," dedi. Altı ay sonra, Türkiye'deki Amerikan füzeleri kaldırıldı.

Küba Füze Krizi on üç gün içinde gelip geçti. Tarihin geniş ölçeği içinde, radar ekranında beliren ufak bir sinyalden ötesi değildi. Buna rağmen neredeyse dünyanın sonunu getiriyordu. Dean Rusk, "Göz göze geldik ve rakibimiz gözünü kırptı," diyerek böbürlenmişti. Ancak her iki taraf da gözünü kırpmıştı: hem Kennedy hem de Hruşçov. Bu her iki adam için de kolay bir karar olmamıştı. Castro, önce davranarak Amerika'ya nükleer füzelerle saldırmadığı için Sovyet lidere öfkelenmişti. Kennedy de askeri danışmanlarının tavsiyelerini dinlemeyerek büyük bir cesaret örneği sergilemişti. (Başkan, "Bu sırmalı şapkalılar büyük bir avantaja sahip. Onları dinleyerek istedik-

lerini yaparsak, daha sonra hiçbirimiz hayatta kalarak nerede hata yaptıklarını kendilerine anlatamayacağız,” diyerek generaller hakkındaki şikâyetini dile getirdi). Nükleer felaketin eşiğine gelindiğinde, Hruşçov “ölüm ve yıkım”, Kennedy ise “ateş, zehir, kaos ve felaketle” tahrip olan bir dünya görmüştü. Her iki adam da geri adım attı ve dünyanın dört bir yanındaki insanlar derin bir nefes alarak işlerine devam etti.

SEN, SEN VEYA SEN

Bazen tarih çoğunlukla yüksek mevkilerdeki insanların etrafında dönüyormuş gibi gözükür. Başkan Kennedy'nin de ifade ettiği gibi, "Dünyanın zıt köşelerinde oturan iki adamın medeniyetin sonunu getirmeye karar verebilecek konumda olmaları" gerçekten de büyük bir çılgınlıktır. Ancak tarih alt kademelerde, güç ve mevki sahibi olan insanların cesaret edemeyecekleri şeyleri yapan, kimsenin adını duymadığı insanlar tarafından da yazılır. Başkan Kennedy buna Küba Füze Krizi'nden bir yıl sonra, çeyrek milyon Amerikalının kölelik ve özgürlük konularında yarım kalmış işlerini tamamlamak için Washington'a geldiğinde şahit oldu.

Uzun bir süre boyunca Amerikan tarihinin şekillenmesinde rol oynayan eşitlik ve eşitsizlik arasındaki bağlantıya daha

önceki bölümlerde değindik. Eşitlik fikrinin kolonilerde yayılmaya başlaması köleliğin artarak yayıldığı döneme denk geldi. Sonrasında, kölelik karşıtları “ayrıcalıklı kuruma” karşı mücadele etmeye başladı, ancak pamuk ticaretinin ve fabrika sisteminin gelişmesi de kölelik sisteminin kökünün kazınmasını giderek daha da zorlaştırdı. Köleliğin sona erdirilmesi için bir iç savaş yaşanması gerekti; bu o kadar kanlı bir savaş oldu ki, bu savaşta Bağımsızlık Savaşı, 1812 Savaşı, Birleşik Devletler-Meksika Savaşı, İspanya-Amerika Savaşı, Kore Savaşı ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ölen Amerikalıların toplamından daha fazla Amerikalı hayatını kaybetti. Ancak köleler özgürlüklerini kazandıktan sonra bile, Amerikan toplumu uygulanan ayrımcılık politikaları sayesinde daha çok bölündü. Eski köle devletlerinde farklı ırklara ait insanların farklı okullarda okuması, farklı otellerde konaklaması, farklı hastanelerde tedavi görmesi ve farklı çeşmelerden su içmesini sağlamak için çeşitli yasalar çıkartıldı. Alabama’da beyazların siyahlarla dama oynaması yasaklandı. Oklahoma’da beyaz ve siyahi vatandaşlar için farklı telefon kulübeleri yerleştirildi. Kölelerle özgür insanları ayıran çizginin yerine siyahlarla beyazları ayıran ve giderek daha da acımasız bir hal alan linç girişimleri ile zorla kabul ettirilmeye çalışılan bir renk çizgisi çekildi.

Afrikalı Amerikalılar bu uygulamalar karşısında suskun kalmadı. 1883’te, Memphis, Tennessee’de yaşayan Ida Wells adındaki genç bir öğretmen, zenci olduğu için birinci sınıf “hanımlar vagonundan” atıldıktan sonra, C & O Demiryolu şirketine karşı tazminat davası açtı. Wells daha sonra bir gazeteci oldu ve sesini siyahlara yönelik linç girişimlerine karşı o kadar çok yükseltti ki, yaşadığı kent Memphis’ten kaçmak zorunda kaldı. Düşündüklerini açıkça ifade edip, “haksızlığa karşı savaşıarak ölmenin, kapana kısılmış bir köpek veya fare gibi ölmekten iyi” olduğunu söyledi. Wells yükselen seslerden yalnızca biriydi.

1910 senesinde, siyah ve beyaz Amerikalılar tarafından Renkli İnsanların Gelişimi İçin Ulusal Dernek (NAACP) kuruldu. NAACP "kanunlar nezdinde eşitlik," için mücadele verdi ve 1930'larda ve 1940'larda, en parlak avukatlarından biri, Thurgood Marshall, "külüstür '29 Ford" otomobili ile Güney'e seyahat ederek adalet arayan Afrikalı Amerikalıların davalarına baktı. Yüce Divan, 1896 senesinde, her iki tarafa sunulan tesislerin eşit şartlara sahip olması durumunda ayrımcılığın yasal olduğuna dair bir karar vermişti. Marshall, mahkemede söz konusu tesislerin neredeyse hiçbir zaman eşit olmadığını gösterdi. Örneğin, siyah vatandaşların eğitim gördüğü bir devlet üniversitesinin hukuk fakültesinde beş adet profesör görev alırken, beyazların eğitim gördüğü hukuk fakültesinde on dokuz profesör görev alıyordu. NAACP bu yaklaşımdan rahatsızlık duyuyordu. Onlara göre, "ayrı ama eşit" ilkesi yanlıştı.

Nihayet, 1954 senesinde, Yüce Divan NAACP ile fikir birliğine vardı. Topeka Kansas'ta yaşayan Oliver Brown adında bir Afrikalı Amerikalı, beyazların eğitim gördüğü okulun evlerinin yalnızca birkaç blok ötesinde olmasına rağmen sekiz yaşındaki kızı Linda'nın siyah öğrencilerin eğitim gördüğü okula giderken tehlikeli bir tren bakım istasyonunun önünden geçmek zorunda kaldığı için yakındaki okulun yönetim kurulunu kızını okula almadıkları gerekçesiyle mahkemeye verdi. Bu davaya bakan dokuz hâkimin dokuzu da ayrımcılığın anayasaya aykırı olduğu yönünde karar verdi. Kamu hizmetlerinde ayrımcılık uygulanması *hiçbir zaman* eşitlikle bağdaşmazdı, çünkü öğrencilerin "kalplerini ve zihinlerini" etkileyerek onlarda "bir daha kolay kolay atlatılamayan bir aşağılık hissi" uyandırıyorlardı.

Yüzyılın alışkanlıkları kolayca değiştirilemiyordu. Yüzden fazla güneyli Kongre üyesi eyaletlerinin mahkeme kararına karşı gelmesini teşvik eden bir açık mektuba imza attı. Ayrımcılık Güney'in çoğu bölgesinde kanunen devam etti. Daha son-

ra, terzilik yapan Rosa Parks adındaki bir kadın, Montgomery Alabama'da, şehir hatları otobüsüne binen beyaz bir adama koltuğundan kalkarak yer vermeyi reddetti. Bunun üzerine tutuklanarak gözaltına alındı. Parks bela aranıyordu, ama başkaları tarafından itilip kakılmak da istemiyordu. NAACP ona mahkemede ayrımcılığa karşı dava açmak için bu vakayı kullanıp kullanamayacaklarını sorduğunda ilk etapta tereddüt etti. Kocası, "Beyazlar seni öldürür, Rosa," diyerek onu uyardı ve bu konuda ciddiydi. Ancak Parks NAACP'nin isteğini kabul etti. Aynı gece bir grup siyah kadın gizlice toplanarak daha da gözü pek bir şekilde harekete geçilmesi için çağrıda bulunan bir broşür bastı. Broşürde, "Başka bir siyah kadın koltuğundan kalkmayı reddettiği için tutuklanarak göz altına alındı," yazıyordu. "Bu konuda bir şeyler yapmadığımız sürece, bu tutuklamalar devam edecektir. Bir dahaki sefere tutuklanan sen, sen veya sen olabilirsin. Bu kadının davası Pazartesi günü görülecek. Bu yüzden, tüm siyah vatandaşların Pazartesi günü otobüse binmeyerek davalının tutuklanmasını ve mahkeme huzuruna çıkartılmasını protesto etmesini istiyoruz." Boykota liderlik etmesi için şehre yeni taşınan Martin Luther King adlı bir vaiz seçildi. Bir arkadaşı ile beraber otomobilleri ile Pazartesi akşamı yapılan toplantıya giderken sıkışan trafik, onları otomobillerini park ederek geri kalan yolu yürüyerek gitmeye zorladı. Toplantıya katılmak için gelen beş binden fazla insan yolları tıkamıştı.

King kilisedeki topluluğa hitaben bir konuşma yaptı ve dışarıya taşan kalabalığın konuşmasını duyması için dışarıya hoparlörler yerleştirildi. Konuşmasına sakın bir şekilde başladı, ama bu kadar çok insanın niçin bir arada toplandığını kelimelere dökerken sesinin tonu giderek daha da kuvvetlendi: "İnsanların bıkıp usanacağı bir zaman gelir," dedi. Kölelik neredeyse yüz yıl önce sona ermişti, ama yerine ayrımcılık gelmişti. Brown'un yönetim kuruluna açtığı dava ayrımcılığı ortadan

kaldırmıştı; yine de siyah Amerikalılar hâlâ "itilip kakılıyor" ve onlara ikinci-sınıf vatandaş muamelesi yapılıyordu. Bu durumu protesto etmekten başka ne yapabilirlerdi ki? Kalabalıktan tezahüratlar ve *amin* sesleri yükseldi. Ancak King'in aklında bir protesto mesajı iletmekten daha fazlası vardı. Kafasında bir yöntem geliştirmişti: sevgi ve pasif direniş ile hedeflerine ulaşmak. Henry David Thoreau'nun adil olmayan kanunlara uymayı reddetmenin ahlaki bir görev olduğunu ileri süren yazılarını okumuştı. İlahiyat fakültesindeyken Mahatma Gandhi'nin pasif direniş göstererek Hindistan'ın Britanya'dan bağımsızlığını kazanmak için verdiği mücadeleye nasıl liderlik ettiğini araştırmıştı. Dinleyicilerine maruz kaldıkları şiddet ve tehditler karşısında geri adım atmamalarını, ama karşılık da vermemelerini tembih etti. Artık siyahi vatandaşlar gece yarısında kukuletalı beyazlar tarafından linç edilmeyecekti. Artık haç yakma törenleri düzenlenmeyecek ve geceleri sokakta dolaşan çeteler olmayacaktı. King, dinleyicilerinin bu prensipleri uygulaması halinde, tarihin onları "büyük insanlar; haklarını savunmak için gereken ahlaki cesareti gösteren ... siyah insanlar" olarak hatırlayacağına dair söz verdi.

Montgomery'de yaşayan siyahi vatandaşlar harekete geçti ve otobüsler boş sefer yapmaya devam etti; bu da taşımacılık şirketinin her gün otuz binin üzerinde bilekten elde edeceği geliri kaybetmesine yol açtı. Boykotu haftalar, hatta aylar boyunca devam ettirmek için insanüstü bir çaba sarf edildi. Yüzlerce şoför işe gitmesi gereken vatandaşları otomobillerine ve taksilerine alarak onlara yardımcı oldu. Sonraki yıl içinde King'in evi bombalandı ve hem King hem de diğerleri düzmece trafik cezaları ile gözaltına alındı veya tehditkâr polis araçları tarafından taciz edildi. Sonunda, Anayasa Mahkemesi Rosa Parks'ın tarafını tuttu. Montgomery'nin siyah vatandaşları davalarını kazandı.

Ayrıca, medeni haklarını elde etmek için verdikleri mücadele bir kalıba oturdu. Dernekler yürüttükleri faaliyetleri koordine etmek açısından büyük önem arz ediyordu. NAACP faaliyetlerini sürdürmeye devam etti. King ve diğer vaizler Güney Hristiyan Liderlik Konferansı'nı (SCLC) kurdu. Bunun yanında Irkların Eşitliği Kongresi (CORE) ve "Snick" olarak telaffuz edilen Şiddet Karşıtı Öğrenci Koordinasyon Komitesi (SNCC) de yürüttükleri faaliyetlerle bu davaya destek oldu. Ancak bu grupların başarısı büyük bir özveri örneği sergileyerek ilk adımı kendi başlarına atan sıradan insanlara bağımlıydı. Rosa Parks bu insanlardan biriydi. Bir gece yarısı broşür basan kadınlar da. 1960 senesinin Ocak ayında yiyecek bir şeyler almak için bir lokantaya gittiğinde, "Burada zencilere hizmet vermiyoruz" denilerek geri çevrilen üniversite öğrencisi Joseph McNeil da. McNeil ve arkadaşları bir sonraki gün Greensboro North Carolina'da yer alan ayrımcı bir restoranda kendilerine öğle yemeği verilene kadar oturma eylemi yapmaya karar verdi. Duruma şaşırان restoran müdürü dükkânı kapattı, ama sonraki gün oturma eylemine yirmi yedi öğrenci daha katıldı. Bir sonraki gün restoranda oturma eylemi yapan altmış üç öğrenci vardı. Haftanın sonunda, oturma eylemine bin altı yüz kişi katıldı ve dükkân sahipleri pes etmek zorunda kaldı. Buna benzer oturma eylemleri diğer şehirlerdeki ayrımcı işletmelere de yayıldı ve bu sayede bir zamanlar "yalnızca beyazlara" hizmet veren birçok işletme siyah vatandaşlara da açıldı.

Bu gibi eylemlere tanık olan insanlar genellikle şaşırıyor, ne yapacaklarını bilemiyor veya korkuya kapılıyordu. Başkan Eisenhower da Başkan Kennedy de ayrımcılık taraftarı değildi. Ama her ikisi de okulları, otobüsleri ve restoranları birleştirmek için verilen bu mücadelenin içine çekilmek istemiyordu. "İnsanlar bu konuda derin hisler barındırıyor," diyordu Ike. "Ve bana bu meselelerin zorla çözüme ulaştırılabileceğini söylemeye çalışanlar da düpedüz aklını kaçırmış." Sonunda, be-

yazlardan oluşan bir kalabalığın dokuz siyah öğrencinin Central High School adlı liseye gitmesini engellemesi üzerine Eisenhower federal birlikleri Little Rock'a göndermekten başka çare bulamadı. Başkan Kennedy bekleme salonlarındaki ayrımcılığı sona erdirmeyi hedefleyen siyah gönüllülerin Greyhound ve Trailways otobüslerine binerek Güney'de seyahat etmesi ile daha da ölümcül bir sahneyle karşılaştı. Hem siyahlardan hem de beyazlardan oluşan bu "Özgürlük Yolcuları," karşılarında kendilerine yumruk ve tekme atan, yüzlerini kan içinde bırakan, kurbanlarına demir borularla saldıran, dişlerini kıran ve bir seferinde bir otobüsü kundaklayarak Özgürlük Yolcuları'nı canlı canlı yakmaya çalışan birkaç bin kişilik gruplar buldu. Kennedy 1960 senesinde beyaz güneyli seçmenlerin desteği ile başkanlığa seçilmişti. Seçmenlerinin federal birliklerin Güney'in dışında kalmasını istediğini çok iyi biliyordu. Ama şiddet o kadar çok tırmandı ki, başkan istemeyerek de olsa otobüsleri korumaları için federal polisleri görevlendirmek zorunda kaldı.

Başsavcı Robert Kennedy (başkanın kardeşi), kısmen de olsa yaralanan protestocular hakkında çıkan rahatsız edici haberlere son vermek için, siyah liderlere okullarda, otobüslerde ve bekleme salonlarında yapılan ayrımcılığa karşı verdikleri mücadeleye biraz daha az odaklanmalarını ve bunun yerine Afrikalı Amerikalıların oy kullanabilmesi için mücadele vermeye odaklanmalarını tavsiye etti. 1800'lerin sonlarından beri, güneyli siyah vatandaşların çok ufak bir kesimine oy kullanma hakkı tanınmıştı. Adil olmayan düzenlemeler seçimde görev alan yetkililerin seçmenlerin oy vermesini diledikleri gibi engellemelerine olanak tanıyordu. Kennedy beyazların siyah vatandaşların oy vermesine daha az tepki göstereceğine ikna olmuştu. Ne de olsa, seçim sandıkları okullardan farklıydı. Ayrımcılık yandaşları, "Sarışın kızımın bir zenci ile aynı okula gitmesini istemiyorum" diye şikâyet edebiliyordu, ama san-

dıklarıyla ilgili bu gibi şikâyetlerde bulunamazlardı. Sonunda maalesef bu konuda aşırı derecede yanıldığı ortaya çıktı!

SNCC öğrencileri mücadeleye önderlik etti ve Derin Güney'e yayılarak daha evvel oy vermeye cesaret edemeyen siyah çiftçileri oy vermeleri için teşvik etti. Ancak şiddet olayları giderek daha da arttı ve ayrımcılar bombalı saldırılar düzenledi, siyahi vatandaşları darp etti ve soğukkanlılıkla cinayetler işledi. Böylesine hasmane bir ortamda yaşamak oldukça yorucuydu. Gönüllülerden biri o günleri arımsayarak yaşadığı deneyimleri şu kelimelerle özetledi: "Birini oy vermesi için kaydetmeye götürdüğünüzde, iki araba dolusu beyaz sizi takip ederdi. Bazen hiçbir şey yapmazlardı, ama ne yapacaklarını hiçbir zaman kestiremezsiniz. Bazı durumlarda arabalarından inip sizi kırbaçlayabilirlerdi." Brown-Yönetim Kurulu davasının görülmesinden on yıl sonra, güneyde iki binden fazla okul bölgesinde ayrımcılık devam ediyordu. Federal yetkililer araya girmek istemiyordu; kuzeyli beyazlar da bu konuya pek fazla ilgi göstermiyordu. King'in asistanlarından biri, "Elimizde çözüme ulaştırılması gereken bir kriz var" dedi ve tavsiyede bulundu, "İlımlı yaklaşımı benimseyerek beyazların bize yardım etmesini umut etmekle bu konuyu çözüme ulaştıramayız." King ve SCLC ülkenin en ayrımcı şehri olan Birmingham, Alabama'da ulusun dikkatini çekecek bir pasif direniş protestosu düzenlemeye karar verdi. Birmingham, medeni hak savunucuları arasında Bombingham olarak tanınıyordu, çünkü İkinci Dünya Savaşı'ndan beri şehirde yaklaşık elli farklı bombalama olayı cereyan etmişti. Şehrin emniyet müdürü, "Boğa" Connor, protestoyu daha başlamadan sona erdireceğine yemin etti.

King zayıf ve güçsüz vatandaşları Connor'un kasklı, coplu ve tabancalı polis memurlarının üzerine sürdü. Çaresiz bir hamle yaparak bazıları ergenlik çağında, bazıları ise henüz altı yaşında olan yaklaşık bin çocuğu bir araya topladı ve On Altıncı Cadde Baptist Kilisesi'nin kapısından dışarı protesto şarkıla-

rı söyleyerek, dans ederek ve alkış tutarak çıkıp yürümelerini sağladı. Boğa Connor'ın şaşkına dönen birlikleri tüm çocukları toplayarak gözaltına aldı. Protestocular bu günü "Karar Günü" olarak adlandırdı ve "İkinci Karar Günü" olarak adlandırdıkları bir sonraki protestoda bin çocuğun daha yürüyeceğini taahhüt etti. Connor sinirden küplere bindi. Adamlarına protestoculara ve onları izleyen kalabalığa saldırarak herkesi darp etmeleri için emir verdi. Polisler protestocuların üzerine köpekleri saldı. Sığırları gütmek için kullanılan elektrikli çubukları vatandaşların üzerinde kullandılar. İtfaiye hortumları ile protestocuların üzerine ağaçların kabuklarını soyacak kadar güçlü basınçlı su sıkıldılar. Habercilerin yayımladıkları fotoğraflar ülkeye ve dünyaya yayıldı. Daha önce olaylara kayıtsız kalan kuzeyliler, gördükleri fotoğraflar karşısında dehşete düştü. Başkan Kennedy, fotoğrafların, "mide bulandırıcı," olduğunu itiraf etti. Birmingham'daki ticari kuruluşların liderleri Connor'a protestoların sona ermesi gerektiğini söyledi. Öğle yemeği sunan restoranlarda ve diğer tesislerde ayrımcılığın sona erdirilmesi için uymaya mutabık kaldıkları bir zaman çizelgesi hazırladılar. Ve tarihte ilk defa, başkan Kongre'ye kapsamlı bir medeni haklar yasa tasarısı gönderdi. Söz konusu yasa tasarısı okullarda ayrımcılığın sona erdirilmesi ve siyah vatandaşların oy verme haklarının korunması için federal hükümeti yetkilendirdi. Kennedy, "Bu ulus, tüm vatandaşları özgür olmadıkça asla tamamen özgür olamayacaktır," diye açıklama yaptı.

Üç ay sonra, 1963 senesinin Ağustos ayında, çeyrek milyon Amerikalı bir araya gelerek yasa tasarısını desteklemek için Washington'a yürüdü. Kennedy o tarihte bile hâlâ temkinli davranıyordu. "Yalnızca Capitol'de büyük bir şov sergilemek değil Kongre'nin bu konuda başarılı olmasını istiyoruz," dedi. İnsanlar yine de Washington'a geldi ve ülke King'in Amerikalılara Lincoln'ın yüz sene evvel Özgürlük Bildirgesi'ni yayımladığını hatırlatmasını izledi. Toplanan kalabalığa şöyle hitap etti:

Bir hayalim var; gün gelecek, eski kölelerin evlatlarıyla eski köle sahiplerinin evlatları, Georgia'nın kıvıll tepelerinde kardeşlik sofrasına birlikte oturacaklar. ...

Bırakın özgürlük yankılsın! ... Georgia'nın Stone Dağı'nda yankılsın özgürlük. Tennessee'nin Lookout Dağı'nda yankılsın özgürlük. Mississippi'deki her tepede ve hatta her köstebek yuvasında yankılsın özgürlük. Her dağın yamacında yankılsın özgürlük. Özgürlüğün yankılanmasını sağladığımızda, her kasabadan ve köyden, her eyaletten ve kentten özgürlüğün yankısını duyduğumuzda, o gün yakın demektir ve o gün Allah'ın bütün kulları, siyahlar ve beyazlar, Yahudiler ve Yahudi olmayanlar, Protestanlar ve Katolikler el ele tutuşup siyahların eski bir ilahisini söyleyecekler, "Sonunda özgürüz! Sonunda özgürüz! Şükürler olsun Ya Rabbim, sonunda özgürüz!" diyecekler.

Bu konuşma Medeni Haklar Hareketi'nin ulaştığı doruk noktalarından biriydi, ama yine de hareketin tamamen amacına ulaşması için yeterli olmadı. Birmingham protestosunu izleyen üç ay içerisinde, Güneyde yaklaşık sekiz yüz yeni protesto daha düzenlendi. On beş binden fazla protestocu tutuklandı.

On Altıncı Cadde Baptist Kilisesi'nde patlayan bir bomba dört siyah kıvın ölümüne neden oldu. Eşitlik ve eşitsizlik tuhaf bir şekilde yine el ele yürüyordu; örneğin, King'in Birmingham mücadelesi Boğa Connor'ın vahşî saldırıları olmadan başarıya ulaşamazdı. Sıradaki *sen, sen veya sen* olabilirsin diye uyarıldıktan sonra bu kadar çok gencin verilen mücadeleye katkıda bulunması hayret verici bir şeydir.

Onların yerinde olsanız ne yapardınız? Şimdi, oturduğunuz yerden ben de yürüyüşe katılırdım demek kolay. Ama emin olun ki: bu onlar için çok zor bir karardı. Montgomery otobüs boykotunda, King'in mutfağındaki telefon çaldı ve hattın diğeri ucundaki ses onu şehirden ayrılması için uyararak, ayrılmaması durumunda vurulacağını ve evinin bombalanacağını

söyledi. King, o günleri hatırladığında, "Artık buna dayanamıyordum," dedi. Üzülerek, "Bir korkak gibi görünmeden artık olaylara karışmamak için bir yol bulmaya" çalışıyordu. Yüksek sesle dua ederken, içinden bir sesin, "Martin Luther, doğruluğu savun, adaleti savun, gerçeği savun. Dünyanın sonu gelse bile bensenin yanında yer alacağım," dediğini duydu. Gücünü toplaması gerekiyordu, çünkü Medeni Haklar Hareketi yalnızca medeni haklarla sınırlı kalmayacak bir çığın düşmesini tetiklemişti. Hareket 1960'ların geri kalan yılları boyunca yavaş yavaş gelişme kaydederek Amerikalıların yaşantılarını binlerce farklı açıdan değiştirdi.

ÇIĞ

Medeni Haklar Hareketi'ni yokuş aşağı yuvarlanan ve yuvarlandıkça da daha fazla insanın katılımı ile büyüyen ve hızlanan bir kartopuna benzetmek doğaldır. Ancak tarih tam olarak bu şekilde işlemez. Rosa Parks, 1955 senesinde, koltuğundan kalkmayarak bir hareket başlattı. Ancak, 1883'te, Ida Wells'in ayrımcılık uygulanan bir tren vagonundan inmeyi reddederek olayı protesto etmesi bu kadar büyük bir etki yaratmadı. Amerikan toplumu o zamanlarda bir medeni haklar devrimine hazır değildi. Bu yüzden, yokuş aşağı yuvarlanan bir kartopu yerine bir çığın düşüşünü hayal edin. Yağan karın bir dağın yamacında günler, hatta aylar boyu biriktiğini, daha sonra da güneşli ve sakın bir günde yamaçtan geçen tek bir kayakçının ağırlığıyla, biriken karın bir anda her

yöne doğru yamaçtan aşağı indiğini hayal edin. Bireysel faaliyetler bunun meydana gelmesinde önemli bir rol oynadı. Ama bu faaliyetlerin şartların doğru olduğu anlarda gerçekleştirilmesi gerekti. Ida Wells'in zamanında, çoğu Afrikalı Amerikalı güneyde birbirlerinden izole olan çiftliklerde çalışıyordu ve bu da diğerleri ile bir araya gelerek protesto düzenlemelerini zorlaştırıyordu. Ancak, yirminci yüzyılda, milyonlarca siyah vatandaş çiftlikleri terk ederek Kuzey ve Güney'de yer alan şehirlerle taşındı. İlk oturma eylemleri ve Özgürlük Yolculukları on yıllardır biriken basıncın işaretleriydi ve bunların ardından gelen çığ toplumu yalnızca medeni haklar açısından değil, her açıdan etkiledi. Farklı kesimlerden Amerikalılar yıllar boyunca tartışılan soruları yeniden sormaya başladı: Özgür olmak gerçekte ne anlama geliyor? Peki ya eşit olmak? Bunca düzensizliğin ve karmaşanın arasında özgürlüğe ve eşitliğe ulaşılması için hangi yolun takip edilmesi gerekir?

Bu çığ ilk olarak Medeni Haklar Hareketi'nin bölünmesine ve içinde görüş farklılıklarının oluşmasına yol açtı. Özgürlük Yolcuları ve oturma eylemleri ile yürüyüşlerin katılımcılarına karşı uygulanan şiddet bazı insanların Martin Luther King'in pasif direniş ideallerini kenara itmesine yol açtı. Siyah vatandaşlardan oluşan ve kendilerine İslam Ulusu adını veren dini bir grup farklı ırkların birleşmesi fikrini uzun zaman önce reddetmişti ve şimdi de Afrikalı Amerikalıların kendilerine ayrı bir alan oluşturmaları için çağrı yapıyordu. Grubun meşhur lideri Malcolm X, "Pasif direniş günlerinin geride kaldığını," ilan etti. Malcolm silahlı rakipleri tarafından öldürüldü, ama diğer Afrikalı Amerikalılar çağrılarına kulak verdi. Genç liderlerden biri olan Stokely Carmichael durumu, "Altı yıldır özgürlükten bahsediyoruz, ama elimize hiçbir şey geçmedi," diyerek protesto etti. "Artık bahsetmemiz gereken şey Kara Güç'tür!"

Bu görüşler Güney'in sınırlarının dışına yayıldı. Kuzey'deki eyaletlerde yasal bir ayrımcılık sistemi yoktu, ama bu ay-

rımcılık söz konusu eyaletlerde de yaygın bir şekilde uygulanıyordu. Kuzey’de yaşayan siyahi vatandaşların çoğunun şehirlerin etrafında yer alan, beyazların yaşadığı temiz banliyölere taşınması engelleniyordu. Bunun yerine, işsizliğin yaygın ve umudun kıt olduğu, kent merkezlerindeki köhneyen semtlere itiliyorlardı. Güney’de protestolar yayıldıkça, kuzeyliler gidecek daha da sinirleniyordu. King’in Birmingham yürüyüşünden sonraki haftalarda ülke çapında 750’den fazla olay çıktı. Dükkânlar yağmalandı, araçlar yakıldı ve binalar kundaklandı. İzleyen beş yıl içinde çıkan büyük ayaklanmalar Chicago, Newark ve Los Angeles şehirlerini salladı.

Bu arada, medeni haklar çığı Afrikalı Amerikalıların dışına da yayılarak büyüdü. Meksikalı Amerikalılar da benzer baskılara maruz kalıyordu. İspanyol asıllı Amerikalılar, elbette ki, kıtaya gelerek Birleşik Devletler’i kuran ilk insanların Güneybatı’yı ele geçirmelerinden çok daha önce Amerika’da yaşıyordu. Daha sonra, Meksika’dan gelen göçmenler çiftliklerde, tren yolu inşaatlarında ve şehirlerde çalışmak için kuzeye gitti. Meksikalı Amerikalılar da, tıpkı Medeni Haklar Hareketi’nin siyahi liderleri gibi, hareketlerine destek bulmak için on yıllarca uğraştı. Güney Texas’ta, Gustavo Garcia da dahil olmak üzere, çok sayıda Latin kökenli avukat mahkemelerde ve okullarda yapılan ayrımcılığın sona erdirilmesi için mücadele verdi. Gus okuduğu liseyi birincilikle bitirmişti ve medeni haklar mücadelesinde aktif bir rol üstlenmeden evvel İkinci Dünya Savaşı’nda orduda görev almıştı. Rakipleri Texas’ta Meksikalılara karşı ayrımcılık uygulanmadığını savunuyordu. Onlara göre Meksikalılar siyah değil, beyaz olarak değerlendiriliyordu. Garcia, bu görüşe karşı çıktı ve öyleyse Güney Texas’ta son yirmi beş yıl içinde niçin hiçbir Latin kökenli vatandaşın beyaz jürilerde görev almadığını sordu. O an içinde sohbet ettikleri mahkeme binasının “renklilere” (siyahlara) ayrılan tuvaletinin kapısında niçin üzerinde İspanyolca *Hombres aqui*

(Erkekler buraya) yazan bir tabela olduğunu sordu. Dava Yüce Divan'a kadar çıktığında, Garcia ve beraberindeki iki avukat duruşmalara katılmak için Washington'a gitti. Garcia, "taşralı" hukukçular olduklarına dair şaka yaptı; otobüs biletlerinin ve koltukta uyuduğu otel odasının parasını zar zor denkleştirmişlerdi. Ancak, Anayasa Mahkemesi'nin, 1954 senesinde, meşhur Brown-Yönetim Kurulu davasına bakmasından iki hafta önce, Garcia'nın başarılı savunması Hernandez-Texas Hükümeti davasını kazanmalarına yol açtı. Mahkeme Latin kökenli Amerikalılara ve diğer etnik gruplara karşı ayrımcılık yapılamayacağı yönünde karar verdi.

Çığ, 1965 senesinde, César Chávez adlı tatlı dilli bir işçi liderinin başlattığı protestolar sayesinde California'nın üzüm bağlarına ulaştı. Chávez çiftlik işlerinden iyi anlıyordu. Büyük Buhran sırasında, César altı yaşındayken, ailesi çiftliklerini satmak zorunda kalmıştı. O andan itibaren, aile bireyleri külüstür Chevy'lerine binerek olgunlaşan mahsulleri toplamak gibi düşük ücretli işlerin peşinde koştu. Göçmen işçiler bütün gün boyunca tarlalarda California marulu veya üzümü topluyordu; diğerleri Iowa'da pancar topluyor veya Arizona'da pamuk tarlalarını çapalıyordu. Yıkık dökük kulübelerde konaklıyorlardı ve temiz içme suyuna ve tuvaletlere sahip olduklarında kendilerini şanslı sayıyorlardı. Çok az sayıda Amerikalı bu tür işlerde çalışmayı kabul ediyordu; bu işlerin çoğu Meksikalı işçiler veya Filipinliler gibi yakın zamanda ülkeye gelen diğer göçmenler tarafından yapılıyordu.

Chávez dev çiftliklerin sahiplerinin işçilerinin sendikalara üye olarak daha iyi çalışma şartları ve daha yüksek ücretler talep etmelerini engellemelerine defalarca seyirci kaldı. Çiftlik sahipleri işçilerden her zaman daha avantajlıydı. Ancak Chávez bir gece rüyasında çiftlik sahiplerinin sandıkları kadar güçlü olmadıklarını anladı; tek sorun işçilerin, "zayıf olmasıydı. Bir şekilde güçlenerek ... çiftçilerle boy ölçüşebilecek" seviyeye

ulaşabilirlerdi. Chávez, Dolores Huerta adlı başka bir eylemci ile üzüm toplayıcılarının düzenlediği bir greve önderlik etti. Martin Luther King'in pasif direniş taktiklerini benimseyen işçiler davalarına dikkat çekmek için California'nın başkenti Sacramento'ya ulaşana kadar 400 km boyunca yürüdü. Protestocular yürürken, "Nosotros venceremos" adlı şarkıyı söyledi; bu, "Yeneceğiz" adlı medeni haklar şarkısının İspanyolca versiyonuydu. Chávez tüm Amerikalılara süpermarketlerden üzüm satın almamaları için çağrıda bulundu. Bu taktik üzüm yetiştiricilerinin gelirlerini kısıtlamayı hedefliyordu. Üzüm boykotunu Dolores Huerta yönetti. Grev beş yıl sürdü ve büyük çiftliklerin sahipleri bu sürenin sonunda Chávez'in Birleşik Tarım İşçileri adlı sendikası ile anlaşma imzalamayı kabul etti.

Başlarda yapılan oturma eylemleri ve Özgürlük Yolculukları gençler sayesinde başarıya ulaşmıştı ve artık çıgın etkisi ülkenin dört bir yanında yaşayan gençlere yayılmıştı. Kuzey'deki öğrenciler güneyli seçmenlerin kayıt olmasına yardımcı olduktan sonra, kendi hayatları ile ilgili yeni fikirler edinerek üniversitelerine döndü. Öğrencilerin çoğu kendilerini büyük üniversitelerde büyük, samimi olmayan sınıflara tıkan "sistem" eleştirmeye başladı. Kendilerine neleri giyebileceklerini ve neleri giyemeyeceklerini dayatan kıyafet yönetmeliklerini ve belirli bir saatte yatakhanelerine dönme zorunluluğunu reddettiler. Üniversiteler çoğu zaman öğrencilerin siyasi protestolar düzenlemesini de yasaklıyordu. Bu yüzden de, öğrenciler şu soruyu sormaya başladı: Güney'de özgürlük için protesto düzenlemek herhangi bir sorun teşkil etmiyorsa, üniversitelerde niye ediyor?

Bazı öğrenciler üniversite binalarını işgal etti ve talepleri yerine getirilene kadar binalardan çıkmayı reddetti. Diğerleri okuldan tamamen ayrıldı. San Francisco ve Berkeley, California, hippie olarak anılan bu tarz özgür ruhlu öğrencilerin çoğunu kendilerine çekti. Bu öğrenciler saçlarını uzatıyor, parlak renkli

tişörtlerle İspanyol paça pantolonlar giyiyor ve sevgi boncukları takıyordu. Bazıları ütöpik topluluklar oluşturmuyordu; tıpkı 1840'larda Brook Çiftliği'nde yaşayan reformcular veya Navoo'da toplanan Mormonlar gibi. Yeni nesil hayalperestler alüminyum üçgenleri birleştirerek kendilerine barınaklar inşa ediyordu. Jeodezik kubbeler olarak anılan bu barınakların dış cephesi dev bir sabun köpüğünü andırıyordu. California'nın Santa Cruz Dağları'na yerleşen bir topluluğun lideri, "Herkes kubbesini inşa etmek için yarışıyor," dedi. "İşler kimsenin yönetmesine gerek kalmadan, kendiliğinden halloluyor. ... 50 kişi tek bir lavaboyu, çamaşır makinesini ve mutfakı paylaşıyor. ... Birçok sorun var ... ama bu sorunlara bir süre boyunca katlanabilirseniz, hem kendiniz, hem de diğer insanlar hakkında çok şey öğreniyorsunuz."

Rosa Parks ve Dolores Huerta gibi kadınlar Medeni Haklar Hareketi'nin başlangıcından itibaren önemli roller oynadılar. Güney'de seçmen olarak kaydolan kuzeyli gönüllülerin çoğu ailelerine karşı çıkarak Güney'e gelen genç kızlardan oluşuyordu. Kızlardan biri ailesine yazdığı mektupta şu satırlara yer verdi: "'Bizi sevseydin bunu yapmazdın' derken takındığınız tavrı anlamakta güçlük çekiyorum. Bazen insan ebeveynlerinin katılmadığı şeyler yapmak zorunda kalıyor." Kadınların çoğu toplumun uyduğu gelenekler yüzünden erkeklerin yaptığı işleri yapamadıkları için gerçek anlamda özgür veya eşit olup olamayacaklarını sorgulamaya başlamıştı.

Çoğu kadın ilk defa İkinci Dünya Savaşı'nda evlerinden uzak işlerde çalıştı. Savaş sona erdiğinde, bu kadınların çoğu işlerinde kalmak istedi, ama milyonlarca asker evlerine dönerken işlerinden zorla çıkartıldılar. 1950'lerin bebek patlaması da çocuk bakan kadınları evlerinde meşgul tuttu. *Look* dergisi, "Bu mucizevi yaratık hiç olmadığı kadar erken evleniyor, daha fazla çocuk doğuruyor ve daha kadınsı davranıyor," sözlerine yer vererek ev hanımlarına methiyeler düzdü. Ancak tüm ev

hanımları mutlu değildi. Ev hanımlarından biri gazeteci Betty Friedan'a, "Hobiler, bahçe işleri, turşu, konserve... Bunların hepsini yapabiliyorum ve yapmak da hoşuma gidiyor, ama bu işler size düşünmeniz için zaman bırakmıyor," diyerek itiraf-ta bulundu. Evlerinin dışında çalışan kadınlara bile ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılıyordu. Erkekler kadınların birer doktor veya avukat olmalarını hoş karşılamıyordu: onlara göre bu meslekler "kadın işi" değildi. Gazetelerde "Erkek İşçiler" ve "Kadın İşçiler" için ayrı ilanlar veriliyordu. Kadınlar erkeklerle aynı işlerde çalıştığı zaman da, onlardan çok daha az kazanı-yordu. Betty Friedan modern kadının karşılaştığı kısıtlamalar hakkında bir makale yazmak istedi. Ancak derginin erkek edi-törleri bu fikrini reddetti. Aralarından biri, "Betty aklını yitir-miş olmalı," dedi. Bu yüzden, Friedan bir kitap yazmaya ka-rar verdi: *The Feminine Mystique* (Kadının Gizemli Gücü). Kitaba büyük bir rağbet gösterilmesi feminizmin (kadınlar tarafından yönetilen, kadınların çıkarlarını gözetken bir hareketin) ken-di başına bir çığ oluşturabileceğini kanıtladı. Friedan, kadın haklarına ilişkin politik reformlar yapılmasını sağlamak için, birkaç arkadaşı ile birlikte Ulusal Kadın Örgütü'nü (*National Organization for Women, NOW*) kurdu.

Medeni Haklar Hareketi'ni yürüten reformcuların kadın haklarını savunan bir harekete destek vermek isteyecekleri-ni düşünebilirsiniz. Ancak, erkek köle karşıtlarının Lucretia Mott'u kölelik karşıtı konferanslarına kabul etmedikleri 1840 senesinden sonra çok az şey değişmişti. 1967 senesinde, fe-minist kadınlardan biri Yeni Politikalar adlı bir konferansın üyelerinden kadınların eşit haklara sahip olmasını sağlama-yı amaçlayan faaliyetlerde bulunmalarını istediğinde, elinde mikrofon olan adam kadının başını sıvazlayarak, "Kenara çekil, küçük kız. Tartışmamız gereken daha önemli konular var," dedi. Nispeten daha genç yaşta olan bazı kadınlar dün-yaı değiştirmek için ilk olarak kendilerinin daha özgür olması

gerektiğine karar verdi. Bu reformcular küçük gruplar halinde buluşup “farkındalık-oluşturma” oturumları düzenleyerek kadınların niçin eşit haklara sahip olmadıklarını anlamaya çalıştı. Erkek çocuklar birer bilimadamı veya sporcu olmaları için teşvik edilirken, kızların niçin bebeklerle oynaması bekleniyordu? Ticari işletmelerin liderleri arasında niçin çok az kadın vardı? Kullandıkları dil bile bu konuda erkeklerin lehindeydi. Komite başkanlarına *chairman*, toplumda düzeni sağlayanlara ise *poli-cemen* adı veriliyordu. Bu gibi konular ilk bakışta önemsizmiş gibi gelebilir, ama insanların kullandığı kelimeler onların bu gibi işlerin erkek işi olduğunu ve kadınlara uygun olmadığını düşünmelerine yol açıyordu.

Bu fikir ve faaliyetlerin oluşturduğu çığ kaçınılmaz bir şekilde politikayı da önüne kattı. Başkan Kennedy medeni haklar yasa tasarısını Kongre’ye göndermişti, ama yasa onaylanmadan evvel, Dallas Texas’a yaptığı bir ziyaret esnasında bir keskin nişancının kurşunlarına hedef olarak hayatını kaybetti. (Sorunlu keskin nişancının Başkan’a suikast düzenlemesinin nedenleri hâlâ belirsizliğini korumaktadır.) Ülke yas tutarken, Amerikalılar yeni başkanın nasıl bir yol izleyeceğini merak etmeye başladı. Kennedy Massachusetts’tan gelen bir kuzeyliydi; Lyndon Baines Johnson Texas’ın Hill Country bölgesinden aday gösterilmişti. Eisenhower döneminde Senato’da iktidar partisi grup başkanı olan Johnson iş bitirici bir adam olarak tanınıyordu. Meclis üyelerinin oylarını onları pohpohlayarak, konuşup ikna ederek veya tehdit ederek topluyordu. Boyunun uzunluğu 1 metre 93 santim olan Lyndon (Lincoln ile beraber en uzun başkan unvanını paylaşıyordu), insanlarla konuşurken onlara doğru eğiliyor, ceketlerinin yakalarından tutuyor ve onlara isteklerini kabul ettirene dek “Johnson muamelesi” yapıyordu. Beyaz bir güneyli olduğundan, medeni haklar hareketine karşı olması beklenebilirdi. Ancak Johnson zamanın değiştiğini anlamıştı. Medeni Haklar Yasası’na destek vermez-

sem, “işe başlayamadan sonum gelir” demişti. Dahası, kadınlar, yasa tasarısına iş arayan kadınlara karşı ayrımcılık yapılamayacağını şart koşan bir madde ekletmişti.

Yasa meclisten geçtikten sonra, Johnson, Afrikalı Amerikalıların oy kullanmalarını engellemek için kullanılan okuma yazma testi ve buna benzeyen diğer uygulamaları yasaklayan Oy Hakkı Kanunu’nu meclise getirdi. Johnson, bu yasa tasarısının, “Amerikan özgürlüğü açısından tarih boyunca meclise sunulan en önemli yasalardan biri,” olduğunu söyleyerek böbürlendi. Bu konuda haklıydı da. Yasa meclisten geçtikten sonra, Yeniden Yapılanma döneminden beri görülmemiş sayıda Afrikalı Amerikalı oy kullandı.

Düşmekte olan bir çıgın enerjisini kullanmayı başarabilen bir başkan varsa o da Johnson’dı. Franklin Roosevelt’in Yeni Düzen’ini geride bırakacak nitelikteki tarihi yasaları meclisten geçirmeye kararlıydı. Refah seviyesinin daha evvel görülmemiş seviyelere çıktığı 1950’lerde bile, 40 milyon Amerikalı fakir kalmıştı ve bu sayı giderek artıyordu. Başkan yoksulluğa karşı savaş açılmasını teklif etti. Johnson muamelesi Kongre’den birbiri ardına yeni yasalar çıkmasına yol açtı. Yoksul çiftçilere kredi verilmesi için sunulan teklif kabul edildi. Göçmen çiftlik çalışanlarına yardım yapılması ve işsizlere yeni beceriler kazandırmak amacı ile Job Corps adlı eğitim kurumunun kurulması için sunulan teklifler de kabul edildi. Johnson gençlik yıllarında öğretmenlik yaparken çoğu Meksikalı Amerikalının sınıfa “kahvaltı etmeden, aç geldiğini” hatırladı ve “Yoksulluk ve nefretin açtığı yaraları gördükten sonra, nelere yol açabileceklerini asla unutamazsınız,” dedi. Artık, başkan Amerikalılara her bireye hayatta gerçek anlamda eşit fırsatlar sunan bir “Büyük Toplum” oluşturmak için çağrıda bulunuyordu. Yeni programlar ihtiyaç sahibi olan kamu eğitim kurumlarının kitap ve ekipman almasına yardımcı oldu. Head Start Projesi yoksul çocukları ortaokula hazırlamak için çeşitli faaliyetler yürüttü,

hatta sonradan *Susam Sokağı* adı ile anılan eğitim amaçlı bir televizyon programı için finansman bile sağladı.

Yaşlı insanlar arasında, fakirliğin temel nedenlerinden biri geçirdikleri rahatsızlıklardı. Johnson, yeni sağlık sigortası programları sayesinde yaşlı vatandaşlar için bir güvenlik ağı oluşturan, Sağlık Bakurı adlı bir sistem geliştirdi. Yoksul vatandaşlar için de Tıbbi Yardım adı altında benzer bir program geliştirdi. Johnson'ın, başkanlık koltuğuna oturmasından sonraki iki yıl içinde, Kongre'den elli kanun geçti; bu gerçekten de yeni bir çığdı. Ülkeyi yeniden yapılandırma yarışında oluşturulan programlardan birkaç tanesi amacına ulaşamadı veya para israfına neden oldu. Ancak Büyük Toplum İlericiler tarafından başlatılan faal hükümet modelinin ulaştığı zirve noktası oldu.

Bir çığın üzerine binip gidebilecek biri varsa, o da Johnson'dı. Ancak işin aslı kimsenin bunu yapamayacağıydı. Johnson Asya'daki uzak bir ülkede çıkan ve ilk etapta küçük ölçekli gibi görünen bir savaşla başa çıkmaya çalışırken acı bir ders aldı.

MUHAFAZAKÂRLIĞA DÖNÜŞ

Vietnam gibi uzak bir ülkede çıkan çatışmalar, Küba’da çıkan kriz ile karşılaştırıldığında küçük bir sorun gibi görünüyordu. Burada, Ho Chi Minh adlı Komünist devrimci, Fransızları ülkesinden kovarak ülkesinin bağımsızlığını ilan etmesi için otuz yıl boyunca dur durak bilmeden çalışmıştı. Nihayet, 1954 senesinde, emrindeki birlikler Dien Bien Phu Vadisi’nde meydana gelen belirleyici bir muharebede galip geldi. Verdiği uzun mücadele Ho’nun saçlarını ağartmış, çenesinde bir tutam sakal bırakmış, dişlerini dökmüş ve “cildini buruşuk bir kâğıda” dönüştürmüştü. Ancak zaferi tamamlanmamıştı. Bir uluslararası anlaşma ülkesini Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam adında iki bölgeye ayırmıştı. Ho

kuzeyi kontrol ediyordu ve kısa süre sonra güneyde yapılacak seçimlerde de galip gelmeyi bekliyordu. Ancak, Amerika'nın müttefiki olan, Güney Vietnam'ın başkanı Ngo Dinh Diem, seçim yapılmasını engelledi. Bunun üzerine, Ho'nun Vietkong adı verilen destekçileri ülkeyi birleştirmek için bir gerilla savaşı başlattı. Başkan Eisenhower, Güney Vietnam Komünist olursa, komşu ülkelerin de kısa süre sonra onları takip edeceğinden endişelendi. Durumu, "Önünüzde dizilmiş bir sıra domino taşı var," diyerek açıkladı. Eğer, "ilk taşı devirerseniz," geri kalanının "devrilmesi fazla uzun sürmez." Eisenhower Vietkong'a karşı koyabilmek için Vietnam'a yedi yüz askeri danışman gönderdi ve John F. Kennedy de ondan sonra bölgeye binlerce askeri danışman daha gönderdi. Ama Diem kendi halkı, hatta generalleri tarafından bile sevilmeyen bir diktatördü. Başkan Kennedy'nin Dallas'ta suikasta kurban gitmesinden yalnızca üç hafta önce kaçırılarak öldürüldü.

Lyndon Johnson Vietnam hakkında iki farklı fikre sahipti. Bir taraftan, bu ülkedeki "dostlarının" harekete geçerek "ormanlara girip, Komünistlere derslerini vermesini" istiyordu. Diğer taraftan, bu anlaşmazlığın kendi lehlerinde sonuçlanmasının uzun süreceğinden endişeleniyordu. Kendini, "ortasında sivri bir iğne olan büyük ve lezzetli bir kurttan ısırık almış" bir yayın balığına benzetiyordu. Ancak, Vietkong ilerlemeye devam etti ve Johnson da hayal ettiği yayın balığı gibi oltaya takıldı. Başkan savaşı "kızıştırmaya" başladı. İlk etapta, Ho Chi Minh Yolu'nu bombalamaları için bölgeye uçak gönderdi. Bu yol güneydeki Vietkonglara erzak göndermek için kullanılıyordu. Ancak bunun için Güney Vietnam'da hava üsleri inşa etmeleri ve hava üslerini korumak için askeri personel görevlendirmeleri gerekiyordu. Johnson bölgeye binlerce deniz piyadesi gönderdi. Ve savaş giderek daha da kızıştı. Sonrasında, bölgeye kırk bin asker daha gönderildi; bunun amacı ordunun taarruza geçebilmesine olanak tanımadı. Birkaç ay sonra, bir-

liklerin başında olan General William Westmoreland, bölgeye elli bin askerin daha gönderilmesini istedi. Genç Amerikalılara orduya katılmaları için celp kâğıtları gönderildi. 1968 senesine gelindiğinde, Vietnam'a beş yüz binden fazla asker gönderilmişti. Birleşik Devletler'e ait hava üsleri dünyanın en meşgul havaalanlarına dönüştü. Savaş Birleşik Devletler'e her yıl 2 milyar dolara mal oluyordu.

Harcanan tüm bu paralara ve gönderilen bunca askere rağmen, galibiyet gelmiyordu. Bunu nasıl elde edebilirlerdi? Bölgeyi havadan bombardımana tutarak mı? Ormanın sık bitki örtüsü Ho Chi Minh Yolu'nun üzerindeki askerlerin ve erzak kervanlarının görülmesini zorlaştırıyordu. Vietkong'un köylerden dışarı sürülmesi mi gerekiyordu? Tamam. Ama Amerikalılar sonsuza dek köylerde kalamazdı. Vietkong ormanın derinliklerine giriyor, Amerikalılar geçip gittikten sonra yeniden ortaya çıkıyordu. General Westmoreland başarılarını ne kadar toprak kazandıklarına değil, ne kadar Vietkong öldürdüklerine dayanarak ölçmeye başladı. "Ölü sayısı" arttıkça, general "tünelin sonundaki ışık görüldü" dedi. Bu kelimeler, 1953 senesinde, bir Fransız komutanın (Ho Chi Minh'e yenilmeden evvel) kullandığı kelimelerin aynısıydı. 1968'de, Vietnam'ın Tet olarak anılan Yeni Yıl bayramında, Vietkong Amerikan konsolosluğunu da hedef alan bir dizi sürpriz saldırı düzenledi. Saldırıları püskürtüldü, ama tünelin sonundaki ışık bir anda çok daha uzaktaymış gibi görünmeye başladı.

Savaş Amerikalıların kendi evlerinde bölünmesine yol açtı. "Şahinler" Eisenhower'ın domino teorisine katılıyor ve durdurulmazsa Komünizmin daha da yayılacağını düşünüyordu. Çoğu halihazırda medeni haklar için yürüyüşlere katılan "Güvercinler" ise barış istiyordu. Birleşik Devletler'in bir diktatörlüğe destek vermekten başka bir şey yapmadığını ileri sürüyorlardı. Ayrıca, Birleşik Devletler Vietnam'a İkinci Dünya Savaşı'nda kullandıklarından daha fazla bomba yağıdırıyordu.

Nihayet, Johnson'ın savunma bakanı Robert McNamara bile ilk etapta savaşı desteklese de, görevinden istifa etti. Johnson, "Dünyanın en büyük süper gücünün küçük, çağdışı bir ülkeye boyun eğdirmek için her hafta 1.000 sivilin ölmesine veya ciddi şekilde yaralanmasına neden olması ... güzel bir görüntü değil," diyerek itirafta bulundu. Savaş karşıtları, tıpkı Medeni Haklar Hareketi'nin savunucuları gibi o kadar çok güç kazandı ki, Johnson 1968 senesinde yapılacak seçimlerde aday olmayacağını açıklamak zorunda kaldı. Liberal reformcu halk arasında sevilmeyen bir savaş yanlısına dönüşmüştü.

Sonunda, bir çığır oluşturduğu şok dalgaları başka bir çığır şok dalgaları ile çarpıştı. Martin Luther King medeni haklar mücadelesini genişleterek savaş karşıtı protestoları da dahil etti. Nisan ayında, bir ırk ayrımcısı onu Memphis'te vurarak öldürdü. Ölüm haberi, ülkenin başkenti de dahil olmak üzere otuzdan fazla şehirde ayaklanmalara neden oldu. Suikasta kurban giden başkanın kardeşi Robert Kennedy de bir savaş karşıtı olduğunu ve başkanlığa adaylığını koyduğunu açıkladı. King'in ölümünden iki ay sonra, o da Kennedy'nin İsrail'i desteklemesine sinirlenen bir Filistinli tarafından vurularak öldürüldü. O yaz Chicago'da düzenlenen Demokrat Parti kongresinde protestocularla polisler birbirine girdi. Göstericiler yumurta, taş ve boya dolu balonlar attı. Bazı polis memurları rozetlerini çıkartıp kalabalığın içine daldı ve "Öldür, öldür, öldür" diye bağırarak ellerindeki copları savurdu. Kargaşaya tanık olan bir gazeteci not defterine şu dört kelimeyi karaladı: "Demokrat Partinin sonu geldi."

Haklıydı da. 1968 seçimlerini, Richard Nixon, adında bir Cumhuriyetçi kazandı. Nixon, 1950'lerde büyük bir hırsla Komünist casusları avlamış ve 1960'ta başkanlığa aday olmuştu. O seçimleri kaybetmişti, ama sekiz sene sonra, artık "yeni bir Nixon" olduğunu ve Vietnam'a "onurlu bir barış" getirebileceğini söyleyerek yeniden aday olmuştu. Nixon çoğu Ameri-

kalının yalnızca savaştan değil, birçok farklı şeyden daha bıkip usandığını anlamıştı: sokaklardaki görünürde sonu gelmeyen protestolar, ayaklanmalar, şiddet ve eski değer yargıları ile alay edercesine şarkı söyleyerek değişim isteyen uzun saçlı hippiler... Nixon "unutulmuş Amerikalılar" olarak adlandırdığı "seslerini çıkartmayan, gösterilere katılmayan" kesime hitap etti. Johnson'ın Büyük Toplum ideallerini küçümseyerek, "başarısız programlara milyarlarca dolar" yatırmayacağına söz verdi. Elde ettiği galibiyet, 1960'ların devrimcilerinin mücadelelerini sonsuza dek sürdüremeyeceklerini gösterdi. Oldukça çalkantılı geçen 1968 senesinde düzenlenen seçimler, Birleşik Devletler'in daha geleneksel ve muhafazakâr değerlere yönelmesinde bir dönüm noktası oldu.

Ancak bu tam veya hızlı bir dönüş olmadı. Toplumu salılayan titreşimlerin etki göstermesi, dağların yamaçlarından dakikalar içinde inen çığların aksine, uzun yıllar alır. Nixon koyu bir muhafazakârdan ziyade pratik bir politikacıydı. Yardımcı olabileceğini düşündüğü ilerici fikirleri desteklemekten kaçınınmıyordu. Ekonominin kötüye gitmesi ile petrol ve bakkaliye ürünlerinin fiyatları artınca, ürünlerin fiyatları ile işçilerin maaşlarının doksan gün boyunca sabit kalmasını şart koşan bir talimat verdi. Başka hangi muhafazakâr, hükümeti kullanarak böyle bir hamle yapabiliirdi ki? Dışişlerine gelince, uzun bir süredir Amerika'nın Komünist Çin'i dışlaması gerektiğini düşünüyordu. Buna rağmen, bu ülkeyi ziyaret ederek iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmeye çalışan ilk ABD başkanı oldu. Bundan kısa bir süre sonra, Nixon nükleer silah yarışını yavaşlatmak için Sovyetler Birliği ile anlaşma imzaladı. Komünist güçler ile Amerika arasındaki gerginliğin azaltılmasının hem Sovyetler Birliği'nin, hem de Çin'in, Birleşik Devletler'le barış anlaşması imzalaması için Komünist Vietnam'a baskı yapmalarına yol açacağını düşündü. Nixon Vietnam'da galip gelmek

istiyordu; en azından, iki ülke arasında bir barış anlaşması imzalanmasına ihtiyaç duyuyordu.

Özel bir görüşmede muhatabına, "Bu savaşı kazanmanın bir yolu olmadığı kanısına vardım," diyerek itirafta bulundu. "Elbette bunu dillendiremeyiz. Aslında, tam tersini söylüyormuş gibi görünmemiz lazım." Nixon, Amerikalı askerleri yavaş yavaş evlerine göndererek *görünürde* savaşı sonlandırmaya çalışıyordu, ama aslında Vietnam'a komşu olan Kamboçya'daki Kuzey Vietnam'a ait sığınaklara saldırarak savaşın daha da genişlemesine neden oldu. Evde yine protestocuların sesi yükseldi. Daha da kötüsü, düzenlenen yeni saldırılar ve Kuzey Vietnam'ın bombalanması bu ülkenin düşmanına karşı koyma isteğini köreltmemişti. Görünürde Birleşik Devletler'in bu savaşı kazanma ihtimali yoktu ve Nixon da Amerika'nın savaştan çekilmesine yol açan bir anlaşmayı imzalamaya mecbur kaldı. Amerikan birlikleri geri çekildikten yalnızca iki sene sonra, Güney Vietnam hükümeti düştü. Ho Chi Minh galibiyetini görece kadar yaşamadı. Diğer taraftan, Richard Nixon da başkanlık koltuğunda kalamadı. Koltuğunu kaybetmesi için büyük bir çığın düşmesi gerekmedi. İçini kemiren kaygılar bu işi kendi başlarına halletti.

Başkan geleneksel değerleri savunsa da, insan doğasına çok az güveniyordu. Siyasi rakiplerinin onu alt etmek için ellerinden gelen her şeyi yapacaklarından şüphe duymuyordu. Bu düşüncesi onlara acımasızca davranmasına gerekçe oluşturmuyordu. Bir "düşman listesi" oluşturdu ve listedekilerden intikam almanın yollarını araştırdı. 1972 seçimlerinde yeniden başkanlığa adaylığını koyduğunda düzenlediği seçim kampanyasında, Beyaz Saray ile bağlantılı beş adam Washington'daki Watergate Plaza'da yer alan Demokrat Parti merkezine zorla girmeye çalışırken yakalandı. Nixon bu olay ile herhangi bir bağlantısının olmadığını ileri sürdü. "İnsana gerçek anlamda zarar verebilecek tek şey yaptıklarını örtbas etmeye çalışma-

sıdır,” dedi. Ancak kendisi de tam olarak bunu yapıyordu. Olayın soruşturmasını yürüten Senatörler Beyaz Saray’a yerleştirilmiş gizli mikrofonlardan elde edilen kayıtlar sayesinde başkanın yardımcılarına “hapisteki mankafalara iyi bakın. ... Bunun için bir milyon dolar alabilirsiniz. ... Parayı nakit olarak alın. Nerede bulabileceğinizi biliyorum,” diyerek hapisteki adamlara sus payı vermek istediğini keşfetti. Hikâyenin tüm detayları yayınlandığında, Nixon Kongre tarafından yolsuzlukla suçlanarak Senato’nun huzurunda görülecek davada mahkûm edilme olasılığı ile karşılaşan ilk başkan oldu. Bunun yerine görevinden istifa etti.

Yeni başkan Gerald Ford, Watergate skandalının “ulusal bir kâbus,” olduğunu itiraf etti. Ford, dürüst bir insan olsa da, Nixon’ın tüm suçlarını affederek ülkenin Watergate skandalını geride bırakmasını istedi. 1976 seçimlerinde Ford’u yenerek başkanlık koltuğuna oturan Demokrat Jimmy Carter’ın seçmenlere “Size hiçbir zaman yalan söylemeyeceğim” diyerek oy kazanması insanların ne kadar düş kırıklığına uğradığının bir göstergesiydi. Eski Georgia valisi olan Carter da dürüst bir adamdı; hatta belki de politikada başarılı olamayacak kadar dürüsttü. Amerikalılara bir “güven krizi” ile karşı karşıya olduklarını söyledi; “milli iradenin özüne, kalbine ve ruhuna zarar veren” bir güven krizi. “John ve Robert Kennedy ile Martin Luther King cinayetlerine tanık olana kadar ülkemizin kurşunla değil sandıkla yönetildiğine emindik. Bize ordularımızın yenilmez olduğu ve davalarımızın her zaman adil olduğu öğretiliyordu, ama Vietnam Savaşı’nda yaşadığımız acılar bu öğretilerle çelişiyor. Watergate şokuna kadar başkanlık makamının onurlu bir makam olduğunu düşünüyorduk.”

Ortaya çıkan yeni sorunlar kriz hissini daha da derinleştirdi. Dünya’nın petrol ihtiyacının çoğunu Ortadoğu ülkeleri karşılıyordu ve Arap ülkeleri bir süre boyunca Mısır ve Suriye’nin saldırılarına karşı İsrail’e destek olan ülkelere petrol satmayı

reddetti. Arapların koyduğu petrol ambargosu Birleşik Devletler’de petrol fiyatlarının aşırı derecede yükselmesine yol açtı. Sonrasında, devrimcilerin İran’daki Amerikan konsolosluğunu ele geçirerek elli üç kişiyi rehin alması ile sorunlar daha da arttı. Her gece yayınlanan akşam haberleri Birleşik Devletler’in diplomatlarını kurtarmaktan aciz olduğunu gösterdi. Jimmy Carter’a verilen destek de her gece azaldı. 1980 seçimlerinde, Cumhuriyetçi Ronald Reagan Amerikalılara basit bir soru sorarak Carter’a meydan okudu: “Dört yıl öncesinden daha iyi bir konumda mısınız?” Bu sorunun cevabı çoğu kişi için gün gibi açıktı. Reagan, Amerikalı rehineler salıverildiği sırada başkanlık koltuğuna oturdu.

Reagan’ın galibiyeti on yıldır muhafazakârlık yolunda ilerleyen hükümetin bu yöndeki son dönüşü oldu. Yeni başkanın başarısı büyük oranda kişiliğinden kaynaklanıyordu. Nixon tuhaf, şüpheli ve kıskanç bir insanken, Reagan rahat ve iyi huylu bir adamdı. Jimmy Carter üzülmeye bir “güven krizi” olduğundan bahsederken, Reagan “dimdik ayakta duran” gururlu bir ülkeden bahsediyordu. Cumhuriyetçilere sık sık yardımcı olan iki grubun desteğini kazandı. Bunların ilki başkanın bireylerin çabalarına (Horatio Alger’in de ifade edeceği üzere *şans ve gayret*’e) bağlı olduğuna inanan işadamlarıydı. İlericilerin Yeni Düzen veya Büyük Toplum gibi programlarla hükümetin nispeten daha talihsiz vatandaşlara destek olması gerektiğine dair inançlarını reddediyorlardı. İkinci grup Evanjelistlerden (dini Amerikan yaşantısının merkezine yerleştirmek isteyen, “yeniden-doğan” ya da muhafazakâr Protestanlardan) oluşuyordu. Evanjelistler özellikle Anayasa Mahkemesi’nin devlet okullarında resmi duaları yasaklayan ve kadınlara kürtaj ile hamileliklerini sonlandırma hakkı tanıyan kararlarına karşı çıkıyordu. Püritenlerin bağımsız bir dini topluluk kurma hayallerini paylaşıyor ve din ile devlet işlerini birbirinden ayıran Amerikan geleneğini önemsemiyorlardı.

Reagan, konuşmalarında her ne kadar John Winthrop'un tepe üzerine kurulmuş kutsal şehrine sıklıkla değinse de, pek fazla kiliseye giden bir adam değildi ve programının ticari yönüne daha fazla vakit ve enerji harcıyordu. "Sorunumuzun çözümü hükümet değil," diyerek ısrar etti; "sorunumuz hükümetin ta kendisi." Güler yüzlü, iyimser tavrı ile, vergi indirimi yaparak hükümetin daha fazla gelir elde etmesini sağlayacak bir yöntem teklif etti. Vergi indirimleri ticari işletmelerin şirketlerine daha fazla yatırım yapmalarına olanak tanıyacaktı. Şirket büyüdükçe, ekonomi de gelişecekti ve ticari işletmeler gelirleri arttığı için sonunda daha fazla vergi ödeyecekti. Kongre, altı ay içerisinde vergi matrahlarını indirdi, özellikle de zenginler ve hisse senetlerine yatırım yapanlar için. Bu sırada, başkan devlet programlarında çeşitli kısıtlamalar yapmaya başladı. Destekçileri bürokratik formaliteleri ortadan kaldırarak ekonomiye can verdiği için ona alkış tuttu. Muhalifleri ise gıda pulu ve Tıbbi Yardım gibi programlardan yapılan kesintilerin vatandaşların olumsuz yönde etkileneceğini savundu.

Ne yazık ki, vergi matrahlarının düşürülmesi ile daha fazla gelir elde edilemedi. Reagan da, istemeyerek de olsa, yeni vergileri yürürlüğe koydu ve bu vergileri "gelir arttırma" tedbirleri olarak adlandırarak sıkıntıyı azaltmaya çalıştı. Uzun süredir kötüye giden ekonomi, kendini toparladı. Yine de, hükümet savunmaya ayırdığı bütçenin kabarıklığı yüzünden her sene vergilerden elde ettiği gelirden 200 milyar dolar daha fazla harcama yapıyordu. Reagan, Soğuk Savaş gerginliğini yatıştırmaya çalışan Nixon, Ford ve Carter'ın aksine, Sovyetler Birliği'ni "dünyadaki tüm huzursuzluğun" kaynağı olan "Şeytani bir imparatorluk" olarak görüyordu. Reagan'ın sipariş ettiği yeni füzeler, denizaltılar, bombardıman uçakları ve diğer silahlar ülke tarihinde tanık olunan en büyük bütçe açıklarına neden oldu.

Bu Birleşik Devletler için kötü bir haber olabilirdi, ama Sovyetler Birliği için daha da kötü bir haberdirdi. Ülkenin Komünist ekonomisi hiçbir zaman vatandaşlarına çok fazla tüketim malı sunmamıştı ve Afganistan'da kendi Vietnam-tarzı gerilla savaşını desteklemek dahil, dış yardımlar için milyarlarca dolar harcamıştı. Reagan'ın savunma harcamaları ile boy ölçüşmeye çalışması Sovyetler Birliği'nin neredeyse sonunu getiriyordu. 1985 senesinde, Mihail Gorbaçov adlı nispeten daha genç bir lider *glasnost* veya açıklık politikasını uygulamaya başladı. Bu politika ülke dahilinde özgürlüğün artırılmasını ve dışarıda Soğuk Savaş'ın sonlandırılmasını hedefliyordu. Reagan, Gorbaçov'a katıldı ve her iki tarafın yığınak yaptığı yüzlerce nükleer füzenin yok edilmesine yol açan yeni silah anlaşmaları imzalandı. Komünizm ile yönetilen Doğu Avrupa ülkelerinin halkları birer birer ayaklanarak komünist rejimleri protesto etti. Gorbaçov bu ülkeleri serbest bıraktı. 1991 senesinde, Sovyetler Birliği'nin kendisi de ayrı ayrı cumhuriyetlere bölündü. Neredeyse kırk yıl süren Soğuk Savaş sona ermişti. Muhafazakâr ayaklanma hem Birleşik Devletler'i evinde yeni bir yola sokmuştu, hem de dış ilişkilerde ülkeye uzun süredir sorun çıkartan sıkıntılı bir dönem kapanmıştı.

DÜNYA İLE BAĞLANTIDA

Bu kitabın başında, sizden bir kolunuzu yana doğru açarak Kuzey Amerika'da insanların yaşadığı on dört bin yıllık sürecin omzunuzdan başlayıp parmak uçlarınızda sona erdiğini hayal etmenizi istemiştim. Bu noktada günümüze ulaştık; parmaklarımızın uç kısımlarına yerleştirilmiş minik heykelcikler gibi duruyoruz. Ve bu açıdan baktığımızda gördüklerimiz de oldukça farklı. Burada, güncel olaylar büyük önem arz ediyor. Başkanlar seçiliyor, kanunlar müzakere ediliyor, ayaklanmalar yatıştırılıyor ve meydana gelen kasırgaların ardından açılan yaralar temizleniyor. Yaşayarak tecrübe ettiğimiz tüm bu olaylar bize çok önemliymiş gibi geliyor. Ancak beş yüz yıllık bir tarihi kaleme alırken, hangi olayların dahil edilmesi ve hangilerinin edilmemesi gerektiğine karar

vermek oldukça zor bir iş. 1969 senesinde, tüm dünya Neil Armstrong ve Buzz Aldrin adlı iki Amerikalının aya gitmesini izledi; bu kayda değer bir başarıydı. Aynı yıl içinde, Utah ve California eyaletlerindeki dört bilgisayarın bir hükümet projesi kapsamında birbirine bağlanması ile *ARPANET* adında basit bir bilgisayar ağı oluşturulduğuna kimse dikkat etmedi. Bu ağ üzerinden gönderilen ilk mesaj *lo* oldu; iki harf. Gönderilen mesaj *login* kelimesinden ibaretti, ama bilgisayar ağı son üç harf gönderilemeden çöktü. Peki, hangi olay daha önemliydi? Bu sorunun cevabı ilk etapta çok barizmiş gibi görünür, ancak aradan elli yıl geçtikten sonra ay yolculukları sona ermiştir ve *ARPANET* de büyüyerek İnternet'e dönüşmüştür. Günümüzde İnternet üzerinden milyarlarca e-posta ve video görüntüsü hızlı bir şekilde iletilmekte, sayısız web siteleri yayınlanmakta ve çok çeşitli ticari işlemler gerçekleştirilmektedir.

Dünya Çapında Ağ, Birleşik Devletler'in dünyanın diğer ülkeleri ve halkları ile daha sıkı bir bağ oluşturmaları sağlayan güçlerden yalnızca bir tanesidir. Bir bakıma, Amerikan tarihinin giderek artan bağlantıların hikâyesinden ibaret olduğu söylenebilir. Kolomb dünyanın iki yarısını birbirine bağlayan ilk insan olmuştur ve yarıküreler aradan geçen yüzyıllar boyunca birbirlerine daha da yakınlaşmıştır. Yakın tarihimizin önemli parçalarını güncel olayların karışıklığı arasından ayıklayabilmenizi kolaylaştırmak için, birkaç adım geri atarak, birbirlerinden çok farklı üç bireyin hikâyelerini göz önünde bulundurmanızı tavsiye ederim. Bu hikâyelerin her biri, iyi ya da kötü, Birleşik Devletler'in dünyanın geri kalan ülkeleri ile ne kadar yakın bağlar kurduğunu gözler önüne sermektedir.

İlk hikâyemiz, 1980'lerde, Afganistan'ın yüksek dağlarında savaşıyan bir gruba önderlik eden uzun boylu ve ince yapılı bir gerilla ile başlamaktadır. Mücahit adı verilen bu gerillalar Sovyetleri Afganistan'dan çıkarmaya çalışan çok sayıda gruptan biriydi. Ancak hikâyemize konu olan grubun genç lideri

Afgan değildi; yakınlardaki Suudi Arabistan'dan gelen dindar bir Müslümandı. Afganistan istihbarat teşkilatı, Birleşik Devletler ve Pakistan dünyanın dört bir yanından gelen yaklaşık otuz beş bin Müslümana milyonlarca dolar bağışlayıp, binlerce silah vererek bu savaşa katılmalarını sağlamıştı. Bu gerilla lideri Arap dünyasından, hatta Birleşik Devletler'den gelen gönüllüleri silah altına almak için kendi parasını da harcıyordu. 1986 senesinde, birçok Arap kökenli vatandaşın yaşadığı Tucson Arizona'da bir ofis açtı ve savaşa katılmayı kabul eden herkese 300 dolar aylık vermeyi taahhüt etti. Mücahitler o kadar başarılı oldu ki, Sovyetler Birliği Afganistan'dan geri çekilmek zorunda kaldı. Soğuk Savaş sonunda tamamen sona eriyordu.

Genç adamın bir karar vermesi gerekti: bir sonraki adımı ne olacaktı? Savaş sona ermiş olsa da, daha fazla gönüllü toplamaya devam etti. Milyarder bir Suudi işadınının on yedinci oğlu olduğu için bunu yapabilecek kadar parası vardı. Bu adamın adı Usame bin Ladin'di. 1990 senesinde, Suudi Arabistan'ın üst düzey yetkilileri ile bir araya gelerek, onlara petrol zengini Kuveyt'i işgal eden komşuları Irak'a bir saldırı düzenlemeyi teklif etti. "Ben" el Kaide adındaki "bir İslam ordusu komutanıyım," diyerek böbürleniyordu. Ancak, Suudi Arabistan Birleşik Devletler ile beraber adım atmayı etmeyi tercih etti. Bunun ardından çıkan ve Körfez Savaşı olarak adlandırılan çatışmalarda, Başkan George H. W. Bush otuz iki ülkeden oluşan bir ittifaka önderlik etti. Irak'ı Kuveyt'ten geri çekilmeye zorladılar. Bin Ladin sınırdan küplere bindi. Müslüman Suudi Arabistan niçin kâfir Amerikalıların kendi topraklarından, Hz. Muhammed'in doğduğu topraklardan, yine Müslüman bir ülke olan Irak'a saldırmasına izin veriyordu? Bin Ladin bunun üzerine Afganistan'ın yüksek dağlarındaki gizli mağaralarda yer alan kamplara dönerek Birleşik Devletler'e karşı cihat başlatma planı yaptı.

El Kaide cihat planlarını hazırlayadursun, ABD’de başkanlık koltuğuna George H. W. Bush’tan sonra Bill Clinton, ondan sonra da Bush’un oğlu, George W. Bush oturdu. Bin Ladin, 11 Eylül 2001 tarihinde artık ilk darbeyi indirmeye hazırды. El Kaide militanları dört adet ticari uçak kaçırarak iki tanesini New York City’de yer alan Dünya Ticaret Merkezi’nin 110 katlı ikiz binalarına çarptırdı. (Üçüncü uçak Washington’da yer alan Pentagon binasına çarptı ve dördüncü uçak da ayaklanan yolcular sayesinde Pennsylvania’da düştü.) Pearl Harbor’dan beri Amerikan topraklarında gerçekleşen en büyük saldırı olan bu olay iki bin yedi yüzden fazla insanın alevler ve duman bulutları arasında hayatlarını kaybetmesine yol açtı. Bu bireylerden birinin seçtiği yol buydu: Afganistan’daki mağaraları New York’taki ikiz kulelerle birleştirmek.

Soğuk Savaş sona erdiğinde, bütün dünya süper güçlerin birbirleri ile düello yapmadığı, nükleer savaş tehdidinin olmadığı, nispeten daha sakin bir dönemin başlayacağını umut ediyordu. Ancak, bunun yerine farklı bir anlaşmazlık çıktı. El Kaide bir süper güç değildi. Füzeri, tankları veya büyük orduları yoktu. Kullandığı silah terördü. Terörizm güçlülerden ziyade zayıf ve çaresiz kalan grupların kullanmayı tercih ettiği bir taktiktir, ancak ülkelerin birbirlerine bu denli bağlı olduğu bir dünyada kaos ortamının hızla yayılmasına neden olabilir. Bu dünyanın düzeni ekonomilerin pürüzsüz bir şekilde işlemesine, elektrik şebekelerinin enerji dağıtmasına ve ulaşım ağlarının insanları hızlı ve güvenli bir şekilde taşımasına bağlıdır. Dünya Ticaret Merkezi de sayısız küresel bağlantının kesiştiği bir noktaydı. 11 Eylül’de, Dünya Ticaret Merkezi’nde elliden fazla ülkenin vatandaşları hayatlarını kaybetti ve bu olaya ilişkin haberler tüm dünyada yayınlandı.

Britanya televizyonu ikinci uçak kulelere çarpmadan evvel olay yerine ulaşmıştı, Meksika’da yayın yapan TV Azteca Başkan Bush’un yaptığı açıklamayı yayınladı ve China Central da

kısa bir süre sonra olayı yayınlayan televizyonlar kervanına katıldı. Yalnızca Birleşik Devletler değil, tüm dünya büyük bir trajedi yaşadığını hissetti.

Usame bin Ladin kaçarak saklandı ve nerede olduğu yıllarca bulunamadı. Amerikan istihbarat teşkilatı sonunda bin Ladin'in izini sürmeyi başardı ve onun Pakistan'da yer alan bir yerleşkede olduğunu belirledi. Bunun üzerine deniz kuvvetlerine bağlı komandolar 2011 senesinde bu yerleşkeye bir helikopter saldırısı düzenledi ve saldırıda bin Ladin yaşamını yitirdi. Bin Ladin, dünyadan saklanırken bile çanak anteni ile televizyonda uydu yayınlarını seyretti ve bilgisayarları ile sabit sürücülerini kullanmaya devam etti. Seçtiği yol hem yaşantısında, hem de ölümünde, dünyada ne gibi beklenmedik bağlantıların oluşabileceğini ve bu bağlantıların ne gibi tehditler oluşturabileceğini gözler önüne sermektedir.

Bu sırada, dünyanın diğer ucunda, Juan Chanax adı verilen çok farklı bir genç adam kendi yolculuğuna başlamıştı. 1956 senesinde, yani bin Ladin'den bir sene önce doğan Chanax, Guatemala'nın dağlık bölgesinde yaşıyordu. Ataları, yaklaşık iki bin yıl önce, kıtanın ilk medeniyetlerinden birini kurmuştu. Bugün, onun köyünde yaşayan Mayalar teraslanmış tarlalarda çiftçilikle uğraşıyor veya Chanax ve babası gibi dokumacılık yapıyordu. Juan kuzeye giderek daha fazla gelir elde edilen işlerde çalışan köylüler hakkında çeşitli hikâyeler duymuştu. Birleşik Devletler hakkında çok az şey biliyordu, ama daha evvel astronotlara ve yüksek binalara ait çarpıcı fotoğraflar görmüştü. Akrabalarının da ona bu yer hakkında aktaracak pek fazla bilgileri yoktu: "Orada yiyeceğin her şey tenekelelerin içinden çıkacak ve bulabileceğin tek iş de yerleri süpürmek olacak." Chanax her şeye rağmen kuzeye gitmeye karar verdi. 1978 senesinde, bir gün, saat sabahın 5'inde köyünden ayrıldı. Benjamin Franklin'in Boston'dan Philadelphia'ya yaptığı yolculukta olduğu gibi, yanına çok az miktarda eşya almıştı.

Juan'ın yanında içinde yalnızca iki pantolon, iki takım iç çamaşırı ve bir gömlek bulunan bir valiz vardı. Bir de daha evvel kasabasından ayrılarak Birleşik Devletler'e taşınmış iki kadının telefon numarası.

Yolda soyuldu ve daha sonra da Rio Grande Nehri'ni geçerek Meksika'dan Birleşik Devletler'e girmeye çalışırken iki kere ABD Sınır Devriyesi'ne yakalandı. Buna rağmen, yılmadan denemeye devam etti. Houston'a ulaştığında, bir Randall's süpermarketinde iş bularak müşterilerin torbalarını doldurdu ve yerleri temizledi. Çevresi tarafından sevilen bir insandı ve bazı haftalar evine 100 dolar göndererek ailesini şaşırtacak kadar para kazanıyordu. Randall's başka bir işçiye ihtiyaç duyduğunda, Chanax derhal amcasına haber verdi. Süpermarkette ne zaman başka bir işçiye ihtiyaç duyulsa evine haber yolladı. Sonunda, Randall's yöneticileri iyi bir işçiye ihtiyaç duydukları zaman Chanax'a danışmaya başladı. On beş yıl içerisinde, iki bin Guatemalalı (kendi köyünün nüfusu dört bin kişiydi) Juan'ın peşinden Amerika'ya geldi. Bu insanların çoğu Las Americas adındaki bir Houston banliyösüne yerleşti. Zaman geçtikçe kendi kiliselerini kurdular. Juan Chanax sonunda yirmi altı takımın dahil olduğu bir futbol ligi kurdu.

Bu farklı bir ağdı: 2500 km ötede yaşayan köylüler ve akrabaların arasında mektuplar, telefon konuşmaları, kulaktan kulağa iletilen mesajlar, para havaleleri ve oturma odalarına yerleştirilen ilave döşeklerle bir arada tutulan bir ağ. Tarihçiler buna göç zinciri adını verir. Yeni gelen göçmenlerden birinin memleketinde yaşayan diğer insanlar için bir yol açması ile oluşur. Elbette, İrlandalılar ve Almanlar da 1840'larda benzer yöntemlere başvurdu; tıpkı yarım yüzyıl sonra Slavların, Çinlilerin ve diğer birçok halkın yaptığı gibi. Bunun sonucunda ülkeye akın eden insanların sayısında o kadar büyük bir artış oldu ki, Kongre Birinci Dünya Savaşı esnasında ve savaşın sonrasında ülkenin aldığı göçü kısıtlamak için yasalar koydu. Bu

yıllarda Birleşik Devletler’de “safılık” ve ayrımcılık yandaşlarının artması ile her ülkeden kabul edilecek göçmenlerin sayısını kısıtlayan yeni bir kota sistemi oluşturuldu. Kuzey Avrupa ülkelerine çeşitli ayrıcalıklar tanınırken, Güney ve Doğu Avrupa ülkelerine böyle ayrıcalıklar tanınmadı.

Ancak, Lyndon Johnson’ın Büyük Toplum reformları bu kısıtlamaları nihayet ortadan kaldırdı ve Asya, Güney Amerika ve Avrupa’dan gelen yeni göçmenlerin yolu açıldı. Castro’nun devrimi çok sayıda Kübalı’nın Florida’ya kaçarak sığınma talebinde bulunmasına yol açtı. Meksikalı göçmenlere 1980’lerde yeni Orta Amerikalı gruplar katıldı. Daha sonra, yaklaşık yarım milyon insan Vietnam Savaşı’nın oluşturduğu huzursuzluk yüzünden Güneydoğu Asya’daki ülkelerinden kaçarak Birleşik Devletler’e geldi. Önceden, çoğu Asyalı Amerikalı Japonya, Çin veya Filipinler’den geliyordu. Savaştan sonra bu insanlara Hindistan, Kamboçya, Laos, Vietnam ve Kore’den gelen Asyalılar da katıldı. 2010 senesine gelindiğinde, Birleşik Devletler’de Afrikalı Amerikalılardan daha çok Güney Amerikalı yaşamaya başlamıştı. O dönemde, Birleşik Devletler’de bu insanların yanında 5 ila 8 milyon Müslüman Amerikalı, yaklaşık 1,5 milyon Hindu ve bir o kadar da Budist yaşıyordu.

Çok sayıda farklı etnik kökenlere sahip olan insanların yaşadığı bu ülkede, Amerikalıların aile bağlantılarının izlerini sürmek için tüm dünyaya bakması olağan bir durum haline geldi. Örneğin, vatandaşlardan birinin aile ağacı şu şekildedir: Kansas’lı bir anne, Afrikalı bir baba ve Endonezyalı bir üvey baba. Büyükbabalardan biri Afrika Kraliyet Tüfekli Piyade Birliği üyesi, diğeri İkinci Dünya Savaşı’nda görev almış Amerikalı bir çavuş. Hawaii’li bir büyükanne, İrlandalı bir büyük-büyükbaba, kısmen Amerikan Yerlisi olan bir büyük-büyükanne. Ve, büyük olasılıkla, Virginia’ya getirilen ilk kölelerden biri olan bir büyük-büyük-büyük büyükbaba. Bunlar, 2009 senesinde, Birleşik Devletler’in ilk Afrikalı Amerikalı başkanı olmaya hak

kazanan Barack Obama'nın akrabalarıdır. Bu ailenin küresel bağlantıları yirmi birinci yüzyılda evrimleşen Amerikan yaşıntısına ayna tutmaktadır.

Bir göç zincirinden öteye veya bir gerilla savaşçısının mağarasından derine uzanan bağlantılar da vardır. Bu bağlantılardan birine dikkat çeken kadınlardan biri de Juan Chanax ve Usame bin Ladin'in büyüdükları senelerde kendi yolculuğunu tamamlamak üzereydi. Rachel Carson yirmi yıl boyunca ormanlık arazileri, kayalık kıyı şeritlerini ve okyanusların oluşturduğu gel-git havuzlarını tasvir ederek okuyucular arasında bir doğa yazarı olarak büyük bir şöhret kazanmıştı. Bir *New York Times* eleştirmeni kitaplarından biri hakkında, "Her türlü dikenli ve sümüksü maddelerle kaplı yaratığa karşı aşırı derecede dostane bir ilgi duymaya başladığınızı keşfediyorsunuz," yorumunu yapmıştı. Yazılarının çekiciliği belirli bir kırmızı denizanası veya dikenli yengeç hakkında sunduğu detaylardan kaynaklanmıyordu. Carson okuyucuların zihninde daha büyük bir tablo çiziyordu: her yaratığın nasıl doğanın "ince dokunmuş tasanının" bir parçası olduğunu anlatıyordu. Yaşam zincirinin bir kısmının değiştirilmesinin zincirin geri kalanını nasıl beklenmedik şekillerde değiştirebileceğine değiniyordu. "Doğadaki hiçbir şeyin, tek başına var olamayacağı" görüşünü savunuyordu. 1950'lerin sonunda, kendini doğa hayranı okuyucularını muhtemelen daha az tatmin edecek bir proje üzerinde çalışırken buldu; bu projesine "zehir kitabı" adını vermişti.

Birleşik Devletler o dönemde dünyanın en büyük süper gücü haline gelmişti ve ülkedeki bilimadamları geleceğe güvenle bakıyordu. Atomu parçalamayı ve enerjisini kullanmayı başarmışlardı. Bu teknolojiyi o dönemde yalnızca atom bombalarında kullanabiliyorlardı, ama günün birinde nükleer enerji santralleri, hatta nükleer enerji ile çalışan uzay mekikleri ve otomobiller üretmeyi hayal ediyorlardı. Araştırma laboratuvarları sivrisinekler tarafından yayılan sıtma gibi hastalık-

ları yok edeceği vaatleri ile piyasaya sürülen bir haşere ilacı olan DDT dahil, çok sayıda yeni kimyasal madde ürettiyordu. DuPont kimya şirketinin sloganı her şeyi açıkça anlatıyordu: "Daha iyi bir yaşam için daha iyi şeyler ... kimya sayesinde." Kamyonlar plajlarda DDT dumanı sıkarken, çocuklar dumanın içinde oynuyordu. Kamyonlardan birinin üzerinde, "İnsanlar için zararsızdır," yazan bir tabela bulunuyordu. İlaçlama uçakları güney çiftliklerindeki ateş karıncalarını yok etmek için daha da güçlü kimyasallar kullanıyordu. Haşereler yok edilebiliyor muydu? Tarım bakanlığı yetkililerinden biri, "Bu soruya kesinlikle evet cevabını veriyorum," diyerek böbürleniyordu.

Rachel Carson doğa hakkında yazdıkça, kulağına bu kimyasallar hakkında çeşitli hikâyeler gelmeye başladı. Arkadaşlarından biri, bir ilaçlama uçağının yakınlarında yer alan bir kuş cennetini ilaçlamasından sonra bölgede düzinelerce kuşun öldüğünü bildirdi. Araştırmalarının sonucunda haşere ilaçlarının insanlarda kan kanseri ve diğer kanserlere yol açabileceği kanısına varan hekimlerle konuştu. Bunun üzerine hayatında teşebbüs ettiği en zor işi yapmaya koyuldu. Bu zor bir işti, çünkü kimya sektörünün ve çoğu bilimadamının insan yapımı bu kimyasalların doğanın dengesini bozduğuna dair iddialarını şiddetle reddedeceklerini biliyordu. İşin asıl zorluğu kendisinin de kansere yakalandığını ve bu yüzden ölüyor olduğunu öğrenmiş olmasıydı. Radyoterapi ve ameliyatlar yüzünden kendini kötü hissetmesi ve yorgun düşmesine rağmen verdiği mücadeleye devam etti. 1962 senesinde, *Sessiz Bahar* adlı kitabı yayınlandığında, eleştirmenler onun "geçici modalar peşinden koşan," biri olduğunu, "sahte bir bilim insanı," olduğunu, "çocukları olmayan, evde kalmış bir kadın," olduğunu ve "büyük ihtimalle bir komünist" olduğunu yazdı. Ancak Carson ona saldıranlar karşısında başını dik tuttu, Kongre'de tanıklık etti ve iki sene sonra hastalığına yenik düşmeden evvel sayısız

ödül aldı. Arkadaşları küllerini çok sevdiği Sheepscot Nehri'nin Maine kıyılarına serpti; asılan levhaların birinde, "Niha-yet bu noktada denize geri döndü," yazar.

Başlattığı kampanya Amerikalılar için daha uzun bir yolculuğun başlangıcı oldu. Diğer insanlar da Carson'ın izlediği yolu takip ederek insanoğlunun dünyayı ve havayı nasıl suistimal ettiğini ortaya çıkartmayı hedefleyen araştırmalar yürüttü. Fabrika bacalarından çıkan dumanlar ve otomobillerin egzozlarından çıkan zehirli gazlar şehirlerin üzerinde biriki-yordu. Kimyasal atıklar akarsulara dökülüyordu.

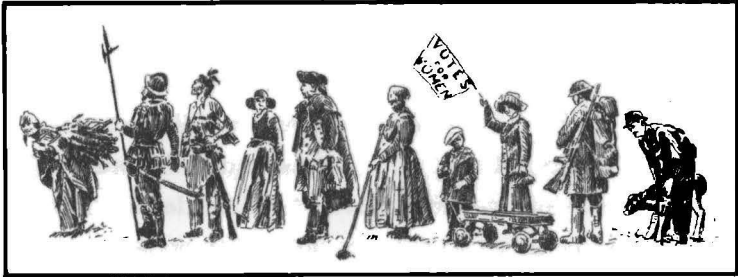
Ohio'nun Cuyahoga Nehri o kadar kirlenmişti ki, 1969 senesinde alev alarak yanmaya başladı. Ancak tüm bu olup bitenler yeni gelişmeler değildi. Cuyahoga Nehri düzenli olarak alev alıyordu: nehir 1868, 1883, 1887, 1912, 1936, 1941, 1948 ve 1952 senelerinde alev almıştı. Özel sektör zehirli atıkları temizlemek için herhangi bir çaba sarf etmiyordu, çünkü atıklarını havaya ve nehirlere boşaltmak onlar için ek bir maliyet oluşturmuyordu. Hem liberal Lyndon Johnson, hem de nispeten daha muhafazakâr olan Richard Nixon devletin kamu çıkarlarını korumak için adım atması gerektiğini fark etti. Kongre gerekli yasaları çıkartarak Çevre Koruma Kurumu'nu kurdu ve hava ile suyun temiz kalmasını sağlamak amacı ile çeşitli standartlar getirdi.

Ancak dünya için tehdit oluşturan unsurlar sadece kirliliğin yüksek seviyelere ulaştığı noktalar değildir. Bilimadamları karadaki ve havadaki meteoroloji sensörlerinden faydalanarak sıcaklık değişimlerini ve uzaya fırlatılan uydulardan faydalanarak da Dünya'nın buz örtüsünün ebatlarındaki değişimleri izlemektedir. 2014 senesinde, yaklaşık üç yüz Amerikalı bilimadamı binlerce farklı bilimadamının araştırmalarını derleyerek bir özet çıkarmıştır. Dünya ısınmaktadır ve "şu ana kadar meydana gelen ve gelecekte meydana gelmesi beklenen iklim değişikliklerinin birincil nedeni insan faaliyetleridir." Sıcaklık-

ların artmasının nedeni kömür yakan tesislerden ve içten yanmalı motorlardan atmosfere karbondioksit salınması ve bu gazın atmosferdeki ısıyı hapsetmesidir. Aynı zamanda, karbondioksit gazını absorbe eden ormanlar da giderek azalmaktadır. Olağandışı hava durumu olaylarının giderek artması küresel ısınmanın etkilerinden kaynaklanmaktadır: kuraklık nedeni ile çıkan yangınlar, kasırgaların neden olduğu sel baskınları. New York valisi, "Görünüşe bakılırsa artık her yıl yüzyılın fırtınası ile karşı karşıya kalacağız," yorumunu yapmıştır. Buzullar eridikçe, okyanuslardaki su seviyesi yükselir. Bilimadamları yirmi birinci yüzyılın sonunda Miami, Florida; İskenderiye, Mısır ve Vietnam'daki Ho Chi Minh gibi şehirlerin sel baskını tehdidi ile karşı karşıya kalacağını tahmin etmektedir.

"Doğanın büyük bir kısmının insan eli ile sonsuza dek değiştirilemeyeceğine inanmak benim için hoş bir düşüncedir," diye yazdı Rachel Carson, "insanlar ormanları yerle bir edebilir, akarsular üzerine barajlar inşa edebilir, ama bulutlar, yağmur ve rüzgâr her zaman Tanrı'ya ait kalacak." Ama durum pek de Carson'ın sandığı gibi değildir; onun düşünceleri, giderek daha da ufalan ve insanlarla vahşi yaşam arasında daha evvel hiç olmadığı kadar sıkı bağların olduğu gezegenimiz için geçerli değildir. Carson'ın da ifade ettiği gibi, "Günümüz geçmiş ve gelecek ile, her canlı da etrafını saran her şeyle bağlantılıdır." Son bölümümüzün konusu da geçmiş ve gelecek arasındaki bu bağlantıdır.

GEÇMİŞ BİZDEN DAHA ÇOK ŞEY BEKLİYOR

Tarih nasıl yazılır? Bu kitabın başlangıcında bu soruyu sordum ve tarihin yaşayarak veya yaşanmış olayların kaleme alınması ile yazıldığını ileri sürdüm. Ancak bu iddiam cevaplardan yalnızca birinin doğru olduğu anlamına gelmemektedir. Tarihi yaşayarak, faaliyet göstererek yazmak için nereden geldiğimizi bilmemiz gerekir, çünkü her birimiz geçmişimiz sayesinde şekilleniriz. Bu yüzden, fiilen tarih yazmasak bile, kim olduğumuzu, inançlarımızı ve niçin bazı prensiplere değer verdiğimizi açıklayan hikâyeleri derlemeye çalışırız. Kulağa tuhaf gelse de, ilerleme kaydetmek için yüzümüzü geriye dönmemiz gerekir.

Tarih *bu şekilde* yazılır. Peki, ama niçin? Geçmiş üzerinde bu kadar vakit harcamanın ne anlamı var?

Bu soruya vereceğim ilk cevap oldukça basit ve doğrudur: çünkü geçmişini inceleyerek vakit geçirmek insanda merak ve hayranlık uyandıran bir iştir. Mark Twain'in de bir zamanlar ifade ettiği gibi, "lanet olası insanoğlu," sonsuz bir yaratıcılığa sahiptir. En iyi roman yazarları bile gerçek insanların hayatlarında yaptığı şeyleri hayal etmekte zorlanır. Örneğin, William Bradford'ın Amerika'yı keşfe çıktığı ilk gün ayağını bir ayı kapanına kıştırması. Jonathan Edwards'ın örümceklerin nasıl ağ yaptıklarını ve rüzgârın yardımıyla bir ağaçtan diğerine nasıl geçtiklerini gözlemlemesi, genç Benjamin Franklin'in aynı rüzgârdan faydalanarak uçurtmasının yardımı ile kendini bir göletin diğer kıyısına çekmeyi başarması. Andrew Carnegie'nin çocukken yulaf ezmesini iki kaşıkla birden yiyerek "Daha fazla! Daha fazla!" diye bağırması. Bir fatihin *daha, daha, daha fazla* sloganını bulması. Hollandalıların İsveçlileri ağızlarında kurşun ile kalelerinden sürmesi. Ayaklarını balkonun korkuluklarına yaslayan ziyaretçilerin ayakkabılarından senatörlerin başlarına çamur düşmesi. Charles Sumner'in Senato salonunda bilincini yitirene kadar dövülmesi. Bir frencinin, şiddetli kar yağışı altında aceleyle merdivenlerden tren vagonunun tepesine çıkması. Phoebe adında sekiz yaşındaki bir çocuğun sardalye fabrikasında başparmağını kesmesi. Harriet Tubman'ın kuzeye götürdüğü kaçakların kuşku duyan köylüler tarafından fark edilmemesi için yanında bir çift tavuk taşıması. Jay Gould'un Cornelius Vanderbilt'i alt etmek için Buffalo'daki tüm büyükbaş hayvanları satın alması. Teddy Roosevelt'in çocuklarını ipe bağlayıp vali konağının ikinci katından aşağı sarkıtması. Philadelphia'lıların George Washington'ın başına defne dallarından örülmüş bir taç takması için, başının üzerine bir erkek çocuğu sallandırması. Kızların Eski Dünya'da aşık atması; erkek çocuklarının Yeni Dünya'da Kix marka atom

bombası yüzüğü satın alması. Askerlerin 1944 senesinde, Karar Günü Normandiya sahillerine çıkarma yapması. Bin çocuğun, 1963 senesinde, İkinci Karar Günü adı verilen gün, zarar göreceklərini bilerek Dr. King için yürümesi. Göçmen kuşların Kolomb'a Amerika'ya giderken kılavuzluk etmesi. Ölen kuşların Rachel Carson'ı dünyanın zarar gördüğüne dair uyarması. Beş yüz hayret verici yıl. Bir vücut böyle cennet bahçelerinde uzun süre memnuniyetle dolaşabilir.

Ancak geçmiş bizden daha fazlasını talep etmektedir. Bizi hikâyemizin etrafında dolanan ve düzenli olarak beklenmedik yerlerde karşınıza çıkan bazı fikirler hakkında daha detaylı düşünmeye itmektedir. Martin Luther King arkadaşı Elliott Finley ile beraber Montgomery'de düzenlenen ilk otobüs boykotu toplantısına giderken tarih yazacağını bilmiyordu. O gün trafik giderek daha da sıkıştı ve iki adam otomobillerini park ederek yürümeye başladı. Daha sonra, ne olup bittiğini anladılar: trafiğin sıkışmasına *toplantı* neden olmuştu. King, "Biliyor musun, Finley," dedi, "bu büyük bir şeye dönüşebilir." Tarih yalnızca hayret uyandıran hikâyelerden ibaret değildir; çok farklı ve önemli kişisel sonuçlar da doğurabilir. King'in de keşfettiği gibi, her an büyük bir şeye dönüşebilir. Amerikan tarihinde sıklıkla karşımıza çıkan iki büyük fikir vardır: *özgürlük* ve *eşitlik*. Bu fikirleri, tıpkı ülkenin kendisi gibi bir arada tutan yegâne şey, ilk defa 1782 senesinde Birleşik Devletler Resmi Mührü'ne işlenen slogandır: *E pluribus unum*. Hepimiz özgürüz, hepimiz eşitiz, hepimiz biriz. Günümüzde, bu kelimeleri o kadar sık duyarız ki, onların değerini genelde hafife alırız.

Ancak, görünüşe bakılırsa bu slogan gerçeğe aykırıdır. Birleşik Devletler topraklarında insanlık tarihinin hangi döneminde gerçek anlamda bir birlik olmuştur? Kolomb'un gemileri halihazırda yüzlerce kültür ve dil arasında bölünerek paylaşılmış bir kıtanın sahillerine demir atmıştır. İzleyen üç yüzyıl içinde Avrupalıların ve Afrikalıların kıtaya gelmesi bu

karmaşık yapıya katkıda bulunmuştur. O dönemde bu topraklarda Yamaseeler, İrokualar, Arapaholar, Pueblolar, Chumashlar, İspanyollar, Fransızlar, İngilizler, Hollandalılar, İsveçliler, İskoçlar, Ibolar, Gambiyalılar, Angolalılar ve çok daha fazlası yaşamıştır. Cumhuriyet daha da büyüdükçe, kıtaya akın eden insanların sayısında artış olmuş ve İrlandalılar ve Almanlar, daha sonra, Polonyalılar, Slavlar, Ruslar, İtalyanlar, Çinliler ve Japonlar da gelmiştir. En son dalga gerçek anlamda küresel bir göç olmuştur ve Hintlilerin, Taylandlıların, Vietnamlıların, Filipinlilerin, Meksikalıların, Salvadorluların ve Guatemalalıların kıtaya gelmesine yol açmıştır. Peki, bu kadar farklı halklardan gerçek anlamda bir birlik oluşturmak mümkün müdür?

1492 senesinde, kıtaya ilk ayak basıldığı andan bu yana ulaşılmaya çalışılan hedef buydu. Avrupalılar bütün insanların birlik içinde, masum ve barışçıl bir şekilde yaşadığı bir altın çağ hakkında anlatılan hikâyeleri anımsar. Kolomb Kızılderililere kırmızı şapkalar ve cam boncuklar verip, onlara doğru dürüst giyinmeyi öğretecekti ve Kızılderililer de bunun karşılığında ona altın verip, Hristiyan olacak ve kendi istekleri ile çalışacaklardı. En azından Kolomb böyle olmasını arzuluyordu. Püritenler azizlerin hüküm sürdüğü ve yabancıların da onlardan doğruluk ve dürüstlük öğrendiği bağımsız bir dini topluluk kurmayı hayal etti.

Jonathan Edwards, Büyük Uyanış'ı toplumun içindeki bölünmeyi ve anlaşmazlıkları sona erdirecek, kutsal metinlerde kehanet edilen "şanlı günlerin" ilk meyveleri olarak algıladı. Amerika'da varlığını sürdüren halklar yüzyıllar boyunca birlik ve uyum içinde yaşama hayallerini gerçekleştirmek için çalıştı.

Ancak halkların arasındaki fikir ayrılıkları ve farklılıklar yok olmadı. Madison, Anayasa üzerinde çalışırken, bu sorun hakkında uzun uzun düşündü. Bir cumhuriyette her zaman fikir ayrılıklarının veya gruplaşmaların olacağını ve bunun insanların dünyanın farklı bölgelerinden gelmelerinden kaynak-

lanınadığını anladı. Ona göre bölünmenin asıl nedenleri “insanın doğasından” kaynaklanıyordu. İnsanlar mantık kurarken hatalar yapabilir. Tutkuları kolayca canlanabilir. İnsanların “kendilerini beğenmesi” fikirlerini etkileyerek olayları diğer insanların bakış açısından görmelerini engelleyebilir. Daha da önemlisi, insanlar farklı koşul ve şartlar altında yaşadıkları için kendi aralarında doğal olarak bölünür. Madison, toplumdaki bölünmelerin genellikle “mal ve mülkün eşit dağıtılmamasından” kaynaklandığını söyledi, çünkü, “mal ve mülk sahibi olanlar çıkarları gereği toplumda her zaman mal ve mülk sahibi olmayanlardan farklı görüşlere sahip olmuştur. Borç veren insanlar ile borç alan insanlar ... toprak sahipleri, üreticiler ve tüccarlar...” farklı görüşlere sahip olacaktır. İnsanların o kadar uysal bir altın çağda yaşayacağına, barışçıl bir bin yıl geçireceğine veya anlaşmazlıkların ortadan kalkacağı bir kutsal milletler topluluğu oluşturacağına inanmak biraz safça bir düşüncedir. Veya, Madison’ın da ifade ettiği gibi, hiçbir devlet, “tüm vatandaşlarının aynı fikri, aynı tutkuları ve aynı çıkarları paylaşmasını” sağlayamaz.

Eğer Birleşik Devletler’de varlığını sürdüren tüm halkları ve vilayetleri bir arada tutabilecek, “daha da mükemmel bir birlik” kurulacaksa, bu birliğin farklı grupların (müzakereler yaparak, adil bir şekilde temsil edilmelerine olanak tanıyan bir sistem kurarak, tavizler vererek, yasalar çıkartarak) farklı çıkarlar peşinden koşmalarına olanak tanıyan bir yönetim modeli oluşturularak kurulması gerekir. İşin zor kısmı tüm bu fikirleri, Bağımsızlık Bildirgesi ile ilan edilen değerlere (özgürlük ve eşitlik) sahip çıkarak Anayasa’ya dahil etmektir.

Madison ilk etapta böyle bir sistemin farklı çıkar gruplarını temsil eden siyasi partiler olmadan da işleyeceğini umut etmişti. Ama kısa sürede bunun da elde edilmesi imkânsız olan bir altın çağ hayali olduğu ortaya çıktı. 1812 Savaşı’ndan sonra, Federalist Parti yavaş yavaş ortadan kayboldu. Ancak, kurucular

neslinin son temsilcisi James Monroe'nun başkanlık dönemi sona erdiğinde siyasi partilerin daha büyük bir rol oynadığı yeni bir sistem geldi. Martin Van Buren'in de farkına vardığı gibi, siyasi partiler kalıcı olacaktı. Yeni demokrasiye enerji veriyorlardı ve daha evvel görülmemiş miktarda seçmeni sandıklara çekiyorlardı. "Sıradan insanlar" eşit ve özgür olmanın ne anlama geldiği hakkında güçlü fikirlere sahipti. Niçin yalnızca mal ve mülk sahibi olanların oy vermesine izin veriliyor? Niçin varlıklı insanlar gibi, sıradan Amerikalıların da seçimlerde aday olmasına izin verilmiyor? Bazıları daha da cesur sorular sordu: kadınlara niçin oy verme hakkı tanınmıyor? Kadınlar ile erkekler eşit değil mi?

Özgürlükleri en fazla kısıtlanan Amerikalılar, elbette ki kölelerdi. Bir güneyli olan Madison, baştan beri Birliğin karşı karşıya olduğu en büyük tehlikenin kuzey ve güney eyaletleri arasındaki ayrım olduğunu ve bu ayrımın "başlıca nedeninin köle sahibi olmanın ve olmamanın yarattığı etkilerden" kaynaklandığını fark etti. Washington, "birliğin devamlılığını sağlamak için kölelik sisteminin kökünün kazınmasından başka bir çare olmadığına" ikna olarak mezara girdi. Mesele yalnızca köleliğin zincire yurulmuşları her bireyin hakkı olan özgürlükten yoksun bırakması değildi; kölelik kurumu köle sahiplerine büyük bir servet ve güç kazandırarak kölelik sisteminin devamlılığını sağlamaya kararlı olan güçlü bir çıkar grubunun oluşmasına olanak tanıyordu. Tuhaf da olsa, Birleşik Devletler Andrew Jackson'ın başkan olduğu dönemde daha da demokratikleşirken, kölelik de güçlenerek Güney'de ekilen her dönüm pamuk ve Kuzey'de makineler tarafından dokunan her metre kumaş ile daha da derin kökler saldı.

Zamanla, kuzeydeki eyaletler köleliği yasakladı ve kölelik Güney'in ayrıcalıklı kurumu haline geldi. Taraflar çizgiler çizerek tavizler vermeye çalıştı: köle eyaletler çizginin bir yanında, özgür eyaletler de çizginin diğer tarafında kaldı. Ancak,

Anayasal federal sistem, çizgiler defalarca yeniden çizilse de (Beşte Üç Tavizi, Missouri Tavizi, Kansas-Nebraska Yasası, 1850 Tavizi) bu anlaşmazlığı çözemedi. Çizgiler özgürlük ve eşitlik adına çiziliyordu ve hiçbir zaman korunamadılar. Köleler bu çizgileri düzenli olarak geçerek ayakları ile oy verdi. Anlaşmazlığın çözüme ulaştırılması ve Birliğin kurtarılması için geriye kalan tek seçenek kanlı bir çatışmaya girilmesiydi. İçsavaş siyasi sistemin en büyük başarısızlığı oldu.

Madison, kölelik haricinde, toplumdaki gelir dağılımının eşit olmamasından kaynaklanan sorunlara da dikkat çekti. Varlıklı Amerikalılar ile yoksul Amerikalılar arasındaki fark İçsavaş'tan sonra, geliştirilen yeni sanayi sistemlerinin Birleşik Devletler'in diğer ülkelerden daha zengin ve güçlü olmasına olanak tanınması ile daha da büyüdü. Bu yeni tabakanın tepesine ulaşmak için çabalayan sanayi liderleri ticari işletmelerin serbest bırakılması gerektiğini ileri süren *laissez faire* prensibine övgüler yağdırdı. Bireyler şans ve gayret ile başarıya ulaşabiliyordu ve bu sayede de en başarılı bireylerin hayatta kalması sağlanıyordu. Zaten fırsat eşitliği bu anlama gelmiyor muydu?

"Her insan diğerleri ile olabildiğince eşit olmamak için özgür olmalı." Kaçık Andrew Carnegie, tıpkı Yırtık Pırtık Dick gibi, gayretli bir çocuğun neler elde edebileceğini gösterdi ve yaşlandığında da milyonlarca dolarını cömertçe dağıttı. "Öldüğünde zengin olan bir adam, rezil bir şekilde ölmüştür," dedi. Ancak, 1890'larda meydana gelen ekonomik kriz milyonlarca insanı işsiz, evsiz, hatta aç bıraktığında, Jacob Coxey gibi insanlar devlete faaliyete geçmesi için yalvardı. Bu çağrıları John Winthrop'un ortak çıkarlara hizmet etmek için kurulmuş topluluk vizyonunu akla getirdi. İnsanlar yaşamak için gerek duydukları temel ihtiyaçlarını karşılayamıyorken, düzgün bir eğitim alma şansına sahip değilken ve dev sanayi kuruluşları güçlerini kullanarak nispeten daha küçük ticari işletmeleri pazarın dışına iterek rekabeti ortadan kaldırırken fırsat eşit-

liğinden bahsetmek mümkün değildi. Carnegie bile devletin “işçileri koruma altına almak için kanun çıkarması gerektiğini, çünkü kötü işverenlerin, adil işverenlerin seve seve yaptığı şeyleri ancak zorla yapacağını” itiraf etti. İlericiler, Yeni Düzciler ve Büyük Toplum reformcuları özgürlüğün tanımının genişletilmesi gerektiği konusunda Franklin Roosevelt ile fikir birliğine vardı.

“Gerçek bireysel özgürlük ekonomik güvence ve bağımsızlık olmadan elde edilemez.”

Hızlı bir gelişme döneminin ardından bir ekonomik kriz yaşanmasını içeren örüntü tütün yetiştirmek için Virginia’ya akın edilmesinden beri tekrarlanıyordu. Ancak bu iniş ve çıkışlar daha da dik ve korkutucu olmaya başladı. 1892 senesinde yaşanan ekonomik kriz daha önce yaşanan krizlerden çok daha büyüktü, çünkü büyük sanayi şirketlerine güç sağlayan sistemlerin arasında daha yakın bir bağ oluşmuştu. Büyük bir bankanın veya dev bir fabrikanın iflas etmesi birçok benzer kuruluşun iflas etmesine yol açıyordu. Daha sonra, daha büyük ve daha iyi şeyler elde etme çabasına giren Avrupa ülkeleri Büyük Savaş’ı başlattı ve Birleşik Devletler’i bu savaşın içine çekti. Silahlar nihayet susunca, Woodrow Wilson tüm savaşların sonunu getirecek bir barış anlaşmasının imzalanacağına dair söz verdi ancak bu gerçekleşmedi. Örüntü yine tekrarlandı. 1920’lerin hızla büyüyen ekonomisi otomobillerin ve radyoların üretilmesine ve daha evvel görülmemiş bir yaşam standardının elde edilmesine olanak tanıdı, ama bu gelişmelerin ardından yine tarihte eşi benzeri görülmemiş savaş ile sona eren, eşi benzeri görülmemiş bir ekonomik kriz yaşandı. 1945 senesinden sonra, süslü otomobil ve televizyonlarla beraber gelen hızlı bir gelişme dönemi yaşandı. 1962’de insanoğlu az daha nükleer bir cehennemi boylayacaktı. Neyse ki böyle bir şey olmadı; onun yerine Soğuk Savaş devam etti ve sonunda

Birleşik Devletler Vietnam'da, Sovyetler Birliği de Afganistan'da kuvvetlerini tüketti.

Özgürlük ve eşitlik ilkelerinden ödün vermeden bu döngünün başa sarmasını engelleyebilir miyiz? Teddy Roosevelt, 1910 senesinde, "temel hedefleri ellerindeki gücü muhafaza etmek ve artırmak olan, aşırı derecede varlıklı ve ekonomik anlamda güçlü olan insanlardan oluşan küçük bir sınıf olan" zenginler ile yoksullar arasındaki uçurumla ilgili uyarılarda bulundu. Aradan yüz yıl geçtikten sonra, Roosevelt'in bahsettiği uçurum geri geldi ve bu seferki uçurum ülkenin tarihinde daha evvel hiç tanık olunmadığı kadar derin ve genişti. 2010 senesinde, Amerikan ailelerinin yarısı toplamda ülkenin zenginliklerinin yüzde 1'ine sahipti. Amerikalı işçilerin mesleklerinde ilerlemesi (mavi yakalı işlerden beyaz yakalı işlere geçiş yapması) diğer gelişmiş ülkelere göre zorlaşmıştı. Fırsat eşitliği görünürde tehdit altına girmişti.

Konu özgürlüğe gelince, onu Benjamin Franklin'in zamanında tanımlamak çok daha kolaydı. O dönemde ayaklarınızla oy kullanabiliyor veya Franklin ve diğer birçok hizmetkârın yaptığı gibi kaçarak yeni bir hayat kurabiliyordunuz. Ancak dünya giderek daha da bağlantılı bir hal aldıkça, bu tür özgürlüklerle karşılaşmak da giderek daha da zorlaştı. Bunun nedeni yalnızca gökyüzüne yayılan radyoaktif serpintilerin yürüdüğümüz her yere ulaşabilmesi veya dünya ticaret merkezinin yerkürenin diğer ucundaki mağaralarda yapılan planlar sayesinde vurulabilmesi değildir. Bu tehditler de oldukça korkutucudur, ama karşı karşıya olduğumuz en büyük tehdit insanların kendi kendine oluşturduğu tehdittir. Üzerinde yaşadığımız gezegeni istikrarlı bir şekilde ısıtıyoruz. Bu tehlike yavaş yavaş büyüdü, ama dünyayı cennete değil, cehenneme çevirebilecek bir güce sahip.

Döngünün başa sarmasını engelleyebilecek kararlılığa sahip miyiz? Birleşik Devletler'in olağanüstü bir ülke olduğu

ifade edilmiştir ve öyledir de, ancak çoğu insanın sandığı açıdan değil. Ülkelerin kendilerini ayrıcalıklı olarak görmeleri sıkça rastlanan bir şeydir. İncil, Musevilere, “Tanrı kendi has kavmi olmanız için yeryüzündeki bütün milletler arasından sizi seçti” diye seslenir. Aztekler, Hollandalılar, Britanyalılar ve daha birçok farklı ülkenin halkları kendilerinin kutsal anlamda seçilmiş olduğunu düşünür. Elbette Amerikalılar da ne kadar olağanüstü oldukları hakkında *böbürlenmek* konusunda olağanüstü bir iş çıkartmıştır; mizah yazarı Finley Peter Dunne 1898 senesinde bunu fark etmiştir. Dunne, İspanyol-Amerikan Savaşı’nın başlamasından önceki gece Bay Dooley adlı hayali bir İrlandalı barmen hakkında bir dizi hikâye yazdı. Bu hikâyelerin birinde Bay Dooley’in arkadaşı Hennessey ona Amerikalıların üstün insanlar olduklarını söyler. Bay Dooley, İrlanda aksanı ile, “Öyleyiz,” diyerek arkadaşına katılır. “Ve bunun en iyi yanı, bunu biliyor olmamız.” Seçilmiş olduğunu düşünen insanların kendilerinin diğerlerinden daha farklı, daha iyi veya daha saf olduğunu düşünmeleri normaldir. Ancak bu yol birlik oluşturmaya değil, bölünmeye gider. Saf kalmak istiyorsanız, kendinizi herkesin aynı düşünceleri paylaştığı küçük bir yerleşim birimine kapatmanız en iyi çözüm olacaktır. Roger Williams bunu denedi, ama saflığı devlet işi yapmanın doğurabileceği sorunları kısa bir süre sonra keşfetti. Walt Whitman’ın Amerikan birliği vizyonu daha gerçekçiydi: “Tek bir halktan değil, çok sayıda halkın karışımından oluşan bir ülke” hayal ediyordu. Birleşik Devletler’in olağanüstü bir ülke olmasının nedeni kıtasal birliğin politik temellere oturmasıdır. Çeşitliliği hoş karşılayan ve tüm vatandaşlarının aynı şekilde düşünmesini temel almayan bir birlik olmasıdır.

Özgürüz, eşitiz ve biriz. Geçmiş bizden bunun nasıl gerçekleştiğini düşünmemizi talep eder. Geriye dönüp baktıkça, bizden öncekilerin bilgeliğine tanık oluruz; aksi halde tarih ile ilgilenmenin ne anlamı olabilir? Ancak saygı kör değildir.

Jefferson'ın 1816'da yazdığı gibi, "Bazı insanlar anayasaya derin bir saygı gösterir ve onun dokunulamayacak kadar kutsal bir ahit sandığı olduğunu düşünür. Önceki nesillerde yaşamış adamların insandan daha bilge olduğunu sanar." Jefferson şunu anlamıştır ki, "yeni keşifler yapıldıkça, yeni doğrular açığa çıkartıldıkça ... kurumlar da gelişmeli ve zamana ayak uydurmalıdır. Aksi halde yetişkin bir adamın küçük bir çocukken giydiği paltoyu giymeye devam etmesini beklemiş oluruz."

İçinde yaşadığımız dünya elbette ki kurucu neslin öngöremediği tehlikelerle doludur. Ve Amerikan siyasi sistemi evrimleştikçe o kadar bölünmüş ve birbirine sıkıca bağlı olan dünyadan o kadar kopmuştur ki, bu durumu ifade etmek için sıklıkla *kördüğüm* kelimesi kullanılmaktadır. Acaba birlik olarak bir arada durmayı başarabilecek miyiz? Özgür, eşit ve bir olarak yaşamaya devam etmek için yeni yollar bulabilecek miyiz?

Bu kadar soru yeter. Geçmiş bizden daha fazlasını talep etmektedir, çünkü gelecek daha fazlasını hak etmektedir. Bu artık sizin tarihiniz ve tarihinizi yazmalı ve yaşamalısınız. Bu soruların cevaplarını siz vermelisiniz.

TEŞEKKÜR

Benim için, tarih hakkında yazmak her zaman işbirliğine dayalı bir iş olmuştur. Amerikan tarihini konu alan yazılarımda işbirliği yaptığım meslektaşlarımın, yardımcı yazarların ve çalışmalarından alıntı yaptığım bilgilerin adlarını içeren bir liste, burada yer veremeyeceğim kadar uzun olur. Ancak, bu kitabın taslağını okuyan kişilere özellikle teşekkür borçlu olduğumu belirtmem gerekir: Mark Lytle, Christine Heyrman, Michael McCann, John Rugge, Ken Ludwig, Mary Untalan ve Antonia Woods. Arkadaşım ve Yale Press bünyesinde çalışan editörlerden biri olan Chris Rogers, yazdığım metni sadece dikkatle okumakla kalmadı, çok daha büyük katkılar yaptı. Margaret Otzel ve Erica Hanson üretim sürecinde sırtımdaki yükü hafifletti. Gordon Allen’a özel bir teşekkür borçluyum. Kırk yıl önce, John Rugge ile beraber yazdığımız, vahşi doğada kano sporu konulu kitabın resimlerini çizmişti. Bunca yıl sonra bir kez daha kendisi ile çalışmak benim için büyük bir memnuniyet kaynağı oldu.

DİZİN

A

- Afrikanlı Amerikalılar 90, 129, 154,
158, 167, 169, 174, 180, 204,
208, 210, 216, 217, 223, 229,
230, 233, 234, 247, 288, 289,
318, 358, 359, 363, 369, 370,
376, 394
- Alamo 195, 198
- Amerikan Bağımsızlık Savaşı 155,
174, 204, 323, 358
- Amerikan İçsavaşı 51, 86, 141, 147,
204, 214, 225, 233, 235, 239, 240,
244, 249, 253, 323, 341, 353, 358,
405
- And Dağları 46, 59
- Apaçiler 100, 101, 271
- AppalaşDağları 21, 24, 27, 104, 109,
111, 158, 164, 172
- Atom bombası 336, 343, 344, 345,
346, 347, 348, 352, 354, 395, 400
- Aydınlanma 91, 92, 94, 96, 97, 98,
121, 134
- Aztekler 32, 41, 256, 408

B

- Bağımsızlık Bildirgesi 81, 121, 122,
123, 132, 160, 189, 217, 229, 276,
303, 365, 403

- Balboa, Vasco Nuñez de 39, 40, 41,
43
- Bebek patlaması 350, 373
- Bering Boğazı 25
- Bin Laden, Osama 392
- Birinci Dünya Savaşı 11, 99, 307,
313, 328, 393
- Birleşmiş Milletler 132, 345, 350
- Boulder Barajı 320
- Brezilya 83, 300
- Britanya 29, 85, 91, 98, 102, 103,
106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 114, 115, 116, 117, 118,
119, 121, 124, 125, 127, 128,
129, 130, 144, 145, 146, 152,
153, 154, 155, 156, 177, 178,
196, 198, 200, 302, 305, 329,
330, 331, 333, 334, 335, 339,
340, 345, 361, 391
- Bull Run Muharebesi 214
- Bush, George H. W. 390, 391
- Bush, George W. 391
- Büyük Buhran 9, 257, 317, 319, 322,
324, 328, 350, 371

C-Ç

- Cabeza de Vaca, Álvaro Nuñez 49,
50

Carnegie, Andrew 243, 244, 248,
252, 279, 280, 281, 299, 400, 405,
406
Carter, Jimmy 384, 385, 386
Castro, Fidel 351, 352, 354, 355, 394
Chávez, César 371, 372
Cherokeeler 103, 168, 195
CIA 352
Clinton, Bill 391
Coronado, Francisco Vázquez de
48
Cortés, Hernán 40, 41, 42, 43, 45,
47, 56
Cumhuriyetçiler 145, 146, 147, 148,
150, 153, 158, 163, 210, 211, 214,
216, 223, 226, 230, 233, 234, 235,
287, 292, 293, 297, 298, 306, 308,
314, 321, 325, 345, 346, 381, 385
Custer, George Armstrong 270,
271
Çarliston 310

D

Demiryolları 13, 205, 215, 233, 237,
238, 239, 240, 241, 243, 244, 245,
246, 247, 252, 253, 254, 260, 261,
264, 267, 273, 276, 280, 282, 286,
287, 292, 294, 299, 340, 343, 351,
358
Demokratlar 164, 167, 209, 212,
222, 234, 235, 287, 298, 306,
321, 346, 381, 383, 384
de Soto, Hernando 50, 51, 52, 56,
89, 265
Domates 46

E

Edison, Thomas Alva 240, 241, 264
Eisenhower, Dwight David 333, 345,
346, 349, 351, 362, 363, 375, 379,
380
El Kaide 390, 391
Emperyalizm 300, 303

F

Ford, Henry 313, 314, 359
Franklin, Benjamin 91, 92, 93, 94,
95, 96, 97, 121, 128, 135, 137, 139,
321, 392, 400, 407
Fransız Devrimi 144, 152

G

Gorbaçov, Mihail 387
Gözyaşı Yolu 168
Grant, Ulysses S. 218, 219, 222, 225,
234

H

Hawaii 301, 302, 331, 342, 394
Hippiler 372, 382
Hiroşima 337
Hitler, Adolf 327, 328, 330, 331, 332,
333, 335, 336, 340, 343
Hollywood 311, 346
Hruşçov, Nikita 349, 350, 351, 352,
354, 355, 356
Huronlar 104

İ

İkinci Dünya Savaşı 10, 328, 334,
350, 364, 370, 373, 380, 394
İrlanda 17, 117, 239, 257, 305, 408

İspanya 18, 37, 38, 40, 44, 50, 59, 60,
62, 64, 73, 100, 108, 191, 193, 236,
301, 302, 303, 351, 358
İspanyol Fatihler 16, 50, 51, 52, 56,
89, 192, 265
İsrail 381, 384

J

Japonya 10, 19, 329, 330, 331, 332,
333, 336, 337, 344, 348, 353, 394
Jefferson, Thomas 81, 119, 121, 122,
123, 132, 142, 144, 145, 146, 147,
149, 150, 151, 152, 153, 155, 156,
157, 158, 159, 160, 162, 164, 189,
203, 204, 205, 248, 258, 276, 329,
409

K

Kanada 20, 22, 24, 25, 101, 128, 153,
154, 193, 198, 298, 341, 342
Karayipler 23, 24, 38, 39, 60, 61, 73,
89, 90, 100, 107, 108, 128, 129,
186, 236, 272
Katolikler 54, 55, 56, 58, 59, 194,
257, 288, 366
Kennedy, John F. 349, 351, 352, 353,
354, 355, 356, 357, 362, 363, 365,
375, 379, 384
Kızılderililer 22, 28, 29, 30, 31, 32,
33, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 59,
60, 61, 63, 64, 69, 70, 75, 77, 79,
83, 84, 85, 89, 99, 100, 101, 103,
104, 105, 106, 109, 111, 116, 132,
154, 155, 156, 157, 158, 159, 167,
168, 169, 171, 172, 192, 193, 194,
195, 196, 197, 259, 265, 266, 267,

268, 269, 270, 271, 272, 273, 274,
300, 402

Kolomb, Kristof 16, 17, 18, 19, 20,
21, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 44, 53,
61, 100, 272, 284, 389, 401, 402

Komünizm 346, 380, 387

Konfederasyon 75, 101, 132, 133,
134, 135, 139, 150, 158, 169, 214,
215, 216, 217, 219, 221, 222, 223,
225, 227, 228, 229, 230

Kore Savaşı 358

Kölelik 11, 38, 39, 80, 90, 97, 123,
137, 169, 170, 174, 175, 176, 177,
180, 187, 188, 189, 191, 194, 201,
202, 203, 204, 205, 206, 207, 208,
209, 210, 211, 212, 213, 214, 215,
216, 217, 222, 223, 224, 225, 229,
231, 232, 234, 235, 300, 314, 357,
358, 360, 374, 404, 405

Ku Klux Klan 234

Kuzey-Güney Savaşı (bkz. Ameri-
kan İçsavaşı) 219, 222, 223, 224,
225, 233, 306

Küba 23, 24, 61, 301, 302, 341, 342,
351, 352, 353, 354, 355, 357, 378

L

Lee, Robert E. 215, 216, 219, 222,
225, 227

Lenin, Vladimir 340

Lincoln, Abraham 121, 122, 123,
211, 212, 213, 214, 215, 216, 217,
218, 219, 220, 222, 223, 224, 225,
226, 227, 228, 231, 235, 276, 281,
324, 365, 375

Little Bighorn Muharebesi 271

M

- Malcolm X 369
 Marshall Planı 343
Mayflower (gemi) 65, 66, 67
 Medeni Haklar Hareketi 10, 362,
 364, 366, 367, 368, 369, 370, 373,
 374, 375, 380, 381
 Medeni Haklar Kanunu 365, 375
 Milletler Cemiyeti 56, 132, 141, 184,
 295, 306, 307, 328, 329, 345, 350,
 403
 Mormonlar 184, 185, 197, 373

O

- Obama, Barack 395
 Otomobil 313, 314, 316, 317, 351,
 359, 360, 361, 395, 397, 401, 406

P

- Paine, Thomas 118, 119, 121, 132
 Panama Kanalı 21, 23, 40, 303
 Patates 46, 257
 Pocahontas 75
 Protestanlar 55, 56, 57, 58, 59, 60, 65,
 194, 257, 366, 385

R

- Radyo 142, 311, 312, 316, 325, 406
 Raleigh, Walter 60
 Reagan, Ronald 385, 386, 387
 Rockefeller, John D. 242, 243, 244,
 252, 279
 Roosevelt, Franklin Delano 321,
 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328,
 330, 331, 332, 336, 337, 341, 346,
 376, 406

S-Ş

- Sanayi Devrimi 178, 179, 182, 186,
 299
 Sherman, William Tecumseh 219,
 222
 Sinclair, Upton 295
 Sioux Kızılderilileri 266, 270, 271
Sivil İtaatsizlik (Thoreau) 10, 201
 Soğuk Savaş 341, 342, 346, 349, 386,
 387, 390, 391, 406
 Sovyetler Birliği 332, 333, 339, 340,
 341, 343, 345, 346, 349, 350, 351,
 352, 353, 355, 382, 386, 387, 389,
 390, 407
 Şeker kamışı 73, 173, 301
Şikago Mezbahaları (Sinclair) 295

T

- Televizyon 142, 311, 347, 350, 377,
 391, 392, 406
 Telgraf 197, 200, 222, 223, 240, 280,
 294, 299
 Türkiye 263, 350, 354, 355

V

- Vietnam Savaşı 384, 387, 394
 Vikingler 20

W

- Washington, George 87, 99, 105,
 106, 123, 124, 125, 127, 129, 130,
 132, 134, 135, 140, 141, 142, 143,
 144, 145, 146, 147, 151, 160, 180,

195, 206, 215, 237, 256, 259, 276, **Z**
329, 400, 404 | Zheng He 35, 36

